MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA NAȚIONALĂ ARHEOLOGICĂ

ARHEOLOGIA PREVENTIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

VOL. I – NR. 1-2

Chişinău 2014

Toate articolele publicate în revistă sunt recenzate de specialişti în domeniu.
All the papers to be published are reviewed by experts.
Все опубликованные статьи рецензированы специалистами.

Agenția Națională Arheologică
Adresa: mun. Chişinău, str. M. Eminescu 50, MD-2065
www.ana.gov.md
e-mail: arheologie.gov@gmail.com
facebook.com/AgentiaNationalaArheologica

ISSN 2345-1394

Pe copertă: Cuptorul de olărie 2 de la Sagaidacul Nou

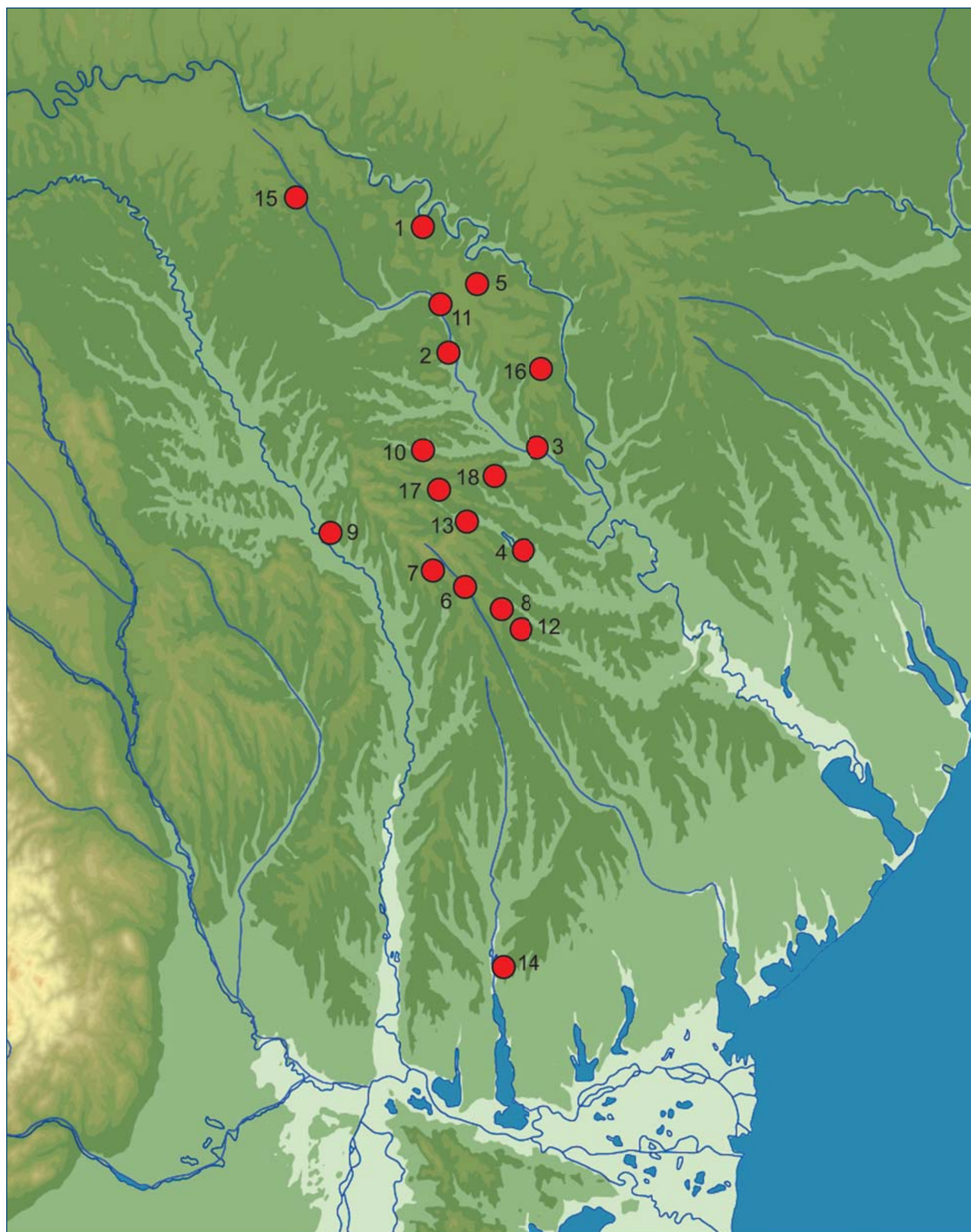
Design: Natalia Berebiuc

CUPRINS

CONTENTS

СОДЕРЖАНИЕ

Localitățile în care au fost efectuate cercetări arheologice preventive şi de salvare.
1 – Alexandru cel Bun; **2** – Brînzenii Noi; **3** – Butuceni; **4** – Chişinău; **5** – Cunicea; **6** – Hînceşti; **7** – Lăpuşna; **8** – Lipoveni; **9** – Măcăreşti; **10** – Răciula; **11** – Rogojeni; **12** – Sagaidacul Nou; **13** – Scoreni; **14** – Taraclia; **15** – Țaul; **16** – Țipova; **17** – Vorniceni; **18** – Zamciogi.

CUVÂNT ÎNAINTE

Situată într-o adevărată zonă de convergenţă culturală sau, altfel spus, la răscrucea diferitor civilizaţii, Republica Moldova dispune de un patrimoniu arheologic bogat şi variat, cuprinzând peste opt mii de situri de diferite tipuri, între care grote, aşezări deschise, cetăţi de pământ, necropole, tumuli, valuri de pământ ş.a., precum şi sute de mii de bunuri mobile aflate în diverse colecţii muzeale sau private. Componentă importantă a tezaurului cultural şi element esenţial al memoriei colective naţionale, patrimoniul arheologic constituie singura mărturie pentru întreaga perioadă a istoriei străvechi şi o sursă de neînlocuit pentru cunoaşterea unei serii de fenomene culturale, demografice, sociale, economice etc. din antichitate, evul mediu şi epoca modernă.

Antichităţile de pe teritoriul Republicii Moldova au fost observate încă din evul mediu, unele monumente fiind consemnate în operele cronicarilor sau în actele emise de cancelaria statului medieval moldovenesc. Interesul pentru vestigiile trecutului sporeşte în epoca modernă, când se întreprind primele cercetări arheologice şi se organizează cele dintâi muzee de antichităţi la Chişinău. Anumite progrese în cunoaşterea realităţilor arheologice din spaţiul pruto-nistrean s-au înregistrat în perioada interbelică, îndeosebi prin activitatea desfăşurată de Nicolae Moroşan, savant cunoscut pe plan european, şi prin cercetările lui Paul Nicorescu la Cetatea Albă. Contribuţii cu adevărat substanţiale la identificarea, repertorierea şi cercetarea siturilor şi vestigiilor arheologice din Republica Moldova au fost aduse, însă, de specialiştii arheologi abia în anii `50 – `80 ai veacului trecut. În această perioadă, când au căpătat amploare diverse lucrări de construcţie şi de amenajare a teritoriului, în Republica Moldova a apărut şi *arheologia de salvare*, graţie căreia au fost investigate, anticipându-se distrugerea lor irecuperabilă, sute de obiective arheologice datând din diferite epoci istorice.

Spre regret însă, în ultimele două decenii, când în întreaga Europă arheologia de salvare sau preventivă a cunoscut progrese remarcabile, în Republica Moldova acest tip de cercetare n-a mai fost practicat, din care cauză patrimoniul arheologic a suportat pierderi enorme, numeroase situri şi vestigii fiind distruse iremediabil. Pentru a prezenta doar un singur exemplu nefericit, facem referire la situaţia din zona Giurgiuleşti-Cahul, când în anul 2007, cu prilejul amenajării tronsonului de cale ferată ce leagă aceste două localităţi, au fost distruse sau grav afectate peste 25 de situri arheologice, printre care şi o cetate de pământ din perioada domniei lui Ştefan cel Mare. Foarte alarmant se prezintă mai ales fenomenul braconajului arheologic, care a luat o amploare fără precedent în ultimii 15 ani în Republica Moldova. Prin săpături ilegale se distrug de către numeroşi căutători de comori dotaţi cu detectoare de metale performante sute de situri arheologice, fiind afectate de acest flagel inclusiv faimoasele aşezări urbane medievale de la Orheiul Vechi şi Costeşti. Parte a acestui fenomen extrem de negativ de vandalizare a patrimoniului arheologic este şi traficul ilicit de antichităţi, care a atins proporţii cu totul îngrijorătoare la ora actuală.

Viteza alarmantă cu care se distruge patrimoniul arheologic naţional, care, spre deosebire de cel natural, şi el grav afectat, nu mai poate fi regenerat, reclamă imperios întreprinderea unui şir de măsuri complexe pentru salvgardarea lui. Un prim pas important în această direcţie îl constituie elaborarea pe baza prevederilor Convenţiei La Valetta[1] şi adoptarea la 17 septembrie 2010 a Legii nr. 218 privind protejarea patrimoniului arheologic. În conformitate cu prevederile acestei legi organice, prin Hotărârea de Guvern nr. 230 din 12 aprilie 2012, a fost creată Agenţia Naţională Arheologică, instituţie publică subordonată Ministerului Culturii, care „are drept misiune implementarea politicii statului în domeniul protejării şi valorificării patrimoniului arheologic, organizarea şi exercitarea, în limitele competenţelor atribuite, a controlului şi supravegherii în numele statului a respectării legislaţiei în domeniul protejării patrimoniului arheologic”[2]. În vederea realizării misiunii sale, Agenţiei îi revin o serie de atribuţii şi funcţii de bază, inclusiv efectuarea controlului preventiv şi expertizei ştiinţifico-tehnice a proiectelor de construcţii, amenajare sau modificare a terenurilor cu stabilirea termenelor şi modului de executare a săpăturilor arheologice preventive; organizarea şi efectuarea, după coordonarea cu Ministerul Culturii, a cercetării arheologice preventive, de salvare şi de supraveghere[3].

---

1 Convenţia europeană pentru protecţia patrimoniului arheologic (revizuită), adoptată la La Valetta pe 16 ianuarie 1992, este cel mai important document legislativ european în domeniul arheologiei, fiind ratificată de Republica Moldova la 11 octombrie 2001.

2 Monitorul Oficial, nr. 76-80, art. nr. 265, 2012, 98.

3 Ibidem.

O preocupare semnificativă în activitatea de cercetare şi salvgardare a patrimoniului arheologic pe plan european a devenit, mai ales în ultimele decenii, aducerea neîntârziată la cunoştinţa specialiştilor, dar şi a publicului larg, a rezultatelor cercetărilor arheologice de teren. Pornind de la aceste tendinţe şi având în vedere necesitatea întreprinderii a cât mai multor acţiuni educative de natură să dezvolte în opinia publică conştiinţa valorii patrimoniului arheologic, pentru cunoaşterea trecutului şi a pericolelor ce ameninţă aceste resurse culturale moştenite, ne-am propus să iniţiem editarea unei publicaţii periodice în domeniul cercetării, valorificării şi promovării patrimoniului arheologic naţional, denumită *Arheologia Preventivă în Republica Moldova*, adresată deopotrivă specialiştilor, celor pasionaţi de arheologie şi istorie, dar şi publicului larg, în general.

Primul volum al revistei prezintă rezultatele preliminare ale investigaţiilor arheologice de salvare şi preventive efectuate în anii 2012-2013 de către Agenţia Naţională Arheologică, în colaborare cu diferite instituţii de profil: Muzeul Naţional de Istorie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" şi Rezervaţia cultural-naturală „Orheiul Vechi".

În această relativ scurtă perioadă de timp ce a trecut de la înfiinţarea Agenţiei, au fost executate sondaje de salvare sau săpături preventive mai ample la o serie de situri şi monumente ameninţate de lucrări executate în cadrul proiectelor de dezvoltare, de deteriorări naturale ori de braconaj arheologic, situate pe teritoriul a 18 localităţi din diferite zone ale ţării (a se vedea harta de la pag. 6). Reprezentând monumente istorice de cele mai diverse tipuri şi categorii, cum ar fi aşezări deschise, cetăţi de pământ, tumuli, cimitire plane sau complexe arhitecturale în proces de restaurare, obiectivele cercetate datează din mai multe epoci istorice, începând cu eneoliticul timpuriu (mil. V î.Hr.) şi până la începutul sec. XX.

Descoperirile prilejuite de investigaţiile din anii 2012-2013 aduc noi şi importante contribuţii la cunoaşterea trecutului mai mult sau mau puţin îndepărtat al ţării noastre. Se remarcă în mod special vestigiile din aşezarea antică (sec. IV d.Hr.) de la Zamciogi (r-nul Străşeni), unde a fost cercetat, printre altele, un complex adâncit prevăzut cu piese de mobilier şi o unealtă de lemn relativ bine păstrate. De altfel, antichităţile la care ne referim se dovedesc a fi primele descoperiri de acest tip realizate în întreg spaţiul sud-est european rămas în afara graniţelor Imperiului Roman, ceea ce evidenţiază cât se poate de pregnant importanţa şi valoarea ştiinţifică a sitului arheologic de la Zamciogi. Tot din antichitatea târzie (sec. III-IV d.Hr,) datează şi trei cuptoare de ars ceramică, dar şi altul cu destinaţia încă neprecizată, scoase la lumină prin săpături de salvare în siturile arheologice de la Sagaidacul Nou şi Lipoveni (r-nul Cimişlia). Un interes deosebit prezintă şi cele două ateliere de olărie din sec. XIV descoperite în vatra com. Vorniceni, complexe ce sunt bine păstrate şi, după o cercetare completă a lor, ar merita indubitabil să fie conservate *in situ* şi incluse în circuitul turistic al raionului Străşeni.

Numeroase şi interesante sunt vestigiile furnizate de investigaţiile realizate la siturile arheologice din zona traseului în curs de reabilitare Sărăteni-Soroca, dintre care se remarcă aşezarea eneolitică (mil. V-IV î.Hr) de la Rogojeni (r-nul Şoldăneşti) şi tumulii din epoca bronzului (mil. III î.Hr.) de la Rogojeni şi Brînzenii Noi (r-nul Teleneşti). Cu prilejul construcţiei unui apeduct pe teritoriul com. Trebujeni (r-nul Orhei), cercetări preventive au fost efectuate şi la binecunoscuta cetate getică (sec. V-III î.Hr.) de la Butuceni, fiind secţionat primul val şi şanţul adiacent al acestui reprezentativ monument de arhitectură militară getică din spaţiul pruto-nistrean. Merită menţionate aici şi investigaţiile arheologice preventive din com. Lăpuşna (de interes deosebit pentru istoria medievală a localităţii respective, dar şi a întregii regiuni), soldate cu descoperirea cimitirului şi a unor complexe de locuire din perioada de existenţă a târgului medieval (sec. XV-XVIII).

În cadrul cercetărilor preventive, un loc distinct îl ocupă cele întreprinse la complexele istorico-arhitecturale Conacul Manuc Bey din or. Hînceşti şi Conacul cu parc dendrologic al lui A.I. Pommer de la Ţaul (r-nul Donduşeni), odată cu demararea procesului de restaurare a lor. Informaţiile obţinute sunt importante şi absolut necesare pentru lucrările de reabilitare a monumentelor respective.

Piesele de patrimoniu descoperite prin cercetările arheologice preventive şi de salvare vor îmbogăţi colecţiile Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, ale Rezervaţiei cultural-naturale „Orheiul Vechi" şi ale unor muzee locale, fotografiile celor mai reprezentative obiecte, împreună cu diferite imagini de şantier, fiind deja incluse într-o expoziţie itinerantă, intitulată *Salvgardarea patrimoniului arheologic naţional. Cercetări preventive şi de salvare 2012-2013*.

Fiind la început de cale, nutrim speranţa că revista *Arheologia Preventivă în Republica Moldova,* al cărei prim volum îl oferim acum cititorilor interesaţi, va căpăta o bună reputaţie prin publicarea sistematică, într-o formulă modernă şi accesibilă, a tuturor rapoartelor anuale de cercetări arheologice organizate de Agenţia Naţională Arheologică. Totodată, vom încerca să acoperim o gamă mai largă de subiecte din domeniul cercetării, valorificării şi protejării patrimoniului arheologic, asigurându-i, sperăm, publicaţiei un loc binemeritat pe masa cercetătorului, în muzeele şi bibliotecile centrale şi locale, pentru educarea tinerei generaţii în spiritul bunelor tradiţii europene şi a unei atitudini *pro patrimonio*.

Dr. Vlad VORNIC,
Director general al Agenţiei Naţionale Arheologice

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PREVENTIVE ÎN STAȚIUNEA ENEOLITICĂ ROGOJENI I (COM. ROGOJENI, R-NUL ŞOLDĂNEŞTI)

Sergiu BODEAN, Veaceslav BICBAIEV

Cuvinte cheie: eneolitic, Precucuteni, Tripolie A, aşezare preistorică, Rogojeni.
Key words: eneolithic, Precucuteni, Tripolye A, prehistoric settlement, Rogojeni.
Ключевые слова: энеолит, Прекукутень, Триполье А, доисторическое поселение, Рогожень.

Zona de contact dintre Câmpia Bălțiului şi Podişul Ciuluc-Solonet a fost intens valorificată de comunitățile precucuteniene-tripoliene timpurii. Pe cursul Răutului şi al afluenților săi (segmentul Bălți-Ştefăneşti) sunt cunoscute în prezent cca 30 de aşezări din fazele Precucuteni II (cca 4900-4750 î.Hr.) şi Precucuteni III (cca 4750-4600 î.Hr.). Primele dintre ele au fost descoperite la mijlocul anilor ´50 ai sec. XX. În perioada 1955-1990 aici au fost cercetate prin săpături sau sondaje 10 situri[1]. Un loc aparte în procesul de cercetare l-au avut săpăturile de salvare efectuate în aşezările Rogojeni I (1972), Floreşti III (1981) şi Băhrineşti VII (1988). Desfăşurate în baza legislației privind protecția monumentelor de istorie şi cultură existentă în acea perioadă, investigațiile au avut drept scop salvarea de la distrugerea iminentă a unor valoroase vestigii eneolitice, care – odată plasate în circuitul ştiințific şi muzeal – au suscitat atenția atât a specialiştilor, cât şi a publicului larg.

În anul 2012 a demarat proiectul „Reabilitarea drumului M2 Sărăteni-Soroca-Intersecția Drochia (93 km)" în cadrul Programului Compact al Corporației „Provocările Mileniului". Prospectarea zonelor aferente drumului menționat de către specialiştii Agenției Naționale Arheologice a scos în evidență necesitatea efectuării cercetărilor arheologice preventive şi de supraveghere în mai multe situri din raioanele Teleneşti, Şoldăneşti şi Soroca, care puteau fi afectate într-o oarecare măsură de lucrările de reabilitare.

Unul dintre aceste obiective arheologice se află pe moşia com. Rogojeni, r-nul Şoldăneşti. Este vorba de aşezarea preistorică Rogojeni I, situată la 1,2 km nord-est de stația de calea ferată Rogojeni, pe versantul stâng, lin al văii r. Ciorna[2], în imediata apropiere a intersecției drumului național M2 Chişinău-Soroca cu drumul R13 Bălți-Şoldăneşti-Râbnița **(Fig. 1)**. Fiind încadrată în circuitul agricol, o parte din suprafața sitului este actualmente afectată de lucrări agricole, iar o altă zonă este înțelenită. Aşezarea este traversată pe direcția sud-vest – nord-est de drumul național M2 Chişinău-Soroca, fiind, după câte se pare, suprapusă pe marginea de nord-est de intersecția amintită anterior.

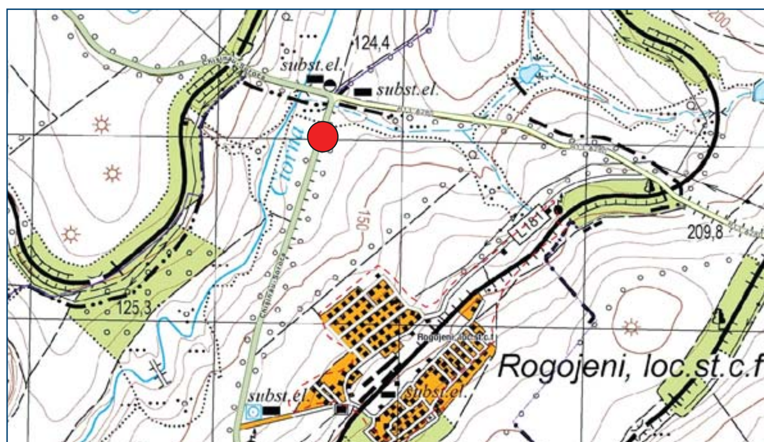

Fig. 1. Poziția topografică a stațiunii eneolitice Rogojeni I.

Situl arheologic la care ne referim a fost descoperit la mijlocul anilor ´50 ai sec. XX de către Vsevolod Marchevici, pe atunci conducător al Cercului de studiere a ținutului natal de la Casa de pioneri din or. Floreşti[3]. În anul 1961 expediția arheologică condusă de Tatiana Passek a prospectat şi sondat aşezarea. Din sondajul cu dimensiunile de 2x2 m, care – după toate

---

[1] Маркевич 1973a; Bodean 2001.

[2] În lucrările publicate ce vizează situl menționat râul este numit eronat *Şerca* (Маркевич 1974, 26; Bodean 2001, 86). Pe hărțile topografice elaborate în URSS (de ex. cele din 1942, 1982) denumirea râului este ortografiată de asemenea greşit, respectiv *Şerna*.

[3] Маркевич 1973a, 109.

Fig. 2. Suprafaţa 2. Vedere dinspre sud-est.

probabilităţile – a fost săpat în perimetrul unui complex adâncit, s-au recuperat numeroase oase de animale, bucăţi de lut ars, piese de silex şi fragmente ceramice. Nivelul antropic a fost semnalat în sondaj începând cu adâncimea de 0,4 m şi continua până la o profunzime de 1,15 m. La suprafaţa aşezării au fost semnalate aglomerări de lut ars care proveneau de la locuinţe de suprafaţă[4].

În lunile iunie-iulie ale anului 1972, cu prilejul excavării canalului care trece pe sub podul de pe drumul Chişinău-Soroca, în aşezare au fost întreprinse săpături de salvare de către expediţia arheologică condusă de Vsevolod Marchevici. Pe parcursul acelei campanii au fost cercetate două locuinţe adâncite aparţinând locuirii eneolitice (bordeiul 1 şi 2) şi un mormânt sarmatic (sec. II d.Hr.)[5]. Mormântul a fost descoperit în perimetrul bordeiului 1. Defunctul fusese înmormântat pe spate, cu capul orientat spre nord-est şi mâinile întinse de-a lungul corpului; la picioare era depus un vas cu toartă de lut, iar lângă mâna dreaptă un pumnal de fier, prevăzut cu mâner de lemn[6].

Cercetările arheologice preventive efectuate la situl Rogojeni I în primăvara anului 2013 au constat într-o săpătură de dimensiuni mari şi două mici sondaje realizate în marginea de nord-vest a aşezării eneolitice[7]. Consemnăm în context faptul că, pentru evitarea unor confuzii ulterioare, în cadrul noilor cercetări efectuate în anul 2013 s-a ţinut cont şi s-a continuat numerotarea suprafeţelor/sondajelor şi a complexelor închise investigate în anul 1972 de către Vsevolod Marchevici.

Săpătura executată (suprafaţa 2) era situată în partea de nord-vest a aşezării **(Fig. 2)**, între drumul Chişinău-Soroca şi drumul de ocolire provizoriu amenajat cu ocazia lucrărilor de reabilitare întreprinse. Porţiunea cercetată avea o uşoară înclinare de la est spre vest. În momentul începerii cercetării terenul înţelenit fusese afectat pe o adâncime de 0,2-0,3 m de buldozer în procesul de construire a drumului de ocolire. Suprafaţa 2 (de 180 m.p.) avea lungimea de 30 de metri pe direcţia nord-sud şi lăţimea de 6 m pe direcţia vest-est. În cadrul ei au fost semnalate urmele a şase complexe **(Fig. 3)**.

Resturile <u>locuinţei de suprafaţă 1</u> au fost surprinse în partea de nord-est a ariei cercetate după înlăturarea primului strat de săpătură. Ele se prezentau sub forma unor aglomerări de lut ars cu pleavă răspândite pe suprafaţa carourilor (în continuare se va abrevia car.) B/15 şi C/15 **(Fig. 3)**. Partea superioară a resturilor locuinţei a fost deranjată de arătură sau de lucrările de amenajare a terenului aferent drumului naţional M2 Chişinău-Soroca. Printre resturile locuinţei au fost descoperite fragmente ceramice arse secundar şi piese de silex. La marginea locuinţei, în car. C/15, a fost descoperit *in situ* un vas cu decor canelat şi incizat, de asemenea ars secundar **(Fig. 4, 1, 2)**. În procesul de demontare a resturilor locuinţei au fost semnalate fragmente de lut ars cu pleavă de culoare ce varia de la gălbui până la cărămiziu. Unele dintre ele erau zgurificate. Pe suprafaţa unui fragment (21x12x11,5 cm) a fost semnalată amprenta unei bârne despicate, cu lăţimea de 12 cm. Un alt fragment zgurificat (22,5x16x5,5 cm) de chirpici, desprins de la un perete, purta amprente de nuiele, cu diametrul de 2-3 cm. De asemenea, au fost semnalate şi fragmente care aveau pe una dintre suprafeţe un strat suplimentar de lut.

Deşi a fost cercetată doar o parte din locuinţa de suprafaţă, după resturile descoperite, putem afirma că ea avea pereţii construiţi din pari şi nuiele, iar pentru alte elemente constructive erau utilizate şi bârnele despicate. După toate probabilităţile, locuinţa avea şi amenajări interioare, unele fragmente ale acestora fiind descoperite în porţiunea cercetată.

Conturul <u>bordeiului 3</u> a fost semnalat după înlăturarea stratului 3 de săpătură la adâncimea de 0,65-0,76 m de la nivelul actual al solului, în cuprinsul car. A/14, A/15, B/14, B/15, C/14, C/15 **(Fig. 3)**. Porţiunea dezvelită a bordeiului prezenta în plan o formă neregulată şi avea lăţimea pe direcţia est-vest de 4,6 m **(Fig. 6)**. În partea de nord-est (car. A/14, A/15, B/14) a fost semnalată o „treaptă", cu lungimea de 2,38 m şi lăţimea ce varia între 0,19 m şi 0,5 m. Ea se înălţa deasupra podelei acestui bordei cu 0,2 m. În car.

[4] Пассек 1962, 20-21.
[5] Маркевич 1974, 26-41.
[6] Маркевич 1972, 21-23; Маркевич 1973b, 5-6;
[7] Cercetările au fost efectuate de către Agenţia Naţională Arheologică în colaborare cu Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei, în baza contractului încheiat cu ICS „ONUR SUMMA JV" SRL. La cercetări, pe întreagă lor durată, a participat şi arheologul Eugen Mistreanu.

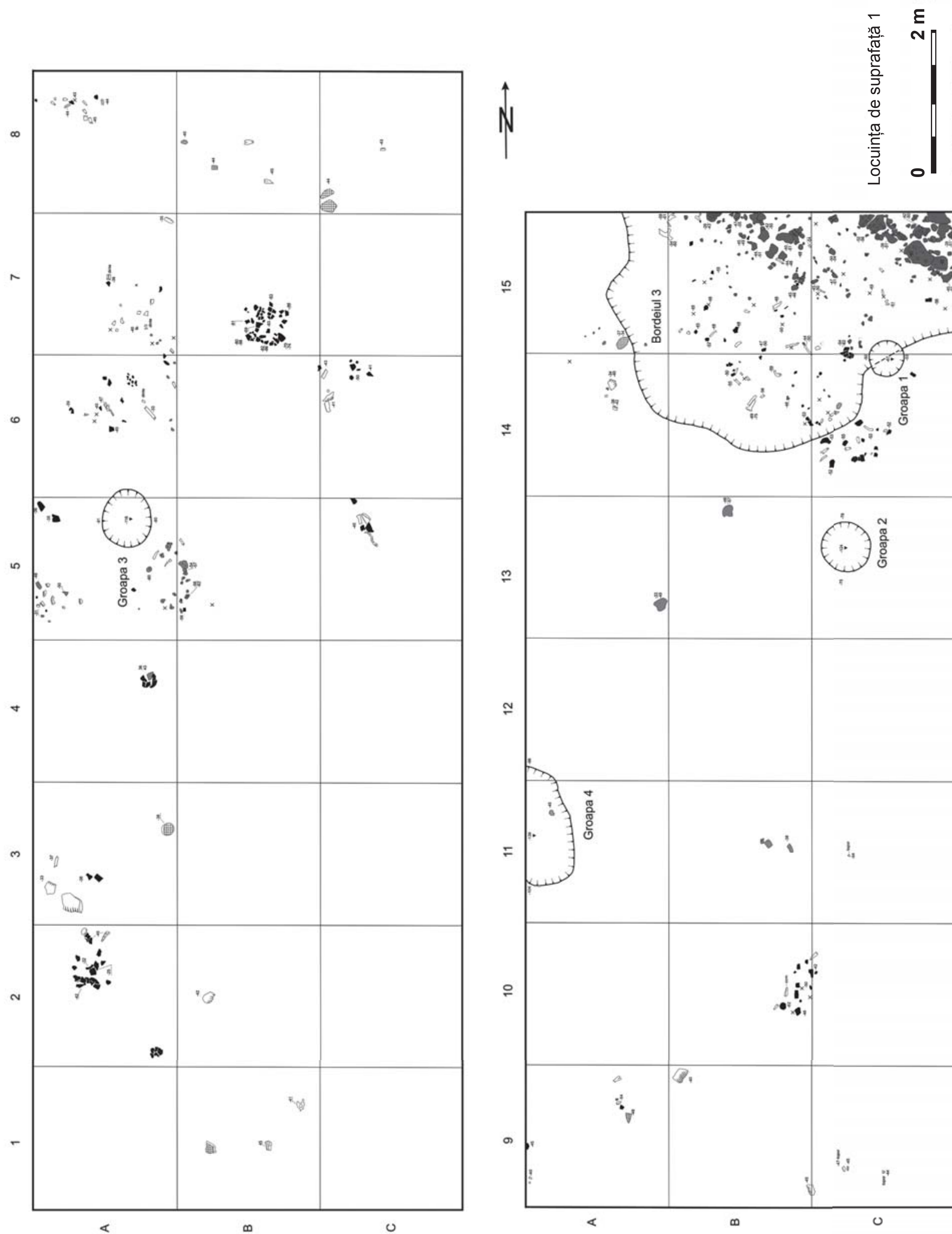

Fig. 3. Planul general al suprafeței 2.

1

2

0 3 cm

Fig. 4. Locuința 1. Vas *in situ* (1) şi restaurat (2).

B/14, B/15, în marginea de sud a complexului se afla o groapă de formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 1,36-1,4x2,0 m şi adâncimea de 0,26 m de la nivelul podelei locuinței adâncite.

În cadrul părții cercetate a bordeiului au fost atestate de asemenea două gropi şi alveolări. După toate probabilitățile, prima groapă (car. C/15) era în plan de formă circulară sau ovală. Pereții acesteia se îngustau spre fund, care se afla la adâncimea de 0,74 m de la nivelul semnalării conturului său (1,98-2,05 m de la nivelul actual al solului, respectiv 1,51 m de la nivelul vechi de călcare). Dinspre vest, peretele gropii era neregulat, fiind înregistrate două „praguri". Porțiunea cercetată avea lungimea de 1,57 m şi lățimea de 1,10 m. Umplutura ei conținea numeroase fragmente ceramice, oase de animale şi piese de silex. În procesul cercetării în umplutura gropii au fost semnalate lentile de sol conținând resturi de rug, alternate cu straturi de lut steril. Printre resturile de rug a fost descoperită o aglomerare de cochilii de melci. A doua groapă (car. B/15) din cadrul bordeiului 3 avea adâncimea de 0,97 m de la nivelul depistării conturului (1,90 m de la nivelul actual al solului şi 1,45 m de la nivelul vechi de călcare). Partea cercetată a gropii avea lungimea de 1,7 m şi lățimea de 0,8 m. Pe latura de sud-est a fost semnalată o „treaptă" cruțată în lutul galben. Umplutura gropii conținea de asemenea numeroase fragmente de ceramică, oase de animale şi piese de silex. Aferentă gropii menționate era o alveolare care se deschidea în groapa respectivă dinspre sud-est. Ea avea lungimea de 1,3 m, lățimea maximă de 0,75 m şi adâncimea de 0,34 m.

Între gropile descrise mai sus a fost surprins un perete cruțat în lutul steril, de la care s-au păstrat două porțiuni. Partea superioară a acestor segmente era situată la adâncimea de cca 1 m de la suprafața actuală a solului, având la bază lățimea maximă de 0,8 m.

Conturul gropii 1 a fost surprins în car. C/14 şi C/15, la adâncimea de 0,5 m de la suprafața actuală a solului **(Fig. 3)**. Aceasta era circulară în plan, la nivelul descoperirii avea umplutura de culoare neagră, iar spre fund trecea în solul argilo-nisipos (diametrul 0,5 m, adâncimea 0,18 m). Solul de umplutură al gropii conținea bucăți mici de lut ars şi câteva fragmente ceramice.

Groapa 2 (car. C/13) **(Fig. 3)** avea formă circulară în plan, cu diametrul de 0,70 m, şi a fost semnalată la adâncimea de 0,76 m de la suprafața actuală a solului. Pereții gropii erau arcuiți spre fund, unde a fost atestată o mică albiere. Adâncimea complexului de la nivelul descoperirii era de 0,48 m. În groapă a fost descoperit un număr mic de fragmente ceramice, oase de animale şi bucăți de lut ars cu pleavă.

Groapa 3 (car. A/5, A/6) era ovală în plan şi avea diametrul mare de 0,83 m, iar diametrul mic de 0,68 m **(Fig. 3)**. Fundul arcuit al gropii se afla la adâncimea de 0,3 m de la nivelul depistării conturului. În umplutura complexului au fost descoperite fragmente de ceramică preponderent grosieră, oase de animale, piese de silex, un topor de şist şi fragmentul unui ciocan sau al unei săpăligi din corn de cerb **(Fig. 9, 4)**.

1

0 3 cm

Fig. 5. Capac cu decor imprimat şi incizat găsit în stratul de cultură.

Fig. 6. Bordeiul 3. Vedere dinspre est.

Groapa 4, cercetată parțial, era situată în partea de nord-vest a suprafeței 2, în perimetrul carourilor A/11 şi A/12 **(Fig. 3)**. Cea mai mare parte a gropii se afla în afara suprafeței cercetate, sub drumul de ocolire provizoriu. Porțiunea investigată avea în plan formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 0,69x1,7 m. Adâncimea de la nivelul actual al solului era de 1,08 m. Pe fundul gropii a fost descoperit *in situ* un vas, cu partea inferioară tronconică **(Fig. 8)**. Din umplutură mai provin câteva fragmente ceramice, o străpungătoare **(Fig. 9, 3)** şi oase de animale.

În limitele car. A/4-A/5 şi B/4-B/5 **(Fig. 3)**, pe o lungime de cca 1 m, au fost semnalate resturile deranjate ale unei vetre realizată din lut cu nisip. Ea se găsea în imediata apropiere a gropii 3. În partea inferioară, fragmentele aveau culoare cărămizie, iar în cea superioară – gălbuie. Printre resturile vetrei au fost descoperite oase de animale şi fragmente de ceramică.

În cadrul suprafeței 2, preponderent pe latura ei vestică, au fost identificate şi cercetate câteva aglomerări de materiale arheologice. Ele constau în fragmente ceramice, oase de animale, piese de silex, bucăți de lut ars cu pleavă, fragmente de râşnițe şi frecătoare de gresie. Astfel de aglomerări au fost semnalate în car. A/2, A/3, A/6-A/7, B/7 **(Fig. 3)**. Ținând cont de numărul mare de artefacte şi prezența resturilor de vatră, putem presupune că în această parte a suprafeței 2 a existat o construcție de suprafață, ale cărei vestigii se extind din perimetrul cercetat spre vest şi sud. Veridicitatea acestei ipoteze urmează însă a fi confirmată de cercetările viitoare.

Pentru a stabili marginea de nord-vest a aşezării eneolitice, în această zonă au fost efectuate două sondaje (nr. 1 şi 2), cu dimensiunile de 2x4 m. În cuprinsul unui sondaj au fost semnalate doar câteva fragmente ceramice precucuteniene, dar nu a fost documentată şi prezența nivelului de locuire ce ar putea atesta extinderea suprafeței aşezării până în imediata apropiere a cursului Ciornei.

Complexele cercetate în cursul campaniei de investigații preventive ne oferă informații suplimentare privind evoluția sitului eneolitic menționat. Dacă până la demararea investigațiilor locuințele de suprafață din aşezare fuseseră documentate doar prin prospecțiuni periegetice, prin cercetările efectuate în campania din anul 2013 acestea au fost documentate cert, reuşindu-se parțial stabilirea particularităților lor constructive. De asemenea, a fost atestată suprapunerea stratigrafică, cel puțin în zona cercetată, a locuințelor adâncite de cele de suprafață. Această situație denotă fie existența a două orizonturi de construcție, când în cadrul extinderii aşezării din faza Precucuteni II complexele adâncite umplute cu resturi menajere au fost suprapuse de construcții de suprafață, fie prezența încă a unui nivel de locuire precucutenian-tripolian timpuriu. Deoarece bordeiul 3 şi locuința 1 nu au fost cercetate integral, deocamdată este prematur să subscriem la una dintre ipotezele enunțate mai sus.

Cea mai numeroasă categorie de materiale descoperită în aşezarea de la Rogojeni o constituie ceramica. Din punctul de vedere a componenței pastei,

Fig. 7. Ceramică descoperită în bordeiul 3.

decorului şi a funcționalității, ea se împarte în două mari categorii.

Prima categorie se caracterizează printr-o textură mai aspră şi densitate mai scăzută a pastei decât în cazul ceramicii din a doua categorie. Suprafața recipientelor este acoperită cu barbotină, mai rar cu impresiuni executate cu unghia, ciupituri sau proeminențe mici, dispuse pe toată suprafața. În partea superioară, sub buză, vasele sunt decorate cu câte unul-trei şiruri de impresiuni, executate cu unghia sau cu ciupituri. Pe corpul lor sau sub buză erau amplasate şi proeminențe. Interiorul vaselor şi buza la exterior sunt lustruite.

În lotul de ceramică de uz comun descoperit formele cele mai răspândite sunt:

- Vase cu profilul uşor în „S" în partea superioară şi cu partea inferioară tronconică. Buza la exterior este bine netezită, uneori lustruită. Corpul vasului este acoperit cu barbotină, iar sub buză este amplasat un şir de alveole sau ciupituri **(Fig. 7, 6)**. În unele cazuri pe umărul vasului sunt amplasate câte trei sau mult mai multe şiruri de impresiuni executate cu unghia şi proeminențe **(Fig. 7, 5)**;
- Recipiente cu gâtul cilindric şi corpul bombat, acoperit cu barbotină. Gâtul vasului este delimitat de corp de o canelură circulară sau de un brâu în relief **(Fig. 7, 8)**;
- Vase cu partea superioară uşor arcuită, decorat cu alveole, corpul fiind acoperit cu barbotină **(Fig. 7, 4)**;
- Vase cu partea superioară uşor arcuită şi buza verticală sau uşor evazată **(Fig. 7, 1-3, 9)**.

Ceramica din a doua categorie este modelată din pastă fără degresanți vizibili sau cu adaos de cioburi pisate, în componența sa fiind incluşi şi alți degresanți. Suprafețele recipientelor sunt bine lucrate, în unele cazuri atestându-se urme liniare de lustruire. Decorul acestei categorii ceramice este mai variat comparativ cu cel al ceramicii de uz comun. Vasele sunt decorate cu linii sau triunghiuri excizate, deseori umplute cu pastă albă, linii incizate, caneluri, proeminențe şi impresiuni.

În cadrul acestei categorii ceramice predomină următoarele forme de vase:

- Pahare bitronconice **(Fig. 11, 1-3, 8; 13, 2)**;
- Pahare cu umărul arcuit **(Fig. 12, 5)**;
- Vase cu gâtul canelat şi partea inferioară tronconică **(Fig. 11, 4, 6, 7)**;
- Cupe;
- Fructiere **(Fig. 10, 4-9; 12, 7; 13, 3, 5, 7, 8)**;
- Capace **(Fig. 5; 10, 1-3; 13, 4)**;
- Vase piriforme **(Fig. 11,9; 12, 8)**;
- Linguri şi polonice **(Fig. 12, 3)**;
- Vase cu picior cilindric, canelat **(Fig. 12, 4)**;
- Vas cu jgheab **(Fig. 13, 6)**.

În general, ceramica îşi găseşte analogii în aşezările fazei Precucuteni II de la vest de Prut (Larga Jijia, Ghigoeşti-Trudeşti), din bazinul Răutului (Floreşti I, Floreşti III) şi bazinul r. Nistru (Bernaşevka)[8]. Situl Rogojeni I a fost atribuit tipului de aşezări din care fac parte şi Bernaşevka, Floreşti I, Larga Jijia ş.a.[9]. Comparând însă materialul ceramic publicat provenind din aceste aşezări cu cel descoperit în situl Rogojeni I, constatăm că, în ceea ce priveşte formele şi decorul, se atestă totuşi unele diferențe. După toate probabilitățile, este vorba despre anumite particularități locale sau de ordin cronologic. Un obstacol suplimentar pentru clarificarea acestei situații, pe lângă publicațiile sumare privind materialele din aşezările Precucuteni II, îl constituie şi lipsa seriilor de date radiocarbon C14 pentru aşezările Precucuteni II şi III de pe teritoriul Republicii Moldova.

Fig. 8. Groapa 4. Vas *in situ*.

Plastica este reprezentată de o statuetă antropomorfă de dimensiuni mici, modelată din pastă fină, de culoare cenuşie, şi respectiv de o protomă(?) cilindrică în secțiune, cu unul dintre capete îngroşat.

În procesul investigațiilor, din aşezare au fost recuperate numeroase piese de silex. Ele provin atât din stratul de cultură, cât şi din complexe. Pentru confecționarea lor era utilizat silexul de nuanțe cenuşii. Dintre nuclee le evidențiem pe cele prismatice **(Fig. 14, 12)**, conice, amorfe şi microlitice. Cea mai numeroasă categorie de unelte o constituie gratoarele pe aşchie, de diferite forme **(Fig. 14, 1-7)**. Ele sunt urmate de lame **(Fig. 14, 8-11)**, unele dintre acestea fiind prevăzute cu retuşe suplimentare pe una sau două laturi, şi piese componente pentru seceră. Galeții şi nucleele epuizate erau utilizate în calitate de percutoare. Datorită loviturilor repetate, unele piese de acest tip au căpătat formă sferică. Piesele microlitice sunt reprezentate de trapeze asimetrice, cu retuşe pe două capete.

Piesele din piatră şlefuită sunt reprezentate de topoare sau tesle **(Fig. 9, 8-11)**. Ele au formă trapezoi-

---

[8] Збенович 1980a, 104-128; Marinescu-Bîlcu 1974, 231-239.

[9] Збенович 1980a, 123-124; Збенович 1980b, 8; Збенович 1989, 179; Burdo 2005, 78.

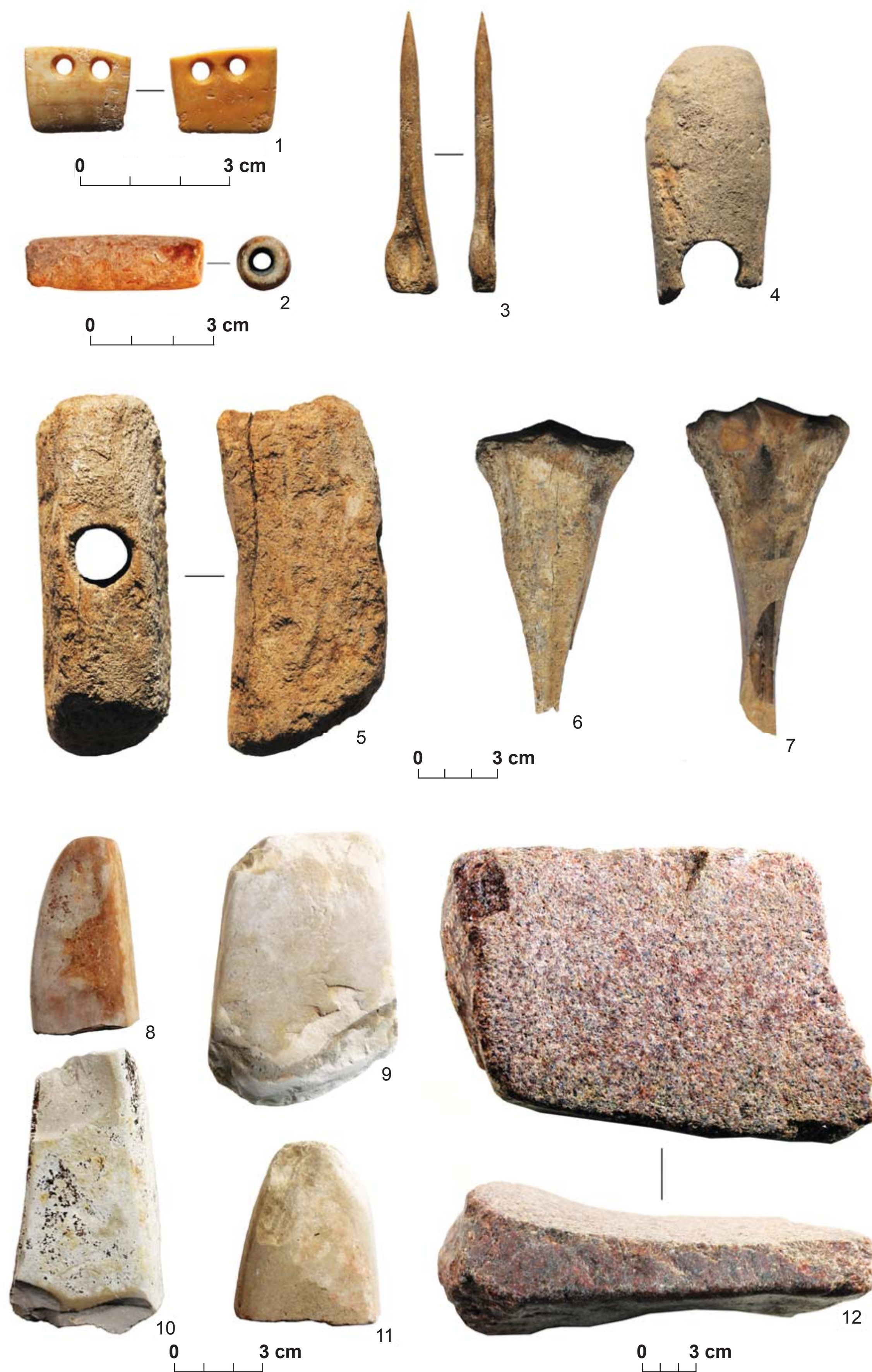

Fig. 9. Podoabe (1-2) şi unelte (3-12) de os (1-3, 6,7), corn (4, 5) şi piatră (8-12).

Fig. 10. Ceramică descoperită în bordeiul 3.

Fig. 11. Ceramică din bordeiul 3.

Fig. 12. Ceramică descoperită în bordeiul 3 (1-2) şi stratul de depuneri antropogene (3-8).

Fig. 13. Ceramică găsită în strat.

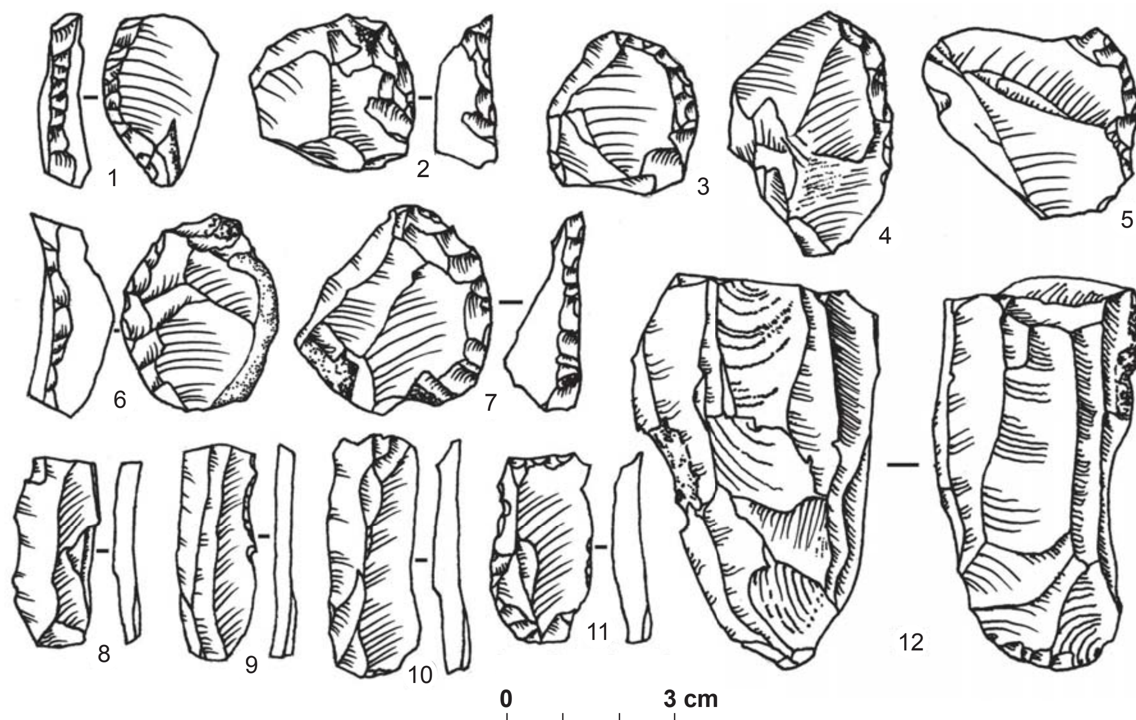

Fig. 14. Piese de silex (1-7 – gratoare, 8-11 – lame, 12 – nucleu prismatic).

dală şi profil simetric sau asimetric. Exemplarele descoperite prezintă deteriorări rezultate în urma utilizării lor în cadrul diferitor operațiuni de cioplire şi tăiere. Din gresie şi alte roci sunt confecționate râşnițele şi frecătoarele. Râşnițele au părțile active concave, cu urme caracteristice de utilizare la măcinatul cerealelor **(Fig. 9, 12)**. Frecătoarele sunt de dimensiuni mai mici şi poartă pe suprafețele lor urme de utilizare.

Piesele de os şi corn descoperite se împart în două categorii: unelte şi podoabe. Din prima categorie fac parte străpungătoarele confecționate din secțiuni longitudinale de oase tubulare **(Fig. 9, 3)**, şlefuitoarele din oase de bovină **(Fig. 9, 6, 7)**, ciocanele şi săpăligile din corn de cerb **(Fig. 9/4, 5)**, lustruitoarele lucrate din secțiuni de oase. Podoabele sunt reprezentate de un pandantiv din defensă de mistreț **(Fig. 9, 1)**, două pandantive din valve de scoici *Unio* şi de o mărgică dintr-un os tubular **(Fig. 9, 2)**. În suprafața cercetată au fost descoperite şi coarne de cerb nobil, cu urme de cioplire.

De asemenea, în urma investigațiilor efectuate a fost colectat un numeros lot de material arheozoologic. În cuprinsul bordeiului 3 au fost identificate[10] resturi de *Bos taurus* (4 indivizi/318 resturi faunistice), *Sus scrofa domesticus* (5/40), *Ovis aries* (1/11), *Canis familiaris* (1/1), *Sus scrofa ferus* (2/5), *Cervus elaphus* (2/13) şi *Capreolus capreolus* (2/22).

Cercetările arheologice efectuate în anul 2013 la situl Rogojeni I contribuie la o mai bună cunoaştere a realităților specifice aşezărilor fazei Precucuteni II de pe teritoriul Republicii Moldova. Piesele de patrimoniu descoperite cu acest prilej vor îmbogăți colecțiile Muzeului Național şi Istorie a Moldovei, acestea fiind introduse în circuitul muzeistic şi ştiințific prin intermediul unor expoziții tematice şi studii de specialitate.

[10] Determinările arheozoologice au fost efectuate de către dr. Roman Croitor.

SUMMARY

PRELIMINARY ARCHAEOLOGICAL SURVEY ON THE ENEOLITHIC ROGOJENI I SETTLEMENT (ROGOJENI COMMUNE, ŞOLDĂNEŞTI COUNTY)

The article describes preliminary results of rescue archaeological excavations carried out in 2013 on the Precucuteni site Rogojeni I (Rogojeni Commune, Şoldăneşti County). The surface of excavations (Section 2) attained the area of 180 sq.m. During the excavations, six archaeological sites are fully or partially investigated: one dwelling, one hut and four ground pits. Remains of the dwelling in the northern part of the excavation 2 overlapped the pit 3.

This suggests the presence of, at least in this part of the settlement, two building horizons that allow the possibility to describe in future two chronological levels on the settlement. The relatively long period of human presence on this site may be indicated by the large area of the archaeological monument, as well as by the presence of Precucuteni pottery from the section 2 with signs of later period than the one that was reported earlier from the huts 1 and 2 of this site by V. Marchevici (excavations of the field season 1972).

Besides the dwellings and the huts, the settlement also included temporary constructions of household purposes. Such a temporary household construction (or constructions) is found near the southern side of the partially excavated hut and the dwelling. Its presence is indicated by indirect evidences, such as the accumulations of cultural remains with fragments of grain grinders, the remains of crushed vessels, the fragmented tools made of flint, stone and horns, as well as the accumulations of animal bones.

РЕЗЮМЕ

ПРЕВЕНТИВНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ НА ЭНЕОЛИТИЧЕСКОМ ПОСЕЛЕНИИ РОГОЖЕНЬ I (КОМ. РОГОЖЕНЬ, ШОЛДЭНЕШТСКИЙ Р-Н)

Статья посвящена предварительным итогам превентивных археологических раскопок 2013 года на раннетрипольском поселении Рогожень I (ком. Рогожень, Шолдэнештский р-н). В ходе работ была раскопана площадь в 180 кв.м. (раскоп 2), полностью или частично исследованы шесть археологических комплексов: наземное глинобитное жилище, землянка и четыре ямы. Остатки наземного жилища в северной части раскопа 2 перекрывали землянку 3. Это даёт основание говорить о наличии, по крайней мере, в этой части поселения, двух строительных горизонтов, что, в свою очередь, допускает и возможность выделения в будущем на поселении двух хронологических горизонтов. О сравнительно длительной жизни на поселении, возможно, свидетельствуют как большая занимаемая им площадь, так и встречаемость в найденной в раскопе 2 раннетрипольской керамике признаков, характерных для несколько более позднего периода, чем документированного первыми (1972 г.) раскопками В.И. Маркевича на поселении (землянки 1 и 2).

Помимо наземных жилищ и землянок, на поселении, вероятно, существовали и недолговременные наземные конструкции «лёгкого» типа хозяйственно-бытового назначения. О наличии одной или нескольких таких конструкций с южной стороны от частично вскрытых землянки и наземного жилища косвенно свидетельствуют выявленные в центральной и южной части раскопа, на уровне древней дневной поверхности, скопления культурных остатков с фрагментами зернотёрок, неполными развалами сосудов, фрагментированными орудиями из кремня, камня и рога, а также костями животных.

BIBLIOGRAFIE

Bodean 2001: S. Bodean, *Aşezările culturii Precucuteni-Tripolie A din Republica Moldova (Repertoriu)* (Chişinău 2001).

Burdo 2005: N. Burdo, *Tripolye A and Precucuteni: problems of periodization and the absolute chronology*. In: Cucuteni. 120 ans des recherches. Le temps du bilan / 120 Years of Research. Time to sum up (BMA XVI) (Piatra-Neamț 2005), 75-84.

Marinescu-Bîlcu 1974: S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României* (Bucureşti 1974).

Збенович 1980a: В.Г. Збенович, *Поселение Бернашевка на Днестре (к происхождению трипольской культуры)* (Киев 1980).

Збенович 1980b: В.Г. Збенович, *Періодизація і хронологія раннього Трипілля*. Археологія, 35, 1980, 3-25.

Збенович 1989: В.Г. Збенович, *Ранний этап трипольской культуры на территории Украины* (Киев 1989).

Маркевич 1972: В.И. Маркевич, *Дневник раскопок поселения Рогожаны-развилка (ж-д станция Рогожаны) 1972.* Arhiva MNIM.

Маркевич 1973a: В.И. Маркевич, *Памятники эпох неолита и энеолита*. АК МССР, вып. 2 (Кишинев 1973).

Маркевич 1973b: Маркевич В.И. *Отчет об исследованиях Молдавской неолитической экспедиции за 1972 г.* (Кишинев 1973). Arhiva MNIM, inv. nr. 73.

Маркевич 1974: В.И. Маркевич, *Исследования молдавской неолитической экспедиции.* АИМ (1972), 1974, 26-51.

Пассек 1962: Т.С. Пассек*, Отчет о работе молдавской экспедиции в 1961 году* (Кишинев 1962). Arhiva MNIM, inv.nr. 402(a).

03.04.2014

SONDAJUL ARHEOLOGIC DIN AŞEZAREA ENEOLITICĂ DE LA SCORENI (R-NUL STRĂŞENI)

Sergiu BODEAN, Valeriu BUBULICI

Cuvinte cheie: eneolitic, Cucuteni-Tripolie, faza Cucuteni A-B, aşezare preistorică, Scoreni.

Key words: eneolithic, Cucuteni-Tripolye, phase Cucuteni A-B, prehistoric settlement, Scoreni.

Ключевые слова: энеолит, Кукутень-Триполье, Кукутень A-B, доисторическое поселение, Скорень.

În primăvara-vara anului 2013 specialiştii Agenţiei Naţionale Arheologice au efectuat cercetări periegetice şi de supraveghere în zona de construcţie a drumului L452 s. Scoreni (r-nul Străşeni) – s. Malcoci, (r-nul Ialoveni)[1]. Zona prospectată se află în valea r. Işnovăţ, afluent de dreapta al râului Bâc. Cercetările s-au soldat cu verificarea stării actuale şi precizarea apartenenţei cultural-cronologice a şase situri arheologice datând din neolitic – evul mediu târziu, cunoscute deja în această zonă. Printre ele se numără şi o aşezare eneolitică descoperită de către Ivan Vlasenco în anul 1984, înscrisă în literatura de specialitate cu denumirea Scoreni IX[2].

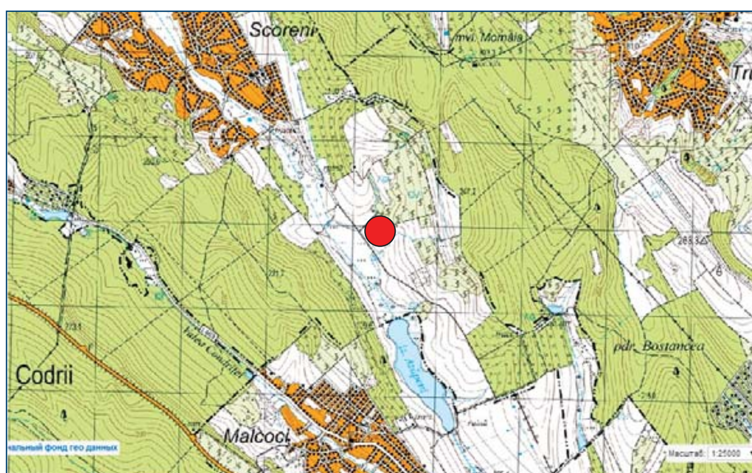

Fig. 1. Poziţia topografică a aşezării Scoreni IX.

Aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie Scoreni IX este situată la 1,5 km sud-est de sat, pe un promontoriu de pe partea stângă a văii râului Işnovăţ **(Fig. 1)**. Laturile lungi ale promontoriului sunt flancate de două văi care se deschid spre cursul râului menţionat. Aria aşezării a fost ocupată în trecut de o vie, iar în prezent parţial se cultivă, parţial este înţelenită **(Fig. 2, 1)**. La suprafaţa solului au fost semnalate resturile mai multor locuinţe de suprafaţă, numeroase fragmente ceramice, piese de piatră şi silex.

În luna iunie 2013 în partea centrală a aşezării a fost efectuat un sondaj (4x4 m) cu scopul verificării stării de conservare a depunerilor antropice **(Fig. 2, 2)**. Careva complexe nu au fost însă descoperite. Majoritatea artefactelor au fost identificate la adâncimea de 0,50-0,80 m de la suprafaţa actuală a solului. Din sondaj au fost recuperate cca 350 fragmente ceramice, 26 fragmente de oase de animale, trei fragmente de plastică antropomorfă, un fragment de frecător din gresie şi o aşchie de silex. De asemenea, au fost descoperite şi fragmente de lut ars cu pleavă de la locuinţele de suprafaţă, care nu formau însă aglomerări.

Ceramica recuperată din cadrul sondajului şi din prospecţiunile de suprafaţă este fragmentară şi puternic corodată. După caracteristicile sale, ea se împarte în trei categorii: ceramică pictată, ceramică fină fără decor pictat şi ceramică grosieră.

Primele două categorii, predominante în lotul de materiale recuperat, sunt modelate din pastă fără degresanţi vizibili sau, în unele cazuri, cu adaosuri neînsemnate de cioburi pisate şi degresanţi organici. În cuprinsul acestor două categorii evidenţiem următoarele forme: vase bitronconice cu două toarte dispuse în zone diametral opuse, amplasate pe diametrul maxim **(Fig. 3, 7; 4, 5-8)**; vase cu corpul bombat şi gâtul cilindric sau uşor tronconic, separat de corp de o şănţuire; vase cu corpul bombat şi cu două torţiţe mici dispuse în zone diametral opuse, la baza gâtului **(Fig. 4, 1)**; pahare; străchini cu deschiderea largă şi buza răsfrântă în interior **(Fig. 3, 3, 10, 13)**; străchini cu partea superioară uşor arcuită; castroane cu buza

---

[1] Cercetările arheologice au fost finanţate de Primăria Scoreni.

[2] Власенко 2012, 226.

1

2

Fig. 2. Vedere dinspre sud-vest asupra aşezării (1) şi dinspre vest-sud-vest asupra sondajului (2).

Fig. 3. Fragmente ceramice.

Fig. 4. Ceramică.

răsfrântă în interior sau uşor arcuită, cu pereţii groşi (1,3-2 cm) şi suprafeţele acoperite în unele cazuri cu angobă alb-gălbuie **(Fig. 3, 1, 2)**; capace cu sau fără două tortiţe dispuse în zone diametral opuse, amplasate deasupra buzei **(Fig. 3, 9);** vase-binoclu; suporturi; vase miniaturale decorate cu impresiuni şi crestături pe marginea buzei **(Fig. 3, 8)**. Prin câte un singur exemplar sunt reprezentate fructierele, afumătoarele **(Fig. 5, 4)** şi suporturile cu orificiu circular. Pictura în stilurile α, β şi δ, păstrată doar pe câteva fragmente, este realizată cu negru şi roşu pe angobă albicioasă sau roşiatică **(Fig. 3, 9-14)**.

Ceramica grosieră este modelată din pastă cu adaos de cioburi pisate, rareori cu amestec de degresanţi organici. Ea este reprezentată prin fragmente de vase de diferite dimensiuni, prevăzute cu proeminenţe conice **(Fig. 4, 9-12)** şi plate **(Fig. 3, 5)**. Un fragment de chiup este decorat cu un brâu alveolat **(Fig. 3, 6)**.

În cadrul sondajului au fost descoperite trei fragmente puternic corodate de plastică antropomorfă modelată din pastă fină, arsă oxidant. Unul dintre fragmente reprezintă un tors de statuetă cu mâinile redate prin amorse **(Fig. 5, 1)**, iar altul, decorat cu linii incizate - coapsele **(Fig. 5, 2)**. Cel de-al treilea fragment provine de la extremitatea picioarelor, care sunt individualizate pe ambele părţi prin două linii incizate **(Fig. 5, 3)**.

Piesele de silex cenuşiu-deschis sunt reprezentate de un gratoar pe aşchie, un percutor sferic şi aşchii. Din gresie sunt confecţionate câteva râşniţe şi frecătoare.

Fig. 5. Plastică antropomorfă (1-3) şi fragment de afumătoare (4).

Materialul arheologic recuperat din aşezarea Scoreni IX se încadrează predominant în etapa / faza Tripolie BII / Cucuteni A-B. Prezența în lotul de plastică antropomorfă dintr-un sit Cucuteni A-B a statuetelor cu decor incizat nu ne surprinde, ea fiind atestată în mai multe situri din această fază (Traian-*Dealul Fântânilor*[3], Iabloana I[4], Ciulucani I[5] ş.a.). De menționat sunt însă artefactele ceramice care, după formă şi pastă, indică prezența elementelor Cucuteni A ce aparțin grupului de aşezări evidențiate în ultimul deceniu prin cercetările efectuate în zona Codrilor[6]. Este vorba de partea mediană a unei fructiere, fragmentul de suport cu orificiu, formele şi decorul ceramicii grosiere. Situația ar putea fi explicată prin existența la Scoreni IX a unui nivel de locuire Cucuteni A-B, în inventarul căruia persistă artefacte de tradiție Cucuteni A_3-A_4, sau prin existența a două niveluri de locuire eneolitice – Cucuteni A şi respectiv Cucuteni A-B. Rămâne în seama cercetărilor viitoare datarea mai nuanțată a acestui sit cucutenian, lucru care va fi posibil numai după degajarea unor complexe închise cu material bine conservat. Remarcăm faptul că specificul aşezărilor Tripolie BII / Cucuteni A-B din zona Codrilor în prezent este puțin cunoscut din cauza cercetărilor restrânse efectuate în acest areal de-a lungul timpului.

Locuit încă din epoca neolitică[7], bazinul râului Işnovăț a fost atractiv şi pentru comunitățile culturii Cucuteni-Tripolie pe parcursul mai multor perioade de evoluție[8]. În aval de s. Scoreni sunt cunoscute şi alte aşezări cucuteniene, a căror încadrare în anumite faze ale culturii necesită investigații arheologice suplimentare. Ele sunt situate lângă localitățile Nimoreni, Suruceni, Dănceni şi Ialoveni[9]. Cercetarea acestor situri va contribui la o mai bună cunoaştere a habitatului eneolitic din zona centrală a interfluviului Prut-Nistru.

3 Bem 2007, 185, 186, fig. 412, 1-6.
4 Sorochin, Borziac 2001, 119-133.
5 Bodean 2012, 106, 107.
6 Bodean 2012, 110.
7 Ларина 1982, 97-111; Vornic ş.a. 2011, 208, 214, 215.
8 Маркевич 1973, 133; Дергачев, Манзура 1991, 59-61.
9 Дергачев 1966, 245, 246; Vornic ş.a. 2011, 208.

SUMMARY

ARCHAEOLOGICAL SURVEY FROM ENEOLITHIC SETTLEMENT OF SCORENI (STRĂŞENI DISTRICT)

In 2013, in the Cucuteni-Tripolye Settlement Scoreni IX (Străşeni district), archaeological investigations and a survey were carried out. On this occasion several pottery fragments, three fragments of anthropomorphic figurines, stone artefacts and animals bones have been found. The most artefacts are typically of Cucuteni A-B phase, but have been certified the materials of Cucuteni A phase too. This situation could be explained by the presence at Scoreni IX of a Cucuteni A-B level with some artefacts which continue the Cucuteni A3-A4 traditions, or by the existence of two eneolithic levels – dated in Cucuteni A phase and respectively Cucuteni A-B phase. In the future, the archaeological researches will allow more precise dating of this Cucuteni site, after the excavation of several complexes (pits and dwellings) with a well-preserved inventory.

РЕЗЮМЕ

РАЗВЕДОЧНЫЕ РАБОТЫ НА ЭНЕОЛИТИЧЕСКОМ ПОСЕЛЕНИИ СКОРЕНЬ (СТРЭШЕНСКИЙ Р-Н)

В 2013 году на поселении культуры Кукутень-Триполье Скорень IX, расположенном в окрестностях села Скорень Стрэшенского р-на, были произведены разведочные работы. Коллекция из шурфа и поверхностных сборов представлена фрагментированной керамикой плохой сохранности, тремя фрагментами антропоморфных статуэток, орудиями из кремня и песчаника. За немногими исключениями, собранная керамика типична для фазы А-В. Присутствие в коллекции фрагментов посуды, характерных для фазы Кукутень А, может указывать на сохранение в керамическом комплексе поселения фазы Кукутень А-В, отдельных форм керамики предшествующей фазы или же на его двухслойный характер. Дальнейшие исследования позволят уточнить датировку памятника.

BIBLIOGRAFIE

Bem 2007: C. Bem, *Traian Dealul Fântânilor: fenomenul Cucuteni A-B* (Târgovişte 2007).

Bodean 2012: S. Bodean, *Plastica antropomorfă din aşezarea Cucuteni-Tripolie Ciulucani I (raionul Teleneşti, Republica Moldova).* RA, vol. VIII, nr. 1-2, 2012, 105-112.

Sorochin, Borziac 2001: V. Sorochin, I. Borziac, *Plastica antropomorfă din aşezarea cucuteniană Iabloana I, jud. Bălți.* MA XXII, 2001, 115-136.

Vornic ş.a 2011: V. Vornic, S. Tabuncic, L. Ciobanu, I. Ursu, V. Iarmulschi, *Sondajele arheologice de la Ialoveni*. RA, vol. VII, nr. 1-2, 2011, 200-229.

Власенко 2012: И. Власенко, *Результаты разведочных работ в центральных и северных районах Республики Молдова.* Tyragetia, vol. VI [XXI], nr. 1, 2012, 225-232.

Дергачев 1966: В.А. Дергачев, *Археологические разведки в долине реки Ишновец.* В: Сборник работ молодых ученых (Кишинев 1966), 244-250.

Дергачев, Манзура 1991: В.А. Дергачев, И.В. Манзура, *Погребальные комплексы позднего Триполья. Свод источников* (Кишинев 1991).

Ларина 1982: О.В. Ларина, *Поселение культуры линейно-ленточной керамики Данчены I (Кутузовский р-н).* АИМ (1977-1978) (Кишинев 1982), 97-111.

Маркевич 1973: В.И. Маркевич, *Памятники эпох неолита и энеолита*. АК МССР, вып. 2 (Кишинев 1973).

05.03.2014

CERCETĂRILE DE SALVARE ÎN SITUL CUNICEA-*PRIŞANSCAIA GORA* DIN 2012. REZULTATE PRELIMINARE

Sergiu POPOVICI, Ion CEBAN

Cuvinte cheie: eneolitic, Tripolie C2, aşezare preistorică, mormânt, Cunicea.

Keywords: eneolithic, Tripolye C2, prehistoric settlement, burial, Cunicea.

Ключевые слова: энеолит, Триполье С2, доисторическое поселение, погребение, Кунича.

Situl arheologic Cunicea-*Prişanscaia Gora* este situat în limitele Podişului Nistrean, în partea nord-estică a zonei de silvostepă din spaţiul pruto-nistrean **(Fig. 1)**. Relieful din zonă este moderat fragmentat, reprezentat prin podişuri, dealuri joase şi vâlcele largi. Pe alocuri se întâlnesc dealuri izolate în formă de cupolă. Altitudinile absolute ale Podişului Nistrean sunt cuprinse între 200 şi 338 m faţă de cumpăna mării, cel mai înalt punct constituindu-l promontoriul de la Zahorna (com. Dobruşa).

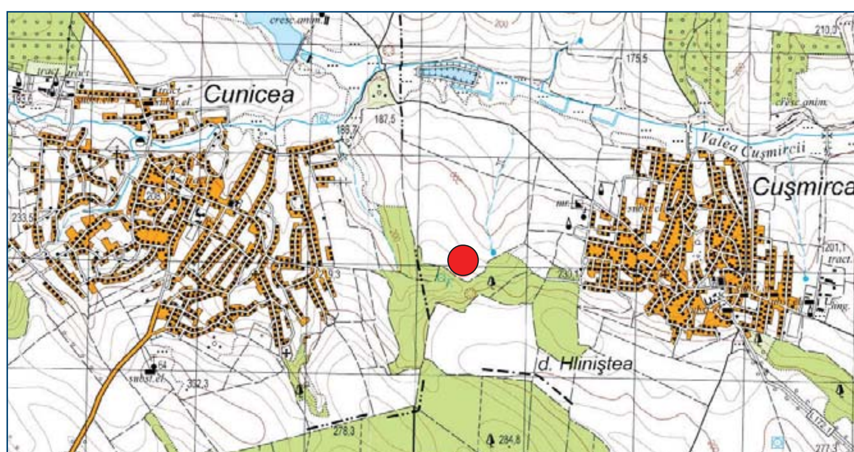

Fig. 1. Poziţia topografică a sitului Cunicea-*Prişanscaia Gora*.

Din punct de vedere geo-topografic, obiectivul arheologic Cunicea-*Prişanscaia Gora*[1] este amplasat pe versantul drept al râuleţului Cuşmirca, în partea superioară a unui promontoriu natural, la cca 580 m sud-vest de izvorul *Oprişăni*. În partea lui superioară, platoul este de formă circulară, cu o suprafaţă de aproximativ 5700 m.p. şi are înălţimea de 233 m faţă de nivelul mării **(Fig. 2, 1)**. Pedosfera promontoriului este reprezentată de un amestec de soluri cenuşii molice argiloase şi brune de pădure.

Semnalat cu ocazia unor periegeze întreprinse în anul 2007 de către Denis Topal şi Stanislav Ţerna, situl Cunicea-*Prişanscaia Gora* a fost cercetat parţial în 2007 şi 2009 de către autorii descoperirii[2]. Deoarece staţiunea este afectată de factori antropici şi naturali, cercetările de salvare din anul 2012 s-au axat pe un singur obiectiv, şi anume studierea a două complexe adâncite din partea sudică a unei cariere de lut, evidenţiate în profil[3].

Complexul adâncit 1 a fost depistat în anul 2009 în malul surpat al lutăriei, unde a fost surprinsă şi o aglomerare de ceramică şi resturi faunistice. Pentru cercetarea complexului şi a zonei adiacente, paralel cu malul abrupt al carierei, a fost trasată o secţiune, compusă din şapte carouri de 2x2 m şi din şapte carouri mai mici, alăturate malului abrupt **(Fig. 2, 2)**. După excavarea primelor două straturi de săpătură, la adâncimea de 0,45 m de la suprafaţa actuală a solului, a fost identificată partea vestică a complexului adâncit, segmentul estic apărând la nivelul de 0,68 m. Astfel, s-a constatat că lungimea maximă a complexului, pe direcţia vest-est, era de 11,5 m. Porţiunile de nord şi de sud ale complexului nu au putut fi cercetate, din cauza năruirii malului carierei şi prezenţei unui drum de ţară alăturat laturii sudice a secţiunii. Pereţii complexului sunt uşor înclinaţi, adâncimea lui maximă constituind 1,4 m de la suprafaţa actuală de călcare a solului şi 0,8 m de la nivelul depistării. Um-

---

1 Precizăm că, deşi a fost inclus in circuitul ştiinţific sub denumirea Cunicea-*Prişanscaia Gora* (Топал, Церна, 2010), situl la care ne referim se găseşte de fapt pe moşia satului vecin Cuşmirca (r-nul Şoldăneşti), în locul numit de săteni *La Oprişăni* sau *La Aura*.

2 Топал, Церна, 2010, 287.

3 Investigaţiile au fost sprijinite financiar de către dr. Henry M. Shepard şi Olga Caţ, cărora le aducem sincere mulţumiri.

1

2

Fig. 2. Vedere asupra promontoriului *Prişanscaia Gora* (1) şi complexul adâncit 1 (2).

1 2 3
4 5
0 3 cm
6 7 8
0 3 cm

Fig. 3. Ceramica pictată (1-6), străpungător de os (7) şi lamă de silex (8).

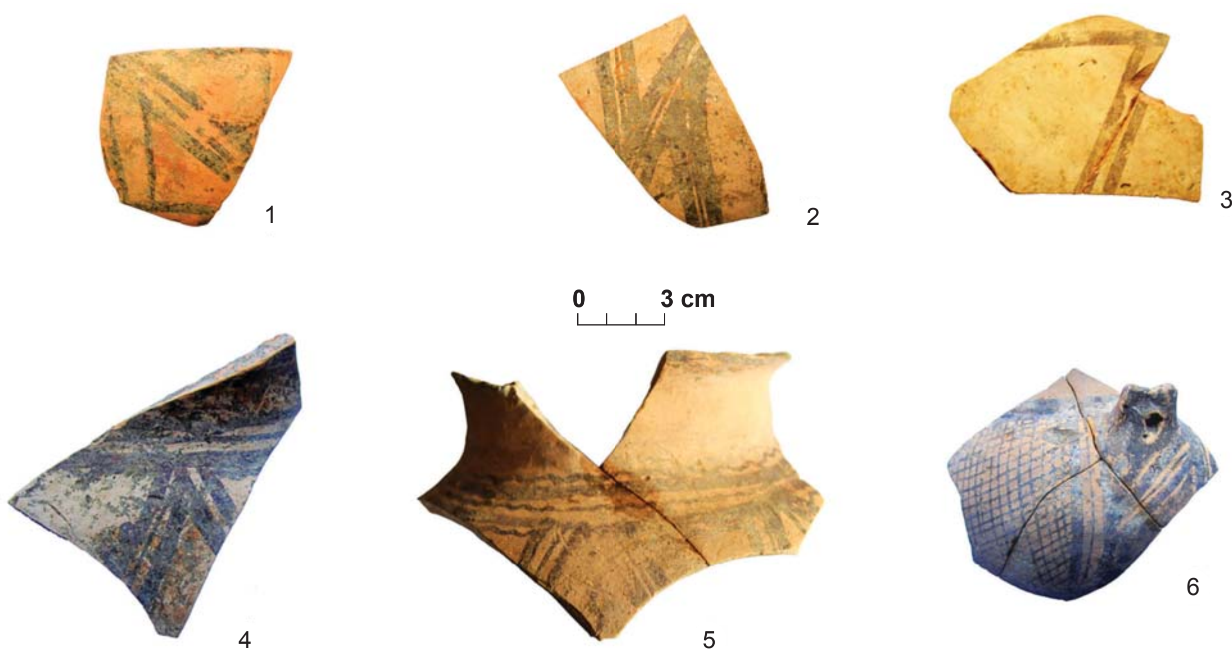

Fig. 4. Ceramică pictată.

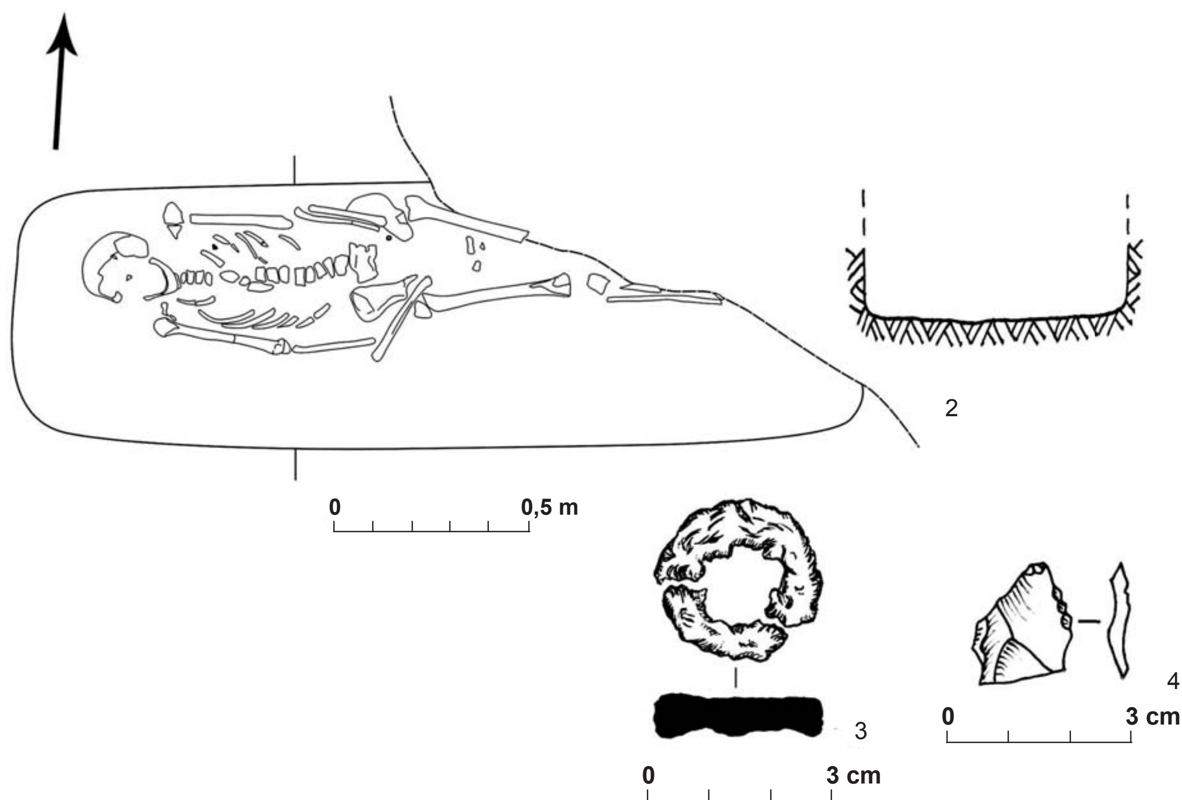

Fig. 5. Mormântul 3 (1-2), verigă de fier (3) şi aşchie de silex (4).

plutura consta din sol cenuşiu, consistent, amestecat cu concrețiuni calcaroase, ceramică **(Fig. 3, 1-6; 4)** şi oase de animale. Din cadrul complexului mai provin un străpungător de os **(Fig. 3, 7)** şi o lamă de silex **(Fig. 3, 8)**.

Inventarul cel mai numeros îl constituie ceramica, din umplutură fiind recoltate cca 400 cioburi, atribuite perioadei finale (cca 3500-2750 î.Hr.) a culturii Cucuteni-Tripolie. În funcție de structura pastei şi modul de ardere, materialul ceramic poate fi divizat în două mari categorii tehnologice.

Prima categorie cuprinde ceramica fină,care este predominantă, constituind cca 73,6%. Cioburile provin de la recipiente de diferite forme şi mărimi, precum vase cu corp bombat, unele cu gâtul evidențiat şi buza evazată, amfore, străchini ş.a. **(Fig. 3, 1-6; 4)**.

A doua grupă tehnologică este reprezentată de ceramica de factură grosieră având ca degresant principal scoica pisată. Majoritatea fragmentelor ceramice prezintă o ardere incompletă şi neuniformă.

Cele mai apropiate analogii pentru olăria descoperită în cadrul sitului Cunicea-*Prişanscaia Gora* le găsim în obiectivele cucuteniene târzii de tip Ofatinți de la Caterinovca[4], Şoldăneşti[5], Solonceni II[6], Ghidirim[7] şi Bolohani I[8].

Materialul arheozoologic descoperit prin săpăturile din vara anului 2012 la situl *Cunicea-Prişanscaia Gora* este documentat prin 57 fragmente osoase, majoritatea de dimensiuni mici, din care cauză nu s-a reuşit decât în parte identificarea lor specifică. Dintre resturile faunistice determinabile, 17 oase au fost atribuite speciei *Bos taurus*, iar patru fragmente de corn aparțin speciei *Cervus elaphus.*[9]

[4] Пассек 1955, 22, рис. 3, 13-15.
[5] Пассек 1955, 24, рис. 4, 1-7; Маркевич 1955, 134, рис. 2.
[6] Мовша 1965, 98.
[7] Пассек 1955, 22, рис. 3, 1-12.
[8] Бикбаев 1990, 28.
[9] Determinări dr. Roman Croitor.

Cercetările arheologice de salvare efectuate la situl Cunicea-*Prişanscaia Gora* au oferit o serie de date noi pentru studierea populației cucuteniene târzii din zona Podişului Nistrean. Materialul ceramic descoperit în complexul adâncit 1 se înscrie perfect în tabloul general pe care îl cunoaştem pentru cultura materială a comunităților cucuteniene târzii din zona Nistrului Mijlociu. Ne referim aici în mod special la monumentele de tip Ofatinți. Complexe adâncite, similare celui cercetat de noi, care se remarcă prin dimensiunile sale mari, mai sunt documentate în cadrul siturilor de acest tip. Ne sunt cunoscute încă trei asemenea complexe, semnalate în stațiunile de la Şoldăneşti[10], Solonceni II[11] şi Brăneşti[12].

Aşezarea eneolitică Cunicea-*Prişanscaia Gora* poate fi sincronizată cu primele două faze ale necropolei de la Ofatinți, conform clasificării lui V. Dergaciov[13], şi încadrată cronologic în etapa C2 (cca 3500-2750 î.Hr.) de evoluție a culturii Cucuteni-Tripolie în zona Nistrului Mijlociu propusă de T. Passek.

Al doilea complex cercetat de noi reprezenta un mormânt de inhumație. Conturul gropii mormântului a fost sesizat la 0,3 m de la suprafața actuală a solului. De formă dreptunghiulară-alungită, cu colțurile rotunjite şi orientarea vest-est, groapa mormântului avea lungimea de 2,15 m, lățimea de 0,65 m şi adâncimea de 0,5 m de la nivelul actual de călcare. Scheletul era orientat cu craniul spre vest, fiind depus pe spate, cu mâinile aşezate pe bazin şi picioarele întinse **(Fig. 5, 1-2)**. În zona bazinului a fost depistată o verigă circulară de fier cu un grad înalt de coroziune (diametrul 2,7 cm) **(Fig. 5, 3)**. Lângă humerusul stâng, sub coaste, a fost găsită o aşchie de silex de formă trapezoidală, cu dimensiunile de 1,6x1,9 cm **(Fig. 5, 4)**. După toate probabilitățile, mormântul respectiv datează din evul mediu şi a aparținut unui turanic târziu.

[10] Маркевич 1955, 134.
[11] Мовша 1965, 98.
[12] Деpгачев 1980, 98.
[13] Деpгачев 1980, 45.

SUMMARY

SAVING RESEARCH AT THE CUNICEA-*PRIŞANSCAIA GORA* ARCHAEOLOGICAL SITE FROM 2012. PRELIMINARY RESULTS

This article introduces into scientific circulation the results of the archaeological research on the Cunicea-*Prişanscaia Gora* site. As a result of excavations a tomb of Tripylie C2 step was investigated. Analogs of the ceramic material (pottery) are discovered in the monuments of Vyhvatinski group and can be synchronized with the first two phases of Vyhvatinski necropolis. It also describes medieval burial materials perhaps belonging to late nomadic culture.

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ РАСКОПКИ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКОМ ПАМЯТНИКЕ КУНИЧА-*ПРИШАНСКАЯ ГОРА* В 2012 Г. ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Авторы публикуют предварительные результаты археологических исследований на энеолитическом поселении Кунича-*Пришанская Гора*. В процессе раскопок была исследована землянка этапа С2 Триполья. Аналогии обнаруженному керамическому материалу встречаются на памятниках Выхватинской группы, следовательно это поселение может быть синхронизировано с первыми двумя фазами Выхватинского могильника. Также дается описание материалов из средневекового погребения, возможно принадлежащего позднекочевнической культуре.

BIBLIOGRAFIE

Бикбаев 1990: В.М. Бикбаев, *Исследования на поселении Бологаны I*. АИМ (1985), 1990, 23-34.

Дергачев 1978: В.А. Дергачев, *Выхватинский могильник* (Кишинев 1978).

Дергачев 1980: В.А. Дергачев, *Памятники позднего Триполья* (Кишинев 1980).

Маркевич 1955: В.И. Маркевич, *Археологические памятники в бассейне нижнего течения реки Черна*. Изв.МФ АН СССР, № 5 (25), 1955, 131-144.

Мовша 1965: Т.Г. Мовша, *Многослойное трипольское поселение Солончены II*. КСИА, 105, 1965, 91-100.

Пассек 1955: Т.С. Пассек, *Новые данные о позднетрипольских поселениях на Днестре.* Изв. МФ АН СССР, № 5 (25), 1955, 15-30.

Топал, Церна 2010: Д.А. Топал, С.В. Церна, *Позднетрипольский могильник и поселения у с. Кунича (Флорештский р-н, Республика Молдова)*. Stratum plus, 2, 2010, 281-298.

20.02.2014

CERCETĂRI DE SALVARE LA TUMULUL DE LA ROGOJENI, R-NUL ŞOLDĂNEŞTI

Serghei AGULNICOV, Eugen MISTREANU, Sergiu POPOVICI

Cuvinte cheie: tumul, epoca bronzului, cultura Iamnaia.
Key words: tumulus, Bronze Age, the culture Yamnaya.
Ключевые слова: курган, эпоха бронзы, ямная культура.

Grupul tumular Rogojeni, format din trei movile, este amplasat pe malul stâng al r. Răut, pe un platou de pe terasa a doua a râului **(Fig. 1)**. În urma lucrărilor de reabilitare a drumului național M2 Chişinău-Soroca, tumulul 1 al grupului menționat urma să fie afectat de lucrările de excavare a solului în perimetrul dat. Având în vedere această împrejurare, în zona supusă excavărilor au fost întreprinse cercetări arheologice de salvare şi de supraveghere[1].

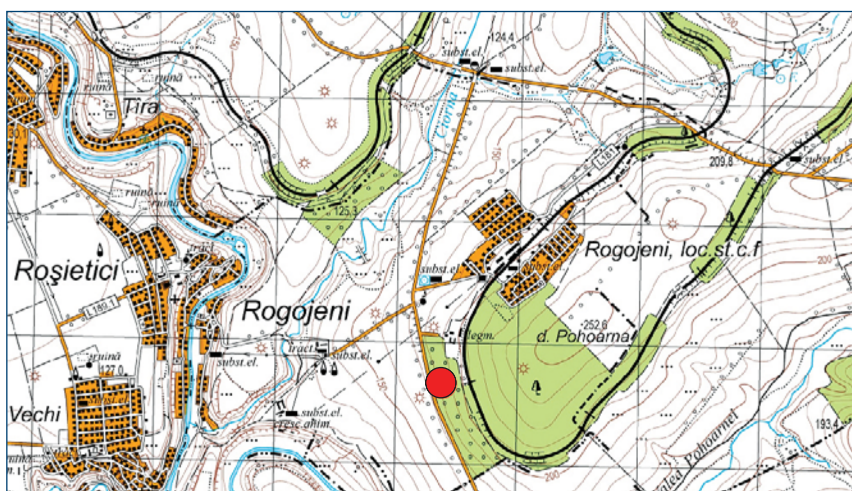

Fig. 1. Poziția topografică a tumulului de la Rogojeni.

Tumulul are înălțimea de 2,1 m şi diametrul de 56 m **(Fig. 2)**. Suprafața lui este înțelenită, în sectoarele de sud-est şi sud-vest fiind suprapus de o livadă de pruni. În procesul de construcție a drumului menționat şi a reabilitării ulterioare din anul 2013 au fost distruse parțial sectoarele de nord-est şi sud-vest ale tumulului. Această situație a determinat trasarea secțiunii (cu suprafața de 672 m.p.) pe axa nord-nord-est – sud-sud-vest, paralel drumului național M2 Chişinău-Soroca. Demantelarea sectorului supus cercetărilor a fost realizată cu ajutorul unui buldozer, excavându-se succesiv straturi a câte 5-10 cm. Toate măsurările au fost raportate la reper, acesta fiind amplasat în punctul cel mai înalt al tumulului.

Mormântul 1 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost descoperit la distanța de 6,35 m spre sud-vest de reperul central (128°). Groapa funerară, cu prag de jurîmprejur, era orientată sud-sud-est – nord-nord-vest. Treapta camerei funerare a fost depistată în profilul tumulului, la adâncimea de 0,7 m. Partea superioară a gropii funerare avea formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 2,5x2,8 m şi înălțimea treptei de 0,5 m. Partea inferioară a camerei funerare avea la fel formă rectangulară, prezentând colțurile puternic rotunjite şi dimensiunile de 1,2x1,9 m.

Scheletul, atribuit unui bărbat matur, cu vârsta de cca 50 ani[2], a fost depus în poziție chircită pe spate, cu mâinile întinse de-a lungul corpului, picioarele îndoite din genunchi, căzute pe partea stângă. Scheletul era orientat cu craniul spre nord-vest, având fața în sus. Oasele scheletului au fost acoperite cu ocru de nuanță roşie-închisă. O prezență mai abundentă a ocrului a fost atestată pe craniu, clavicule şi umeri. Sub defunct se găsea un strat putrezit provinind de la un aşternut vegetal de culoare brună-închisă, cu bulgări de ocru şi fragmente mici de cărbune în zona coloanei vertebrale. Sub acest strat a fost înregistrat un alt strat subțire de culoare cenuşie-deschisă. Lângă cotul mâinii drepte şi genunchi se găseau câteva pietre de calcar, fără urme de prelucrare **(Fig. 3, 1; 4, 1)**.

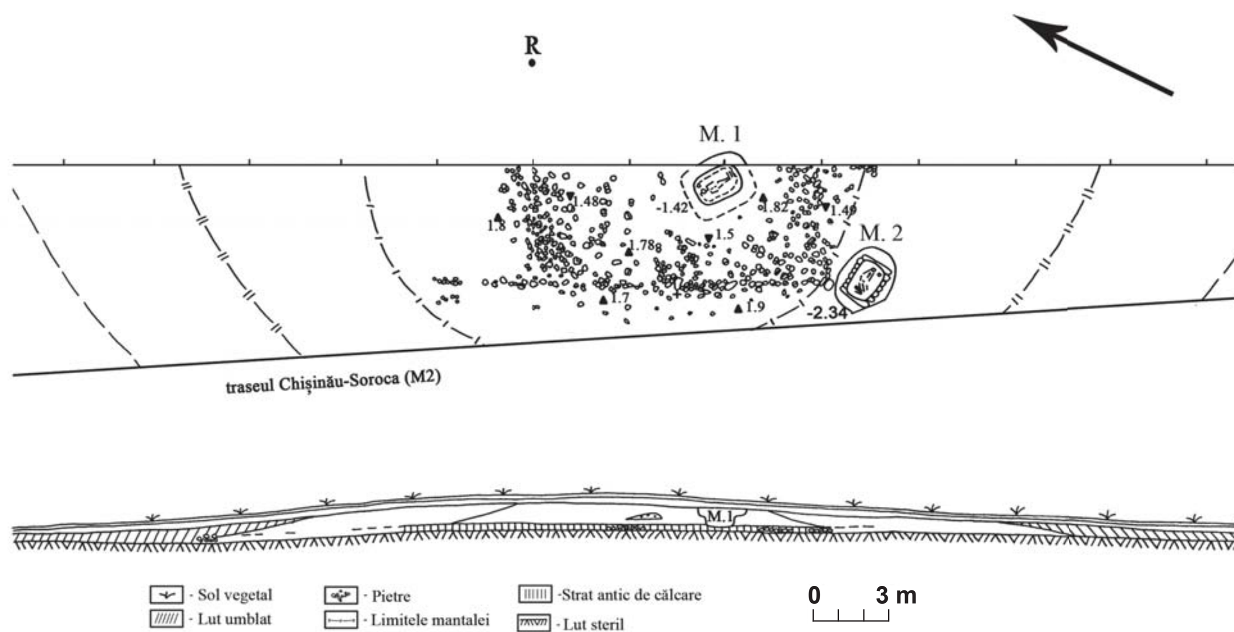
---

[1] Cercetările au fost efectuate grație suportului financiar acordat de Fondul Provocările Mileniului Moldova şi consorțiul de companii ONUR & SUMMA.

[2] Mulțumim dnei dr. Angela Simalcsik, cercetător ştiințific grad III, Secția de Cercetări Antropologice, Academia Română – Filiala Iaşi, pentru determinările paleoantropologice realizate.

1

2

Fig. 2. Tumulul de la Rogojeni, vedere din spre nord-vest (1), planul şi profilul estic al suprafeței cercetate (2).

Inventar:

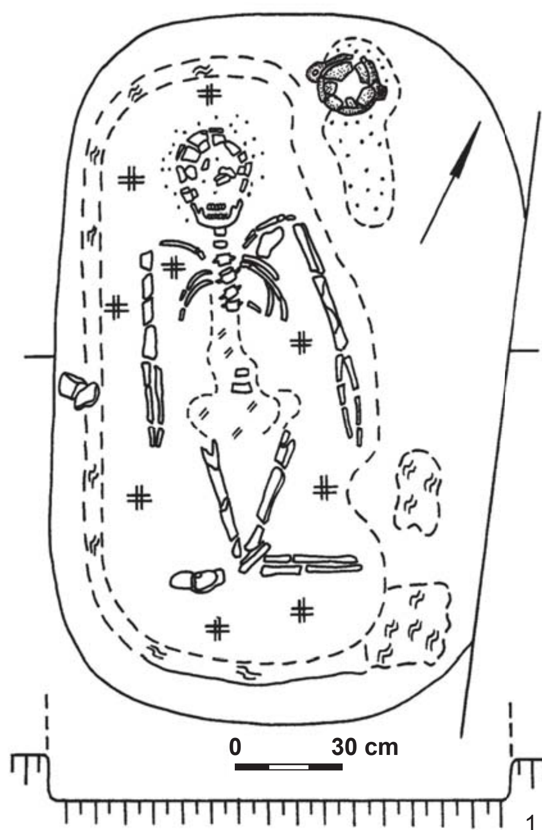
1. Vas de lut **(Fig. 3, 2; 4, 2)**, descoperit la 0,35 m nord-vest de craniul defunctului. Reprezintă o amforetă cu corpul ovoidal, gâtul cilindric cu buza evazată şi fundul plat. Pe corp sunt amplasate două tortițe-proeminențe dreptunghiulare cu orificii verticale. Vasul este modelat cu mâna din pastă de lut în amestec cu cioburi pisate şi calcar măcinat. Suprafața exterioară are culoare brună-deschisă, pe alocuri cenuşie, cu pete negre. Diametrul gurii – 7,8 cm, înălțimea gâtului – 2,5 cm, diametrul maxim al corpului – 13 cm, înălțimea – 12,5 cm; diametrul fundului – 4,5 cm, dimensiunile tortițelor – 1,5x3,5 cm; diametrele orificiilor – 0,7-0,8 cm. Sub vas au fost semnalate pete de ocru roşu, de formă ovală, cu dimensiunile de 0,15x0,22 m.

Mormântul 2 (cultura Iamnaia, etapa târzie) a fost descoperit în sectorul de sud-vest al tumulului, la distanța de 13,5 m de la reperul central (145°). Camera funerară, cu treaptă, era orientată pe direcția sud-est – nord-vest, fiind depistată la adâncimea de 2,3 m. Partea superioară a gropii mortuare era de formă rectangulară în plan, cu colțurile rotunjite, având dimensiunile 2,85x2,35 m şi adâncimea de la nivelul depistării conturului până la treaptă de 0,4-0,42 m. La nivelul treptei, camera funerară era acoperită cu nouă bârne de lemn, ce aveau dimensiunile de 1,7x0,15-0,25 m. Dimensiunile părții inferioare a camerei funerare erau de 1,65x1,2 m şi adâncimea de 0,6 m de la nivelul treptei. Umplutura gropii funerare consta din sol negru, amestecat cu lut galben şi incluziuni de fragmente de lemn de la acoperişul căzut şi cărbuni de lemn.

Scheletul, aparținând unei femei mature, cu vârsta la deces de cca 40-45 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu înclinație spre stânga şi orientat cu capul spre est-sud-est. Craniul era întors spre stânga. Brațul drept era îndoit de la cot şi îndreptat spre bazin, având humerusul deplasat lângă peretele de nord-vest al camerei funerare. Membrul superior stâng era îndreptat în jos şi îndoit din cot spre stânga. Picioarele erau de asemenea îndoite şi întoarse spre stânga, gradul de chircire a lor fiind mediu. Oasele au căpătat de la ocru nuanța roşie-aprinsă, o intensitate mai mare atestându-se pe craniu. Sub schelet, cât şi pe toată suprafața fundului gropii, au fost semnalate resturile unei rogojini, de culoare brună-închisă **(Fig. 5, 1; 6, 1)**.

Inventar:

1. Vas de lut **(Fig. 3, 2; 4, 2)**, identificat la 0,15 m de humerusul stâng. Vasul reprezintă o amforă miniaturală cu corpul ovoidal, gâtul cilindric, scurt, care se lărgeşte spre buză. Fundul este plat, evidențiat în exterior. În partea superioară a vasului sunt prevăzute două tortițe-proeminențe ovale, cu orificii verticale în centru. Vasul este modelat cu mâna, din pastă cu

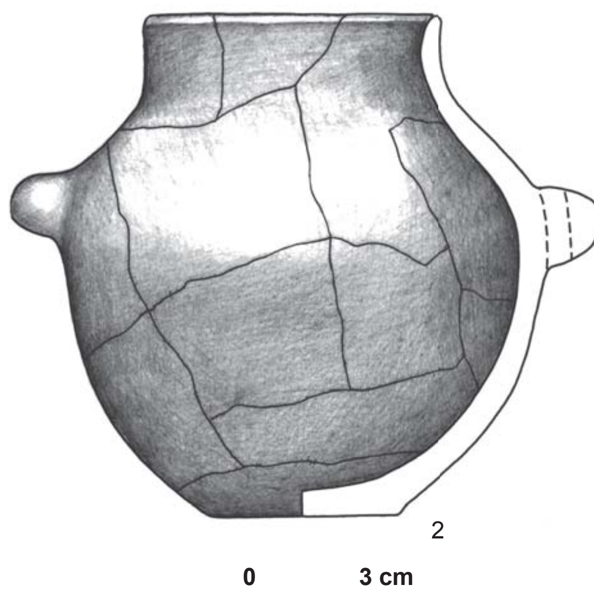

Fig. 3. Mormântul 1. Plan şi secțiune (1), vas de lut (2).

1

2

Fig. 4. Mormântul 1. Vedere dinspre sud-est (1) şi vas de lut (2).

cioburi pisate şi calcar măcinat în textură. Atât suprafața exterioară, lustruită parțial, cât şi cea interioară au culoare brună-deschisă. Pereții recipientului în ruptură au culoare cenuşie. Diametrul gurii – 5 cm, înălțimea gâtului – 1,5 cm, diametrul maxim al corpului – 8 cm, înălțimea – 8 cm, diametrul fundului – 4 cm, dimensiuni tortițe 1,2x2 cm; diametrele orificiilor – 0,5 cm **(Fig. 5, 2; 6, 2)**.

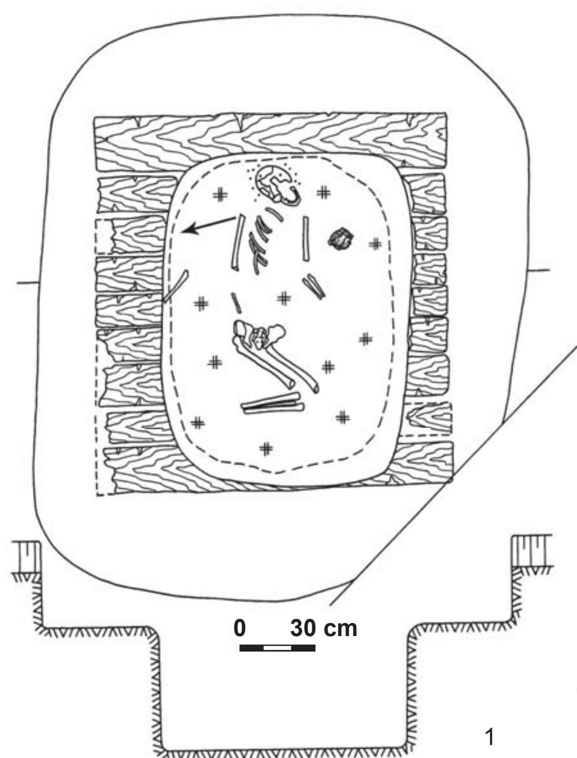
Platforma de piatră. În urma demantelării tumulului a fost identificată o platformă de piatră **(Fig. 2)**. Stratigrafic, ea era amplasată mai jos de stratul antic de călcare fixat în profil, la adâncimea de 1,48 m. Platforma avea în plan o formă dreptunghiulară-neregulată, cu dimensiunile de 6x14 m, şi era alcătuită din pietre neprelucrate de calcar. După toate probabilitățile, amenajarea avea dimensiuni mai mari, dar partea ei de vest a fost deranjată în procesul de reabilitare a drumului Chişinău-Soroca. Pietrele de calcar aveau dimensiuni care variau între 0,1x0,24 şi 0,6x0,8 m şi se găseau la adâncimea de 1,76-1,90 m. Către marginea nordică şi sudică construcția era formată din pietre mai mari, iar spre centru prevalează pietre de dimensiuni mai reduse. În sectorul de nord-vest al movilei, lângă platforma de piatră descrisă, se afla o altă aglomerație de piatră, având dimensiuni mai mici, cu lungimea de 4 m şi lățimea de 0,45-0,52 m.

***

În interiorul construcției de piatră, la 10,3 m sud-vest de reperul central (65°), la adâncimea de 1,57 m, a fost descoperită o stelă funerară, cu trăsături antropomorfe slab reliefate. Aceasta se afla printre pietrele mari de la marginea platformei de piatră **(Fig. 7, 1)**. Cu urme vădite de prelucrare, stela are o formă cvasiromboidală, lărgindu-se spre partea superioară. Are trei margini ascuțite, imitând umerii şi capul. Înălțimea – 0,95 m, lățimea – 0,35-0,60 m, grosimea – 0,11 m. Pe suprafața exterioară au fost observate urme slabe de ocru de nuanță roşie şi resturi putrezite de la o rogojină, de culoare cafenie-închisă.

În partea de nord-vest a construcției, la 5,5 m distanță de reperul central şi la adâncimea de 2,26 m, printre pietre, a fost descoperită o aşchie de silex nistrean. Piesa, cu dimensiunile de 11,3x9,7x2,2 cm, este acoperită cu patină, suprafața fiind dreaptă, fațetată, cu bulbul de percuție slab evidențiat. Urme de retuşare lipsesc **(Fig. 8, 2)**.

În profilul 1, la distanța de 12,7 m sud de reperul central şi la adâncimea de 1,32 m, a fost descoperită o aşchie de silex nistrean, acoperită cu un strat gros de patină şi trecută prin foc. Suprafața ei este dreaptă, iar bulbul de percuție slab evidențiat. Pe partea dorsală, aşchia prezintă retuşe verticale. Asemenea retuşe au fost atestate şi pe suprafața ventrală a piesei. Dimensiuni 6,3x4,5x2,3 cm **(Fig. 8, 1)**. Judecând

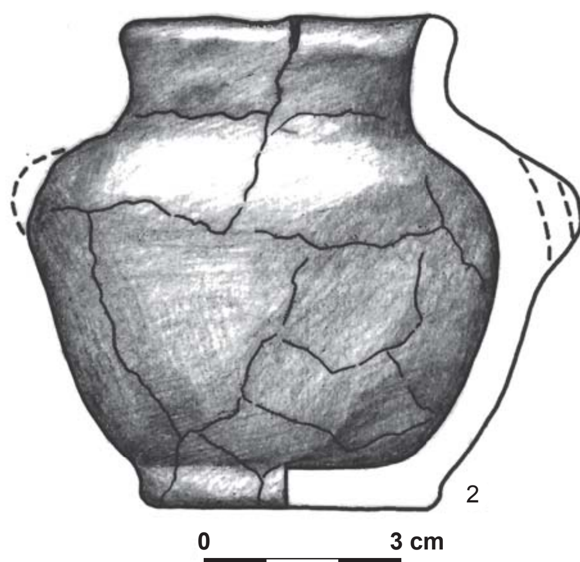

Fig. 5. Mormântul 2. Plan şi secțiune (1) şi vas de lut (2).

Fig. 6. Mormântul 2. Vedere dinspre vest (1) şi vas de lut (2).

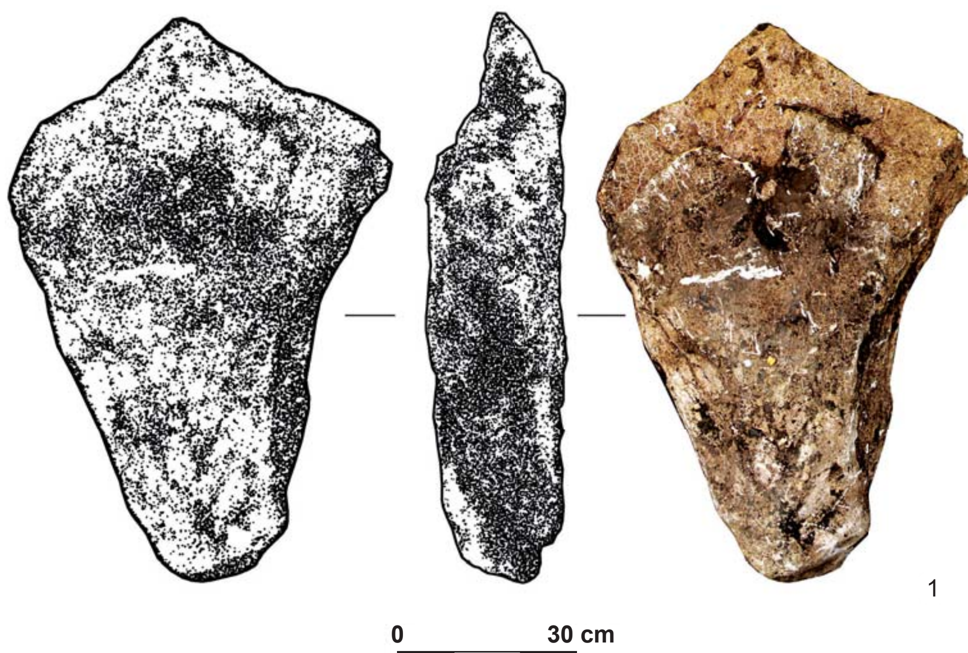

Fig. 7. Stela antropomorfă (1) şi platforma de piatră, vedere dinspre nord (2).

după prezența stratului gros de patină, aşchia poate fi încadrată în perioada târzie a epocii paleolitice (cca 21000-12000 î.Hr.)[3].

Stratigrafia şi cronologia relativă a tumulului de lângă s. Rogojeni

În urma studierii stratigrafiei tumulului de la Rogojeni, au fost identificate câteva etape de constituire a movilei.

1. Inițial pe locul unde urma să fie ridicată prima manta a tumulului a fost amenajată o construcție de piatră, în interiorul căreia a fost depistată o stelă antropomorfă cu trăsături arhaice. Aceasta îşi găseşte analogii directe în sculptura monumentală antropomorfă a comunităților tripoliene târzii de tip Usatovo[4].

2. Deasupra construcției de piatră au fost atestate urmele stratului antic de călcare, de la care a pornit edificarea tumulului, cu o întindere de 19,5 m şi o grosime de 0,25 m.

3. Mantaua inițială (nr. 1) a tumulului a fost ridicată dintr-un sol negru şi avea înălțimea de până la 1 m, cu diametrul de până la 17,7 m. La 3,5 m sud-vest de reperul central, la adâncimea de 1,3 m, în profil a fost surprinsă o lentilă cu solul excavat din groapa mormântului principal al tumulului (lungimea 1,72 m, grosimea 0,22-0,10 m).

4. Mantaua 2 era compusă dintr-un sol cenuşiu-deschis, având diametrul de 28 m. În urma acoperirii mantalei 1 cu mantaua 2 tumulul a căpătat o înălțime de peste 1,2 m. Ridicarea mantalei 2 este legată probabil de amenajarea spațiului funerar al mormântului 1 aparținând culturii Iamnaia, etapa târzie. De la nivelul acestei mantale a fost începută săparea gropii funerare a mormântului 2, care aparține la fel etapei târzii a culturii Iamnaia. În sectorul de nord-vest al tumulului, la marginea celei de-a doua mantale, în profil s-a observat o aglomerație de pietre de calcar, cu lungimea de 0,8 m şi lățimea de 0,5 m.

5. Ultimul strat, constând din humus, cu o grosime de 0,2 m, a fost semnalat pe toată lungimea profilului. Între stratul de humus şi mantaua 2 a fost surprins un strat de sol cenuşiu-brun cu urme de arătură adâncă de până la 0,4 m, care probabil reprezintă urmele mantalei 3.

***

Apariția ritualului tumular de înmormântare în spațiul pruto-nistrean se află în strânsă legătură cu impulsurile culturale venite din regiunile de est ale Ucrainei şi nordul Caucazului. Acestea sunt atestate către sfârşitul mil. IV – începutul mil. III î.Hr., când din zona munților Ural şi pană în Balcani se răspândeşte

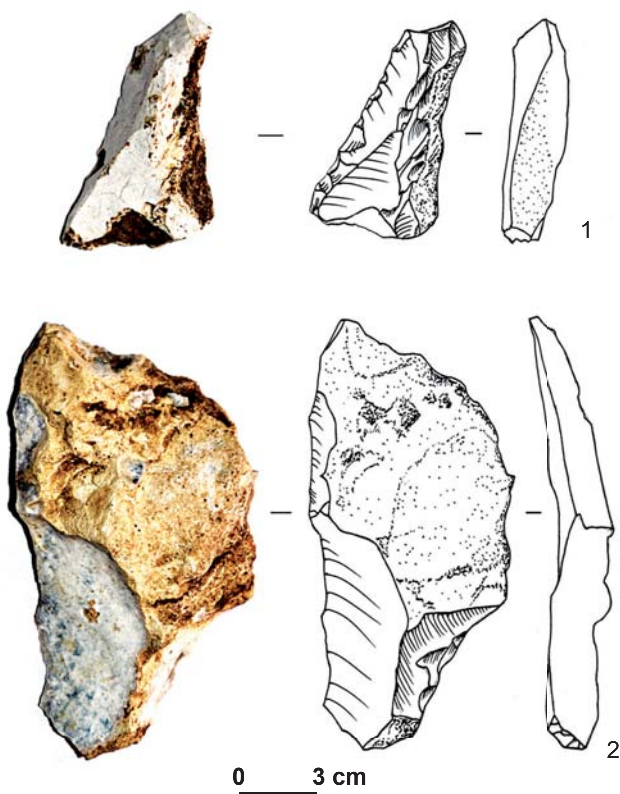

Fig. 8. Aşchii de silex.

tradiția de a ridica movile din pământ deasupra mormintelor unor reprezentanți marcanți ai comunității. Pe acest spațiu vast, ritul şi ritualul funerar cu nenumărate variații locale, dar totodată cu certe trăsături comune, se uniformizează către mijlocul mil. III î.Hr., fiind reprezentat de vestigiile comunității cultural-istorice Iamnaia. Defuncții sunt depuşi în poziție chircită pe spate, fiind înmormântați preponderent în sectorul estic al tumulului, iar oasele scheletelor sunt colorate de ocru. Marea majoritate a tumulilor din bazinul r. Răut au fost ridicați de către purtătorii culturii Iamnaia din etapa târzie. Anume către etapa târzie a culturii este atestat cel mai divers inventar depus în morminte, dovadă fiind şi complexele funerare descrise mai sus. Mormintele 1 şi 2 corespund variantei târzii – Bugeac[5], căreia îi sunt caracteristice pozițiile: chircit pe spate, chircit pe spate cu înclinație spre stânga ori dreapta, chircit pe o parte. Deseori camerele funerare sunt prevăzute cu treaptă de jur-împrejur. Vasele de tipul amforelor miniaturale cu corpul ovoidal şi gâtul cilindric corespund tipului VII de amforete, conform clasificării propuse de către E.V. Iarovoi[6].

O atenție deosebită merită construcția de piatră. Luând în considerație poziția ei stratigrafică, mai jos de nivelul antic de călcare, putem admite o vechime

[3] Determinare efectuată de Vitalie Burlacu, cercetător ştiințific la Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM.
[4] Новицкий 1990, 20-39.
[5] Дергачев 1986, 82-87.
[6] Яровой 1985, 88, рис. VII, 6-8.

mai mare a acestei amenajări față de prima manta. Imposibilitatea pentru moment a cercetării mormântului principal al tumulului face ca problema încadrării culturale a construcției să rămână deschisă. Putem doar remarca folosirea calcarului local şi prezența unor oase şi aşchii de silex printre pietrele din aglomerație. Descoperirea printre pietrele din amenajare a unei stele antropomorfe cu trăsături arhaice ne-ar putea sugera unele indicii în acest sens. Stela corespunde de tipului Б-II, după tipologia întocmită de E.I. Novițkii[7]. Cele mai apropiate descoperiri de acest tip şi în astfel de contexte sunt atestate în movilele de tip Usatovo din stepa litoralului nordic al Mării Negre. Lipsa altor dovezi în favoarea apartenenței la cultura Cucuteni-Tripolie a construcției lasă problema deschisă. În final, putem menționa unicitatea acestei amenajări pentru bazinul Răutului.

[7] Новицкий 1990, 23.

SUMMARY

RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE TUMULUS FROM ROGOJENI VILLAGE, ŞOLDĂNEŞTI DISTRICT

The present article describes the archeological material from a tumulus from Rogojeni village. During the excavation was investigated the stone construction and two burials, of the late period, Yamnaya culture. Interest is the stratigraphic position of the stone structure located below the level of the first buried soil of the mound. Among the rocks, was found a anthropomorphic stele with primitive appearance from limestone structure. The nearest analogy data statue known to us is in Usatovo monumental sculpture of the lower Dniester.

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ РАСКОПКИ КУРГАНА У С. РОГОЖЕНЬ, ШОЛДЭНЕШТСКИЙ Р-Н

Данная статья вводит в научный оборот результаты спасательных исследований кургана у с. Рогожень. В ходе раскопок были исследованы каменное сооружение и два погребения ямной культуры позднего периода. Интерес вызывает стратиграфическое положение каменной конструкции, которое находится ниже уровня погребенной почвы первой насыпи кургана. Среди камней сооружения была обнаружена известняковая антропоморфная стела архаичного облика. Ближайшие аналогии этому изваянию нам известны в усатовской монументальной скульптуре Нижнего Поднестровья.

BIBLIOGRAFIE

Дергачев 1986: В.А. Дергачев, *Молдавия и соседние территории в эпоху бронзы* (Кишинев 1986).

Новицкий 1990: Е.Ю. Новицкий, *Монументальная скульптура древнейших земледельцев и скотоводов Северо-Западного Причерноморья* (Одесса 1990).

Яровой 1985: Е.В. Яровой, *Древнейшие скотоводческие племена Юго-Запада СССР* (Кишинев 1985).

07.03.2014

CERCETĂRILE DE SALVARE LA TUMULUL DE LÂNGĂ S. BRÎNZENII NOI (R-NUL TELENEŞTI)

Serghei AGULNICOV, Eugen MISTREANU

Cuvinte cheie: Brînzenii Noi, epoca bronzului, tumul, morminte, cultura Iamnaia.
Key words: Brînzenii Noi, Bronze Age, tumulus, graves, the culture Yamnaya.
Ключевые слова: Брынзений Ной, эпоха бронзы, курган, могилы, Ямная культура.

În luna octombrie 2013 au fost organizate cercetări arheologice de salvare şi de supraveghere în zona traseului Sărătenii Vechi – Soroca, prilejuite de lucrările de reabilitare a drumului respectiv[1]. Printre obiectivele arheologice vizate de cercetări s-a numărat şi un tumul din preajma s. Brînzenii Noi (r-nul Teleneşti), afectat de lucrările de reconstrucţie a drumului Sărătenii Vechi – Soroca.

Zona unde s-au efectuat săpăturile arheologice reprezintă un platou de pe malul stâng al râului Răut, cu altitudini medii de 250 m şi maxime de 300-350 m. Pe ambele maluri ale Răutului au fost documentate necropole tumulare, înălţimea movilelor variind între 0,5 m şi 6 m.

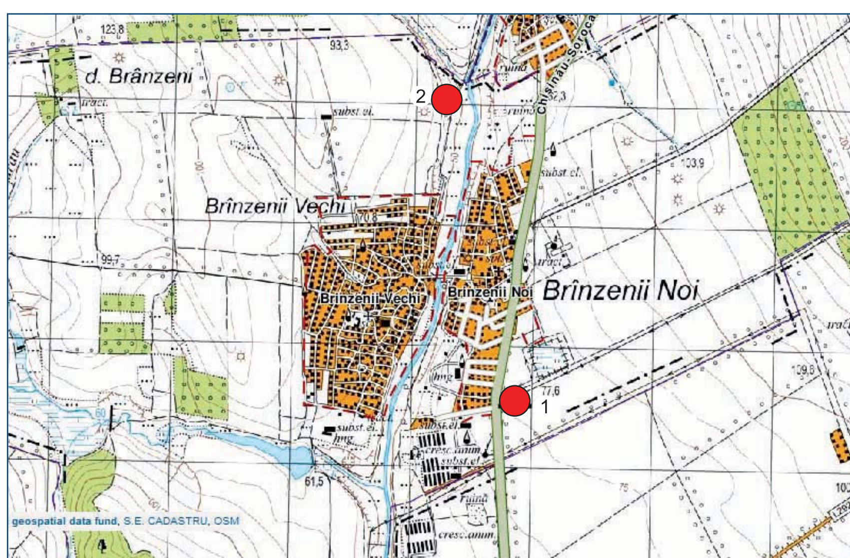

Fig. 1. Poziţia topografică a tumulului de la Brînzenii Noi (1) şi a sitului cu vestigii din epoca antică şi modernă de la Brînzenii Vechi (2).

Tumulul cercetat se află la marginea de sud-est a localităţii, în partea dreaptă a drumului naţional M2 Chişinău – Soroca (km 72) **(Fig. 1)**. La momentul demarării cercetărilor partea de nord-vest a movilei se afla în zona de reconstrucţie a drumului menţionat. Înălţimea tumulului constituia 5,6 m, iar diametrul 55 m. O parte din suprafaţa lui reprezenta teren agricol, iar alta, aferentă drumului, era înţelenită **(Fig. 2)**. Cercetarea părţii afectate a tumulului a fost efectuată cu ajutorul tehnicii mecanizate, prin excavarea succesivă a straturilor de sol, cu grosimea de 5-10 cm fiecare, şi păstrarea pe parcursul lucrărilor a profilurilor stratigrafice verticale pe linia nord-sud, cu mici devieri (2-3°) spre est. În total, a fost cercetată o suprafaţă de 1140 m.p. Măsurările necesare în procesul de cercetare au fost efectuate de la reperul central, care a fost fixat în punctul cel mai înalt al tumulului. Mormintele, construcţiile şi alte complexe au fost excavate manual, cu desenarea şi fotografierea lor ulterioară. În tumul au fost identificate patru morminte, numerotate în ordinea descoperirii lor **(Fig. 3, 1)**.

<u>Mormântul 1</u> (cultura Noua din perioada târzie a epocii bronzului, sec. XVI-XIII î.Hr.) a fost semnalat în sectorul de nord-vest al tumulului, la distanţa de 21,5 m de reperul central (350°), la adâncimea de 5,45 m de la nivelul actual de călcare. Aici a fost depistată o aglomeraţie din piatră de formă ovală-neregulată, cu dimensiunile de 4,6x2,8 m **(Fig. 4, 1)**. Construcţia era compusă din pietre de calcar, dimensiunile cărora variau între 0,15x0,22 m şi 0,4x0,6 m. Pietrele platformei au fost fixate la adâncimea de 5,35-5,52 m. Majoritatea pietrelor erau plate şi nu aveau urme de prelucrare. În partea centrală a construcţiei, multe pietre erau plasate vertical sau uşor înclinat. Din această

[1] Exprimăm gratitudinea noastră pentru sprijinul acordat la efectuarea investigaţiilor arheologice Fondului Provocările Mileniului Moldova şi ÎCS „ONUR SUMMA JV” SRL.

Fig. 2. Tumulul de la Brînzenii Noi. Vedere dinspre nord.

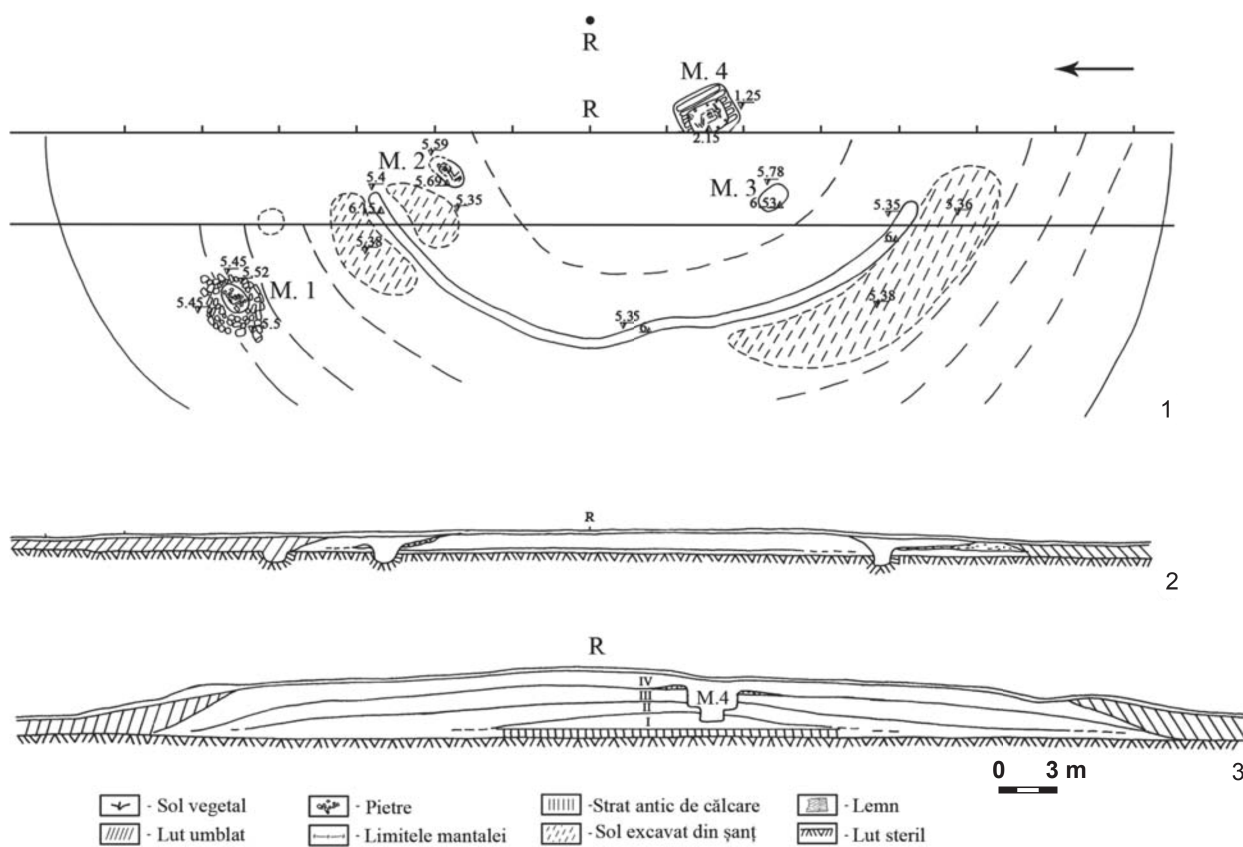

Fig. 3. Planul (1) şi profilele (2, 3) tumulului cercetat.

zonă provin şi trei fragmente de ceramică care se găseau printre pietre, la adâncimea de 5,5 m. Ele aparțin unui vas modelat cu mâna din pastă cu adaos de cioburi pisate şi degresanți organici. Suprafețele fragmentelor sunt de nuanță galbenă şi neagră. În zona centrală a construcției au mai fost descoperite şi câteva fragmente de dinți de porc (premolari)[2].

După demontarea aglomerației de piatră conturul gropii de mormânt a fost surprins datorită consistenței umpluturii, care era compusă din lut galben mai puțin consistent decât stratul aferent. Groapa funerară avea formă ovală, orientată pe direcția nord-est – sud-vest, cu dimensiunile de 2,6x2,0 m şi adâncimea de 0,9 m de la nivelul depistării construcției de piatră. În umplutură se mai întâlneau pietre mici de calcar, de culoare cenuşie. Scheletul defunctului, de sex masculin, cu vârsta cuprinsă între 45-50 ani[3], se găsea în centrul camerei funerare, în poziție chircită pe stânga, cu craniul orientat spre nord-est. Gradul de chircire a scheletului este mediu **(Fig. 4, 3)**. Craniul şi genunchii scheletului erau parțial acoperiți cu pietre de calcar. Lângă oasele tălpilor se aflau încă două pietre de dimensiuni mai mari, cu urme de ardere. Craniul era aşezat pe partea stângă, cu fața spre est. Brațul stâng a apărut îndoit sub un unghi ascuțit, iar brațul drept fusese deplasat împreună cu omoplatul şi clavicula în față şi brusc îndoit din cot. Coloana vertebrală se afla în poziție uşor arcuită. Membrele inferioare erau îndoite spre stânga sub un unghi de 45°. În imediata apropiere a scheletului şi sub el au fost semnalate urme de putregai de culoare maronie deschisă de la aşternutul vegetal **(Fig. 4, 2)**.

Inventar:

1. Vas ceramic de tip borcan **(Fig. 4, 4, 5)** descoperit în dreapta scheletului, lângă cotul mânii drepte. Este modelat cu mâna din pastă cu cioburi pisate şi degresanți organici în compoziție. Buza recipientului este uşor evazată, iar fundul plat, puțin reliefat. Suprafața lui exterioară este arsă neuniform şi are culoarea cenuşie-brună, cu pete negre. Prezintă urme de lustruire verticală. Suprafața interioară a vasului este cenuşie, cu urme de netezire orizontală. Diametrul gurii – 10,5 cm, înălțimea – 8 cm, diametrul fundului – 7,5 cm. În vas au fost găsite oase de bovină, rămase de la ofranda depusă la înmormântare.

Mormântul 2 (cultura Iamnaia din perioada timpurie a epocii bronzului, mil. III î.Hr.) a fost descoperit în sectorul nord-vestic al tumulului, la 10 m de reperul central (380°), la adâncimea de 5,59 m. Camera funerară avea formă ovală-neregulată, fiind orientată nord-nord-vest – sud-sud-est **(Fig. 5, 1, 3)**. Groapa mortuară avea dimensiunile de 1,9x1,1 m, adâncimea fiind de 0,14 m de la nivelul depistării. Umplutura ei consta din cernoziom amestecat cu lut. Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 40-45 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu craniul orientat spre nord-nord-vest, întors cu fața pe dreapta, spre vest. Craniul era înclinat spre umărul drept, brațele – întinse de-a lungul corpului. Membrele inferioare, inițial aşezate cu genunchii în sus, au căzut în dreapta, gradul lor de chircire fiind slab. Scheletul era vopsit moderat cu ocru roşu, o concentrație mai mare de ocru atestându-se pe craniu **(Fig. 5, 2)**. Sub schelet a fost semnalat un strat de putregai având culoare brună-închisă, care provine de la un aşternut vegetal. În zona craniului, aşternutul vegetal conținea mai multe fragmente mici de ocru.

Inventar :

1. Inel de buclă **(Fig. 5, 4)**, în formă de spirală, realizat dintr-o placă de bronz forjată, cu secțiunea plan-convexă (diametrul 0,7 cm). Un capăt al piesei este ascuțit, celălalt fiind plat. Lățimea plăcii de bronz din care este realizat inelul variază de la 0,30 până la 0,15 cm. A fost depistat în preajma claviculei stângi.
2. Inel de buclă (fragment) (diametrul 0,5-0,7 cm), descoperit în preajma claviculei stângi în stare precară de conservare.

Mormântul 3 **(Fig. 6)** (cultura Iamnaia, cenotaf), a fost observat în sectorul de sud-vest al tumulului, la 11,5 m distanță de reperul central (135°) şi la adâncimea de 5,78 m de la suprafața actuală a solului. Camera funerară avea formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, fiind orientată pe direcția nord-vest – sud-est. Avea dimensiunile de 1,53x1,3 m şi adâncimea de la nivelul identificării de 0,75 m. Umplutura consta din cernoziom amestecat cu lut galben. Scheletul defunctului şi inventar funerar specific nu a fost semnalat în groapa mormântului. Pe fundul ei se aflau doar două aşchii de silex nistrean, de culoare cenuşie. O aşchie a fost descoperită la adâncimea de 0,65 m, cealaltă pe fundul gropii, la 0,75 m. La baza acesteia s-au observat două pete de ocru roşu.

Mormântul 4 **(Fig. 7, 1, 2)** (cultura Iamnaia) a fost descoperit în sectorul de sud-vest al tumulului, la 5 m de la reperul central (138°) şi la adâncimea de 1,25 m. El fusese semnalat în profilul 2, iar construcția camerei funerare a fost începută de la nivelul mantalei 4 până la cel al mantalei 3. Camera funerară era prevăzută cu o treaptă, orientată sud-sud-est – nord-nord-vest. Ea se afla la adâncimea de 0,45 m de la nivelul sesizării gropii mormântului şi avea dimensiunile de 2,4x1,7 m. La nivelul de jos al treptei, camera funerară era acoperită longitudinal cu cinci bârne de stejar, cu

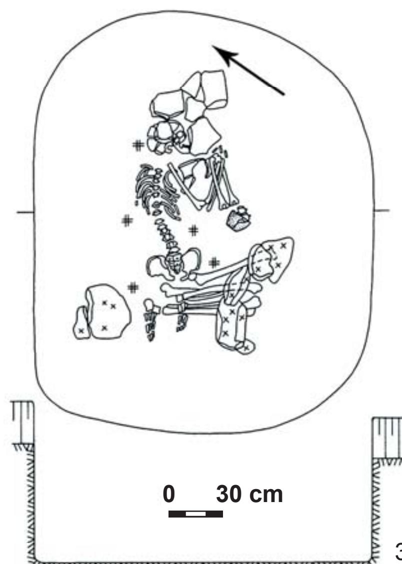
---

2 Mulțumim dlui dr. Roman Croitor, cercetător ştiințific superior la Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM, pentru determinările arheozoologice.

3 Mulțumim dnei dr. Angela Simalcsik, cercetător ştiințific grad III, Secția de Cercetări Antropologice, Academia Română – Filiala Iaşi, pentru studiul antropologic realizat.

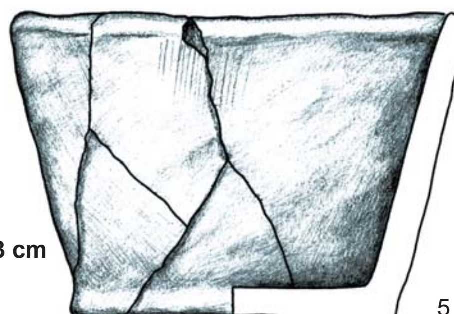

1

2

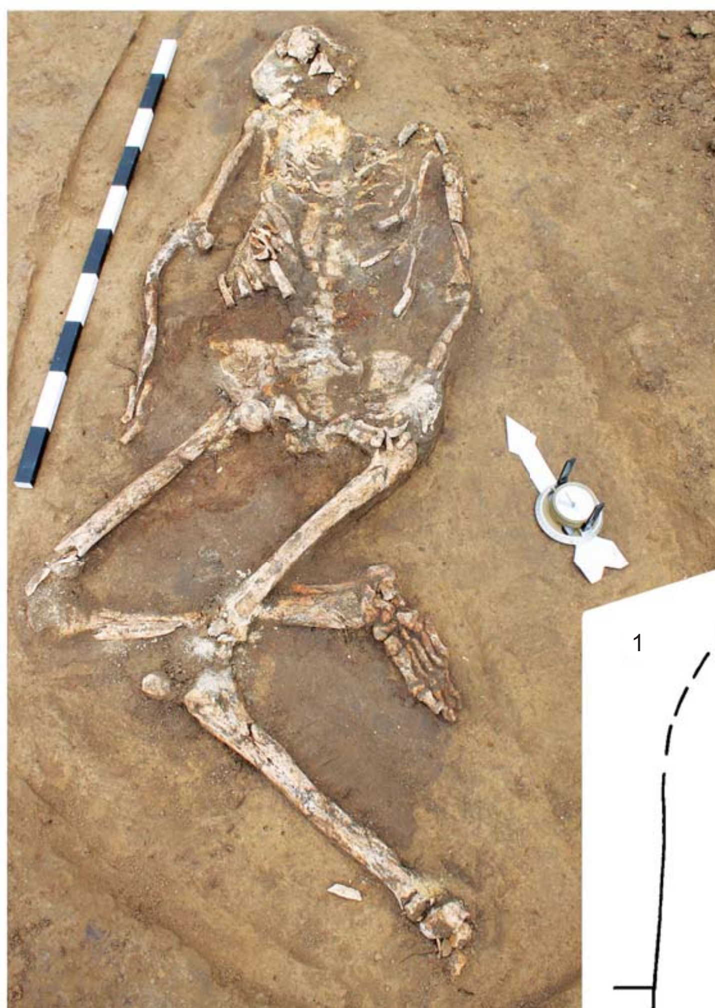
3

4

5

Fig. 4. Mormântul 1. Vederi dinspre est (1) şi vest (2), plan şi secțiune (3), vas ceramic (4, 5).

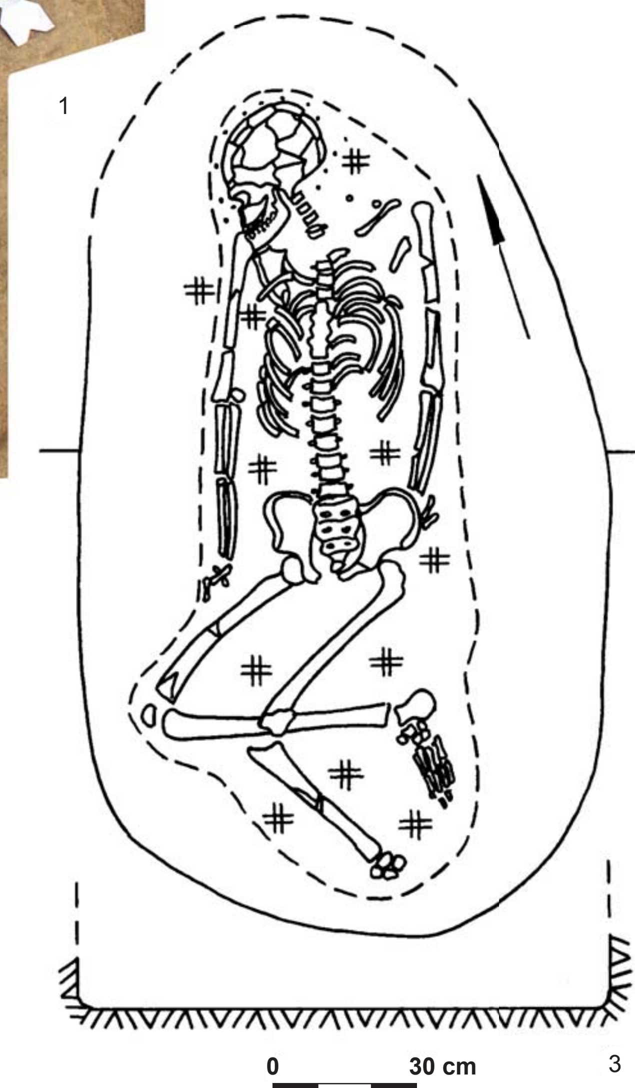

Fig. 5. Mormântul 2. Vedere dinspre sud-vest (1), urme de ocru roşu pe craniu (2), plan şi secțiune (3), inel de buclă (4).

Fig. 6. Mormântul 3 (cenotaf). Vedere dinspre sud-est.

grosimea de 0,3-0,32 m şi lungimea de 2,2 m. Sub bârne, treapta camerei mortuare era acoperită cu o rogojină putrezită confecționată din fibre vegetale. Rogojina avea culoare cenuşie, pe alocuri brună. Fibrele vegetale din care era compusă rogojina erau dispuse pe lățimea camerei funerare. Ultima avea formă rectangulară cu colțurile rotunjite, lărgindu-se spre fund şi căpătând astfel formă trapezoidală în profil. Dimensiunile gropii mortuare la nivelul depistării conturului erau de 1,75x1,02 m, iar la nivelul fundului ei – de 1,85x1,10 m. Adâncimea gropii de la nivelul identificării era de 0,9 m. Umplutura complexului consta din cernoziom cu nuanțe cenuşii şi negre, amestecat cu fragmente de lemn şi țăruşi care susțineau acoperişul plasat deasupra gropii funerare. Țăruşii descoperiți aveau grosimea de 0,07-0,05 m şi lungimea de 0,75 m. Capetele lor, fixate pe marginile camerei funerare, erau ascuțite **(Fig. 7, 3)**.

Defunctul, de sex masculin, cu vârsta de aproximativ 30-35 ani, a fost depus în poziție chircită pe spate, cu capul orientat spre sud-sud-est. Craniul era cu fața în sus. Membrele superioare erau îndoite puțin din coate şi aşezate cu palmele pe bazin. Picioarele, inițial puse cu genunchii în sus, au căzut pe stânga. Membrul inferior stâng nu s-a păstrat. Gradul de chircire al picioarelor este mediu. Unul dintre țăruşii ce susțineau acoperământul camerei funerare era căzut perpendicular pe cutia toracică, iar altul se găsea după craniu. Scheletul era vopsit moderat cu ocru roşu-închis. O concentrație mai mare de ocru a fost semnalată pe craniu. Sub aşternutul vegetal, de culoare brună-închisă, se afla o rogojină care acoperea toată suprafața fundului gropii funerare. Pe perimetrul acestuia au fost semnalate şase gropi de țăruşi cu diametrul de 0,05-0,07 m. În cadrul mormântului 4 nu s-au descoperit piese de inventar.

Şanțul 1. În sectorul de nord-vest al tumulului, la adâncimea de 5,35 m, a fost depistat un şanț adâncit în lutul galben **(Fig. 8)**. Şanțul era semicircular în plan şi avea diametrul de 28,5 m. Lățimea lui varia între 0,65 şi 0,75 m, iar adâncimea era de 0,65-0,70 m **(Fig. 3, 1; 8, 2)**. În sectorul de sud-vest al profilului 1 a fost semnalat solul aruncat din şanț (cernoziom amestecat cu lut galben) pe o lățime de aproximativ 5-6 m **(Fig. 3, 2)**. În sectorul de nord-vest, de asemenea a fost depistat acelaşi tip de sol aruncat din şanț în momentul săpării lui. Umplutura şanțului consta din cernoziom scurs sub acțiunea apei, amestecat cu lut galben. În sectorul de nord-vest, în umplutură a fost descoperită o coastă de bovină şi câteva aşchii de silex nistrean.

Stratigrafia şi cronologia relativă a tumulului de la Brînzenii Noi

Profilul 1 **(Fig. 3, 2)**. Grosimea stratului de humus pe toată lungimea lui constituia 0,15-0,2 m. În acest profil a fost surprins capătul celei de-a doua mantale, alcătuită din pământ compact de culoare cenuşie. Ea avea lungimea de 24,5 m, înălțimea de 1,25 m de la stratul antic de călcare şi grosimea 0,2 m. În profilul 1 se observă conturul şanțului, cu lățimea de 1 m în sectorul de sud-vest şi de 1,2 m în sectorul de nord-vest. De asemenea, în profil se observă conturul solului aruncat din şanț în momentul săpării lui, acesta având lungimea de 4-5 m în sectorul sud-vestic şi de 2-2,5 m în sectorul de nord-vest. Spre marginile profilului, la 14 m spre nord şi 20 m spre sud de reperul central, au fost atestate straturi de cernoziom scurs sub acțiunea apei, cu lungimea de 16 m în sectorul de nord şi 8 m în sectorul de sud, având grosimea 0,75-0,80 m.

Profilul 2 **(Fig. 3, 3)** a fost fixat la 5 m spre est de profilul 1 şi 5 m vest de reperul central. Grosimea stratului de humus constituia 0,2-0,3 m. În profilul 2 au fost semnalate patru straturi de completare a mantalei tumulului.

Mantaua 1, compusă din sol cenuşiu-deschis, avea înălțimea de 0,6 m în zona mediană şi de 0,25-0,3 m spre margini. În partea centrală a tumulului, la adâncimea de 2,85 m de la reperul profilului 2, a fost depistat nivelul antic de călcare. El se afla pe o distanță de 11,8 m spre sud şi la 7 m spre nord de reperul central al profilului 2. În profilul 2, înălțimea tumulului de la stratul de lut galben constituia 3,6 m.

Mantaua 2, cu diametrul de 35,6 m, avea grosimea de 0,8 m în partea centrală şi de 0,4 m la poale. Ea consta din cernoziom.

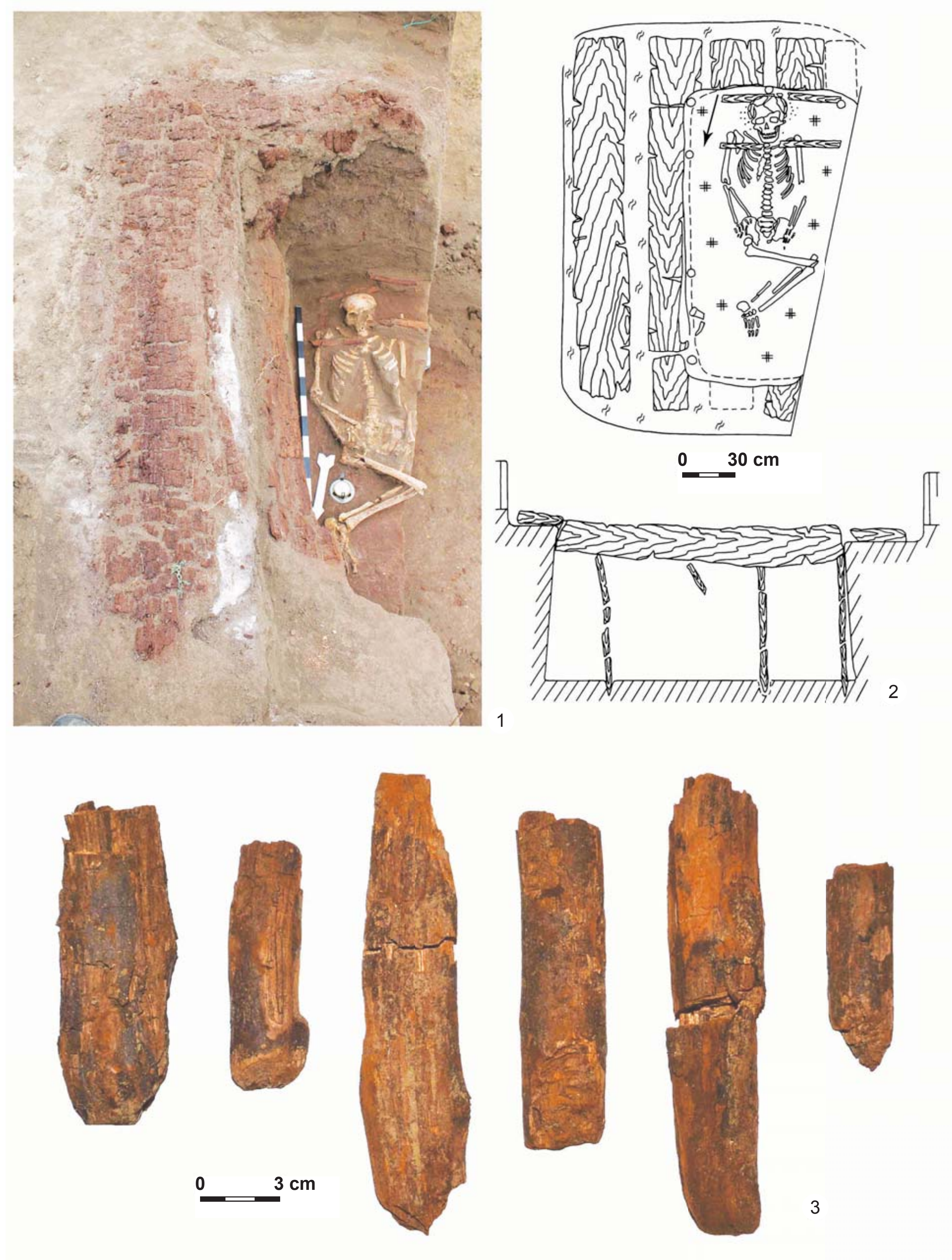

Fig. 7. Mormântul 4. Vedere dinspre nord (1), plan şi secțiune (2), țăruşi de lemn (3).

Fig. 8. Şanţul de la baza tumulului. Vedere dinspre sud.

Mantaua 3 avea înălţimea ce varia între 0,5-0,6 m (spre poale) şi 1 m (în zona centrală). Ea era formată din sol compact, de culoare cenuşie-deschisă. Diametrul acestei mantale fixat în profilul 2 era de 37 m.

Mantaua 4 era alcătuită din cernoziom şi avea înălţimea de 0,7 m în sectorul median şi de 0,85 m în cel sud-vestic. În partea de nord-vest a tumulului mantaua menţionată avea înălţimea de 1,25 m. Diametrul mantalei 4 înregistrată în profil era de 42,5 m. S-a stabilit că anume de la nivelul mantalei vizate a fost începută construcţia camerei funerare a mormântului 4.

***

Din cele patru morminte descoperite, trei (nr. 2-4) aparţin culturii Iamnaia, care reprezintă orizontul epocii bronzului timpuriu din zona de stepă şi silvostepă a sud-estului Europei. Complexul cultural respectiv este răspândit pe un spaţiu larg şi s-a constituit pe parcursul celei de-a doua jumătăţi a mil. IV î.Hr. în interfluviul Nipru-Volga. La sfârşitul mil. III – începutul mil. II î.Hr. creatorii culturii Iamnaia încep să se extindă de la munţii Ural, ajungând până la Dunărea Mijlocie. Purtătorii acestei culturi erau populaţii nomade, ocupaţia lor principală fiind creşterea animalelor. Elementele definitorii ale acestei culturi arheologice sunt mormintele funerare tumulare şi depunerea de ocru asupra defuncţilor. Această tradiţie ţine de cultul strămoşilor, existent la populaţiile respective. Lipsa aşezărilor de lungă durată în această perioadă în nordul Mării Negre se datorează probabil schimbărilor climatice care au avut loc în urma încălzirii globale a climei, acest lucru favorizând practicarea păstoritului pe teritorii întinse. Zona de stepă şi silvostepă din interfluviul Prut-Nistru oferea condiţii prielnice de trai. Nu a făcut excepţie nici zona Răutului Mijlociu. Tumuli aparţinând culturii Iamnaia, amplasaţi pe ambele maluri ale r. Răut, au fost cercetaţi în diferite perioade. Pentru prima dată vestigiile respective au fost cercetate în apropierea s. Ciocîlteni, lângă oraşul Orhei[4], la Brăviceni[5] şi Codrul Nou[6]. Înmormântările culturii Iamnaia erau efectuate în camere funerare de formă dreptunghiulară, acoperite cu bârne de lemn masiv, care uneori s-au păstrat până în zilele noastre. Defuncţii erau depuşi pe spate, în poziţie chircită, sau uşor înclinaţi. Acoperirea defuncţilor cu ocru roşu simboliza sângele de care defunctul ar avea nevoie în „lumea de dincolo"[7]. Mormintele principale au orientarea spre est sau vest, înmormântările secundare fiind poziţionate sub mantaua tumulului, în cerc. Inventarul mormintelor este reprezentat prin vase de lut modelate cu mâna, precum oale, amfore sferoidale, ceşti şi cupe, multe dintre ele fiind ornamentate cu decor şnurat. Se mai întâlnesc, dar mai rar, cuţite de bronz, dălţiţe, ace, sule, inele de buclă, realizate din bronz, argint sau chiar aur.

Complexele şi materialele arheologice descoperite în movilele atribuite bronzului timpuriu din spaţiul pruto-nistrean au fost sistematizate şi clasificate de mai mulţi cercetători[8]. Vestigiile culturii Iamnaia din

[4] Попович 2008.
[5] Ларина и др. 2008.
[6] Яровой 1985, 14.
[7] Яровой 1985, 67-68.
[8] Яровой 1985; Дергачев 1986; Яровой 2000.

interfluviul Prut-Nistru sunt încadrate în sec. XXVII-XXI î.Hr.[9], ceea ce ne vorbeşte despre o perioadă îndelungată de existență a acestui complex cultural-istoric. În tumulul de la Brînzenii Noi, două morminte (nr. 2 şi 4) aparțin grupei 5 de înmormântări după clasificarea lui E.V. Iarovoi, caracterizată prin depunerea defunctului în poziție orizontală pe spate, cu brațele întinse de-a lungul corpului şi picioarele îndoite, ridicate din genunchi[10]. Un element esențial al ritului funerar a fost prezența ocrului, atestat sub formă de bulgări şi praf, atât pe fundul gropii, cât şi pe oasele scheletului. Aceste tipuri de morminte sunt caracteristice grupului nistrean al culturii Iamnaia din această regiune[11]. Inelele de buclă din mormântul 2 reprezintă inventarul tipic pentru grupul cultural respectiv[12].

Mormântul 3 reprezintă un cenotaf, adică o înmormântare simbolică, în care scheletul defunctului lipseşte. Acest tip de ritual se poate explica prin faptul că un membru al tribului a decedat în altă parte, a dispărut, a fost atacat şi devorat de animale sălbatice sau s-a înecat. În mormântul 3, pe fundul gropii funerare s-au observat urme de ocru roşu, folosit pe larg la înmormântările culturii Iamnaia[13]. Stratigrafia tumulului ne prezintă patru straturi deosebite ale mantalei, care probabil corespund fiecărui mormânt în parte. De asemenea, a fost depistat un şanț săpat în lutul viu, semicircular în plan, acesta simbolizând probabil spațiul sacru de sub mantaua movilei funerare. Acest element a mai fost înregistrat la amenajarea tumulilor 1 şi 9 de lângă s. Găvănoasa, r-nul Cahul.

Mormântul 1 din tumulul cercetat de noi aparține, după toate probabilitățile, purtătorilor complexului cultural Noua-Sabatinovka. Ținând cont de faptul că aşezările şi necropolele culturii Sabatinovka sunt răspândite în zona de stepă a Moldovei, mormântul 1 este atribuit purtătorilor culturii Noua, concentrată în zona de silvostepă a interfluviului Prut-Nistru. Cultura Noua reprezintă rezultatul interacțiunilor dintre complexul cultural Srubnaia din nordul Mării Negre cu cultura Monteoru, răspândită în Moldova de peste Prut şi Muntenia[14]. Monumentele culturii Noua sunt caracterizate prin aşezări de lungă durată, care erau alcătuite din 10-20 locuințe şi construcții gospodăreşti. Este important de remarcat faptul că aşezările acestei culturi sunt dispersate relativ omogen pe tot spațiul ocupat, ceea ce reflectă un nivel superior evident al sistemului economic de tip complex existent la purtătorii culturii Noua, unde agricultura, păstoritul şi meşteşugurile casnice aveau o pondere egală[15]. Ritul funerar practicat de purtătorii culturii Noua în regiunea pruto-nistreană a fost inhumația, acesta fiind evidențiat într-o serie de necropole plane de lângă Bădragii Vechi, Burlăneşti, Pererîta, Costeşti din zona Prutului Mijlociu, precum şi la mai multe descoperiri funerare izolate, deseori amplasate în mantalele unor tumuli mai vechi. Trebuie de menționat că de cele mai multe ori gropile mormintelor au formă ovală. Cistele, ringurile sau platformele de piatră sunt caracteristice mormintelor din necropolele plane din zona Prutului Mijlociu. Astfel, în necropola de la Burlăneşti sunt documentate cinci astfel de construcții, una dintre ele având forma unui ring din pietre. Defuncții sunt aşezați în poziție chircită, de regulă pe partea stângă. Prevalează orientarea spre est şi nord-est a scheletelor. Poziția chircită pe o parte este tipică pentru ritul funerar al culturii Noua. În cazul mormântului 1 din tumulul de la Brînzenii Noi, camera funerară a fost acoperită cu o aglomerație de pietre plasate fără o ordine anume. Prezența fragmentelor ceramice şi a unor oase de porc printre pietre ne indică practicarea unor ofrande în procesul de înmormântare a defunctului. Scheletul a fost acoperit în unele zone cu pietre de calcar cu urme de ardere, acesta fiind un element ale ritualului de ,,purificare prin foc" caracteristic mai multor culturi din epoca bronzului târziu[16]. Existența urmelor depunerii de ofrandă, fragmente de stern de bovină în vas, de asemenea a fost documentată într-un şir de complexe funerare ale acestei culturi. Ca formă, recipientul din mormântul 1 aparține tipului IV, caracteristic inventarului din mormintele complexului cultural Noua-Sabatinovka[17]. Vestigiile culturii Noua din regiunea est-carpatică sunt încadrate cronologic în sec. XVI-XIII î.Hr. Astfel, mormântul 1 din tumulul de la Brînzenii Noi se datează în această perioada de timp. Prezența mormântului respectiv ne indică, după toate probabilitățile, existența unei necropole plane a culturii Noua, aferente tumulului cercetat.

Ținând cont de caracteristicele mormintelor cercetate, putem afirma că movila funerară de la Brînzenii Noi a funcționat ca cimitir în perioada bronzului timpuriu şi târziu.

***

Pe lângă cercetările arheologice de salvare la tumulul de la Brînzenii Noi, au fost efectuate un şir de periegeze în raza satului Brînzenii Vechi. Conform informațiilor furnizate de către localnici, în cariera situată la nord de s. Brînzenii Vechi, în timpul lucrărilor

---

9 Дергачев 1986.
10 Яровой 2000, 18.
11 Дергачев 1986.
12 Яровой 1985, 80-81.
13 Яровой 1985, 75.
14 Dergaciov 2010, 305.
15 Sava 1994, 145.
16 Бойс 1988.
17 Sava, Agulnikov 2003, 128, fig. 7, IV.

Fig. 9. Mormântul 1 din cimitirul de epocă modernă de la Brînzenii Vechi. Vedere de sus.

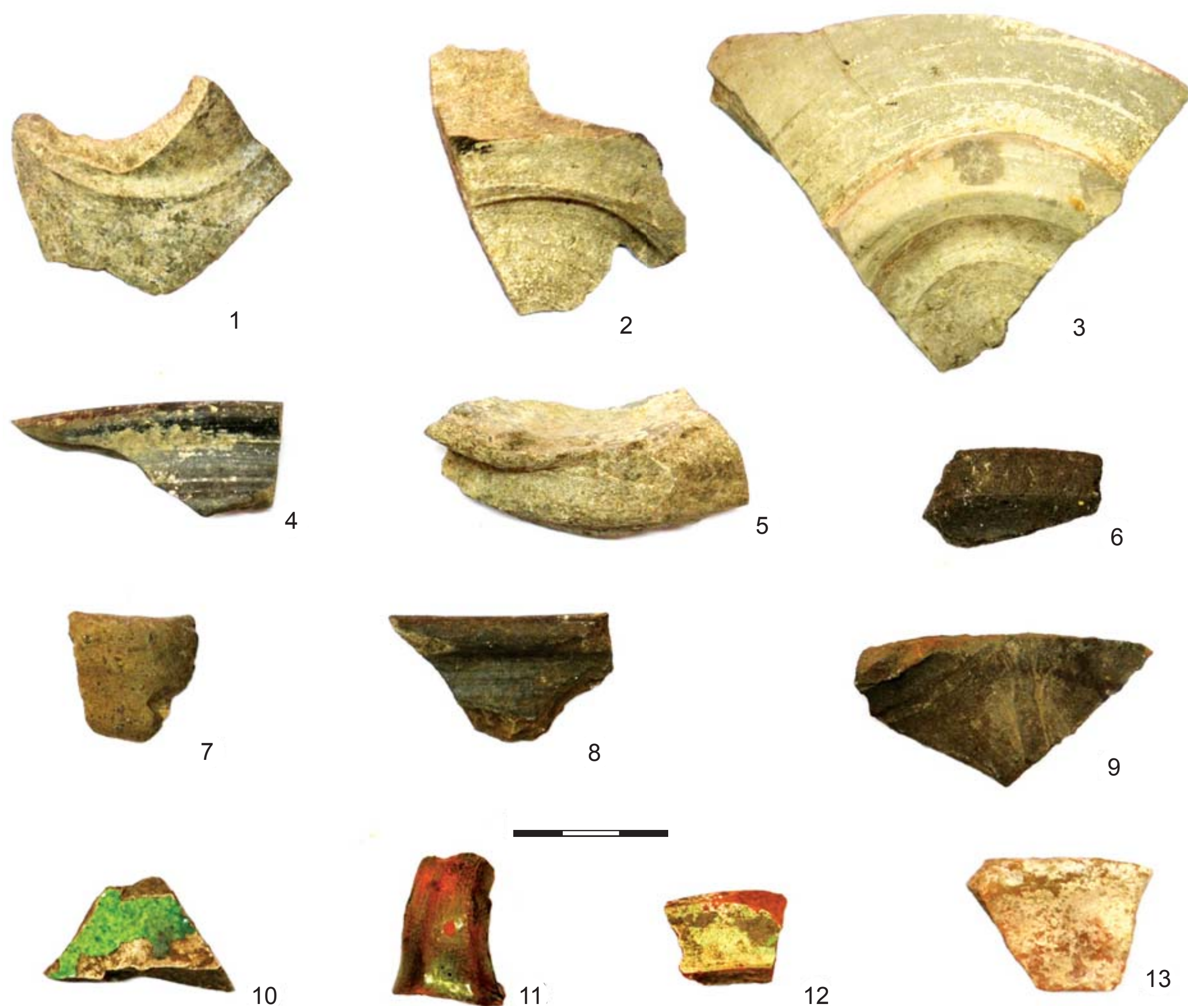

Fig. 10. Ceramică din epoca romană târzie (1-9) şi perioada premodernă (10-13) din umplutura mormântului 1 din situl de la Brînzenii Vechi.

de extragere a pietrei au fost descoperite oseminte umane. Drept rezultat al cercetărilor de suprafață efectuate în această zonă, am constatat că aici se află un sit arheologic, cunoscut sub denumirea de Brînzenii Vechi I, semnalat pentru prima dată de către G.B. Fedorov în anul 1951[18]. La fața locului, în malul de nord-vest al carierei am reuşit să observăm cel puțin 12 pete negre, care reprezentau gropi ale unor morminte de inhumație, acestea fiind distruse de alunecări de teren şi surparea malurilor carierei. În profilul carierei s-a observat conturul unei gropi funerare conținând oase umane. În acest loc s-a efectuat o intervenție de salvare, cu scopul recuperării vestigiilor şi a identificării culturii arheologice căreia aparține complexul funerar respectiv.

Mormântul **(Fig. 9, 1)** era situat spre marginea de sud-vest a carierei, la adâncimea de 0,57 m de la nivelul actual al solului. Conturul gropii funerare, de formă trapezoidală, a fost semnalat la nivelul stratului de tranziție dintre cernoziom şi lutul galben. Dimensiunile gropii erau de 1,6x0,7x0,45-0,65 m, iar adâncimea de 0,8 m de la nivelul identificării ei. Umplutura gropii consta dintr-un strat de cernoziom, gros de 0,22 m, un alt strat de sol brun-cenuşiu cu o lentilă subțire de calcar măcinat (0,34 m) şi lut (0,3 m). În umplutură s-au semnalat şi resturi de lemn de la sicriul defunctului, fragmente ceramice cenuşii modelate la roată de tip Sântana de Mureş-Cerneahov şi ceramică medievală târzie.

Scheletul, aparținând unui individ de sex masculin, cu vârsta de cca 18-20 ani, era întins pe spate, cu capul orientat spre vest-sud-vest. Craniul era îndreptat cu partea facială în dreapta, spre sud, iar coloana vertebrală puțin arcuită, mâinile fiind îndoite de la coate şi puse pe piept. Membrele inferioare erau întinse, drepte, tibiile ambelor membre lipsind, deoarece capătul estic al mormântului a fost distrus de surparea malului. Oasele scheletului sunt bine conservate. Sub schelet s-au identificat resturile putrezite ale sicriului, de culoare brună-închisă.

Lângă cotul brațului drept al scheletului a fost descoperită o monedă de aramă. Diametrul monedei este de 3 cm, pe revers fiind imaginea vulturului cu două capete, iar pe avers legenda: *2 копейки 1815* (2 copeici 1815) şi coroana imperială imprimată **(Fig. 9, 2)**. Ținând cont de cele expuse mai sus, cimitirul care suprapune o aşezare a culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din sec. III-IV d.Hr., poate fi datat în prima jumătate a sec. XIX.

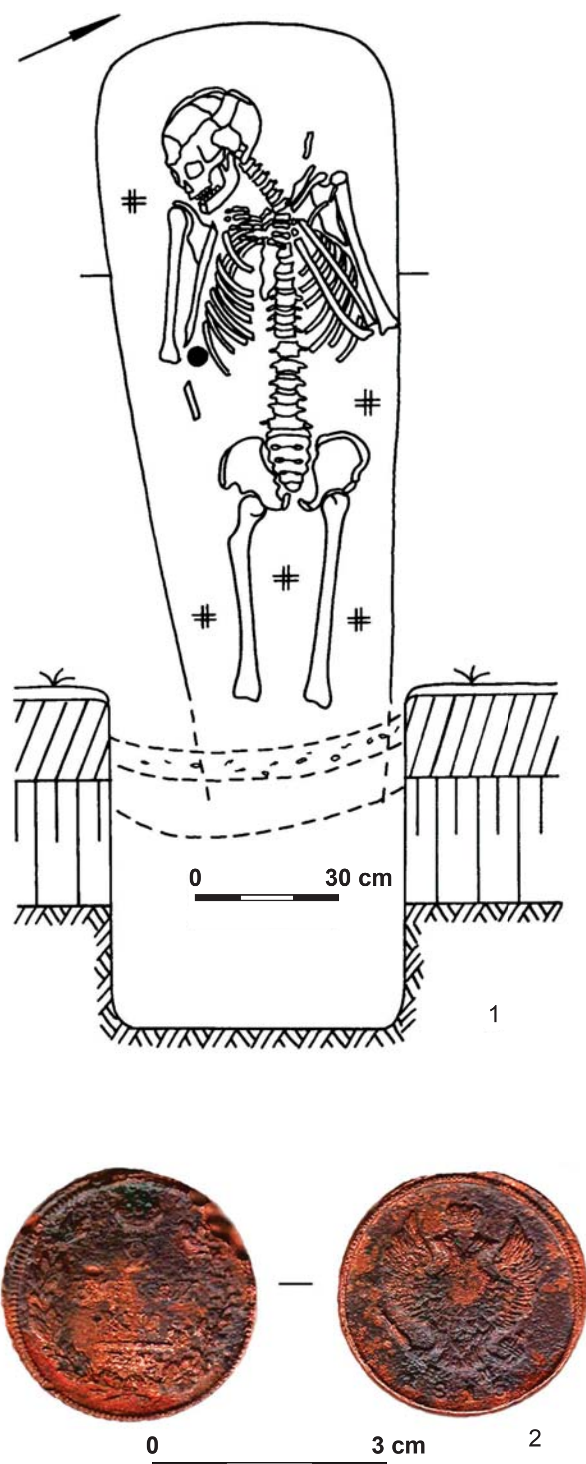

Fig. 11. Mormântul 1 din cimitirul de epocă modernă de la Brînzenii Vechi. Plan şi secțiune (1), monedă de aramă (2).

[18] Федоров 1960, 263.

SUMMARY

RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE TUMULUS FROM BRÎNZENII NOI VILLAGE, TELENEŞTI DISTRICT

This article puts into scientific circulation rescue research results from a mound (tumulus) from Brînzenii Noi village, Teleneşti district, located in the middle reaches of Răut river. In the western sector of the mounds were investigated three graves from the late period, Yamnaya culture and one burial from late Bronze Age, Noua culture (XVI-XIII centuries BC). The burial chamber was blocked by oval stone structure in the burial 1.The burial 4 has been made in the burial chamber rectangular overlapped tree-oak logs, preserved to the present time. Buried stacked crouched on the back. Skeletons painted in red ocher. Bronze spiral pendants from burial 2 is a typical inventory for the Yamnaya group. Burial 3 is a cenotaph. Mound was built in 4 divided doses. Under a mound revealed half-round ditch. The burial chamber was blocked by oval stone structure. Also is presented material from burial XIX century, studied in the eastern part of the Brînzenii Vechi village.

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ РАСКОПКИ КУРГАНА У С. БРЫНЗЕНИЙ НОЙ, ТЕЛЕНЕШТСКИЙ Р-Н

Авторы статьи вводят в научный оборот результаты спасательных археологических раскопок кургана 1 у с. Брынзений Ной, р-на Теленешть, располагавшегося в центральной части Пруто-Днестровского междуречья, в зоне среднего течения р. Рэут. В западном секторе кургана было исследовано три погребения позднего периода ямной культуры и одно погребение позднего бронзового века, относящееся к культуре Ноуа (XVI-XIII вв. до н.э). Погребальная камера захоронения 1, овальной формы, была перекрыта каменной конструкцией. Погребение 4 было совершено в погребальной камере прямоугольной формы, перекрытой деревом – дубовыми(?) бревнами, сохранившимися до настоящего времени. Погребенные уложены скорченно на спине. Скелеты окрашены охрой красного цвета. Спиралевидные бронзовые подвески из погребения 2 являются типичным инвентарем для данной группы. Погребение 3 является кенотафом. Под насыпью кургана выявлен несомкнутый кольцевой ров. Курганная насыпь была сооружена в четыре приема. Здесь же приводятся материалы охранных раскопок погребения начала XIX в., исследованного к востоку от села Брынзений Векь.

BIBLIOGRAFIE

Dergaciov 2010: V. Dergaciov, *Cultura Noua*. In: Istoria Moldovei (Chişinău 2010), 305-308.
Sava 1994: E. Sava, *Epoca bronzului, perioada mijlocie şi târzie (sec. XVII-XII î.e.n.)*. Thraco-Dacica, XV, 1994, 141-152.
Sava 2002: E. Sava, *Die bestattungen der Noua Kultur* (Kiel 2002).
Sava, Agulnikov 2003: E. Sava, S. Agulnicov, *Contribuții noi la definirea ritului funerar în cultura Sabatinovka*. In: Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic (Chişinău 2003), 113-139.
Бойс 1988: М. Бойс. *Зороастрийцы. Верования и обычаи* (Москва 1988).
Дергачев 1986: В. Дергачев, *Молдавия и соседние территории в эпоху бронзы* (Кишинев 1986).
Ларина и др. 2008: О. Ларина, И. Манзура, В. Хахеу, *Брэвиченские курганы* (Кишинев 2008).
Попович 2008: С. Попович, *Исследования кургана у г. Орхей*. RA, vol. IV, nr.1, 2008, 93-100.
Федоров 1960: Г.Б. Федоров, *Население Пруто-Днестровского междуречья в I тыс. н.э.* МИА, 89 (Москва 1960).
Яровой 1985: Е.В. Яровой, *Древнейшие скотоводческие племена Юго-Запада СССР* (Кишинев 1985).
Яровой 2000: Е.В. Яровой, *Скотоводческое население Северо-Западного Причерноморья эпохи раннего металла* (Москва 2000).

10.04.2014

PRELIMINARII PRIVIND CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN ANUL 2013 DE LA BUTUCENI, R-NUL ORHEI

Octavian MUNTEANU, Vasile IARMULSCHI, Sergiu POPOVICI

Cuvinte cheie: Butuceni, Cucuteni-Tripolie, geți, fortificație, sistem defensiv, construcție din piatră.

Key words: Butuceni, Cucuteni-Tripolye, Getae, fortification, defensive system, stone structure.

Ключевые слова: Бутучень, Кукутень-Триполье, геты, укрепление, оборонительное сооружение, каменное сооружение.

În perioada mai-octombrie 2013, cu ocazia construcției pe teritoriul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi" a unui sistem de aprovizionare cu apă, în zonele cu patrimoniu şi potențial arheologic din satele Butuceni şi Morovaia (com. Trebujeni, r-nul Orhei), au fost efectuate investigații arheologice preventive şi de supraveghere[1]. Cercetările s-au concentrat, în primul rând, în sectorul sitului cu mai multe orizonturi culturale de la Butuceni, care cuprinde unul dintre cele mai reprezentative monumente ale arhitecturii militare getice din spațiul carpato-nistrean. Situl este amplasat pe suprafața promontoriului Butuceni, având dimensiunile de circa 300x300 m **(Fig. 1)**. Din trei părți (nord, vest şi sud) promontoriul menționat este protejat de apa Răutului şi de malurile abrupte din calcar sarmațian înalte de până la 100-120 de m, iar accesul în spațiul respectiv, atât dinspre est, cât şi dinspre vest, a fost barat prin mai multe elemente defensive[2].

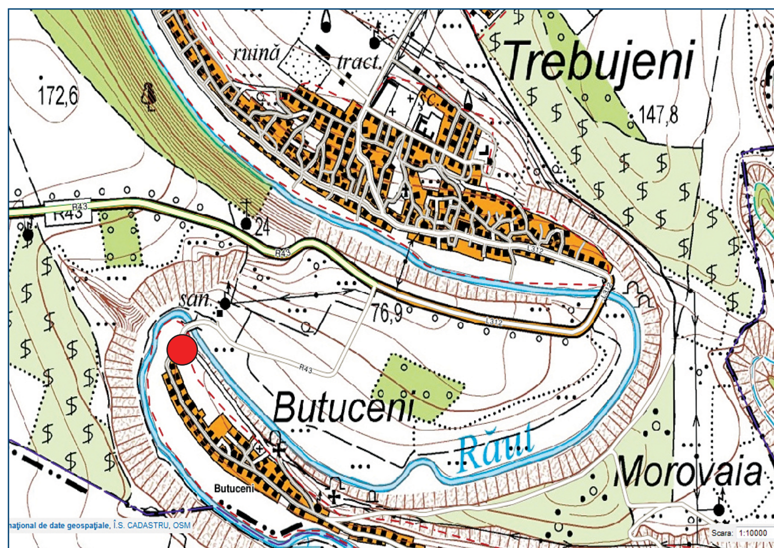

Fig. 1. Localizarea zonei cercetate a sitului în anul 2013.

Cunoscut încă din sec. XVIII[3], obiectivul arheologic la care ne referim a început să fie cercetat abia după cel de-al doilea război mondial. În perioada anilor 1946-1953, cercetările de la Butuceni şi Orheiul Vechi au fost conduse de cunoscutul arheolog Gh. Smirnov. Investigațiile întreprinse au prilejuit descoperirea mai multor fundații de piatră de la diverse construcții de locuit şi auxiliare, a zidului de apărare, a urmelor unei palisade de lemn, precum şi a unui număr impunător de artefacte, o parte fiind publicate de autorul săpăturilor[4]. Acestea au permis încadrarea cetății de la Butuceni în rândul celor mai importante aşezări fortificate ale lumii barbare de la nord de Balcani.

În perioada anilor 1983-2000 (cu unele întreruperi), fortificația getică de la Butuceni a fost investigată de către profesorul I. Niculiță, secondat de specialiştii arheologi ai Universității de Stat din Moldova. Pe parcursul a 13 campanii arheologice a fost dezvelită o suprafață de cca 5000 m.p. şi descoperite importante vestigii arheologice. Astfel, s-a constatat că promon-

[1] Cercetările au fost organizate de către Agenția Națională Arheologică, în cooperare cu Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" şi Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi", fiind desfăşurate în conformitate cu prevederile contractului nr. 199 din 30 aprilie 2013 cu privire la realizarea investigațiilor arheologice preventive şi de supraveghere pe teritoriul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi" în cadrul proiectului „Aprovizionarea cu apă potabilă a localităților comunei Trebujeni", finanțat de către fundația SKAT, filiala Republica Moldova.

[2] Postică ş.a. 2010, 62; Никулицэ 1987, 88-101; Zanoci 1998, Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 27.

[3] Cantemir 1988, 26.

[4] Smirnov 1954, 24-29.

toriul Butuceni a început să fie locuit încă din epoca Hallstattului (sec. IX-VIII î.Hr.) de către purtătorii culturii Cozia-Saharna[5]. Ulterior, cel mai probabil la începutul sec. VI î.Hr., aici s-au aşezat triburile getice, care au şi edificat fortificaţia. Printre cele mai impresionante descoperiri realizate de echipa Universităţii de Stat a fost un sanctuar care, pe lângă funcţiile religioase, se pare că a servit şi în calitate de calendar[6]. Precizăm că această construcţie este unică pentru teritoriul actual al Republicii Moldova, complexe oarecum asemănătoare celui de la Butuceni fiind cunoscute în arealul culturii geto-dacice clasice din perioada secolelor II î.Hr. – I d.Hr. La fel de impresionante sunt şi construcţiile cu caracter defensiv din microzonă. Urmare a cercetărilor efectuate, s-a stabilit că sistemul defensiv getic de la Butuceni constă din nouă linii de fortificare. Primele opt linii defensive au fost investigate de către Gh. Smirnov şi I. Niculiţă[7]. Cea de a noua linie defensivă, unica necercetată prin săpături până în 2013, este amplasată la intrarea nord-vestică în satul actual Butuceni.

Cu prilejul construcţiei apeductului în satele Morovaia şi Butuceni, în primăvara-vara anului 2013 au şi fost efectuate săpături arheologice preventive în zona celei de a noua linii de apărare. Concomitent, a fost planificată executarea sondajelor în anumite locuri prin care trece traseul conductei şi în care se presupunea existenţa unor zone cu potenţial arheologic. Pentru îndeplinirea sarcinilor propuse, au fost investigate şase puncte de pe acest traseu: o secţiune în regiunea sistemului defensiv la intrare în satul Butuceni dinspre vest şi cinci sondaje în diferite puncte ale segmentului de teren Butuceni-Morovaia. În rândurile de mai jos vom prezenta observaţiile şi rezultatele obţinute prin cercetarea secţiunii I **(Fig. 2-5)**, datele sondajelor neoferind vestigii care ar suscita interes deosebit.

Ca rezultat al investigaţilor arheologice în zona sitului de la Butuceni, au fost identificate şi cercetate urme de la un sistem de fortificaţie constituit din două şanţuri, un şir de gropi de pari de la construcţii din lemn(?) şi vestigii ale unei structuri din piatră; o locuinţă adâncită în sol; 26 gropi menajere (14 gropi surprinse în plan şi cercetate, iar 12 complexe sesizate doar în procesul analizei stratigrafice) şi un important număr de artefacte care se raportează la mai multe orizonturi cultural-cronologice: epoca eneolitică, a doua epocă a fierului şi evul mediu.

Astfel, în urma investigaţiilor din anul 2013, s-a constatat că partea vestică a promontoriului Butuceni a fost în vizorul comunităţilor umane încă din epoca eneolitică. În spaţiul cercetat a fost identificată o groapă care aparţine acestui interval cronologic. Este vorba de complexul 4, care avea formă elipsoidală în plan, cu diametrele de 1,92 m pe axa nord-sud şi 1,6 m pe axa est-vest. De la nivelul surprinderii complexul se adâncea doar cu 0,15 m, pereţii fiind curbaţi spre interior **(Fig. 6, 1)**. Umplutura era relativ omogenă, constituită din sol amestecat, afânat, de culoare cenuşie-închisă, în asociere cu un număr redus de cărbune de lemn, lut ars şi vestigii arheologice: numeroase fragmente ceramice, toate cucuteniene **(Fig. 8, 23-24; 9, 1-3)**, şi mai multe oase de animale. De rând cu descoperirile din cuprinsul complexului, din straturile culturale au fost recuperate mai multe vestigii care se raportează la epoca eneolitică, în special fiind vorba de ceramică şi piese de silex **(Fig. 8, 1-22)**. Aşadar, atât complexul arheologic, cât şi artefactele (îndeosebi piesele litice şi fragmentele de vase ceramice), deşi sunt răzleţe şi relativ puţine la număr, sugerează o locuire şi activitate umană ce se atribuie perioadei culturii Cucuteni-Tripolie (mil. IV î.Hr.), mai exact fazei A3-4 a acestui vast complex cultural.

Al doilea nivel de locuire, care de fapt este şi cel mai reprezentativ, aparţine culturii getice din perioada celei de a doua epoci a fierului (sec. V-III î.Hr.). Anume în acest interval temporal, la extremitatea vestică a promontoriului Butuceni a fost edificat un sistem defensiv, descoperirile din anul 2013 aducând la lumina zilei două şanţuri de apărare (fiecare dintre ele cu construcţii adiacente), pe care le vom prezenta succesiv în continuare.

Şanţul 1 a fost descoperit în partea nordică a secţiunii (carourile A25-A27), vizavi de parcarea auto amenajată la intrarea în satul Butuceni **(Fig. 2, III; 4, 2; 5)**. Determinarea exactă a nivelului de la care se deschidea şanţul în partea nordică, respectiv delimitarea lui integrală, a fost imposibilă în spaţiul supus cercetării din cauza intervenţiilor din perioada de construire a podului peste Răut. Partea conservată a şanţului, la nivelul descoperirii, avea lăţimea de 4,54 m şi era orientată pe direcţia nord-est – sud-vest. Pereţii erau înclinaţi în interior sub un unghi de 45°, mai accentuată fiind latura nordică. Nivelul maxim până la care se adâncea şanţul era de 2,6 m, fundul fiind în unghi ascuţit. Judecând după gropile de par descoperite la o distanţă de cca 5 m de la limita şanţului în direcţie intramurală **(Fig. 2, II)**, se conturează un sistem defensiv constituit dintr-o construcţie din lemn, şanţ adiacent, despărţite între ele de bermă, care avea aproximativ aceeaşi lăţime ca şi şanţul. În umplutura şanţului au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, majoritatea fiind de factură getică, câteva fragmente de oase de animale şi o aşchie de silex. De remarcat că în partea inferioară a umpluturii şanţului s-a depistat doar o toartă de amforă

5 Niculiţă, Teodor, Zanoci 2002, 27.
6 Niculiţă, Teodor, Zanoci 2002, 41; Arnăut 2003.
7 Никулицэ 1987, 88-101.

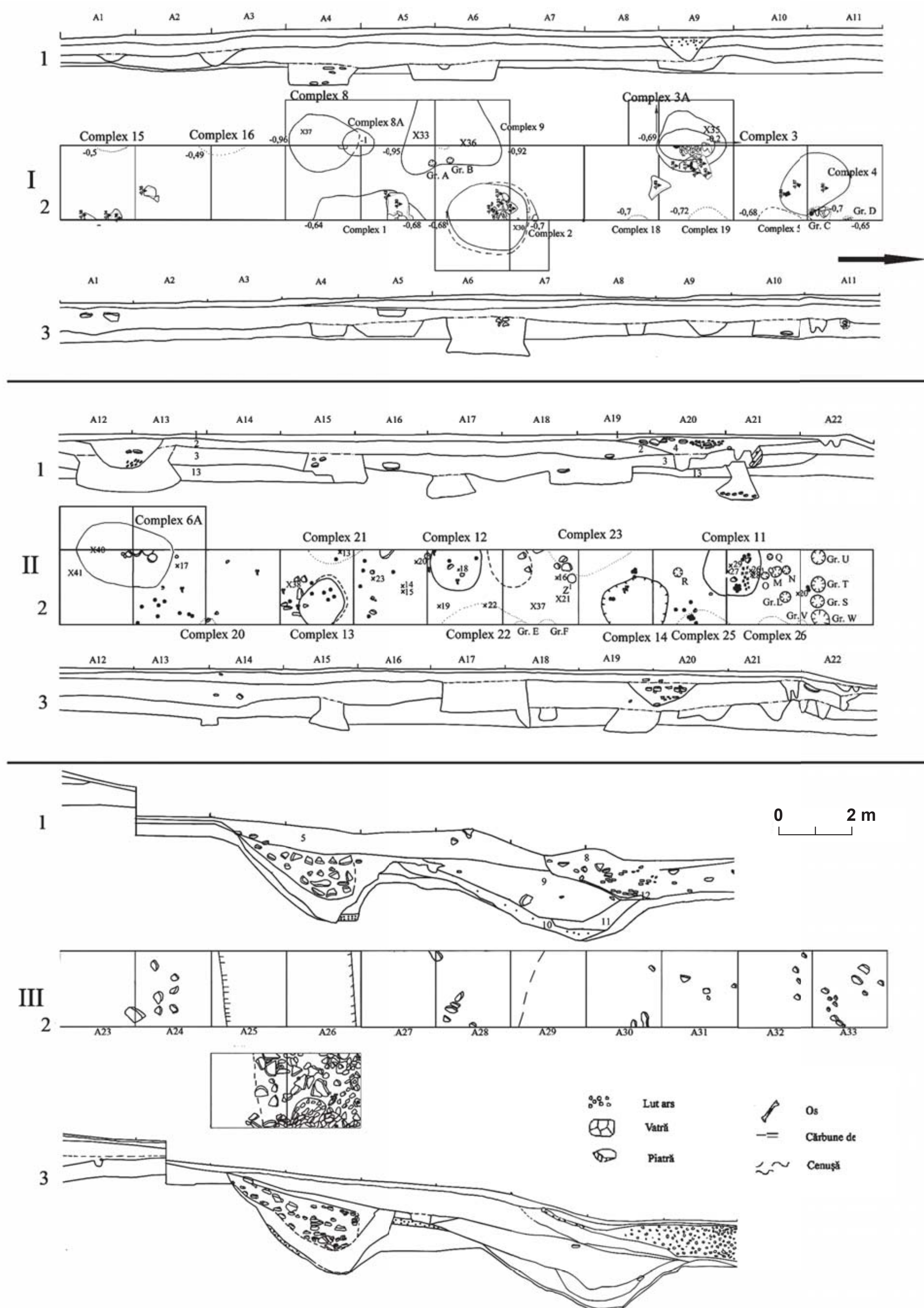

Fig. 2. Secțiunea I. I – plan şi profile în carourile A1-A11 (1 – profil de vest, 3 – profil de est inversat);
II – plan şi profile în carourile A12-A22 (1 – profil de vest, 3 – profil de est inversat);
III – plan şi profile în carourile A23-A33 (1 – profil de vest, 3 – profil de est inversat).

Fig. 3. Vedere dinspre sud asupra secțiunii I în zona construcțiilor din piatră.

grecească şi un fragment din pereții unui vas de lut getic, care pot furniza indicii de datare aproximativă a sistemului defensiv în a doua epocă a fierului. În sprijinul acestei datări ar veni şi datele stratigrafice din zona construcției palisadei, dar şi artefactele descoperite în acel spațiu.

Drept subiect de meditație suplimentară poate servi umplutura şanțului în care pot fi delimitate mai multe straturi, inclusiv două mai bine conturate şi mai consistente: strat constituit din sol lutos de culoare gălbuie-cenuşie, ce se afla în partea inferioară a amenajării, şi strat din sol de culoare cenuşie, relativ bine tasat, în asociere cu multe pietre, o bună parte dintre care erau de dimensiuni mari **(Fig. 2, III; 5)**. Judecând după acest aspect, se pare că umplerea şanțului s-a produs în două etape distincte. La prima etapă s-a constituit umplutura din sol de culoare gălbuie-cenuşie, care a ocupat toată partea inferioară, după aceea formându-se şi stratul asociat cu pietre. Pentru a înțelege mai bine situația şi a oferi posibile explicații, trebuie să luăm în seamă observațiile din spațiul construcției defensive de lemn. În mod special, atragem atenția asupra faptului că deasupra gropilor de par ce reprezentau urmele construcției din lemn, la un nivel superior, a fost descoperită o aglomerație de pietre care pare să reprezinte urmele unei construcții litice aproximativ în acelaşi loc unde fusese realizată construcția din lemn **(Fig. 2, II; 4, 1)**. Indubitabil, pietrele descoperite în şanț reprezintă urmele de distrugere ale construcției descoperite în preajma acestuia. Întrebările fireşti pe care ni le punem în contextul respectivelor observații vizează, în primul rând, corelarea construcțiilor din piatră şi a celei din lemn cu şanțul descris, respectiv determinarea perioadelor în care au fost edificate acestea (construcția din lemn, cea din piatră şi şanțul) şi, în mod special, când au fost distruse. O primă impresie este că, la început, în şanț s-a scurs doar solul de culoare gălbuie-cenuşie, fără pietre, care, după toate aparențele, ar putea să fi reprezentat emplectonul construcției din lemn şi pământ. Or, într-o fază incipientă, a fost amenajată o linie defensivă constituită din palisadă de lemn cu şanț adiacent, care, distrugându-se, a umplut doar partea inferioară a şanțului cu acel strat de sol de culoare gălbuie-cenuşie. Al doilea strat este posibil să se fi constituit într-o fază ulterioară, atunci când a fost distrusă o a doua linie defensivă (sau o posibilă construcție amplasată în locul unde a fost prima amenajare defensivă), de care era legat al doilea şanț descoperit şi pe care îl vom prezenta în rândurile de mai jos.

Şanțul 2 **(Fig. 2, III; 5)**. A fost descoperit în imediata apropiere a şanțului 1, dinspre partea nordică (extramuros). Ca şi în cazul primului şanț, delimitarea exactă a nivelului de la care a fost săpat şanțul 2, respectiv delimitarea lui integrală, a fost imposibilă în spațiul supus cercetării din cauza intervențiilor din perioada de construire a podului peste Răut. Partea conservată a şanțului, la nivelul superior, avea lățimea de 6 m şi era orientată pe aceeaşi direcție nord-est – sud-vest ca şi primul şanț. Pereții lui erau înclinați în interior sub un unghi mai domol decât în şanțul 1. Nivelul maxim până la care se adâncea şanțul în raport cu nivelul de la care a fost descoperit era de 2,2 m. În umplutura şanțului au fost descoperite câteva fragmente ceramice, majoritatea fiind medievale. De asemenea, din şanț au mai fost recuperate nouă fragmente de la o piesă de metal, un fragment de piatră de marmură prelucrată, având una dintre laturi de forma rectangulară cu colțul rotunjit, un fragment de silex şi câteva fragmente de oase de animale.

Ce explicații ne-ar putea oferi aceste date?

Este foarte posibil, ca vechiul sistem defensiv să fi fost reutilizat la un moment dat prin săparea unui nou şanț alături de cel vechi, care se astupase parțial. Nu este exclusă, însă, nici posibilitatea existenței unui sistem defensiv constituit din şanț dublu chiar din perioada incipientă. Aceste supoziții, însă, ca şi aprecierea perioadei pentru astfel de acțiuni, necesită precizări suplimentare. La momentul actual, datele de care dispunem ar sugera reamenajarea spațiului în perioada medievală. În acest sens am putea invoca descoperirile constituite din câteva fragmente de metal care par a fi lucrate din fontă şi un fragment de piatră de marmură prelucrată găsite în partea inferioară a şanțului.

Spațiul din preajma liniei defensive a fost intens locuit de către populațiile getice. Drept mărturie stau numeroasele complexe gospodăreşti semnalate, care datează din această perioadă. Din cele 15 complexe descoperite şi cercetate, 14 sunt atribuite perioadei

1

2

Fig. 4. Vederi asupra secțiunii I, dinspre nord în zona construcțiilor din piatră (1) şi dinspre sud în zona şanțului 1 la nivelul descoperirii (2).

getice, inclusiv 13 gropi. Unul dintre complexe (nr. 9) pare să fi reprezentat o locuință **(Fig. 2, I)**. Aceasta a fost descoperită la limita carourilor A6 şi A7, sub profilul de vest, la adâncimea de 0,92 m în partea de sud şi la 1,0 m – în partea de nord. Inițial, conturul complexului a fost surprins doar parțial, limita vestică extinzându-se în afara secțiunii. Pentru studierea lui integrală, a fost trasată caseta 2, cu dimensiunile de 4,0x1,5 m. La nivelul descoperirii, complexul avea formă neregulată în plan, alungită pe axa nord-sud. Lungimea pe linia nord-sud la nivelul descoperirii era de 2,4 m, iar pe axa est-vest nu am reuşit să stabilim dimensiunile, deoarece conturul complexului se prelungea dincolo de limitele casetei. În limitele spațiului cercetat complexul totaliza o lungime de 2,3 m. Judecând după datele stratigrafice, am putea admite o prelungire dincolo de suprafața cercetată cu încă cca 1 m, astfel încât dimensiunile complexului ar fi fost de cca 2,4x3,1-3,3 m. Pereții erau aproape verticali, uşor înclinați spre interior şi se adânceau până la maximum 0,4 m în partea sudică şi până la 0,3 m în partea de nord, conturând un aspect plat al fundului. În partea de est a complexului au fost surprinse două gropi de la pari. Umplutura, relativ omogenă, era constituită din sol afânat de culoare cenuşie-închisă, în asociere cu un număr redus de cărbune de lemn, lut ars şi puține vestigii arheologice, între care predomină ceramica. În complexul 9 a mai fost descoperit un fragment de râşniță lucrată din gresie, cu grosimea de cca 2 cm.

Cele mai multe dintre gropi sunt de formă circulară în plan, diametrul cărora variază între 0,9 şi 2,5 m **(fig. 4, 1; 6; 7)**. Adâncimea majorității gropilor oscilează între 0,6-0,7 m, nedepăşind 1,0 m. În

Fig. 5. Vedere dinspre sud asupra secțiunii I în zona şanțurilor.

1

2

3

Fig. 6. Complexele adâncite 4 (2), 6A (1), 8 şi 8A (3).

cele mai multe cazuri, pereții acestor complexe sunt aproape verticali, îngustându-se puțin spre fund. Totodată, anumite gropi au în secțiune forma de pară sau tronconică. Dincolo de aceste caracteristici, dar şi de datele stratigrafice, în favoarea datării acestora în perioada getică pledează şi multitudinea de artefacte specifice perioadei ce au fost depistate în aceste complexe, dar şi în stratul de depuneri antropogene. În primul rând, este vorba de vase ceramice, întregi şi mai ales fragmentare, care din punct de vedere al modului de confecționare pot fi grupate în două categorii: 1) vase lucrate cu mâna şi 2) vase lucrate la roată.

Ținând cont de pasta din care a fost modelată, ceramica lucrată cu mâna poate fi divizată în două grupe: vase din pastă grosieră şi din pastă fină. Prima grupă cuprinde recipiente de calitate rudimentară, confecționată dintr-o pastă în care s-au adăugat şamotă, pietricele şi, mai rar, iarbă uscată. Această grupă cuprinde oale-borcan, vase în formă de clopot, vase tronconice şi vase globulare. Decorul este constituit din brâuri (simple sau alveolate), butoane, alveole etc. **(Fig. 9, 4, 6, 7, 11; 10, 1, 4, 8; 11, 1)**. Vasele din cea de a doua grupă au fost realizate dintr-o pastă omogenă, conținând degresanți de mici dimensiuni. Aceste recipiente au suprafața netedă, care, de regulă, este acoperită cu un slip lucios la exterior. Vasele din grupa respectivă sunt reprezentate prin următoarele forme: castroane, străchini, căni şi ceşti **(Fig. 9, 12; 10, 2-3, 5-9; 11, 2; 12)**.

Referitor la ceramica lucrată la roată, precizăm că ea este de import şi cuprinde fragmente de amfore greceşti. Dintre acestea, se remarcă o toartă de amforă sinopeană ce are imprimată ştampila de magistrat aparținând lui Πυθοκλής – o emblemă ce reprezintă un cap bărbos pe stânga (Pan?), cu inscripție în trei rânduri: Πυθοκλής/[άστ]υνόμου/Χυβρίας) **(Fig. 13)**. După

1

2

Fig. 7. Gropi descoperite în secțiunea I. 1 – complexul 6A; 2 – complexul 8.

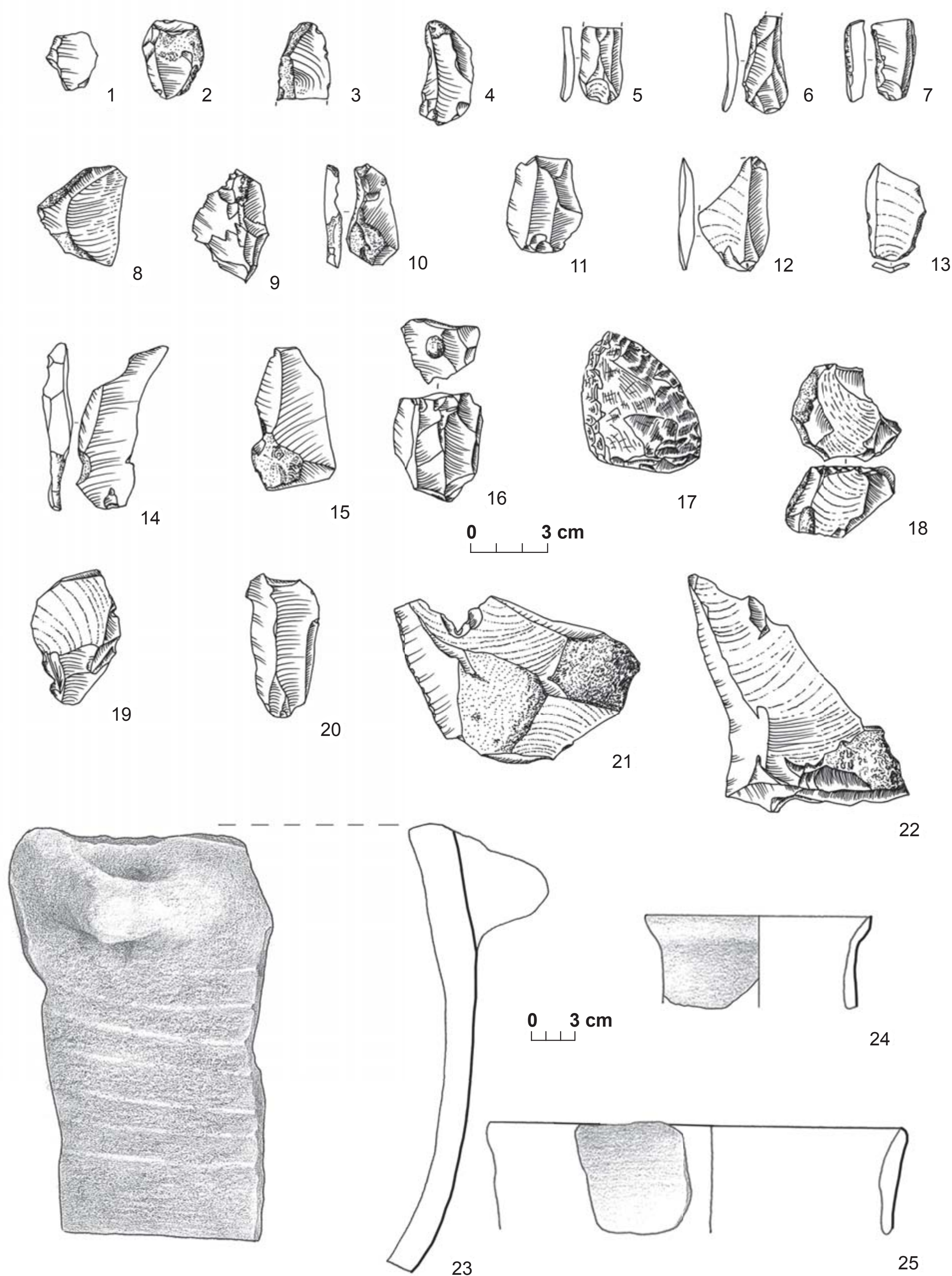

Fig. 8. Piese de silex (1-22) şi ceramică (23-25) aparținând culturii Cucuteni-Tripolie.

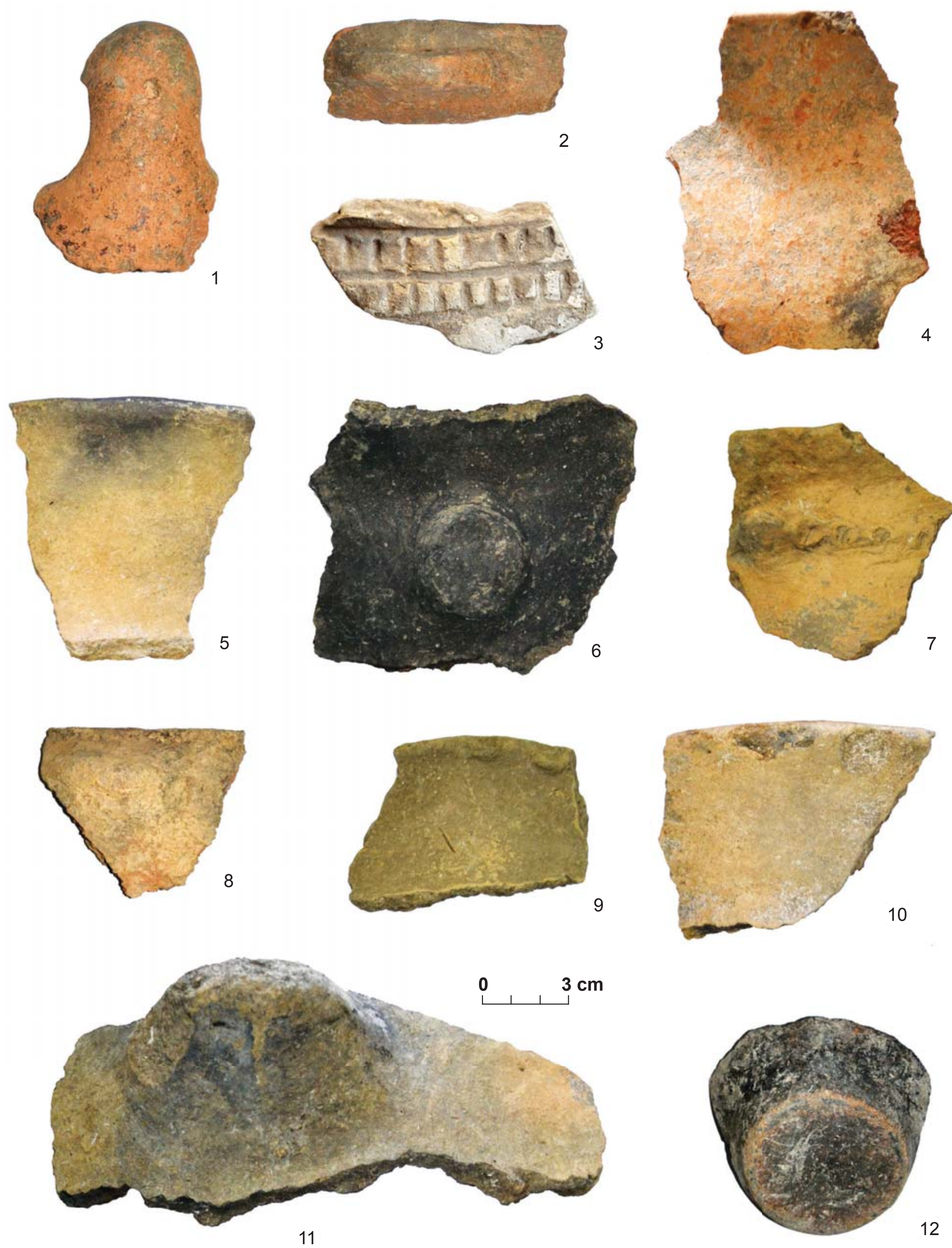

Fig. 9. Ceramică Cucuteni-Tripolie (1-3) şi getică (4-12).

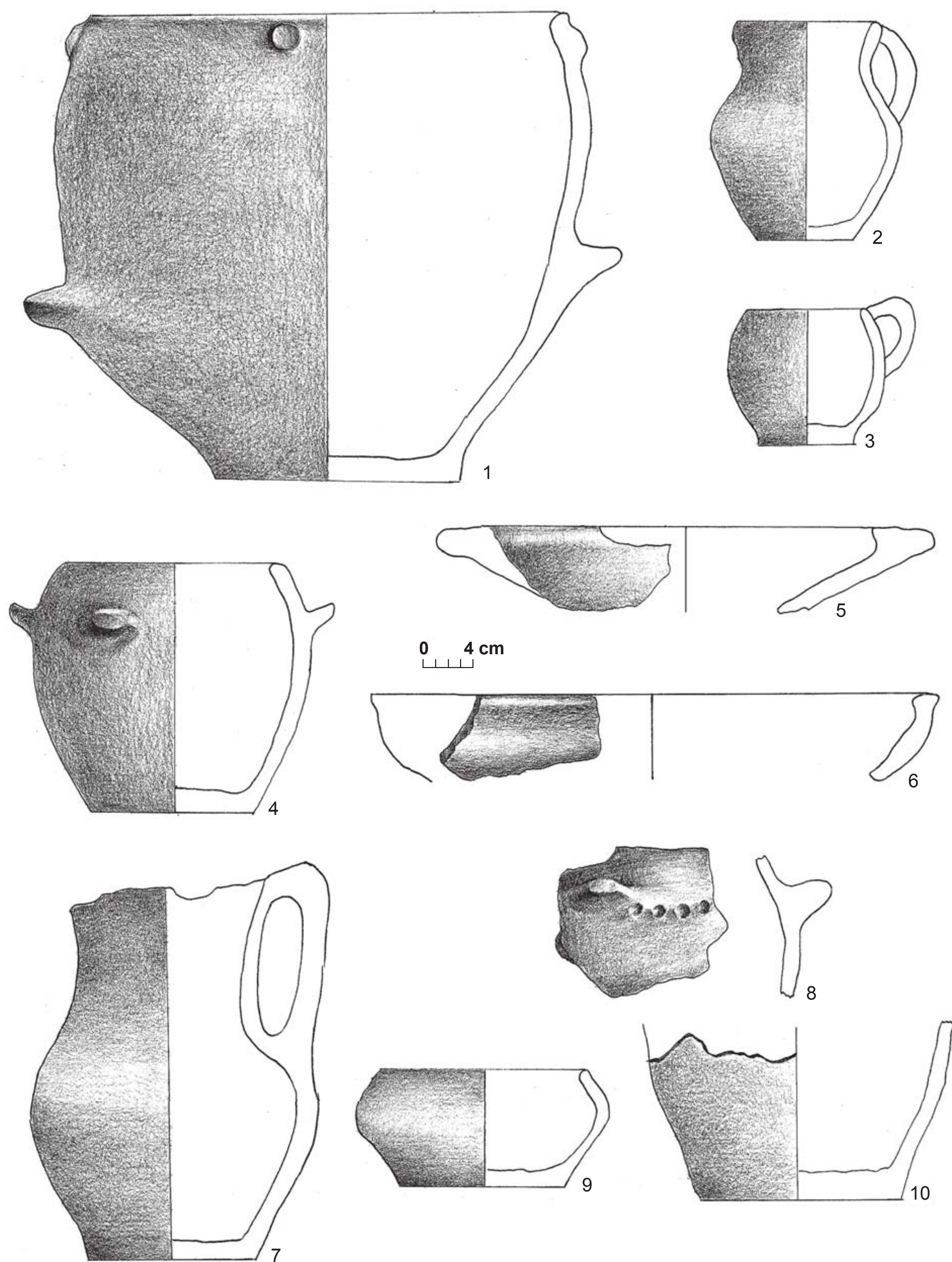

Fig. 10. Ceramică getică din pastă grosieră (1, 4, 10) şi fină (2, 3, 5-9).

Fig. 11. Ceramică getică din pastă grosieră (1) şi fină (2).

N. Conovici, activitatea magistratului respectiv s-a desfăşurat în cadrul celei de a III-a grupe cronologice[8], datată în perioada 295-280 î.Hr.[9]. Această categorie de recipiente este foarte importantă, întrucât sugerează, pe de o parte, că triburile getice ce au locuit acest spaţiu în sec. V-III î.Hr. au întreţinut relaţii comerciale cu polisurile greceşti, iar pe de altă parte, oferă anumite repere cronologice pentru încadrarea în timp a sitului.

Printre artefactele descoperite ţinem să atenţionăm asupra a două piese care pot fi considerate drept pietre de praştie, lucrate din calcar, cu suprafaţa bine netezită, având forma aproape globulară **(Fig. 14, 3-4)**, piese asemănătoare fiind semnalate în mai multe obiective arheologice atribuite culturii getice[10]. Indispensabile pentru siturile getice sunt şi fusaiolele de lut. Toate cele trei exemplare descoperite în anul 2013 la Butuceni sunt de formă bitronconică, fiind lucrate din pastă fină, bine frământată şi arse uniform **(Fig. 14, 1-2)**.

Ultimul nivel de locuire este reprezentat de vestigii atribuite epocii medievale, mai exact sec. XIV. Numărul mic de descoperiri ce aparţin acestei epoci, ne arată că, în comparaţie cu celelalte două orizonturi menţionate (eneolitic şi getic), intensitatea vieţuirii în acest spaţiu a fost mai mică. De remarcat, în acest sens, prezenţa extrem de sporadică a materialului ceramic din perioada dominaţiei Hoardei de Aur (prima jumătate a sec. XIV), în care abundă însă teritoriile imediat alăturate.

Fig. 12. Ceramică getică din pastă fină.

8 Conovici 1998, 28.
9 Expertiza a fost efectuată de dr. N. Mateevici, căreia îi mulţumim şi pe această cale. Conform datelor oferite cu multă amabilitate de colega noastră, producătorul piesei descoperite la Butuceni este Χυβρίας III, care a activat în aceeaşi perioadă cu magistratul Πυθοκλῆς. O piesă analogică, executată cu aceeaşi matrice, a fost descoperită la Sinope (Y. Garlan 2004, 152, nr. 193).
10 Măndescu 2007, 269-273.

Πυθοκλής/[άστ]υνόμου/Χυβρίας

Fig. 13. Fragment de toartă de amforă grecească de Sinope (1), ştampila de pe toarta de amforă (2) şi estampajul ştampilei de pe toarta de amforă (3).

Materialul arheozoologic recoltat la Butuceni include cca 500 de fragmente de oase care reprezintă resturile de la 23 de indivizi[11]. Din totalul de oase descoperite, pot fi distinse şase specii de animale domestice (*Bos Taurus* - 29%, *Capra/Ovis* - 11%, *Sus scrofa* - 29%, *Equus caballus* - 6%, *Canis familiaris* - 23%, *Gallus domesticus* - 2%) şi trei specii de animale sălbatice (*Cervus elaphus, Felis silvestris, Castor fiber*). Resturile de castor prezintă un interes deosebit, deoarece acest animal nu a fost atestat anterior în aşezările getice din interfluviul Nistru-Prut. Unele fragmente de oase au urme de ardere, iar câteva resturi faunistice au semne de prelucrare, urmând să fie studiate mai amănunțit.

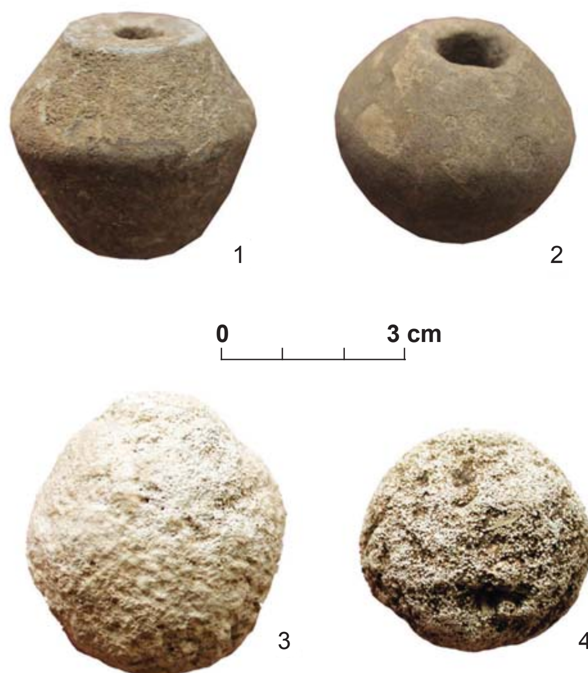

Fig. 14. Fusaiole de lut (1, 2) şi pietre de praştie (3, 4).

În final, este important să subliniem că prin cercetările arheologice preventive din anul 2013 au fost obținute informații semnificative privind habitatul din zona faimosului sit de la Butuceni. Astfel, s-a stabilit cu certitudine că partea vestică a promontoriului Butuceni a început să fie locuită încă din epoca eneolitică. Ulterior, aici s-au aşezat triburile getice, care au şi construit sistemul defensiv descris supra, existența căruia a fost, în sfârşit, confirmată prin cercetări de teren, încheind documentarea explicațiilor logico-teoretice ale marelui ansamblu defensiv realizat de geți în această microzonă. Ultimul orizont cultural, semnalat cu prilejul cercetărilor, este cel atribuit epocii medievale.

În acelaşi timp, relevăm că noile date obținute, pe lângă răspunsurile la întrebările mai vechi, au adus în vizorul nostru probleme noi, ale căror soluții urmează să fie identificate în procesul studierii mai amănunțite a materialului arheologic recuperat în campania din anul 2013, important şi prin valoarea sa muzeistică, care va permite completarea colecției muzeului Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”, în special, pentru epoca Latène-ului timpuriu şi mijlociu din bazinul inferior al r. Răut.

[11] Analiza arheozoologică a materialului osteologic descoperit în procesul cercetărilor a fost efectuată de dr. Roman Croitor, cercetător ştiințific superior la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiințe a Moldovei, căruia îi exprimăm gratitudinea noastră.

SUMMARY

PRELIMINARY ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT BUTUCENI (ORHEI DISTRICT) FROM 2013

Rescue archaeological excavations were conducted in the spring-summer of 2013 at the site from Butuceni on the occasion of constructing the aqueduct in villages Morovaia and Butuceni. Among the objectives, priority was placed on the defensive system situated on the western part of the headland mentioned in historiography but never investigated until the present moment. As a result of archaeological investigations at the site from Butuceni were identified and investigated traces of a fortification system consisting of two ditches, pits from construction wood pillars, remains of a stone structure, a dwelling deepened into the ground, 26 household pits and an important number of artifacts that relate to several cultural and chronologic horizons: Eneolithic period, the second Iron Age and the Medieval period. The new data obtained, besides answering to older questions, brought into the objective new problems whose solutions will be identified during the analysis of the numerous archaeological material recovered in the campaign of 2013. This material has also a museum importance and will complement the local collection, especially for the early and middle Latène of the lower basin of Răut River.

РЕЗЮМЕ

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СЕЛЕ БУТУЧЕНЬ (ОРХЕЙСКИЙ Р-Н) В 2013 ГОДУ

В связи с прокладкой водопровода в селах Моровая и Бутучень, весной-летом 2013 года, были произведены спасательные археологические раскопки. Среди намеченных целей, приоритетным было исследование оборонительного сооружения, существование которого было неоднократно отмечено в историографии, но которое не было изучено до этого момента. В результате археологических исследований в микрозоне Бутученского памятника были выявлены и изучены остатки оборонительного сооружения, состоящего из двух рвов, деревянно-земляной конструкции от которой сохранились столбовые ямы, а также следы от каменного сооружения, углубленное жилище, 26 хозяйственных ям и многочисленные артефакты, относящиеся к различным хронологическим горизонтам: энеолит, Латен, средневековье. Полученные в результате раскопок данные помогли не только разрешить целый ряд проблем, но привели также к постановке новых вопросов, ответы на которые можно будет получить только после внимательного исследования многочисленного археологического материала, добытого в процессе раскопок 2013 года. Следует отметить, что полученные материалы представляют собой немаловажную музейную ценность, предоставив, таким образом, возможность пополнить коллекцию местного музея, особенно артефактами, характеризующими ранний и средний Латен в нижнем течение реки Рэут.

BIBLIOGRAFIE

Arnăut 2003: T. Arnăut, *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați* (Chişinău 2003).
Cantemir 1988: D. Cantemir, *Descrierea Moldovei* (Chişinău 1988).
Conovici 1998: N. Conovici, *Histria VIII. Les timbres amphoriques. 2. Sinope* (Bucarest-Paris 1998).
Garlan 2004: Y. Garlan, *Les timbres céramiques sinopéens sur amphores et sur tuiles trouvé à Sinope. Presentation et catalogue*. VARIA ANATOLICA (Paris 2004).
Măndescu 2007: D. Măndescu, *Praştia – o armă mai puțin cunoscută utilizată de geți*. Tyragetia, vol. I [XVI], 2007, 269-273.
Niculiță, Teodor, Zanoci 2002: I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, *Butuceni. Monografie arheologică* (Bucureşti 2002).
Postică ş.a. 2010: Gh. Postică, N. Boboc, L. Chirica, V. Buzilă, Şt. Lazu, N. Corcimari, N. Zubcov, *Peisajul cultural Orheiul Vechi* (Chişinău 2010).
Zanoci 1998: A. Zanoci, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în sec. VI-III a.Chr.* (Bucureşti 1998).
Никулицэ 1987: И. Никулицэ, *Северные фракийцы в VI-I в до н.е.* (Кишинев 1987).
Смирнов 1954: Г. Смирнов, *Археологические исследования Старого Орхея*. КСИА, 56, 1954, 26-34.

24.03.2014

CERCETĂRI DE SALVARE LA LIPOVENI (R-NUL CIMIŞLIA) EFECTUATE ÎN ANUL 2013. DATE PRELIMINARE

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Lipoveni, cultura getică, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, cuptor menajer, gropi, ceramică.

Key words: Lipoveni, the getic culture, the culture Sântana de Mureş-Cerneahov, „kitchen" oven, pits, pottery.

Ключевые слова: Липовень, гетская культура, культура Сынтана де Муреш-Черняхов, „кухонная" печь, ямы, керамика.

În anii 1956 şi 1959 arheologii Nicolae Chetraru şi Ėmanuil Rikman au identificat pe teritoriul satului Lipoveni (r-nul Cimişlia) două situri arheologice, numite convențional Lipoveni I şi Lipoveni II[1]. Primul obiectiv este situat la marginea de nord-vest a localității **(Fig. 1, 1)** şi reprezintă o aşezare cu dimensiunile de cca 200x400 m, atribuită culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din epoca romană târzie (sec. III-IV d.Hr.). Cel de-al doilea sit arheologic, Lipoveni II, este amplasat la cca 0,7 km nord de sat **(Fig. 1, 2; 2)**, cuprinzând, după autorii descoperirii, o aşezare getică din sec. V-III î.Hr. şi o necropolă de tip Sântana de Mureş-Cerneahov.

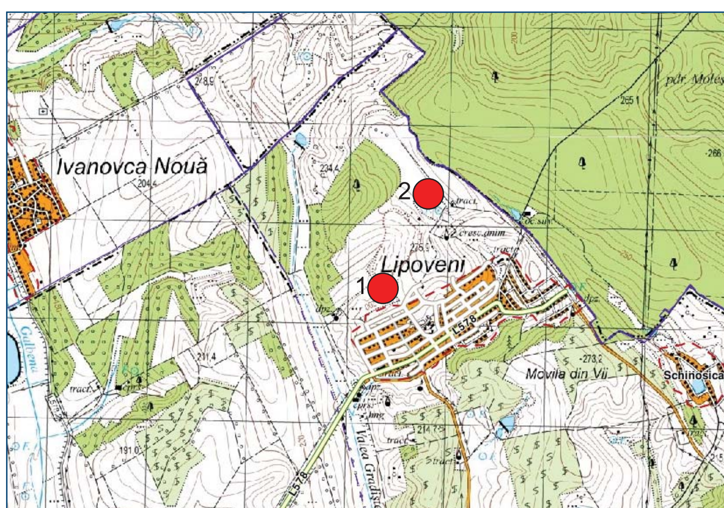

Fig. 1. Poziția topografică a siturilor arheologice Lipoveni I (1) şi Lipoveni II (2).

Din păcate, în ultimele şase decenii suprafața sitului Lipoveni II a fost puternic afectată de extracțiile de nisip dintr-o carieră neautorizată, care funcționează şi în prezent **(Fig. 3)**. Încercările administrației publice locale de a stopa aceste lucrări ilegale nu au avut până acum succes. Este de remarcat însă activitatea de voluntariat a profesorului de biologie din localitate, dl Ion Bivol, care pe parcursul mai multor decenii a depus eforturi susținute pentru recuperarea pieselor arheologice scoase ilegal din pământ. Drept rezultat, o colecție impresionantă de obiecte, cuprinzând cca 30 de vase întregi, inclusiv o amforă romană de import, câteva fusaiole de lut, un pieptene de os, un vârf de lance de fier, o monedă de bronz ş.a., au devenit parte componentă foarte importantă a expoziției muzeului de istorie organizat în liceul din localitate de către acelaşi învățător pasionat de trecutul ținutului natal. În acelaşi timp, alte piese valoroase au ajuns în colecții private ale unor locuitori din com. Lipoveni sau din satele învecinate. În timpul excavărilor au ieşit la iveală mai multe vestigii arheologice datând din diferite epoci, o parte dintre care au fost prezentate în anul 2010 la simpozionul ştiințific organizat de Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM.

Examinarea materialelor scoase la lumină prin excavările ilegale în situl arheologic Lipoveni II şi aflate astăzi în colecția muzeului local a permis atribuirea lor prealabilă la două orizonturi cultural-cronologice. Cel mai vechi nivel aparține culturii getice din sec. V-III î.Hr. şi este documentat printr-o oală fragmentară confecționată cu mâna din pastă grosieră de culoare cenuşie-cafenie, ornamentată în partea inferioară cu proeminențe aplatizate **(Fig. 5, 1)**. Acest tip de vas este bine atestat în aşezările fortificate getice de la Butuceni[2], Potârca[3], Saharna[4] etc.

Al doilea orizont cronologic se atribuie culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada migrației goți-

[1] Кетрару, Рикман 1960; Рикман 1975, 60.

[2] Arnăut 2003, 330-331, fig. 8,1-2, fig. 9,2-3.

[3] Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 323, fig. 5.

[4] Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 319, fig. 101,5.

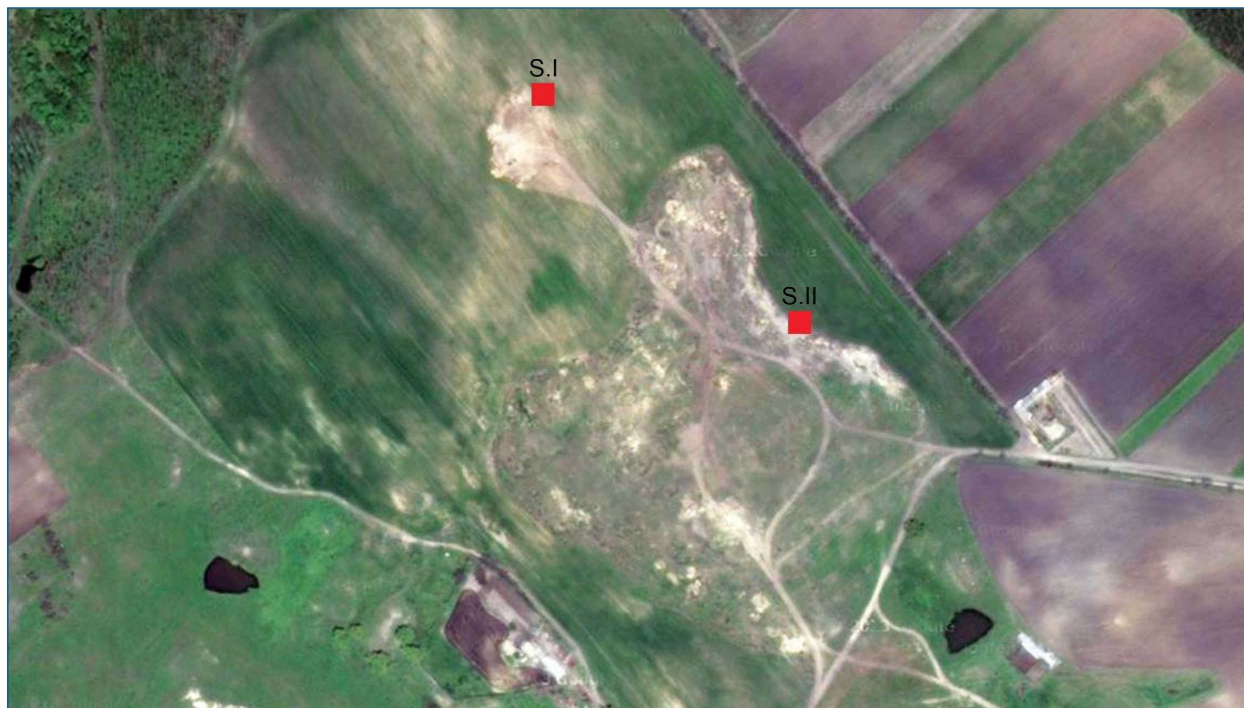

Fig. 2. Ortofotoplanul sitului Lipoveni II cu localizarea secțiunilor.

Fig. 3. Vedere generală dinspre vest asupra sitului Lipoveni II.

lor (sec. III-IV d.Hr.) şi este reprezentat mai ales printr-un număr mare de vase lucrate la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă de culoare cenuşie de diferite tipuri **(Fig. 6)**, care îşi găsesc numeroase corespondențe în aşezările şi necropolele acestei culturi cercetate mai intens prin săpături (Budeşti, Dănceni, Bârlad-*Valea Seacă*, Mihălăşeni etc.). Din rândul recipientelor ceramice se evidențiază o amforă romană de culoare gălbuie-alburie, cu corpul piriform, gâtul îngust şi fundul tubular **(Fig. 5, 2)**, care se include în tipul *Neapolis* sau *C* după Šelov, datat preponderent în a doua jumătate a sec. II – începutul veacului următor[5]. Mai menționăm şi o monedă de bronz bine păstrată, emisă pe timpul împăratului Commodus (180-192) **(Fig. 5, 3)**.

Maladia începutului de secol XXI pentru patrimoniul arheologic – „detectorismul" sau goana după comori, nu a ocolit nici siturile de la Lipoveni, existând anumite informații că din raza localității respective ar proveni şi un depozit de bronzuri. Compus din 6 piese diferite bine păstrate (un pumnal, un împungător, o daltă, un celt şi două seceri), depozitul a fost datat în perioada târzie a epocii bronzului şi atribuit culturii Sabatinovka (sec. XIV-XIII î.Hr.)[6]. Deşi complexul prezintă o importanță deosebită pentru istoria acestei regiuni, spre regret contextul arheologic al tezaurului nu mai poate fi restabilit.

O prospectare de suprafață a sitului Lipoveni II, realizată în anul 2010 de către Tudor Arnăut, Sergiu Matveev şi Ion Bivol, a scos în evidență intensificarea distrugerii monumentului prin excavări masive de nisip, inclusiv cu utilizarea tehnicii mecanizate: excavatoare, tractoare etc. Malul estic al carierei prezenta o săpătură de cca 2,5 m adâncime, în profilul căruia s-au observat mai multe complexe închise, şi anume morminte, vetre, gropi menajere, care mai păstrau fragmente de ceramică şi oase de animale **(Fig. 4)**. Resturi arheologice similare se găseau împrăştiate şi în solul răvăşit din apropiere, în anumite cazuri fiind identificate şi oase umane din morminte de inhumație distruse.

Pentru evaluarea stării siturilor arheologice de pe teritoriul com. Lipoveni, în primăvara anului 2013 a fost solicitată de la Comisia Națională Arheologică o autorizație de categoria D, care presupune cercetări de suprafață şi sondaje pe o arie de până la 20 m.p.

Examinarea vizuală a sitului Lipoveni II, realizată în vara anului 2013, a demonstrat înaintarea cu cca 30-40 m spre nord şi est a limitelor carierei amintite, o bună parte dintre complexele identificate în anul 2010 fiind între timp distruse iremediabil. De la suprafața solului au fost colectate mai multe resturi arheologice, printre care două cuțite de fier, o fusaiolă de lut, numeroase fragmente de vase ceramice confecționate

Fig. 4. Complex adâncit surprins în malul carierei de nisip în anul 2010.

la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă, cioburi de amfore romane, precum şi o calotă craniană umană şi alt material osteologic. Dat fiind gradul foarte avansat de distrugere a sitului şi avându-se în vedere pericolul de devastare a lui în continuare, pe parcursul periegezelor din vara anului 2013 s-a hotărât cercetarea a două complexe surprinse în pereții carierei: o vatră de foc deschisă şi o groapă menajeră, în umplutura căreia se găseau fragmente de ceramică şi oase de animale. Pentru degajarea acestor două complexe s-au trasat două secțiuni de dimensiuni diferite[7].

Secțiunea I **(Fig. 2; 7)**, în fapt un sondaj de forma unui pătrat cu latura de 2 m, a fost executată în partea central-nordică a carierei (lat. 46°44,755' nord, long. 28°45,004' est), în locul unde exploatarea nisipului a scos în evidență urme de arsură şi bucăți de crustă de vatră puternic arsă. În procesul degajării primului strat de săpătură, au fost identificate două complexe: o vatră de foc în aer liber şi o groapă menajeră(?).

Vatra 1/I/2013 **(Fig. 7; 8)** a apărut la adâncimea de 5-7 cm de la nivelul actual de călcare, fiind parțial distrusă de lucrările de extracție a nisipului. S-a păstrat doar jumătatea nordică a instalației, de formă semiovală, cu dimensiunile de 0,58x0,83 m şi o extensie spre vest de 0,36 m lungime. Vatra era construită din lut, direct pe pământ. Crusta de lut ars, păstrată parțial, avea o grosime de 2-3 cm, pe suprafața ei semnalându-se urme de cenuşă. Solul de sub vatră, pe o adâncime de 6-7 cm, era ars la roşu-cărămiziu, fapt ce indică intensitatea de folosire a instalației de foc. În

[5] Шелов 1978, 18-21.
[6] Церна, Топал 2013, 193-194.

[7] La cercetările arheologice de teren au participat arheologii dr. conf. univ. Sergiu Matveev (responsabil), dr. Vlad Vornic şi drd Ion Ceban, precum şi studenții Adrian Iorga, Artemis Balan, Irina Ioniță şi Alexandru Beschier. Pe parcursul investigațiilor, am beneficiat de sprijinul dlui Ion Bivol şi a primarului com. Lipoveni, dl Mihai Petrachi, cărora le adresăm mulțumirile noastre şi cu acest prilej.

Fig. 5. Vas getic (1), amforă romană (2) şi monedă de bronz romană (3) descoperite fortuit în situl de la Lipoveni (scări diferite).

zona vetrei nu s-a găsit nici un fel de material arheologic, ceea ce face încadrarea ei cultural-cronologică imposibilă.

Groapa 1/I/2013 **(Fig. 7)** a fost depistată la adâncimea de 12-16 cm de la suprafaţa actuală a solului, continuând sub laturile de nord şi de est ale sondajului. Porţiunea cercetată a complexului avea dimensiunile de 0,30x1,44 m şi adâncimea de 2,44 m. Umplutura gropii consta din sol cenuşiu-închis nisipos, surprinzându-se şi o mică lentilă de nisip gălbui-cenuşiu. De asemenea, în partea superioară a gropii s-au găsit două cioburi de vase modelate cu mâna (unul atipic de culoare cafenie şi altul, de culoare cărămizie, atribuit culturii Cucuteni-Tripolie) şi două fragmente osoase, care au aparţinut unei ovicaprine[8].

Secţiunea II **(Fig. 9)** a fost trasată în partea de nord-est a carierei (lat. 46°44,755' nord, long. 28°45,004' est), într-o zonă unde lucrările de extracţie a nisipului au scos la lumină conturul unei gropi ce conţinea fragmente ceramice şi oase de animale. Iniţial, s-a deschis un sondaj de cca 1,7-2x4 m, compus din două carouri, cu orientarea vest-est. Ulterior, în scopul dezvelirii integrale a unei instalaţii de foc semnalate în partea de nord a sondajului, s-au mai adăugat două carouri. Drept urmare, secţiunea II a atins o suprafaţă de cca 16 m.p., având formă aproximativ pătrată, orientată pe direcţia punctelor cardinale.

Examinarea profilurilor secţiunii a scos în evidenţă patru unităţi stratigrafice, după cum urmează: sol vegetal (0-0,20 m), cernoziom şi sol cenuşiu-închis cu pegmenţi de calcar ce corespunde *grosso modo* stratului de depuneri antropogene (0,20-0,85 m) şi lutul galben steril (de la 0,85 m în jos).

[8] Mulţumim dlui dr. Roman Croitor pentru bunăvoinţa de a studia colecţia de oase recuperate din situl Lipoveni II în anul 2013 şi pentru acordul de a prezenta pe aceste pagini concluziile generale ale cercetării arheozoologice.

Fig. 6. Vase lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă (1-2) şi fină (3-8) descoperite întâmplător în necropola din epoca romană târzie de la Lipoveni (scări diferite).

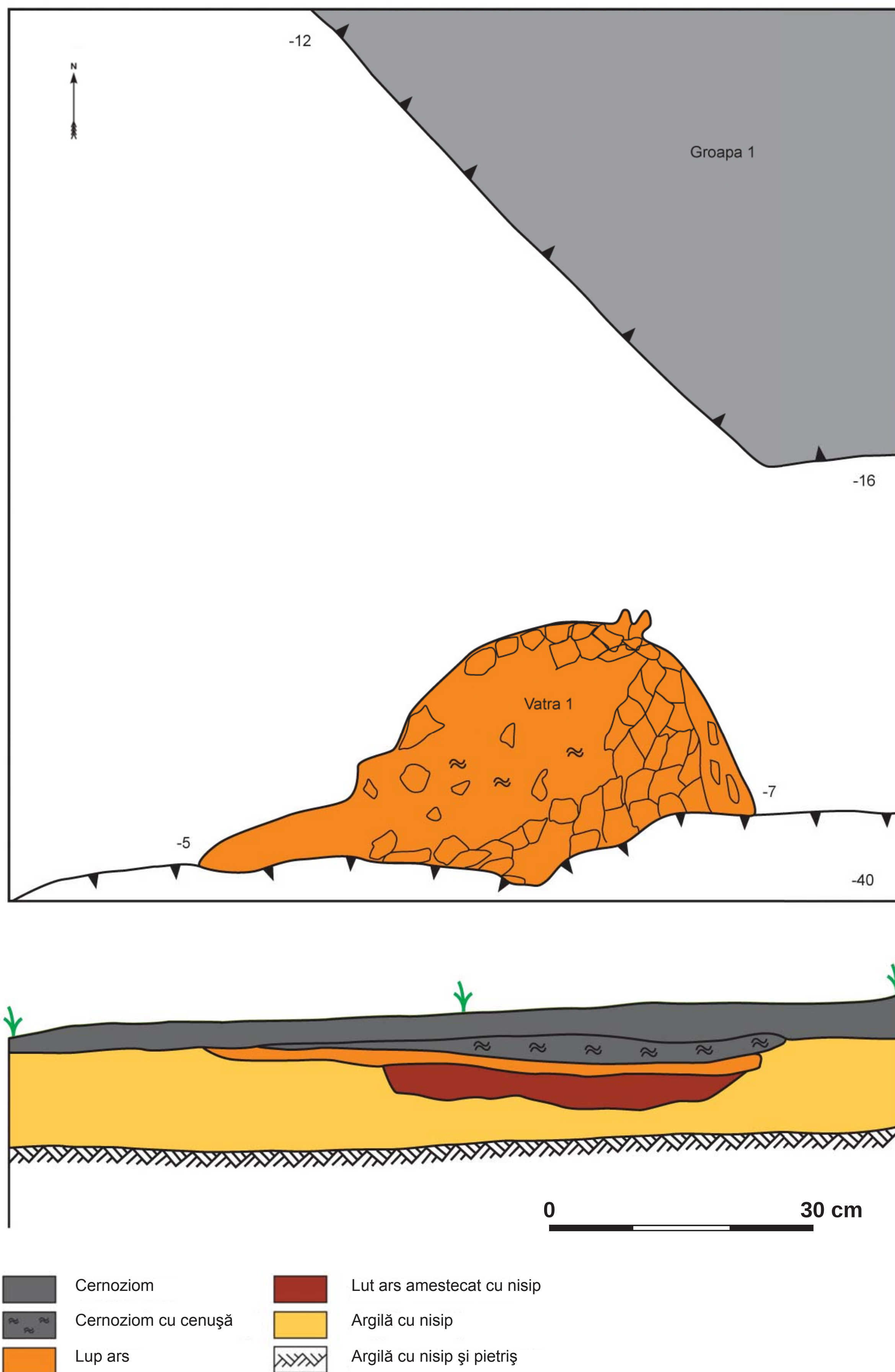

Fig. 7. Planul şi profilul sudic al secțiunii I.

1

2

Fig. 8. Secțiunea I. Vatra de foc, vedere de sus (1) şi dinspre sud asupra profilului sudic (2).

Materialul ceramic găsit în stratul de cultură poate fi atribuit la cel puțin trei orizonturi cultural-cronologice şi anume: culturii getice (sec. V-III î.Hr.), documentate prin fragmente de vase lucrate cu mâna, arse incomplet şi neuniform, culoarea fragmentelor variind între cafeniu deschis la cenuşiu închis, unele cioburi cu ornamente în relief în formă de brâie alveolate şi proeminențe **(Fig. 12, 2-6)**; culturii Sântana de Mureş-Cerneahov (sec. III-IV d.Hr.), reprezentate prin fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină sau zgrunțuroasă şi resturi de amfore romane de culoare gălbuie-alburie şi roşiatică **(Fig. 12, 7-11)**; evului mediu târziu (sec. XVI-XVIII), caracterizat prin fragmente de oale lucrate la roata olarului, de culoare cafenie şi cenuşie **(Fig. 12, 12-13)**.

Trebuie remarcată de asemenea şi descoperirea în partea inferioară a stratului de cultură a unei ceşti fragmentare confecționate cu mâna din pastă fină, de culoare aproape neagră, ornamentate cu caneluri oblice, care ține, pare-se, de un nivel de locuire din perioada timpurie a epocii fierului, datat în sec. XII-IX î.Hr. Tot acestui orizont cronologic, după toate aparențele, se atribuie şi unele piese ceramice lucrate cu mâna de culoare neagră-cenuşie mai puțin caracteristice.

Din cuprinsul stratului arheologic, ce avea grosimea de cca 0,8 m, a fost adunată şi o colecție bogată de resturi faunistice. Analiza arheozoologică dovedeşte preponderența în toate straturile de săpătură a oaselor de vite mari cornute. În partea inferioară a stratului de cultură au fost identificare şi resturi de porcine. În straturile superioare însă diversitatea oaselor se îmbogăţeşte prin prezența celor de cabaline, ovicaprine, precum şi de păsări domestice şi de câine **(Tab. 1)**.

Specie / Strat	*Bos taurus*	*Equus caballus*	*Capra/ Ovis*	*Sus scrofa*	*Gallus domesticus*	*Canis familiaris*	Nedeterminate
I (0-20 cm)	28	1	1	-	1	-	-
II (20-40 cm)	19	2	5	4	-	1	20
III (40-60 cm)	26	-	-	9	-	-	-
IV (60-80 cm)	13	-	-	3	-	-	-

În perimetrul secțiunii II au fost identificate mai multe complexe arheologice închise, precum un cuptor „de bucătărie"(?) şi cinci gropi de dimensiuni mici şi medii, atribuite la diferite epoci istorice.

Cuptorul 1/II/2013 **(Fig. 9; 10)** a fost semnalat la adâncimea de 0,3-0,4 m, în partea centrală a secțiunii. El avea în plan formă ovală, cu dimensiunile la exterior de 1,45x1,78 m, prezentând în partea de nord un canal de foc, lat de 0,6 şi lung de peste 1 m. Întrucât intra sub peretele nordic al secțiunii, capătul canalului de foc şi gura propriu-zisă a cuptorului n-au putut fi surprinse. Vatra cuptorului, situată la adâncimea de cca 1,38 m, era acoperită cu o calotă semisferică, a cărei înălțime măsura în jur de 0,5 m (bolta fiind găsită prăbuşită). Atât vatra cât şi pereții interiori ai instalației au fost fățuiți cu lut, fiind identificate două-trei straturi de lipitură depuse succesiv şi zgurificate, ceea ce arată că cuptorul a fost utilizat o perioadă mai îndelungată, cunoscând şi reparații. Folosirea intensă a cuptorului este dovedită şi de faptul că, de jur-împrejurul pereților, lutul viu era ars la roşu pe o adâncime de cca 0,10 m. Umplutura cuptorului consta din pământ cenuşiu, amestecat cu numeroase bucăți de lut ars, fragmente ceramice şi oase de animale. În partea vestică a umpluturii a fost găsită şi o piatră brută de calcar, cu dimensiunile de 12x12x25 cm. Pe vatră se afla un strat consistent de cenuşă, cu grosimea de 0,12-0,15 m, în care s-au găsit câteva cioburi şi resturi faunistice trecute prin foc.

Din cele 51 de fragmente ceramice identificate în umplutura cuptorului, 38 aparțin culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, 12 cioburi (toate cu urme de ardere secundară) se atribuie culturii getice sau Hallstattului timpuriu, iar un fragment de vas lucrat la roata rapidă (fără semne de ardere secundară) se datează în evul mediu târziu.

În solul de umplutură a cuptorului, pe lângă ceramică, au fost găsite şi diferite resturi faunistice aparținând mai multor specii: bovine (38,46%), cabaline (3,85%), porcine (11,54%) şi păsări (11,54%), un procent mare de fragmente osoase (34,61%) fiind nedeterminabile. Acest coraport îşi găseşte similitudini în colecția de oase recuperată din straturile superioare de săpătură, constituind, alături de ceramică, şi un indiciu pentru atribuirea cuptorului la habitatul din perioada culturii Sântana de Mureş-Cerneahov (sec. III-IV d.Hr.). Tot pentru această încadrare cronologică pledează şi cele câteva fragmente ceramice de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, găsite în pământul ars la roşu-cărămiziu de sub instalația de foc.

După câte se pare, cuptorul la care ne referim avea în partea de nord şi o groapă de deservire, acest lucru urmând să fie precizat însă de investigațiile arheologice de salvare ce trebuie efectuate cât mai curând. În ceea ce priveşte destinația, presupunem că instalația n-a avut un caracter meşteşugăresc, ci menajer, fiind folosită mai ales la prepararea hranei.

Groapa 1/II/2013 **(Fig. 9)** a fost observată în malul carierei, în săpătura arheologică fiind surprinsă abia la adâncimea de 0,85 m. S-a păstrat aproximativ o jumătate din complex, restul fiind distrus prin excavarea

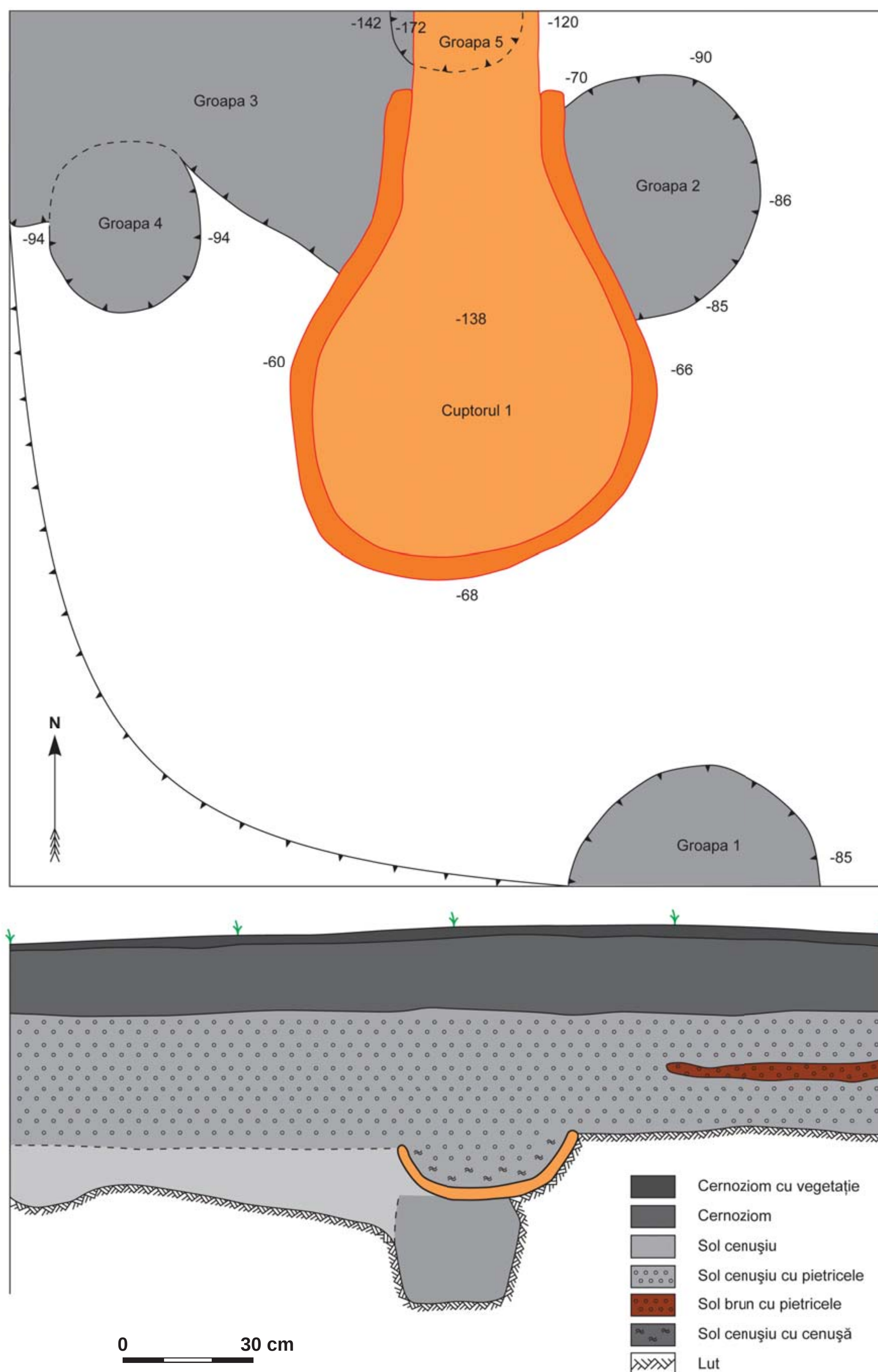

Fig. 9. Secțiunea II. Plan şi profilul nordic.

1

2

Fig. 10. Vederi dinspre est asupra cuptorului menajer, după degajarea unei jumătăți (1) şi a întregii umpluturi (2).

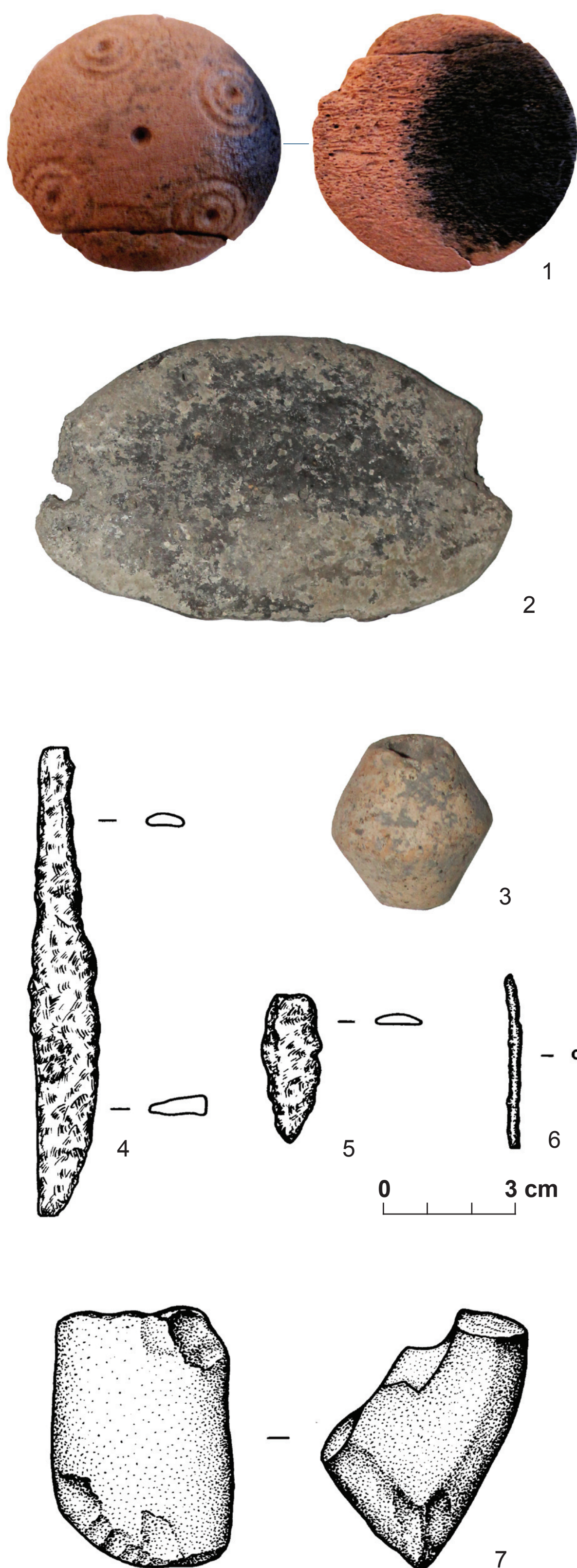

Fig. 11. Piese de os (1), lut ars (2-3), fier (4-6) şi piatră (7) descoperite în situl Lipoveni II.

nisipului. Groapa avea formă tronconică, fundul uşor albiat, diametrul gurii de 1,14 m, diametrul fundului de 0,98 m şi adâncimea de 0,41 m de la nivelul identificării. În pământul de umplutură de culoare cenuşie s-au descoperit un fragment de fusaiolă de lut, cioburi de vase lucrate cu mâna (între care şi un fragment de buză de strachină invazată, cu marginea tăiată orizontal şi ornamentată cu caneluri oblice, databilă în prima epocă a fierului) şi câteva oase provenind de la vite cornute mari şi mici.

Groapa 2/II/2013 **(Fig. 9; 10, 1)** a fost identificată la adâncimea de 0,85-0,90 m de la suprafața actuală de călcare a solului. Avea forma unui clopot, cu diametrul în partea superioară de 1,08 m şi de 1,24 m la bază şi cu adâncimea de 0,38 m. În umplutura gropii, ce consta din sol cenuşiu şi concrețiuni calcaroase, s-au găsit exclusiv fragmente de vase confecționate cu mâna din a doua epocă a fierului, precum şi câteva oase de bovine şi ovicaprine. În sectorul vestic, complexul a fost parțial suprapus de cuptorul menajer descris mai sus.

Groapa 3/II/2013 **(Fig. 9)** a fost surprinsă la nivelul de 0,83 m, sub taluzul nordic al săpăturii. Forma şi mărimea complexului nu au putut fi determinate, deoarece el intra în bună parte sub peretele de nord al secțiunii, iar în marginea de sud-vest a fost suprapus de cuptorul 1. Adâncindu-se în zona cercetată cu 0,2-0,3 m, groapa respectivă suprapunea puțin groapa 5. Umplutura consta din sol cenuşos, în care s-au găsit diferite vestigii arheologice. Se remarcă în primul rând un fragment de topor lucrat din piatră şlefuită, prevăzut cu perforație **(Fig. 11, 7)**, piesă care, după tehnologia confecționării, ar aparține unui nivel de locuite mai timpuriu, poate chiar epocii eneolitice, fiind reutilizat în perioade mai târzii. De asemenea, menționăm câteva fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă tipice culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, un fragment ceramic modelat cu mâna atribuit aceleiaşi culturi, precum şi câteva cioburi atipice, datând cel mai curând din primul mileniu î.Hr. În fine, tot din cuprinsul complexului provin şi câteva resturi faunistice (aparținând unor bovine şi ovicaprine, unei cabaline, unui câine şi unui mamifer de dimensiuni mari nedeterminat).

Groapa 4/II/2013 **(Fig. 9)** a fost sesizată la adâncimea de 0,94 m, fiind suprapusă parțial de groapa 3. Avea formă tronconică, mai largă la gură, cu diametrul mare de 0,64 m şi cel mic de 0,41 m şi cu adâncimea de 0,4 m de la nivelul identificării. Groapa conținea mai multe cioburi lucrate la roată caracteristice culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, câteva fragmente ceramice modelate cu mâna, dintre care se remarcă unul ornamentat cu proeminență aplatizată tipic pentru cultura getică din sec. V-III î.Hr., şi câteva oase de bovine, porcine şi ovine.

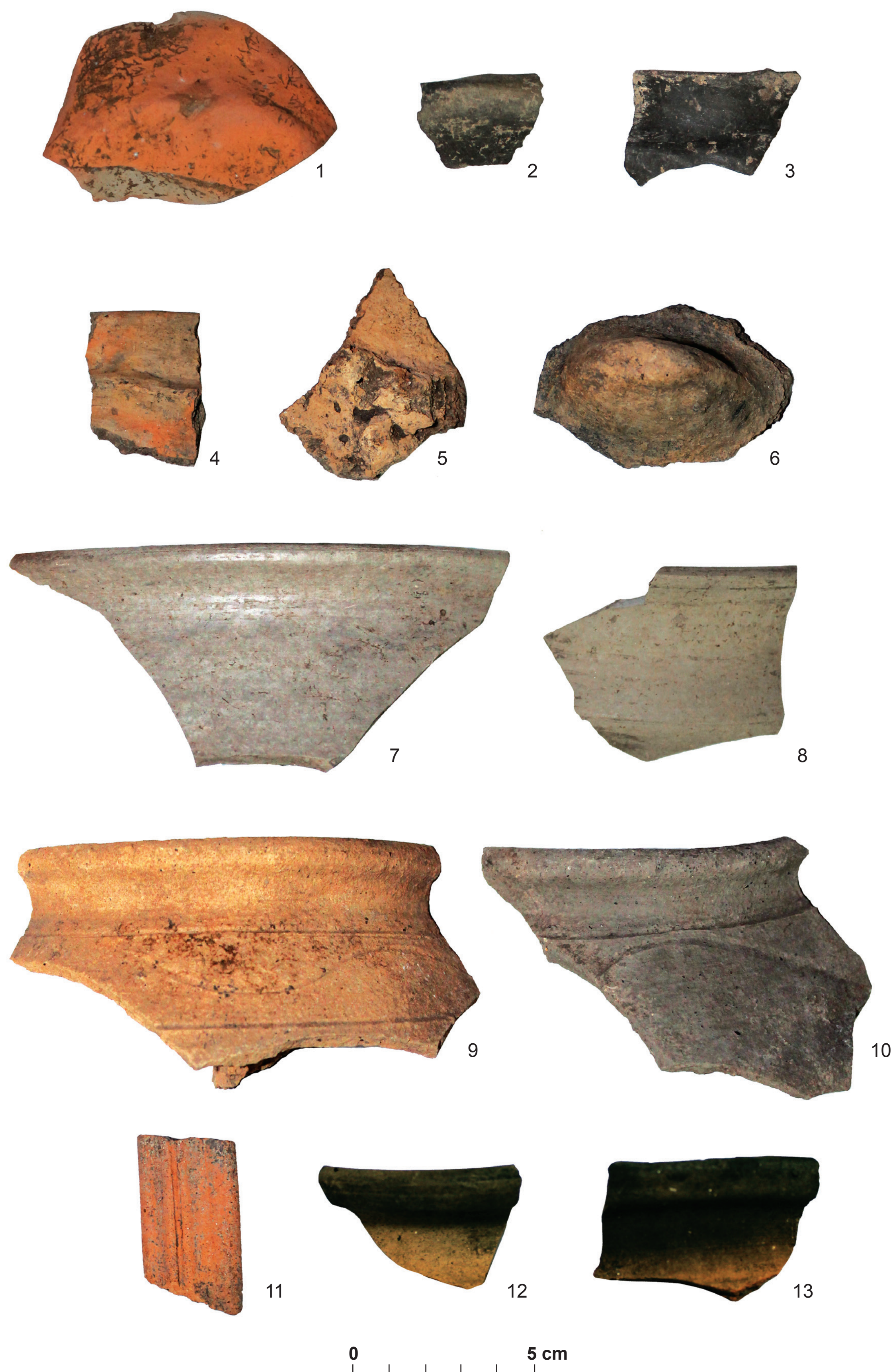

Fig. 12. Ceramică lucrată cu mâna (1-6) şi la roată (7-13), datând din eneolitic (1), prima (2-3) şi a doua (4-6) epocă a fierului, perioada romană târzie (7-11) şi evul mediu tardiv (12-13) descoperită în secțiunile I (1) şi II (2-13).

Groapa 5/II/2013 **(Fig. 9)** a fost depistată la adâncimea de 1,42 m, lângă latura nordică a secțiunii, fiind suprapusă aproape în întregime de canalul de foc al cuptorului 1. Ea prezenta o formă tronconică, cu diametrul în partea superioară de 0,60 m şi la bază de 0,40 m, având adâncimea 0,31 m de la nivelul identificării. În solul de umplutură de culoare cenuşie-închisă s-au găsit fragmente de la două oale confecționate cu mâna din pastă grosieră, aparținând cu probabilitate culturii getice (sec. V-III î.Hr.).

Complexele arheologice descoperite în perimetrul secțiunii II datează din epoci istorice diferite. În ceea ce priveşte cuptorul, pe baza datelor stratigrafice şi a materialelor arheologice recuperate, el poate fi atribuit culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada romană târzie (sec. III-IV d.Hr.). Din câte cunoaştem însă, deocamdată asemenea instalații de foc în aer liber nu s-au mai semnalat în aşezările din spațiul pruto-nistrean aparținând acestei culturi. Evident, dezvelirea integrală a cuptorului de la Lipoveni ar furniza informații mai precise privind cronologia şi funcționalitatea acestui interesant complex arheologic.

Referitor la gropile identificate, care (la fel ca şi în alte aşezări datând din diferite epoci) constituie complexele cel mai frecvent întâlnite, ele par să aparțină la două sau trei orizonturi cultural-cronologice. Două gropi, şi anume cele marcate cu siglele 3/II/2013 şi 4/II/2013, pe baza ceramicii, ar putea fi atribuite aşezării antice din sec. III-IV d.Hr, iar celelalte – culturii getice din sec. V-III î.Hr., eventual şi unui orizont cultural mai timpuriu din prima epocă a fierului (sec. XII-VI î.Hr.). Cât priveşte destinația, judecând după dimensiuni, formă şi conținut, gropile cercetate până acum au fost folosite probabil pentru depozitarea resturilor menajere.

***

Drept rezultat al investigațiilor de salvare din anul 2013, în situl pluristratificat Lipoveni II au fost identificate vestigii arheologice datând din eneolitic, prima şi a doua epocă a fierului (sec. XII-Vi şi V-III î.Hr.), perioada romană târzie (sec. III-IV î.Hr.) şi din evul mediu târziu (sec. XVI-XVIII). Locuirea cea mai intensă în zona cercetată corespunde culturii getice din sec. V-III î.Hr. şi complexului cultural Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada migrației goților (sec. III-IV î.Hr.), celelalte orizonturi culturale şi cronologice fiind reprezentate deocamdată doar prin fragmente ceramice sau obiecte mai puțin caracteristice.

Spre regret, situl arheologic Lipoveni II se află într-o stare de continuă degradare şi, din cauza factorilor antropici agresivi, într-un viitor apropiat el poate fi completamente pierdut. După datele preliminare de care dispunem, necropola corespunzătoare aşezării Sântana de Mureş-Cerneahov este deja distrusă aproape cu totul de lucrările din cariera de nisip neautorizată. Deşi teritoriul de la nord de satul Lipoveni prezintă un interes sporit nu doar din punct de vedere arheologic, ci şi pedologic (prin straturile de nisip şi alte depuneri geologice), fiind şi un veritabil monument natural, microzona respectivă se află într-un grad de degradare extrem de ridicat ca urmare a intervențiilor continue ilegale de excavare a nisipului.

SUMMARY

SAVE RESEARCHES MADE IN 2013 AT LIPOVENI (CIMIŞLIA DISTRICT). PREMINARY CONSIDERATIONS

In 1956, in the Lipoveni village two archaeological sites were identified, conventionally called Lipoveni I and Lipoveni II. The first object is located at the northwest edge of the village and it was attributed to the Sântana de Mureş-Cerneahov culture from the late Roman era (III-IV centuries AD). The second one, Lipoveni II, is located at about 0.7 km north of the village, including a cemetery and a settlement of the Sântana de Mureş-Cerneahov type, and traces from the first and second periods of Iron Age (XII–VI and V-III centuries BC), as from the late Middle Ages (XVI-XVIII centuries).

Given the fact that the Lipoveni II site was and still is strongly affected by an unauthorized sand quarry, in the summer of 2013 saving researches were carried out, two sections having being cut.

Section I, square-formed (2x2 m), was effectuated in the central north of the quarry, in an area, where sand extraction works have revealed burn marks and crust cuts of a strongly burned hearth. After the excavation of the first layer, two archaeological complexes were identified: a clay outdoor hearth and a pit of unspecified destination (no.1), where two Cucuteni pottery fragments have been found (IV mil. BC).

Section II was cut in the northeast of the quarry, in an area where sand extraction works have revealed the outline of a waste pit. The form of the cut was approximately square, with dimensions of 4x4 m. In the expense of the section, several archaeological complexes were found: one „kitchen" oven and five small and medium-sized pits (no. 2-6). Based on stratigraphic data and inventory, the oven and two pits (no. 3 and 4) were dated to the late Roman period, but the other complexes (pits 2, 5-6) were attributed to Hallstatt or getic culture. In addition, there were discovered different archaeological materials (mainly ceramics) belonging to many historical eras and archeological cultures.

As a result of researches in the multi-layered Lipoveni II site from 2013, there were identified archaeological remains dating from the Eneolithic (IV mil. BC), the first and the second periods of Iron Age (XII-VI and V-III centuries BC), late Roman period (III-IV centuries AD) and from late Middle Ages (XVI-XVIII centuries).

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРОВЕДЕННЫЕ В 2013 ГОДУ У С. ЛИПОВЕНЬ (ЧИМИШЛИЙСКИЙ Р-Н). ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

В 1956 и 1959 гг. на территории села Липовень были обнаружены два археологических памятника, условно обозначенных как Липовень I и Липовень II. Первый из них расположен на северо-западной окраине данного населенного пункта и был отнесен к культуре Сынтана де Муреш-Черняхов позднеримской эпохи (III-IV вв. Р.Х.). Второй, Липовень II, находится на расстоянии около 0,7 km севернее села, включая могильник и поселение типа Сынтана де Муреш-Черняхов, а также следы проживания, относящиеся к первому периоду Железного века (XII-VI вв. до Р.Х.), к гетской культуре (V-III вв. до Р.Х.), а также к позднему средневековью (XVI-XVIII вв.). Исходя из того факта, что памятник Липовень II сильно разрушен и продолжает разрушаться из-за работ на несанкционированном песчаном карьере, летом 2013 года там были проведены спасательные раскопки.

Раскоп I, квадратной формы (2x2 m), был заложен в центрально-северной части карьера, в том месте, где в процессе добычи песка были выявлены следы прожога и куски сильно обгоревшей печи. В шурфе исследованы два комплекса: открытый глинобитный очаг и яма неопределенного назначения (№ 1), содержащая два фрагмента посуды Кукутень-Триполье (IV тыс. до Р.Х.).

Раскоп II был разбит в северо-восточной части карьера, в месте, где добыча песка выявила контур хозяйственной ямы. Раскоп имел почти квадратную форму, размером 4x4 m. Здесь были обнаружены несколько археологических комплексов: „кухонная” печь и пять ям малых и средних размеров (№№ 2-6). На основании стратиграфических данных и инвентаря, печь и две ямы (№№ 3 и 4) были датированы позднеримским периодом, а остальные комплексы (ямы №№ 2, 5-6) были отнесены к Галльштатту, либо к гетской культуре. Кроме того, были обнаружены различные археологические материалы (в основном керамика), относящиеся к нескольким историческим эпохам и археологическим культурам.

В результате исследований 2013 года, на многослойном памятнике Липовень II были идентифицированы археологические материалы, датированные энеолитом (IV тыс. до Р.Х.), первым и вторым периодами Железного века (XII-VI и V-III вв. до Р.Х.), позднеримским периодом (III-IV вв.) и поздним средневековьем (XVI-XVIII вв.).

BIBLIOGRAFIE

Arnăut 2003: T. Arnăut, *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați* (Chişinău 2003).
Niculiță, Matveev, Potângă 1999: I. Niculiță, S. Matveev, Ed. Potângă, *Cetatea traco-getică Potârca.* CAANT, III, 1999, 279-343.
Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008: I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăut, *Habitatul din mileniul I a.Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu* (Chişinău 2008).
Кетрару, Рикман 1960: Н.А. Кетрару, Э.А. Рикман, *Новые данные о памятниках первых веков нашей эры на территории Молдавии.* Изв. МФ АН МССР, № 4 (70), 3.
Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Памятники сарматов и племен Черняховской культуры* (Кишинев 1975).
Шелов 1978: Д.Б. Шелов, *Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков нашей эры: классификация и хронология*. КСИА, 156, 1978, 16–21.
Церна, Топал 2013: С. Церна, Д. Топал, *Два новых клада и единичные находки металлических изделий эпохи бронзы - раннего галльштатта с территории Республики Молдова*. Tyragetia, vol. VII [XXII], 1, 189-204.

14.03.2014

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE SALVARE LA ZAMCIOGI-*VALEA TIŞOVEI* (COM. RĂDENI, R-NUL STRĂŞENI)

Vlad VORNIC, Larisa CIOBANU, Sergiu TABUNCIC

Cuvinte cheie: Zamciogi-*Valea Tişovei,* sit arheologic, epoca romană târzie, groapă, ceramică.

Key words: Zamciogi-*Valea Tişovei,* the archeological site, the late Roman period, the hole, pottery.

Ключевые слова: Замчожь-*Валя Тишовей,* археологический памятник, позднеримское время, яма, керамика.

Primele investigații de salvare efectuate în vara anului 2012 de nou-creata Agenție Națională Arheologică au avut loc la o reprezentativă aşezare cu mai multe orizonturi cultural-cronologice din raza satului Zamciogi (com. Rădeni, r-nul Străşeni). Această localitate se află la distanța de circa 25 km nord-nord-vest de or. Chişinău şi aproximativ 10 km nord-est de or. Străşeni, fiind situată într-o zonă colinară din nord-estul Podişului Central Moldovenesc.

Descoperirea ne-a fost semnalată în august 2012 de paleontologul Tudor Obadă de la Institutul de Zoologie al AŞM. El ne-a comunicat că buldozeristul Mihail Cerlat deținea o serie de materiale colectate în anii 2011 şi 2012, pe durata lucrărilor de excavație a pământului pentru amenajarea unui iaz de acumulare a apei la hotarul dintre moşiile satelor Zamciogi şi Micăuți, în punctul numit de localnici *Valea Tişovei.*

În scurt timp a fost întreprinsă o deplasare la Zamciogi[1], fiind efectuată o recunoaştere arheologică de suprafață. S-a constatat că pe teritoriul afectat de lucrările de construcție a iazului şi în zona adiacentă se găseşte o întinsă stațiune cu urme de viețuire datând din diferite epoci: eneolitic (mil. IV î.Hr.), Hallstattul timpuriu (sec. XII-X î.Hr.), epoca romană târzie (sec. IV d.Hr.) şi evul mediu târziu (sec. XVI-XVII). Cele mai numeroase vestigii, însă, aparțineau culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din perioadă antică târzie (sec. IV d.Hr.).

Obiectivul arheologic în discuție se află la distanța de cca 3 km sud-sud-vest de s. Zamciogi şi cca 2,7 km vest de com. Micăuți, la baza versantului nordic al unei văi, prin care curge dinspre vest-sud-vest spre est-nord-est pârâul Tişova, un afluent de dreapta al râului Ichel[2] **(Fig. 1)**. Dimensiunile aproximative ale sitului, evaluate pe baza răspândirii la suprafața solului a vestigiilor arheologice, sunt de 800x250 m. Subliniem însă că aceasta este aria estimativă a aşezării datând din epoca romană târzie. Reieşind din risipirea fragmentelor ceramice, aşezările eneolitică şi hallstattiană sunt mai mici: una ocupă partea vestică, iar alta – cea nord-vestică a sitului. Cât priveşte resturile arheologice din evul mediu târziu, ele au apărut sporadic, dar tot în zona vestică a aşezării.

Trebuie de precizat că partea sudică a stațiunii, pe o lungime de peste 230 m şi o lățime de cca 50 m, a fost distrusă iremediabil de lucrările de săpare a iazu-

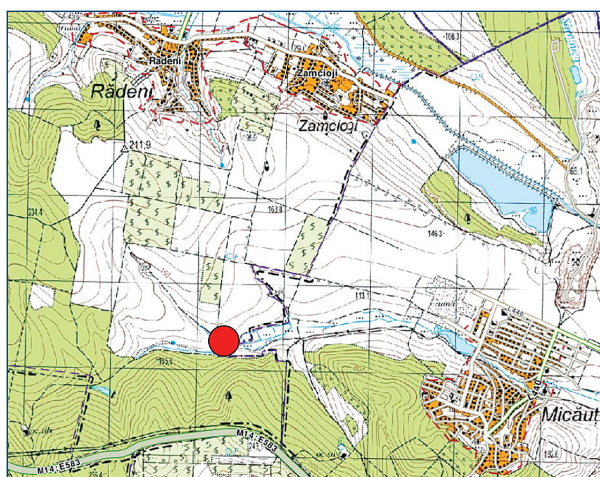

Fig. 1. Poziția topografică a sitului arheologic de la Zamciogi-*Valea Tişovei*.

[1] Pentru documentare la fața locului au mers Vlad Vornic şi Sergiu Tabuncic, însoțiți de Lilian Carp, actualmente şef al cabinetului primarului mun. Chişinău, absolvent al Facultății de Istorie şi Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă" din Chişinău şi originar din s. Zamciogi.

[2] Doar în primăvara anului următor investigațiilor ANA, la conferința ştiințifică anuală a Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM din mai 2013, am aflat că anterior în această microzonă au efectuat periegeze arheologul Al. Levinschi şi preotul Em. Brihuneț (şi el originar din Zamciogi) (Levinschi, Brihuneț 2013, 22).

Fig. 2. Vedere generală dinspre sud-vest asupra secțiunii I şi a iazului.

lui, care la momentul deplasării noastre erau aproape terminate, rămânând nesăpată mai adânc doar o mică porțiune în capătul nord-vestic al bazinului proiectat, cu dimensiunile de cca 10x25 m. În pereții sudic şi estic ai acestei mici platforme, din a cărei parte superioară (pe o adâncime de până la 1,6-1,8 m) solul fusese de asemenea excavat, s-au putut observa urmele a două complexe adâncite, iar în pământul scos cu excavatorul din capătul vestic al iazului s-a găsit un trunchi de copac cu semne de prelucrare şi urme de trecere prin foc.

Avându-se în vedere importanța ştiințifică deosebită a vestigiilor scoase la lumină, precum şi împrejurarea că întreaga zonă afectată de lucrările de excavație se afla sub pericolul iminent al distrugerii, am solicitat sistarea temporară a activității pe şantierul de construcție, în conformitate cu prevederile legislației privind protejarea patrimoniului arheologic, şi am procedat la efectuarea unor cercetări arheologice de salvare şi de supraveghere[3].

Din cauza insuficienței mijloacelor financiare avute la dispoziție, săpăturile arheologice au avut un caracter restrâns, constând dintr-un sondaj cu dimensiunile de cca 6x9 m şi orientarea nord-vest – sud-est, executat pe suprafața platformei de pământ din capătul nord-vestic al iazului, unde ieşiseră la iveală două complexe adâncite în sol **(Fig. 2)**. De asemenea, a fost asigurată supravegherea arheologică a lucrărilor de amenajare a iazului, ce au continuat după intervențiile arheologice, efectuându-se şi o cercetare de suprafață mai amănunțită pentru determinarea mai exactă a ariei şi a caracteristicilor culturale ale sitului de pe *Valea Tişovei.*

După cum am menționat deja, la momentul începerii investigației solul din partea superioară a porțiunii de teren unde s-a trasat sondajul, până la adâncimea de cca 1,6-1,8 m, fusese scos cu excavatorul. De aceea cauză, nu s-a putut determina exact stratigrafia verticală din acest sector al sitului. Totuşi, s-a observat că în zona iazului amenajat pe firul *Văii Tişovei*, sub solul arabil, gros de cca 0,3-0,4 m, se găsea un strat de pământ cenuşiu-închis, omogen, cu grosimea ce varia între 2,2 m şi 2,5 m, conținând materiale arheologice din eneolitic, epoca timpurie a fierului, perioada romană şi evul mediu târziu. Foarte probabil, omogenitatea acestui sol a fost determinată de scurgerile de pământ de pe panta dealului, la baza căruia se află obiectivul arheologic ce ne interesează. Sub pământul cenuşiu-închis urma un strat de sol brun, cu grosimea de cca 0,10-0,15 m, fără resturi arheologice. Lutul galben se găsea la adâncimea de cca 2,8-3,1 m de la nivelul actual de călcare **(Fig. 4)**.

Deşi porțiunea dezvelită a fost restrânsă, în cuprinsul săpăturii s-au identificat şi cercetat patru complexe adâncite datând din perioada romană târzie. De la suprafața solului, din stratul de depuneri arheologice şi din complexele închise s-a recoltat o semnificativă colecție de ceramică, resturi faunistice şi câteva obiecte de inventar lucrate din lemn, metal, lut şi os, atribuite la patru epoci istorice diferite.

Cele mai vechi resturi de cultură materială semnalate în situl arheologic de la Zamciogi-*Valea Tişovei* aparțin culturii Cucuteni-Tripolie din epoca eneolitică (mil. IV î.Hr.), fiind reprezentate prin ceramică specifică, un fragment de statuetă antropomorfă şi un vârf de săgeată din silex. Materialul ceramic **(Fig. 3)** cuprinde fragmente de vase pictate bicrom şi tricrom (pahare, vase cu corpul bombat, capace, fructiere, străchini),

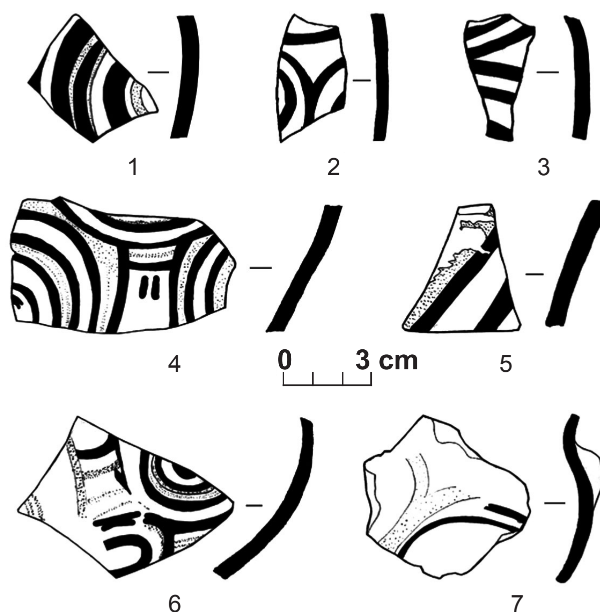

Fig. 3. Ceramică pictată aparținând culturii Cucuteni-Tripolie.

[3] Investigațiile au fost sprijinite financiar de dl Ion Chilianu, directorul SRL „Codru” şi proprietar al iazului de la Zamciogi. La cercetările de teren au participat şi arheologii Vasile Iarmulschi, Sergiu Popovici şi Ion Ursu.

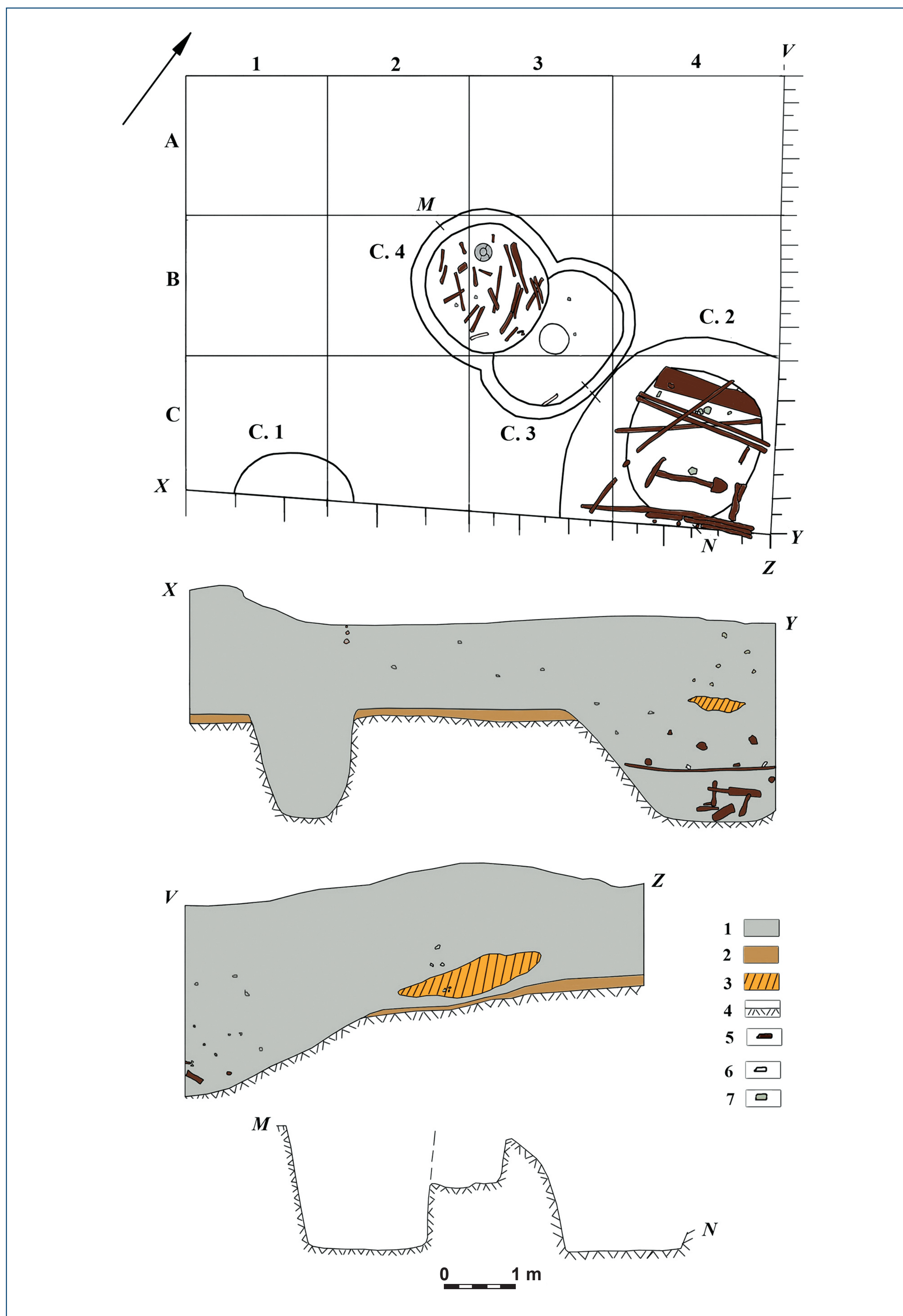

Fig. 4. Secțiunea I, plan şi profile. 1 – sol cenuşiu-închis; 2 – sol brun; 3 – lut galben umblat; 4 – lut galben steril; 5 – lemn; 6 – oase; 7 – ceramică.

recipiente lucrate din pastă cu scoică pisată, decorate cu incizii şi vase modelate din pastă grosieră. Reieşind din morfologia, tipologia şi decorul ceramicii, aşezarea eneolitică vizată este atribuită fazei Cucuteni A4, ea făcând parte din grupul de aşezări de la finalul fazei Cucuteni A specific zonei Codrilor.

Al doilea orizont arheologic se atribuie culturii Chişinău-Corlăteni din Hallstattul timpuriu (sec. XII-X î.Hr.) şi a fost documentat numai prin fragmente ceramice, majoritatea de dimensiuni mici şi puţin caracteristice. Dintre cioburile mai semnificative menţionăm o margine uşor arcuită spre interior de la un castron lucrat din pastă relativ fină, cu puţină şamotă în structură, de culoare cenuşie-neagră în interior şi maronie la exterior, şi câteva buze de vase bitronconice sau cu pereţii verticali, executate dintr-o pastă mai grosolană, de culoare cenuşie-cărămizie.

Tot prin cioburi de vase de lut, dar găsite într-un număr mult mai redus, este reprezentat şi orizontul cultural-cronologic din evul mediu târziu (sec. XVI-XVII). Judecând după materialul descoperit până acum, reiese că locuirea medievală a fost de scurtă durată şi nu s-a întins spre limita sudică a staţiunii, în zona unde a fost executat sondajul.

Descoperirile cele mai importante de pe *Valea Tişovei* aparţin aşezării de tip Sântana de Mureş-Cerneahov din epoca romană târzie (sec. IV d.Hr.). Locuirii din această perioadă i se atribuie patru complexe adâncite, cu dimensiuni şi destinaţii diferite, dintre care unul prevăzut cu o amenajare de lemn, precum şi un relativ bogat inventar arheologic, cuprinzând o unealtă de lemn, o fibulă de bronz, trei „patine" de os, două fusaiole de lut, fragmente ceramice, oase de animale şi lemn, ultimele două categorii de materiale fără sau cu urme de prelucrare.

Primele două complexe, notate cu nr. 1 şi 2, au fost identificate în pereţii de sud şi de est ai platformei de pământ unde s-a deschis săpătura, fiind distruse în parte de lucrările de excavaţie. Celelalte două gropi, care se întretăiau, au fost descoperite aproximativ pe mijlocul platformei, fiind surprinse pe fondul lutului viu, la adâncimea de cca 2,8-3,0 m de la suprafaţa actuală a solului. Este important de subliniat că toate gropile se aflau la o adâncime mare, de până la 3,8-4,6 m de la nivelul actual de călcare, sub oglinda apei freatice, iniţial crezându-se chiar că una dintre ele (nr. 1) ar fi o fântână.

Complexul 1 **(Fig. 4; 5)**, din care s-a păstrat doar jumătatea nordică, reprezenta o groapă de formă aproximativ circulară în plan, cu diametrul de cca 1,7 m, pereţii puţin oblici, fundul uşor rotunjit şi adâncimea de cca 4,5 m de la suprafaţa actuală a solului. În pământul de umplutură, de culoare cenuşie-închisă, s-au găsit câteva pietre mici, oase de animale şi fragmente de vase lucrate la roată din pastă cenuşie.

Complexul 2 **(Fig. 4; 6)** a fost descoperit în colţul sud-estic al săpăturii, la cca 2,8 m spre nord-est de groapa 1, fiind parţial distrus de lucrările de excavaţie. Avea formă ovală în plan, cu diametrele de cca 3x3,6(?) m, pereţii puternic înclinaţi, fundul drept, cu dimensiunile de cca 1,5x1,9 m, şi adâncimea de cca 4,5 m de la nivelul actual de călcare a solului. În partea inferioară a gropii, pe latura nordică, s-a reperat o amenajare de lemn, reprezentând o bancă ce consta dintr-o scândură cu dimensiunile de 0,12-0,28x1,48 m şi grosimea de 0,05-0,10 m, fixată pe patru ţăruşi de lemn, înfipţi în pământ. Înălţimea scaunului era de 0,60-0,65 m. Scândura amenajării respective prezenta o perforaţie de formă rectangulară, cu dimensiunile de cca 0,06x0,08 m, în care era fixat unul dintre ţăruşi **(Fig. 7)**. În partea de sud a complexului s-au identificat urmele unei alte structuri de lemn (patru ţăruşi înfipţi în pământ şi resturile a două scânduri sau bârne dispuse orizontal, paralel cu primul scaun), probabil de utilizare similară, distrusă în cea mai mare parte de lucrările de excavare a solului. Printre rămăşiţele acestei amenajări, pe latura ei sudică, spre fund, s-a găsit o unealtă (lopată?) de lemn **(Fig. 8)**. De asemenea, în umplutura şi pe fundul gropii s-au mai aflat patru pari de lemn de la susţinerea acoperişului, cu unul sau ambele capete

Fig. 5. Complexul 1 în profil. Vedere dinspre sud.

1

2

Fig. 6. Complexul 2. Vedere dinspre sud (1) şi est (2).

1

2

Fig. 7. Complexul 2. Vedere asupra scaunului dinspre sud (1) şi de sus, dinspre vest (2).

ascuțite, un trunchi de copac destul de gros înfipt în pământ şi mai multe nuiele şi fragmente informe de lemn, cioburi de vase de lut lucrate la roată şi cu mâna, oase de animale, precum şi câteva bucăți mici de lut ars şi pietre neprelucrate.

Complexul 3 **(Fig. 4; 10 1)** a fost semnalat la vest de complexul 2, în imediata lui apropiere, la doar 0,08-0,10 m distanță. Reprezenta o groapă de formă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,7x2,4 m şi orientarea nord-sud, pereții puțin oblici şi fundul drept, ce avea la mijloc o mică alveolare de formă circulară, cu diametrul de cca 0,4 cm. Adâncimea complexului era de 0,63 m de la nivelul identificării şi de cca 3,7 m de la suprafața actuală a solului. Umplutura gropii consta din pământ cenuşiu-închis amestecat cu puține resturi arheologice, pe fund semnalându-se un strat subțire de lut de culoare gălbie-vineție. În cuprinsul gropii s-au găsit o „patină” de os, câteva fragmente de vase ceramice lucrate la roată şi cu mâna, resturi faunistice şi o piatră de gresie neprelucrată. În partea de vest, groapa respectivă era întretăiată de complexul 4.

Complexul 4 **(Fig. 4; 10, 2)** reprezenta o groapă de formă relativ circulară în plan, cu diametrul de cca 2 m, pereții puțin înclinați, fundul uşor rotunjit şi adâncimea de cca 1,7 m de la nivelul sesizării şi de aproximativ 4,5 m de la suprafața actuală a solului. În umplutura gropii, cu precădere în jumătatea ei inferioară, într-un mediu cu multă apă, s-au găsit două „patine” de os, fragmente ceramice, între care partea inferioară a unui vas lucrat la roată din pastă zgrunțuroasă şi o toartă de amforă romană, resturi faunistice, o piatră de gresie şi mai mult material lemnos fără urme de prelucrare (bețe, nuiele).

***

În ceea ce priveşte destinația complexelor descoperite la Zamciogi-*Valea Tişovei*, trei dintre acestea (nr. 1, 3 şi 4) constituiau gropi de provizii sau, mai curând, pentru depozitarea resturilor menajere, găsindu-şi analogii în toate aşezările culturii Sântana de Mureş-Cerneahov cercetate prin săpături. Descoperirea în cuprinsul complexului 4 a materialului lemnos, aflat în dezordine, împreună cu diferite resturi ceramice şi faunistice, arată limpede că această groapă, cel puțin în răstimpul imediat premergător abandonării ei, a fost folosită ca loc de aruncare a deşeurilor.

Un interes aparte prezintă complexul cu amenajări de lemn (nr. 2), care, din câte cunoaştem, este deocamdată un unicat pentru întreaga cultură Sântana de Mureş-Cerneahov. Fără a-i putea preciza în stadiul actual de cercetare funcționalitatea (anexă gospodărească? atelier meşteşugăresc?), complexul la care ne referim, spre deosebire de gropile menajere, era prevăzut cu acoperiş (de la care au rămas stâlpii de susținere) şi, presupunem, cu o intrare în trepte, amenajată pe latura sudică sau estică, distruse de lucrările de excavație.

Fig. 8. Unealta de lemn *in situ.*

***

Dintre materialele arheologice descoperite în aşezarea antică de la Zamciogi-*Valea Tişovei* se evidențiază, în primul rând, unealta de lemn[4] **(Fig. 8; 9)**. Piesa reprezintă o lopată de forma unei vâsle (lungimea 71 cm), cu mânerul circular în secțiune şi lama rectangulară, îngustă. La fel ca şi scaunul de lemn din complexul 2, unealta în discuție constituie momentan o descoperire unică pentru arealul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. De altfel, din câte cunoaştem, antichitățile la care ne referim se dovedesc a fi primele descoperiri de acest fel realizate în întreg spațiul sud-est-european rămas în afara granițelor Imperiului Roman, ceea ce evidențiază cât se poate de pregnant importanța şi valoarea ştiințifică a sitului arheologic de la Zamciogi-*Valea Tişovei.*

O lopată de lemn asemănătoare cu piesa noastră, dar de dimensiuni mai mari, a fost găsită întâmplător, împreună cu diferite alte obiecte de lemn, pe fundul unei mine de sare de la Valea Florilor (jud. Cluj), datată în a doua epocă a fierului (sec. V-I î.Hr.) sau, mai curând, în perioada târzie a epocii bronzului (sec. XV-XI î.Hr.)[5]. Menționăm în context că amprente clare ale

4 Din păcate, din cauza lipsei la Chişinău a specialiştilor în domeniu, deocamdată nu a putut fi determinată specia lemnului descoperit în situl arheologic de la Zamciogi.

5 Каврук 2011, 21-23, табл. 3, 4.

Fig. 9. Lopata de lemn după extragerea din sol.

Fig. 10. Complexele 3 (1) şi 4 (2).

unor lopeți, cu lățimea de 6-7 cm, au fost surprinse la cel puțin unul dintre cuptoarele de olărie din epoca romană de la Pruteni[6]. Acest fapt ne face să presupunem că la amenajarea instalațiilor respective erau utilizate pe larg unelte de lemn de tipul celei găsite la Zamciogi, unelte care, însă, din cauza perisabilității materialului din care au fost confecționate, nu s-au păstrat.

Printre vestigiile recuperate din aşezarea de pe valea *Tişovei* se numără şi un trunchi de copac cu un capăt puțin ascuțit şi semne de trecere prin foc, având lungimea de 2,75 m şi grosimea de 0,17-0,20 m, scos din pământ cu excavatorul în procesul de săpare a iazului. Având în vedere faptul că provine din zona complexelor cercetate de noi, este de presupus că acest trunchi aparține tot orizontului cultural din epoca romană târzie.

Dintre piesele de inventar de mici dimensiuni, se remarcă o fibulă de bronz, găsită la suprafața solului **(Fig. 11)**. Piesa are corpul lucrat din bandă, fațetat şi piciorul înfăşurat, fiind lățit în partea inferioară şi decorat cu puncte şi semicercuri incizate (lungimea 5,1 cm). Resortul şi acul fibulei nu s-au păstrat. Judecând după resturile de oxidare de pe capul fibulei, axul resortului a fost executat din fier. Aşa cum arată cercetările de până acum, fibulele cu piciorul înfăşurat şi lățit

[6] Vornic ş.a. 2007, 48.

Fig. 11. Fibulă de bronz.

Fig. 12. „Patine” de os.

în partea inferioară se întâlnesc mai rar în complexele culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. Trebuie precizat însă, că unele fibule cu piciorul lățit au resortul prelungit, cu spirala realizată din două sau trei bucăți de sârmă, iar altele – resortul scurt, lucrat dintr-o singură bucată de sârmă. Este interesant de menționat că un ornament incizat asemănător cu cel aplicat pe piesa de la Zamciogi, dar nu identic, constând din cercuri concentrice, a fost atestat la două fibule cu resortul lung, dintre care una de bronz, iar alta de argint, descoperite în necropola de la Bârlad-*Valea Seacă*[7]. Cât priveşte cronologia, fibulele cu piciorul înfăşurat şi lățit se datează cu precădere la mijlocul şi în a doua jumătate a sec. IV d.Hr.[8].

Obiectele din os cuprind trei „patine” (dintre care una fragmentară), găsite în complexele 3 şi 4. Piesele au fost executate din oase de cal şi prezintă suprafețele active mai mult sau mai puțin lustruite (lungimea 13-18 cm) **(Fig. 12)**. Asemenea artefacte se cunosc şi din descoperirile altor aşezări de tip Sântana de Mureş, cum ar fi cele de la Budeşti[9], Delacău[10], Iaşi-*Nicolina*[11] etc. În cuprinsul cimitirelor din această epocă „patine” de os, din câte ştim, nu s-au semnalat. Cât priveşte funcționalitatea, cu toate că în literatura de specialitate piesele respective sunt numite „patine”, ele erau mai degrabă folosite pentru netezirea țesăturilor, decât ca mijloace de locomoție[12].

Două fusaiole de lut fragmentare întregesc repertoriul destul de sărac al obiectelor descoperite la Zamciogi. O piesă este de formă bitronconică, cu bazele concave, iar alta – discoidală, fiind realizată din fundul inelar al unui vas ceramic lucrat la roată din pastă fină **(Fig. 13)**. Fusaiolele, la fel ca şi greutățile de lut ars de la războiul de țesut vertical, sunt apariții deosebit de frecvente în aria culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. Ele nu lipsesc practic din nici una dintre aşezările investigate prin săpături, dovedind importanța pe care o avea activitatea de prelucrare a fibrelor textile în cadrul acestor comunități de populații.

Deşi aflate doar în stare fragmentară, recipientele ceramice au constituit principalul material arheologic recoltat din aşezarea de la Zamciogi-*Valea Tişovei.* Având în vedere factura, compoziția pastei şi tehnica de confecționare, ceramica de aici se împarte în patru

Fig. 13. Fusaiole de lut.

[7] Ioniță, Mamalaucă, Vornic 2009, 57, nr. 266; 267.
[8] Амброз 1966, 69.
[9] Vornic 2006, 190.
[10] Рикман 1967, 179, рис. 11, 1-3.
[11] Ioniță 1986, 70.
[12] Vornic 2006, 191.

Fig. 14. Fragmente de oală lucrată cu mâna.

1 2 3

0 3 cm

4 5 6

7 8 9

10 11

Fig. 15. Ceramică lucrată cu mâna (1-2) şi la roată din pastă fină (3-7, 10) şi zgrunțuroasă (8-9, 11).

categorii distincte: modelată cu mâna; lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă; lucrată la roată din pastă fină şi romană de import[13].

La fel ca şi în alte aşezări de tip Sântana de Mureş, ceramica modelată cu mâna apare într-o cantitate foarte redusă şi în situl de la Zamciogi. Recipientele sunt lucrate dintr-o pastă grosieră, cu şamotă şi alte impurități în textură, fiind arse neuniform, probabil pe vetre deschise sau în cuptoare simple de gospodărie. Repertoriul formelor acestor vase este limitat, deosebindu-se numai oale şi strecurători.

Oalele sunt reprezentate prin câteva cioburi, dintre care se remarcă fragmentele de la un vas de dimensiuni mari (găsit pe fundul complexului 2), ce avea marginea înaltă evazată, corpul bombat, cu diametrul maxim în jumătatea superioară, şi fundul plat **(Fig. 14)**.

Vase-strecurători erau şi mai puține în situl de la Zamciogi. S-a descoperit doar un fragment din partea inferioară, prevăzută cu câteva găuri, de la un asemenea recipient, care a fost modelat din pasta grosieră cu şamotă şi nisip în compoziție **(Fig. 15, 1)**.

Cantitativ şi tipologic, cel mai bine este reprezentată ceramica lucrată la roată din pastă fină. Forma foarte frecvent întâlnită în cadrul acestei categorii ceramice este castronul, care cuprinde mai multe tipuri şi variante. O altă formă de vas specifică ceramicii fine din aşezarea analizată este cana, fiind descoperite mai multe fragmente de toarte şi margini, ce provin de la recipiente de tipuri diferite. Oalele din pastă fină apar rar **(Fig. 16, 1)**.

Destul de bine este reprezentată şi olăria lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă. Ca şi în alte aşezări de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, forma cel mai des întâlnită în cadrul acestei specii ceramice este oala-borcan **(Fig. 16, 5-6)**. Alte forme de ceramică zgrunțuroasă documentate sunt vasele de provizii **(Fig. 16, 4)** şi cănile cu o toartă sau amforetele.

Ceramica romană a fost utilizată într-o proporție mai redusă decât olăria lucrată la roată produsă pe plan local, constituind cca 10% din totalul cioburilor recuperate. Marea majoritate a fragmentelor provin de la amfore cu gâtul înalt şi îngust, corpul piriform şi fundul pe suport inelar, lucrate din pastă zgrunțuroasă de culoare alburie sau roz-gălbuie **(Fig. 17)**. Aşa cum se cunoaşte, această grupă de amfore nu este omogenă, în cadrul ei existând mai multe tipuri şi variante, care se încadrează cronologic diferit. Judecând după fragmentele mai caracteristice (în special funduri), unele amfore cu gâtul îngust de la Zamciogi reprezentau „tipul Tanais", datat în general în sec. III d.Hr. şi la începutul veacului următor, iar alte vase aparțineau „tipului Inkerman", cu datare la mijlocul şi în a doua jumătate

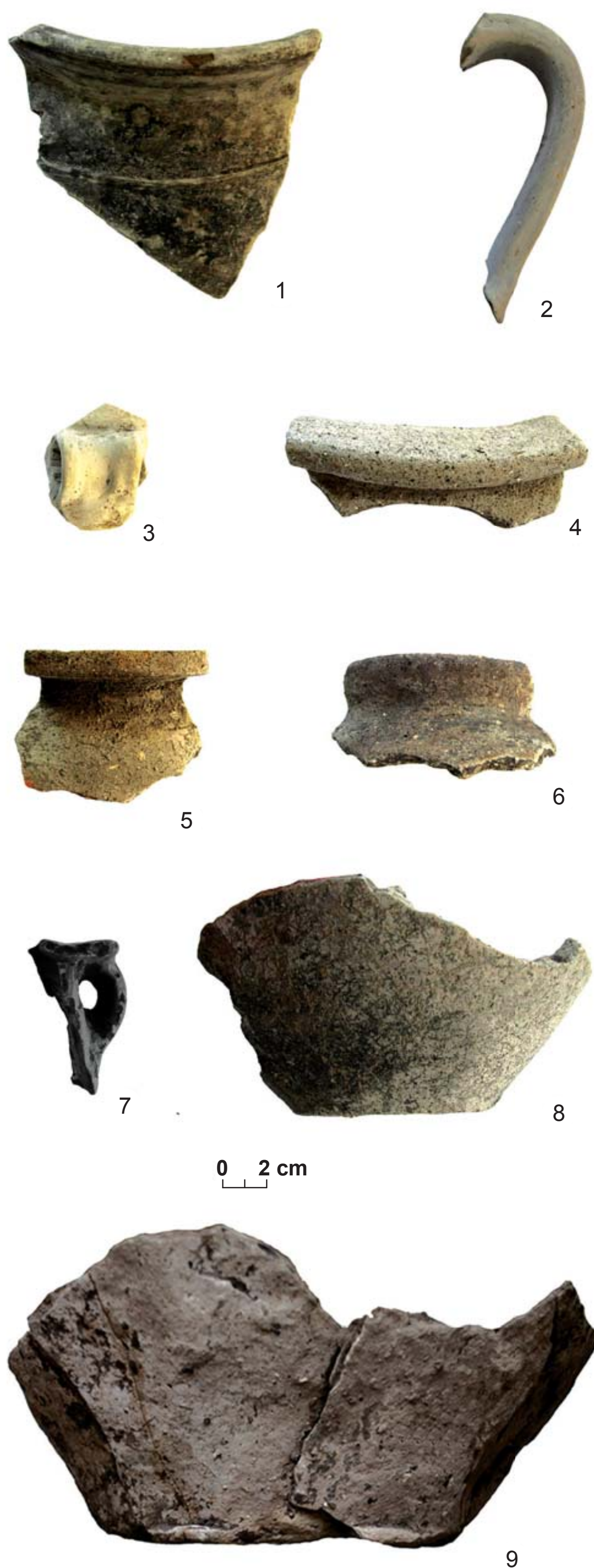

Fig. 16. Ceramică cenuşie lucrată la roată din pastă fină (1-3, 7) şi zgrunțuroasă (4-6, 8-9).

---

[13] Materialul ceramic aparținând aşezării din sec. IV d.Hr. a fost publicat şi analizat detaliat înt-un alt articol apărut recent (Vornic ş.a. 2014).

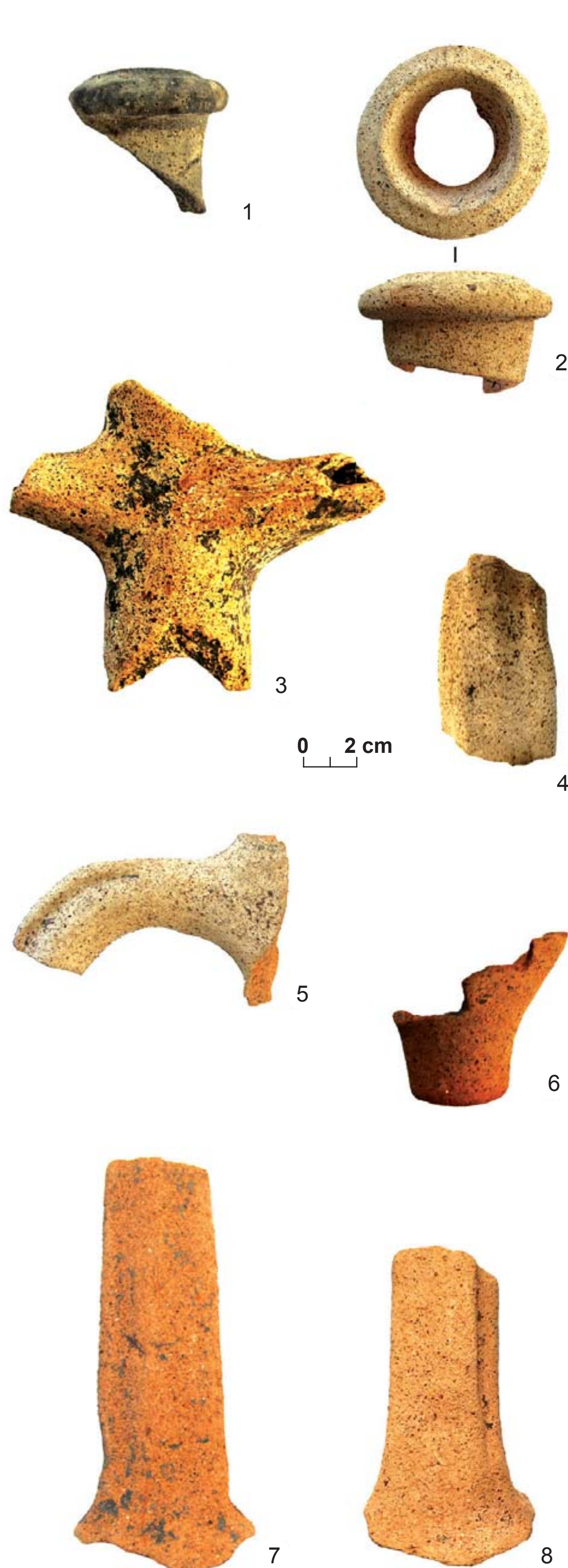

Fig. 17. Fragmente de amfore romane.

Fig. 18. Fragment de craniu de cerb cu coarnele tăiate.

a sec. IV d.Hr.[14]. Câteva fragmente provin de la amfore lucrate din pastă roşiatică, decorate pe corp cu linii incizate sau caneluri orizontale, tipul cărora este mai dificil de precizat.

Recipientele romane de uz comun sunt rare. Dispunem de un singur fragment caracteristic: un fund inelar aparținând, se pare, unui castron lucrat la roată din pasta fină cărămizie, cu fluturaşi de mică în compoziție şi acoperit pe suprafața exterioară cu vopsea roşie.

Alături de ceramică, o pondere importantă în cadrul inventarului arheologic descoperit în stațiunea de la Zamciogi-*Valea Tişovei* îl ocupă şi materialul arheozoologic. În total, cu prilejul sondajului şi a cercetării de suprafață au fost găsite peste 500 fragmente de oase de animale, dintre care cele mai multe aparțin orizontului cultural-cronologic Sântana de Mureş-Cerneahov.

Potrivit determinărilor arheozoologice realizate de dr. Roman Croitor[15], resturile faunistice de animale domestice predomină covârşitor, constituind peste 98% din întreg materialul osteologic recoltat. Prin prisma acestor date, rezultă clar că creşterea animalelor domestice era pentru locuitorii acestei aşezări antice o ocupație de prim ordin.

Bovinele se creşteau preponderent, fiind reprezentate de cca 70% din totalul oaselor identificate. O trăsătură distinctivă a acestei specii de animale este talia lor relativ mică. Taurinele se sacrificau la vârste diferite, iar creşterea lor în număr mai mare era cerută în primul rând de nevoile de hrană, îmbrăcăminte şi încălțăminte. Vitele mari cornute au fost folosite, probabil, şi pentru tracțiune, în special la lucrările agricole.

Oasele de cabaline alcătuiesc cca 18% din numărul resturilor faunistice identificate, fiind crescute în-

[14] Щукин 1968, 42; Шелов 1978, 19-20; Vornic 2006, 233.

[15] Aducem sincere mulțumiri şi pe această cale dlui dr. Roman Croitor pentru expertiza efectuată asupra materialului paleofaunistic descoperit în situl arheologic de la Zamciogi-*Valea Tişovei*.

deosebi pentru călărie şi tracțiune. Este interesant de consemnat că mai multe oase de cabalină, inclusiv o mandibulă, aparținând unei femele mature, au fost găsite în cuprinsul complexului 2. Amintim, în context, că tot din oase de cal au fost lucrate şi aşa-numitele „patine", găsite în gropile 3 şi 4. Având în vedere însă zona în care este situată aşezarea de la Zamciogi – Podişul Central Moldovenesc, – numărul relativ mare al resturilor de cabaline surprinde. Pe de altă parte, menționăm că în aşezarea sincronă înrudită de la Comrat, amplasată în stepa Bugeacului, cabalinele ocupă un procent şi mai mare, de circa 29% din materialul osteologic descoperit[16].

Ovicaprinele ocupă locul al treilea în cadrul speciilor domestice semnalate, cu 13,5% din totalul resturilor faunistice. Creşterea ovicaprinelor denotă diversitatea scopurilor utilitare ale acestei specii – lapte, carne, lână, piei.

Porcinele sunt semnalate prin cca 4% din întreg materialul osteologic recuperat. Procentul scăzut pe care îl dețin dovedesc că suinele, care erau crescute atât pentru carne cât şi pentru grăsime, nu constituiau totuşi o specie de bază în alimentație.

Câinele, animal ce nu face parte din şeptel, este reprezentat prin câteva fragmente osoase rămase de la un singur individ.

Singura specie de animale sălbatice documentată arheologic în aşezarea de la Zamciogi-*Valea Tişovei* este cerbul, reprezentat printr-un fragment mare din partea frontal-parietală a craniului unui mascul având coarnele tăiate **(Fig. 18).** Animalul, după toate probabilitățile, a fost vânat în sezonul de toamnă-iarnă, când coarnele lui erau pe deplin formate. Din aceste date estimative rezultă că vânătoarea avea o importanță foarte redusă în asigurarea resurselor alimentare ale comunității respective.

***

Având în vedere valoarea ştiințifică deosebită a obiectivului arheologic de la Zamciogi-*Valea Tişovei*, se impune cercetarea lui sistematică. Evident, investigațiile viitoare vor permite clarificarea mai multor probleme importante ridicate de această stațiune arheologică. Cu siguranță, cercetarea ei prin săpături ample va oferi date mai concludente referitoare şi la aspectul etnic al comunității antice, care a fost probabil una eterogenă, compusă din goți şi daci, aflați în orbita de influență a civilizației romane.

De asemenea, prospecțiunile de suprafață amănunțite vor contribui la cunoaşterea mai aprofundată a realităților istorico-arheologice din această microzonă dintre cursurile râurilor Bâc şi Ichel, harta arheologică urmând să se completeze cu noi situri datate în epoci diferite.

[16] Рикман 1975, 143, табл. X.

SUMMARY

ARCHAEOLOGICAL SURVEY FROM ZAMCIOGI-*VALEA TIŞOVEI* (VILLAGE OF RĂDENI, STRĂŞENI DISTRICT)

The article focuses on the archeological vestiges discovered on a site with several levels of inhabitation from Zamciogi-*Valea Tişovei* in 2012. Situated at about 3 km south-south west of the village of Zamciogi and at about 2,7 km west of Micăuți, at the spot called *Valea Tişovei*, this site was partially destroyed by the construction of a pond in 2011-2012.

Throughout the excavation four recessed complexes dating from the late Roman period (IV century AD) were identified and investigated. A significant collection of ceramics, faunal remains and some inventory items made of wood, metal, clay and bone, assigned to four different historical eras: Eneolithic (IV mil. BC), early Hallstatt (XII-X centuries BC), late Roman period (IV century AD) and the Late Middle Ages (XVI-XVII centuries), were gathered from the soil surface, archaeological deposits layer and closed complexes.

The most important discoveries belong to the Sântana de Mureş-Cerneahov culture dating back to the Late Roman period (4th century AD). The authors of the research have found particularly interesting the hole No 2. It is oval, with oblique walls and straight bottom. At the basis, it has 1,9 m in length and 1,5 m in width. At the lower side of the hole, in the direction indicating the north, a wooden chair was located. The remains of another wooden structure, which had been probably used for the same purpose, were found in the south part of the hole. Yet, they were partly destroyed by the excavation works. Inside the hole, there were found a wooden shovel, a trunk, several roof support pillars, twigs, wheel and hand-made pottery fragments, as well as fragments of Roman amphoras, animal bones and raw stones.

The complex with wooden furnishings is the first discovery of this kind carried out in the entire area Cerneahov - Sântana de Mureş culture, which strongly emphasizes the importance and scientific value of the Zamciogi-*Valea Tişovei* archaeological site.

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ У С. ЗАМЧОЖЬ-*ВАЛЯ ТИШОВЕЙ* (КОМ. РЭДЕНЬ, СТРЭШЕНСКИЙ Р-Н)

В статье рассматривается археологический материал, обнаруженный на многослойном поселении Замчожь-*Валя Тишовей* в процессе спасательных работ, проведенных летом 2012 г. Поселение расположено на расстоянии около 3 км юго-западнее села Замчожь и приблизительно в 2,7 км к западу от ком. Микэуць, в долине *Валя Тишовей*. Бóльшая часть поселения разрушена строительными работами по сооружению озера, проводившиеся в 2011 и 2012 гг.

В периметре раскопа были обнаружены и исследованы четыре углубленных комплекса позднеримского времени (IV в. Р.Х.). С поверхности земли, из культурного слоя и из закрытых комплексов была собрана значительная коллекция керамики, фрагменты костей животных и несколько индивидуальных находок, изготовленных из дерева, металла, глины и кости. Материал относится к четырем разным историческим периодам: энеолиту (IV тыс. до Р.Х.), раннему Галльштатту (XII-X вв. до Р.Х.), позднеримскому времени (IV в. Р.Х.) и позднему средневековью (XVI-XVII вв.).

Самые значимые находки относятся к культуре Сынтана де Муреш-Черняхов позднеримского времени. Из раскопанных комплексов выделяется комплекс № 2 (яма овальной формы), имеющий у основания размеры 1,5х1,9 м. В нижней части этой ямы, ближе к ее северной стенке, обнаружена деревянная скамья, а с южной стороны – остатки другого деревянного сооружения, разрушенного работами по экскавации грунта для строительства озера. В яме найдена деревянная лопата, обугленный ствол дерева, несколько столбов для поддержания крыши, деревянные прутья, а также фрагменты керамики, костей животных и необработанные камни.

Комплекс с деревянными сооружениями является первым открытием такого рода на всем ареале распространения культуры Сынтана де Муреш-Черняхов, а это подчеркивает значение и научную ценность археологического памятника Замчожь-*Валя Тишовей*.

BIBLIOGRAFIE

Ioniță 1986: I. Ioniță, *Mărturii milenare în vatra Iaşilor*. In: Fortus. Un deceniu în universul muncii şi creației tehnice româneşti (Iaşi 1986), 63–84.

Ioniță, Mamalaucă, Vornic 2009: I. Ioniță, M. Mamalaucă, V. Vornic, *Antichitatea târzie în bazinul Prutului* (Bârlad 2009).

Levinschi, Brihuneț 2013: Al. Levinschi, Em. Brihuneț, *Specificul amplasării vestigiilor din Hallstattul timpuriu în preajma satelor Zamciogi şi Rădeni de pe râul Ichel*. Conferința ştiințifică „Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei şi studiului artelor, ediția a V-a", Chişinău, 22–24 mai 2013. Rezumatele comunicărilor (Chişinău 2013), 22.

Vornic 2006: V. Vornic, *Aşezarea şi necropola de tip Sântana de Mureş-Cerneahov de la Budeşti* (Chişinău 2006).

Vornic ş.a. 2007: V. Vornic, N. Telnov, V. Bubulici, L. Ciobanu, *Pruteni. Un centru de olărie dacic din epoca romană (cercetările din anii 2001 şi 2003)* (Chişinău 2007).

Vornic ş.a. 2014: V. Vornic, S. Tabuncic, L. Ciobanu, *Descoperiri din aşezarea de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Zamciogi*-Valea Tişovei *(com. Rădeni, r. Străşeni, Republica Moldova)*. AMT, IX-X, 2014, 108-130.

Амброз 1966: А.К. Амброз, *Фибулы юга европейской части СССР*. САИ D1-30 (Москва 1966).

Каврук 2011: В. Каврук, *Олово и соль в Карпатском бассейне* (*часть первая*). RA VII, 1-2, 2011, 5–46.

Рикман 1967: Э.А. Рикман, *Черняховское селище Делакеу*. МИА 139, 1967, 165–196.

Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Этническая история Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры* (Москва 1975).

Шелов 1978: Д.Б. Шелов, *Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков нашей эры: классификация и хронология*. КСИА 156, 1978, 16–21.

Щукин 1968: М.Б. Щукин, *Вопросы хронологии и находки амфор*. СА 2, 1968, 41–51.

14.02.2014

DATE PRELIMINARE DESPRE CUPTOARELE DE OLĂRIE DIN EPOCA ROMANĂ TÂRZIE DE LA SAGAIDACUL NOU (COM. PORUMBREI, R-NUL CIMIŞLIA)

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Sagaidacul Nou, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, epoca romană târzie, cuptoare de olărie, ceramică.

Key words: Sagaidacul Nou, the Sântana de Mureş-Cerneahov culture, the late Roman period, pottery kilns, pottery.

Ключевые слова: Сагайдакул Ноу, культура Сынтана де Муреш-Черняхов, позднеримский период, гончарные горны, керамика.

Situl arheologic cu urme de locuire din epoca romană târzie de la Sagaidacul Nou (com. Porumbrei, r-nul Cimişlia) a fost descoperit în primăvara anului 2013 de către angajaţii Agenţiei Naţionale Arheologice (ANA)[1] cu ocazia prospectării traseului drumului Sagaidacul Nou-Codreni, ce urma să fie construit în primăvara-vara aceluiaşi an. Pe o suprafaţă de cca 200x700 m din partea de sud-vest a localităţii şi de la sud de sat (intersectată de drumul de ţară menţionat) **(Fig. 1; 2)** s-au semnalat bucăţi de lut ars, resturi faunistice şi numeroase fragmente ceramice, care, după caracteristicile morfologice şi tehnologice, au fost atribuite culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din a doua jumătate a sec. III – începutul sec. V d.Hr.

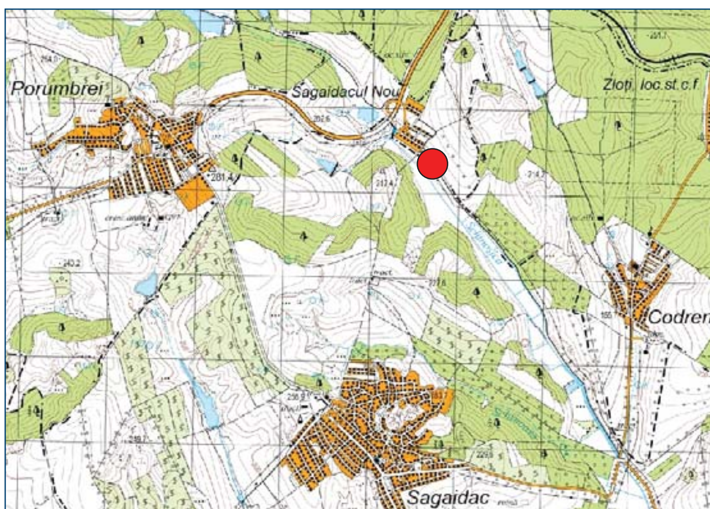

Fig. 1. Poziţia topografică a aşezării antice de la Sagaidacul Nou.

Microzona respectivă face parte dintr-o regiune de contact delimitată la nord de Codrii Hînceştilor, iar la sud de Valul lui Traian de Sus, ce reprezintă un teritoriu de trecere de la silvostepă la stepă, dotat cu resurse forestiere, dar şi cu terenuri foarte propice practicării agriculturii. În mod evident, locuirea umană din această zonă a fost favorizată şi de bogatele resurse de apă, între care mai multe râuri şi râuleţe: Cogîlnic, Schinoşica, Galbena ş.a., văile cărora ofereau condiţii optime pentru agricultură şi creşterea vitelor, atrăgând comunităţile de agricultori şi păstori din cele mai vechi timpuri. Amenajarea Valului lui Traian de Sus a stabilit clar limitele zonei de tampon între stepă şi silvostepă, spaţiu care în sec. IV d.Hr. a fost intens valorificat de către comunităţile culturii arheologice Sântana de Mureş-Cerneahov. Afirmaţia este probată fără echivoc prin descoperirea mai multor situri arheologice, aşezări şi necropole, harta cărora a fost realizată pe parcursul celei de-a doua jumătăţi a sec. XX şi completată pe parcursul ultimilor ani, preponderent, de specialiştii ANA.

Cercetările arheologice de salvare şi de supraveghere la situl din epoca romană târzie de la Sagaidacul Nou au fost realizate de o echipă de arheologi de la Facultatea de Istorie şi Filozofie a USM şi ANA, ajutaţi şi de colegi de la IPC al AŞM[2], fiind axate pe linia drumului în construcţie[3]. Au fost executate două secţiuni în partea de sud a sitului, în sectoare unde la suprafaţa solului s-au semnalat mai multe fragmente

[1] Cercetările arheologice de suprafaţă au fost efectuate de Sergiu Bodean, Eugen Mistreanu şi Artur Cotruţă.

[2] Din echipa de cercetare au făcut parte: dr. conf. Sergiu Matveev (responsabil de şantier), însoţit de studenţii Artemis Balan, Alexandru Beschier şi Adrian Iorga (USM); dr. Vlad Vornic, dr. Sergiu Tabuncic, Sergiu Popovici, Ion Ceban, Elena Arcuş, Artur Cotruţă (ANA); Serghei Agulnicov, Larisa Ciobanu şi Vasile Iarmulschi (IPC).

[3] Investigaţiile arheologice au fost sprijinite financiar de către Consiliul Raional Cimişlia.

Fig. 2. Ortofotoplanul sitului de la Sagaidacul Nou.

ceramice. În celelalte zone au putut fi efectuate doar lucrări arheologice de supraveghere. Trebuie de menționat că la momentul sosirii echipei de arheologi la Sagaidacul Nou, lucrările de construcții a drumului demaraseră deja, anumite porțiuni fiind decapate cu buldozerul până la adâncimea de 0,4 m. Încă o remarcă ar fi necesară: în vara anului 1944 valea pârâului unde este amplasat situl arheologic a fost câmp de luptă, ulterior timp de mai mulți ani de acolo recuperându-se părți din tehnica militară sau muniții, o mină antitanc fiind descoperită odată cu începerea lucrărilor de amenajare a drumului chiar la intrarea în sat, în mijlocul vechiului drum de țară.

Secțiunea I (lat. 46°41'18.45" nord, long. 28°51'13.10" est) a fost executată în partea dinspre şes drumului, neafectată la acel moment de lucrările de construcție, dar unde urma să fie ulterior săpat şanțul de scurgere a apelor (dimensiuni 2x10 m şi orientarea nord-sud). Investigațiile au scos în evidență faptul că stratul de depuneri arheologice a fost afectat mult de lucrările agricole. În cuprinsul sondajului au fost găsite câteva bucăți de lut ars şi fragmente de vase de lut lucrate la roată, preponderent de culoare cenuşie. Stratigrafia verticală se prezintă în felul următor: 0-0,15 m, strat vegetal; 0,15-0,80 m, cernoziom, care, în partea superioară, pe o grosime de cca 0,20 m, era cleios, iar în partea inferioară conținea pigmenți de lut galben umblat; între 0,80-1,0 m solul era de culoare cafenie fără resturi arheologice, prezentând o trecere de la stratul de depuneri antropogene la lutul galben steril, care a apărut la adâncimea de cca 1 m de la suprafața actuală a solului.

Rezultatele investigațiilor din Secțiunea I au confirmat două constatări făcute în timpul cercetărilor periegetice, care au dus la identificarea sitului: pe de o parte, existența la Sagaidacul Nou a unei aşezări cu un singur nivel de locuire datând din epoca romană târzie (sec. IV d.Hr.), iar pe de alta, că stratul de cultură a fost aproape completamente afectat de lucrările agricole.

Secțiunea II (lat. 46°41'21.05" nord, long. 28°51'11.02" est) a fost trasată la distanța de cca 330 m spre sud de marginea satului şi la cca 50 m spre nord de secțiunea I, pe mijlocul vechiului drum de țară unde exista o ridicătură, care prin intervenția de nivelare realizată de drumari a fost rasă pe o adâncime de până la cca 0,5 m. Drept urmare a decapării solului şi a răzuirii realizate de arheologi, în acest loc a apărut o aglomerație de lut ars şi fragmente ceramice, fapt ce a şi determinat deschiderea celei de-a doua secțiuni, de formă rectangulară, cu dimensiunile inițiale de 6x6 m. Pe parcursul cercetării identificându-se mai multe complexe închise, suprafața secțiunii a fost extinsă, atingând în final 68 m.p. **(Fig. 3; 4)**.

În limitele secțiunii II au fost identificate trei cuptoare de olărie cu două nivele şi două gropi de dimensiuni diferite, folosite pentru aprovizionarea cu combustibil a instalațiilor de ars ceramica.

Cuptorul 1 **(Fig. 3; 5)** a fost descoperit la adâncimea de cca 0,5 m, ca rezultat al lucrărilor de construcție a drumului. Partea lui superioară, adică pereții camerei de ardere a vaselor, a fost distrusă în întregime până la nivelul grătarului sau a plăcii de reverberație de intervenții anterioare, cauzate de factori antropici,

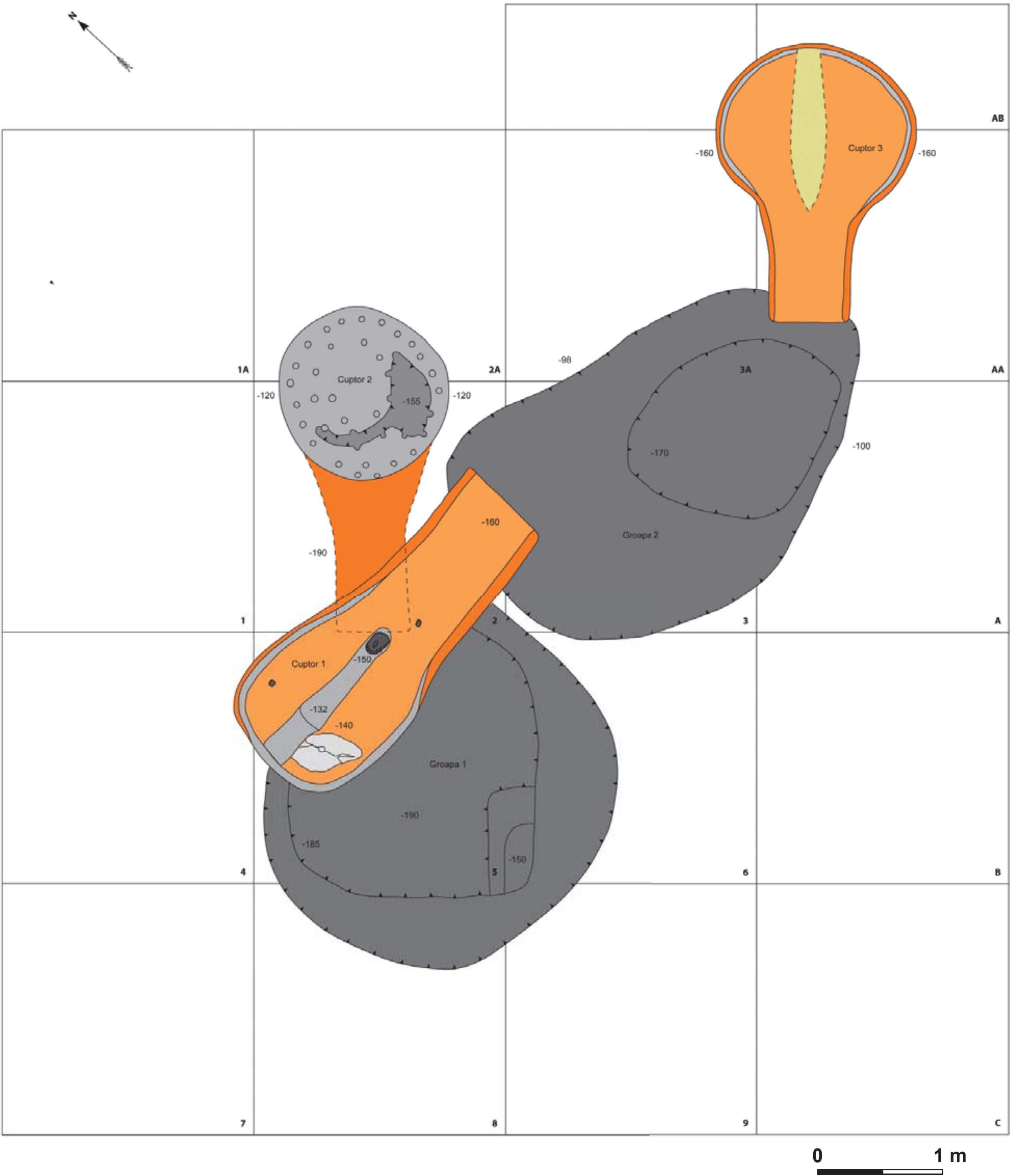

Fig. 3. Planul secțiunii II.

1

2

Fig. 4. Secțiunea II, vedere dinspre sud-vest (1) şi dinspre sud (2).

Fig. 5. Cuptorul de ars ceramică 1 cu ceramică *in situ* pe grătar (1) şi după secționarea grătarului (2).

lucrări agricole şi de amenajare a drumului. Grătarul, de culoare cenuşie, avea formă rotundă, uşor concavă, cu diametrul de cca 1,3 m şi cu grosimea de 0,17-0,19 m, fiind prevăzut cu cel puțin 25 de orificii transversale (cu diametrul de 4-5 cm), ce permiteau pătrunderea aerului fierbinte din focar în camera superioară. Datorită temperaturii mari, necesare arderii vaselor de lut, pereții perforațiilor în parte s-au vitrificat şi au obținut o culoare cenuşie-vineție. Placa de reverberație era construită dintr-un strat gros de lipitură din lut amestecat cu paie şi pleavă, susținută la început de un schelet de nuiele, crengi şi stuf(?). Urmele acestui cofraj s-au păstrat foarte bine în partea inferioară a plăcii **(Fig. 6)**. Grătarul era susținut de un perete median, orientat est-vest, construit din lut umblat. Pentru a i se oferi rezistență mai mare, dinspre gura cuptorului în peretele median a fost plasată o piatră de calcar, cu dimensiunile de 12x12x19 cm, care a fost puternic arsă de foc. La momentul descoperirii, grătarul prezenta o fisură pe axa est-vest. Peretele median a fost identificat la adâncimea de 1,32 m şi avea formă aproximativ trapezoidală în secțiune, cu lățimea de 16-21 cm, înălțimea de cca 0,30 m şi lungimea de 1,34 m. Focarul repeta forma circulară a camerei de ardere a vaselor, având însă diametrul ceva mai mic, de cca 1,2 m. Umplutura camerei de combustie consta din cenuşă, bucăți din grătar, fragmente ceramice şi resturi faunistice. Gura cuptorului, de forma unui canal alungit orientat est-vest, aproximativ oval în secțiune, cu înălțimea de 0,32 m, lățimea de 0,68 m şi lungimea 1,26 m, se găsea în partea de est, având gura de aprovizionare puțin mai largă decât canalul de foc propriu-zis. Pe partea superioară a canalului au fost identificate urme de la unealta cu care s-a săpat solul din groapa olarului spre camera de foc. Temperaturile ridicate au dus la arderea pereților şi a lutului nativ pe o grosime de 10-14 cm. Este important de precizat că instalația de ars ceramică 1 a fost amenajată în cea mai mare parte deasupra gropii de alimentare cu combustibil a cuptorului de olărie 2, fapt care ne dovedeşte clar existența unor etape distincte în funcționarea complexelor de olărie de la Sagaidacul Nou.

În umplutura cuptorului 1 au fost găsite o cute de gresie **(Fig. 9, 5)**, o fusaiolă fragmentară, confecționată dintr-un fund profilat de la un recipient modelat la roată din pastă nisipoasă, cca 40 de fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă şi cca 70 de oase de animale, majoritatea provenind de la scheletul unei pisici domestice.

Fig. 6. Fragment din grătar cu urme de nuiele, stuf(?) şi paie.

1 2

Fig. 7. Cuptorul de ars ceramică 2 cu ceramică *in situ* pe grătar (1) şi după degajarea grătarului (2).

Groapa de acces la cuptorul 1 se găsea în partea de est, fiind folosită şi la alimentarea cu combustibil a instalaţiei de ars ceramică 3.

Cuptorul 2 **(Fig. 3; 7)** a fost identificat la adâncimea de cca 0,5 m de la suprafaţa actuală a solului şi cca 1,5 m nord-est de primul complex, fiind cel mai bine păstrat. Camera de ardere a vaselor a fost surprinsă pe o înălţime de 0,32 m, având formă cvasitronconică, cu diametrul la bază de 1,08 m. Partea superioară a bolţii a fost distrusă de lucrările agricole şi de amenajare a drumului. Pereţii camerei de ardere a vaselor erau păstraţi pe o grosime maximă de 10 cm, fiind arşi la cenuşiu, în interior, şi cărămiziu, la exterior. Grătarul avea formă ovală-circulară, cu dimensiunile de 1,28x1,36 m şi grosimea de 16-19 cm. Construită din lut amestecat cu paie pe un schelet de nuiele, platforma de susţinere a vaselor a fost prevăzută cu cca 40 de orificii cilindrice, cu diametrele de 4-5 cm, ce permiteau accesul aerului fierbinte din focar în camera superioară. Datorită temperaturii ridicate de până la 950°C folosite la arderea ceramicii, lutul din jurul acestor perforaţii parţial s-a vitrificat, dobândind o culoare cenuşie-vineţie. Placa-grătar, prezentând o uşoară albiere în partea centrală, era susţinută pe margini de pereţii camerei de foc şi de un perete median din lut natural, lăsat la săparea gropii. Peretele median era de formă ovală-alungită, cu capătul dinspre canalul de foc ascuţit, fiind orientat nord-est – sud-vest. Surprins la adâncimea de 1,53 m de la nivelul actual de călcare a solului, peretele median avea lungimea de 1,02 m, înălţimea de 0,48 m şi lăţimea maximă de 0,54 m. Aproximativ o treime din grătar, din partea lui de sud, s-a prăbuşit din vechime în camera de foc, ce avea formă ovală-circulară în plan, cu dimensiunile de 1,38x1,42 m. Interiorul focarului şi peretele median au fost acoperite cu un strat de lipitură, gros de 2-3 cm, care prin ardere s-a întărit şi în parte fiind chiar pietrificat. Focul puternic obţinut la arderea ceramicii a pătruns în părţile amenajate ale cuptorului şi în lutul nativ până la o adâncime de 10-14 cm, iar în peretele median până la 28 cm. Culoarul de foc sau *praefurnium*ul se afla în partea de sud-vest a cuptorului şi avea formă semiovală în secţiune, cu partea inferioară plană, înălţimea de 0,32 m, lăţimea de 0,7 m şi lungimea de 1,28 m.

Umplutura celor două camere şi a canalului de foc ale cuptorului 2 consta din sol cenuşiu amestecat cu multă cenuşă şi bucăţi de lut ars din grătar. Inventarul arheologic cuprindea un fragment de vas de sticlă decorat cu faţete **(Fig. 9, 2)**, numeroase fragmente ceramice şi oase de animale.

Gura canalului de foc ieşea în partea de sud-vest în groapa olarului, numerotată cu nr. 1. Groapa a fost surprinsă la adâncimea de cca 1 m şi avea formă oarecum cvasicirculară în partea superioară, cu diametrul de 2,78 m. La adâncimea de 1,5 m groapa prezenta o formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 1,96x2,16 m, fiind dotată în colţul sudic cu o treaptă din lut cruţat, cu înălţimea de cca 0,4 m şi dimensiunile de 0,2x0,5 m, în partea superioară, şi de 0,36x0,82 m, în partea inferioară. Fundul gropii se găsea la adâncimea de 1,85-1,90 m de la nivelul actual de călcare a solului. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenuşie-închisă, amestecat cu bucăţi de cărbuni de lemn şi lut ars de mici dimensiuni, fragmente ceramice şi oase de animale.

Cuptorul 3 **(Fig. 3; 8)** a fost depistat la adâncimea de 0,54 m şi la distanţa de cca 2,7 m spre est de instalaţia 2, având aceeaşi orientare pe direcţia nord-est – sud-vest. La nivelul surprinderii, complexul avea o

1 2

Fig. 8. Cuptorul de ars ceramică 3 la nivelul identificării (1) şi după degajarea umpluturii (2).

formă cvasicirculară în plan, cu diametrul de 0,96 m. S-a constatat că camera de ardere a vaselor s-a păstrat pe o înălțime de 0,4 m, având formă tronconică, cu pereții uşor arcuiți. Pereții camerei de ardere a vaselor constau din câteva straturi de lutuială arsă la cenuşiu, având grosimea totală de până la 10 cm. Folosirea intensă a cuptorului este probată de faptul că de jur-împrejurul camerei lutul viu era ars la cenuşiu, apoi la roşu, pe o adâncime de până la 15 cm. Spre deosebire de primele două cuptoare însă, la această instalație nu s-au păstrat grătarul şi peretele median, fiind surprinse doar urmele lor. Judecând după resturile rămase pe pereții cuptorului, grătarul a avut un diametru de 1,36 m şi grosimea de cca 0,2 m. S-a putut stabili că talpa peretelui median prezenta lut nativ nears, ceea ce arată faptul că după degajarea grătarului şi a peretelui median focul în interiorul cuptorului nu a mai ars. Conturul peretelui median, observat la baza camerei de foc, indică forma lui biconvexă-alungită în plan (cu partea dinspre gura cuptorului îngustată), cu lungimea de 1,02 m, lățimea maximă de 0,24 m şi lățimea în locul conexiunii cu peretele focarului de 0,22 m. Camera de foc avea formă aproape circulară, cu diametrul de cca 1,05 m şi prezenta vatra şi pereții arşi puternic la cenuşiu. Gura cuptorului, de formă rectangulară, cu colțurile de sus puternic rotunjite, se afla în partea de sud-vest, la 0,84 m de focarul propriu-zis şi avea lățimea de 0,62 m şi înălțimea de 0,36 m.

În umplutura cuptorului şi a canalului de foc, alcătuită din sol de culoare cenuşie-închisă şi cenuşă, au fost identificate cca 100 de fragmente de vase, peste 60 de resturi faunistice şi câteva pietre de gresie, inclusiv una cu semne de prelucrare.

Groapa de acces se găsea în partea de vest a cuptorului 3 şi la est de instalația de ardere a ceramicii 1. Conturul ei a fost surprins la adâncimea de cca 1 m de la nivelul actual de călcare a solului. Groapa avea formă ovală-neregulată în plan, cu dimensiunile de 2,20x3,46 m şi adâncimea de 1,54-1,60 m. În partea ei estică a fost identificată o albiere, de formă ovală, cu dimensiunile de 1,34x1,60 m şi adâncimea de 0,1-0,15 m, care conținea multă cenuşă, amestecată cu cioburi de vase de lut. Din cuprinsul gropii s-au recuperat o piesă neidentificată de fier, puternic corodată (împungător?) **(Fig. 9, 3)**, cca 140 de fragmente de recipiente ceramice lucrate la roată, 38 de resturi arheozoologice, câteva bucăți de lut ars şi pietre neprelucrate.

* * *

Din punct de vedere tipologic, toate trei cuptoarele descoperite prin săpăturile de salvare în situl din epoca romană târzie de la Sagaidacul Nou erau similare, dar pe alocuri prezentau şi unele diferențe. De formă cvasitronconică, cu diametrul maxim de cca 1,35 m, cuptoarele erau săpate în cea mai mare parte în solul viu, fiind alcătuite din câte două camere suprapuse (camera de ardere a vaselor şi focar), separate de un grătar construit din lut pe un cofraj de nuiele, cu 25-40 perforații pentru circulația aerului fierbinte. Camerele de foc erau prevăzute cu câte un perete median pentru susținerea plăcii de reverberație, iar în prelungirea peretelui se afla culoarul de foc sau *praefurniumul*, a cărui lungime oscila între 0,80 m şi 1,35 m.

Este interesant de subliniat că un cuptor, şi anume cel notat cu nr. 2, avea camera olarului situată în partea de est, pe când celelalte două instalații prezentau o groapă de acces comună. De asemenea, este important de relevat că cuptorul 1 suprapunea parțial camera olarului şi canalul de foc ale instalației 2, ceea ce arată că complexele nu sunt sincrone, al doilea

Fig. 9. Jeton (1) şi fragment de vas (2) de sticlă, piesă din fier (3), fusaiolă din lut (4), cute de gresie (5-7) şi lupă de fier (8).

cuptor funcționând într-o fază mai veche de existență a aşezării. La fel, un interes aparte prezintă şi constatarea că placa de reverberație şi peretele median ale cuptorului 3, după ce acesta a funcționat o anumită perioadă, au fost dezafectate complet din antichitate, nefiind păstrate decât urmele lor. Cât priveşte pereții mediani ai celorlalte două cuptoare, s-a dovedit că peretele despărțitor al instalației 2 a fost realizat din pământ cruțat, pe când cel al cuptorului 1, amenajat în solul de umplutură a gropii de acces a cuptorului 2, a fost lucrat din lut umblat, pentru o mai bună rezistență fiind folosită şi o piatră de râu.

Aşa cum arată descoperirile arheologice făcute până acum, cuptoarele de olărie cu reverberație constituie apariții relativ frecvente în aşezările culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. Este de remarcat însă faptul că marea majoritate a instalațiilor de ars ceramica din arealul vestic (de la apus de Nistru) al acestui mare cerc cultural sunt de tipul cu stâlp central, cuptoarele cu perete median în interiorul focarelor întâlnindu-se mai rar[4]. Analogiile cele mai apropiate din punct de vedere tipologic pentru complexele de olărie de la Sagaidacul Nou se găsesc în aşezarea înrudită de la Banca Gară-*Şapte Case* (jud. Vaslui, România), unde s-a cercetat, printre altele, un atelier de olărit alcătuit din două cuptoare de tipul cu perete median şi o groapă a olarului[5]. Un complex de olărie ce consta din instalația de ars ceramică propriu-zisă şi groapa de alimentare cu combustibil a fost semnalat şi în aşezarea din sec. IV d.Hr. Glavan I (reg. Odesa, Ucraina) din stepa Bugeacului. Este interesant de consemnat că la instalația de ars ceramică de la Glavan, la fel ca şi la cuptorul 1 de la Sagaidacul Nou, peretele median ce despărțea focarul în două compartimente nu era realizat din lutul natural, ci din pietre unse cu lut[6].

* * *

Inventarul arheologic descoperit în aşezarea de tip Sântana de Mureş-Cerneahov constă dintr-o piesă de joc şi un fragment de vas de sticlă, un împungător(?) de fier, trei pietre de ascuțit din gresie, două fusaiole de lut, mai multe fragmente ceramice şi oase de animale. De asemenea, au fost semnalate o bucată de lupă de fier de la reducerea minereului şi fragmente mici de lemn ars.

Fără îndoială, dintre piesele de inventar se evidențiază jetonul şi fragmentul de vas de sticlă. Jetonul **(Fig. 9, 1)** are o formă aproximativ de calotă mult aplatizată, cu marginile rotunjite, dimensiunile de 1,6x1,7 cm şi înălțimea de 0,7 cm, fiind turnat dintr-o pastă de sticlă de culoare albastră-închisă. Piesa a fost descoperită la suprafața solului, de unde au mai fost recupe-

4 Vornic ş.a. 2007, 71; Alaiba 2008, 20-30.
5 Alaiba 2007, 18-36.
6 Бобринский 1991, 182, 198, рис. 80.

Fig. 10. Fragmente de oale lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă.

rate diferite cioburi ceramice, o fusaiolă de lut **(Fig. 9, 4)** şi două cute **(Fig. 9, 5-6)**. Utilizate pe scară largă ca piese de joc în lumea romană, jetoanele de sticlă constituie apariții relativ rare în mediul culturii Sântana de Mureş. În spațiul pruto-nistrean obiecte de acest fel, lucrate preponderent din sticlă de culoare albastră-închisă, s-au mai semnalat în necropolele din sec. III-IV d.Hr. de la Hansca-*Lutărie*[7] şi Dănceni[8], ambele cimitire atribuite unor comunități gotice aflate în orbita de influență romană.

Un singur fragment de vas de sticlă **(Fig. 9, 2)**, descoperit în cuptorul 2, documentează această categorie de obiecte de lux de proveniență romană. Ciobul aparține unui recipient (cupă sau pahar) lucrat din sticlă translucidă, cu pereții subțiri, ornamentat cu motive în formă de fagure în relief. Din nefericire, fragmentul este mic şi trecut prin foc, ceea ce nu ne permite precizarea formei întregi a vasului şi nici reconstituirea, de o manieră completă, a decorului.

Materialul ceramic, care reprezintă inventarul cel mai numeros, cuprinde diverse categorii şi tipuri de vase caracteristice culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. La fel ca şi în alte aşezări contemporane înrudite, predomină net olăria lucrată la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă de culoare cenuşie, recipientele modelate cu mâna şi cele romane de import întâlnindu-se mult mai rar. Ceramica fină cenuşie **(Fig. 11, 3-14; 13, 2-12)** este prezentă printr-o mare varietate de forme de vase, incluzând diferite tipuri de castroane, căni, oale, vase de provizii ş.a. Repertoriul olăriei zgrunțuroase **(Fig. 10; 11, 1-2; 13, 13-17)** este mai sărac, reducându-se la oale, castroane şi vase de provizii. Este interesant de menționat însă faptul că în cadrul acestei categorii ceramice de la Sagaidacul Nou apare relativ frecvent castronul sau strachina, o formă de vas folosită de regulă la servirea mesei şi care a fost lucrată cel mai adesea de meşterii cerneahovieni din pastă fină. O situație oarecum asemănătoare a fost atestată în centrul de olărie din sec. IV d.Hr. de la Solonceni (r-nul Rezina), unde castroanele, dar şi capacele, modelate la roată din pastă zgrunțuroasă, apar într-un număr destul de mare[9].

Olăria modelată cu mâna descoperită la Sagaidacul Nou prin cercetările din 2013 este reprezentată prin câteva cioburi mai mult sau mai puțin caracteristice, dintre care remarcăm un fragment de castron cu profilul în formă de S **(Fig. 11, 1)** şi altul provenind de la o ceaşcă sau capac tronconic **(Fig. 11, 2; 13, 1)**.

Ceramica romană de import este documentată printr-un fragment de fund inelar aparținând unui recipient (castron?) de uz comun **(Fig. 12, 7)** şi mai multe resturi de amfore şi amforete **(Fig. 12, 3-6; 13, 18-20)**. Este important de consemnat că majoritatea fragmentelor de vase romane au fost găsite prin cercetări periegetice în diferite sectoare ale aşezării, din zona atelierelor de olărie fiind recuperate mai puține astfel de cioburi.

[7] Никулицэ, Рикман 1973, 116-123.
[8] Рафалович 1986, 38, 39, 78, 82.
[9] Levinschi 1996, 69, 71, 75, fig. 4, 10-12; 5, 11, 12.

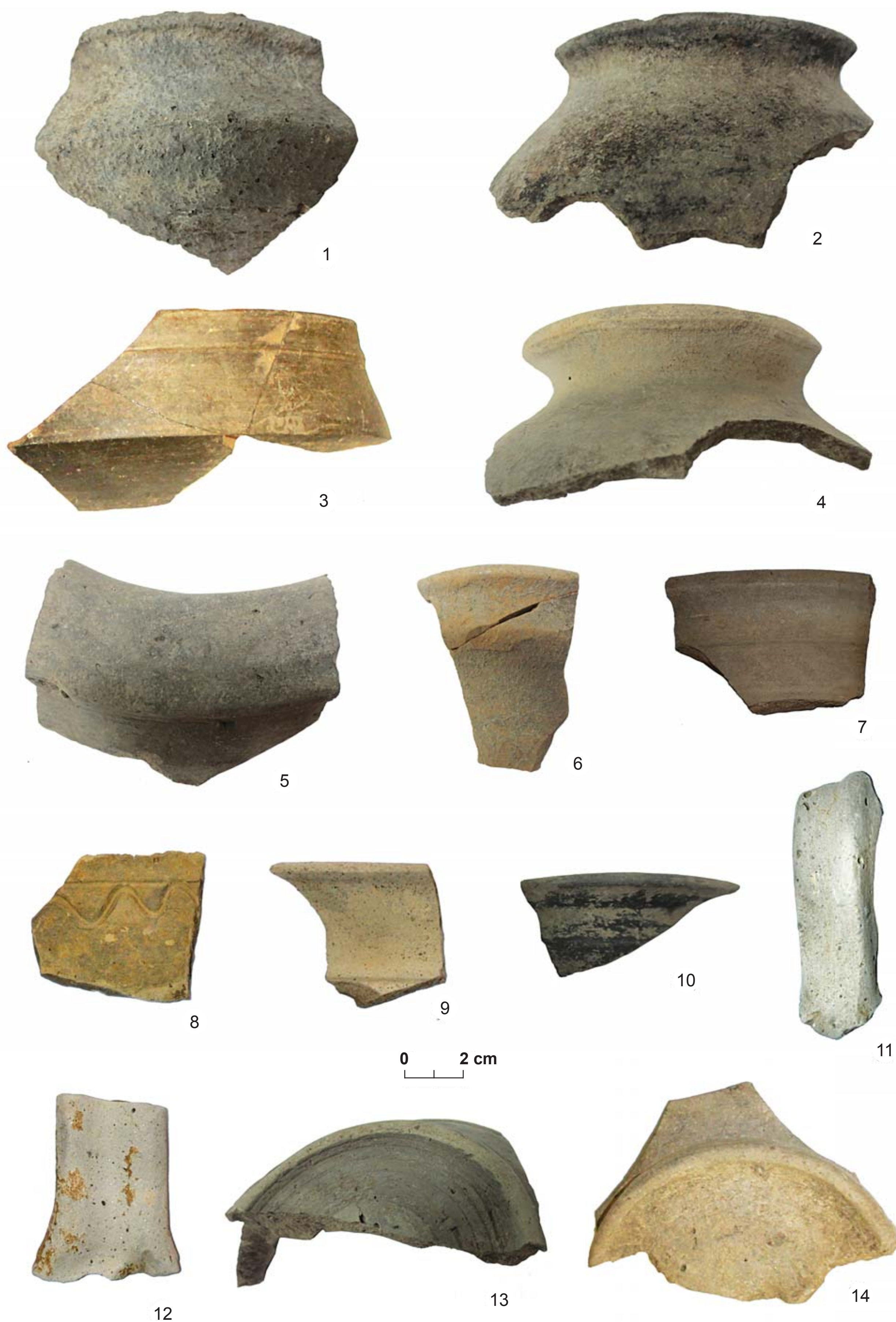

Fig. 11. Ceramică lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă (1-2) şi fină (3-14).

Fig. 12. Ceramică modelată cu mâna (1- 2) şi de factură romană (3-7).

* * *

Pe lângă artefactele arheologice recuperate, cu prilejul cercetărilor în aşezarea antică de la Sagaidacul Nou a fost strânsă şi o colecție de 282 de resturi faunistice. Analiza arheozoologică a fost realizată de către dr. Roman Croitor, care a reuşit să identifice 186 dintre ele ca aparținând la patru specii de animale, şi anume bovine, ovicaprine, porcine şi pisica domestică[10].

Bovinele sunt prezente cu 70 fragmente de oase (38% din cele determinate) provenind de la doi indivizi, o parte dintre care au urme ale uneltelor cu care au fost tranşate animalele, câteva păstrează semne de ardere, iar într-un caz a fost identificată urma unei muşcături, cel mai curând, de câine. Ovicaprinele sunt reprezentate prin oase de la trei indivizi şi constituie 26% din numărul descoperirilor, mai multe fragmente osoase prezentând urme de muşcături de câine. Porcinele, documentate prin doi indivizi, un mascul şi o femelă, reprezintă 7% din numărul resturilor faunistice, un fragment de bazin purtând urma tăieturii. Acest coraport dintre bovine, ovicaprine şi porcine este unul caracteristic aşezărilor cerneahoviene din spațiul pruto-nistrean, în special celei din Comrat, cu diferența că la Sagaidacul Nou lipsesc completamente oasele de cabaline, care la situl din Bugeac ating tocmai 38%[11].

Un loc distinct între resturile arheozoolgice identificate îl ocupă cele 54 de oase ce formau un schelet aproape complet al unei pisici domestice, care se deosebeşte de confrații săi sălbatici prin dimensiuni mai reduse. Scheletul de pisică a fost găsit în interiorul focarului cuptorului 1, care, după ce a încetat să mai

[10] Mulțumim pe această cale dlui dr. Roman Croitor pentru munca depusă şi acordul de a prezenta rezumativ rezultatele analizei efectuate.

[11] Рикман 1975, 143.

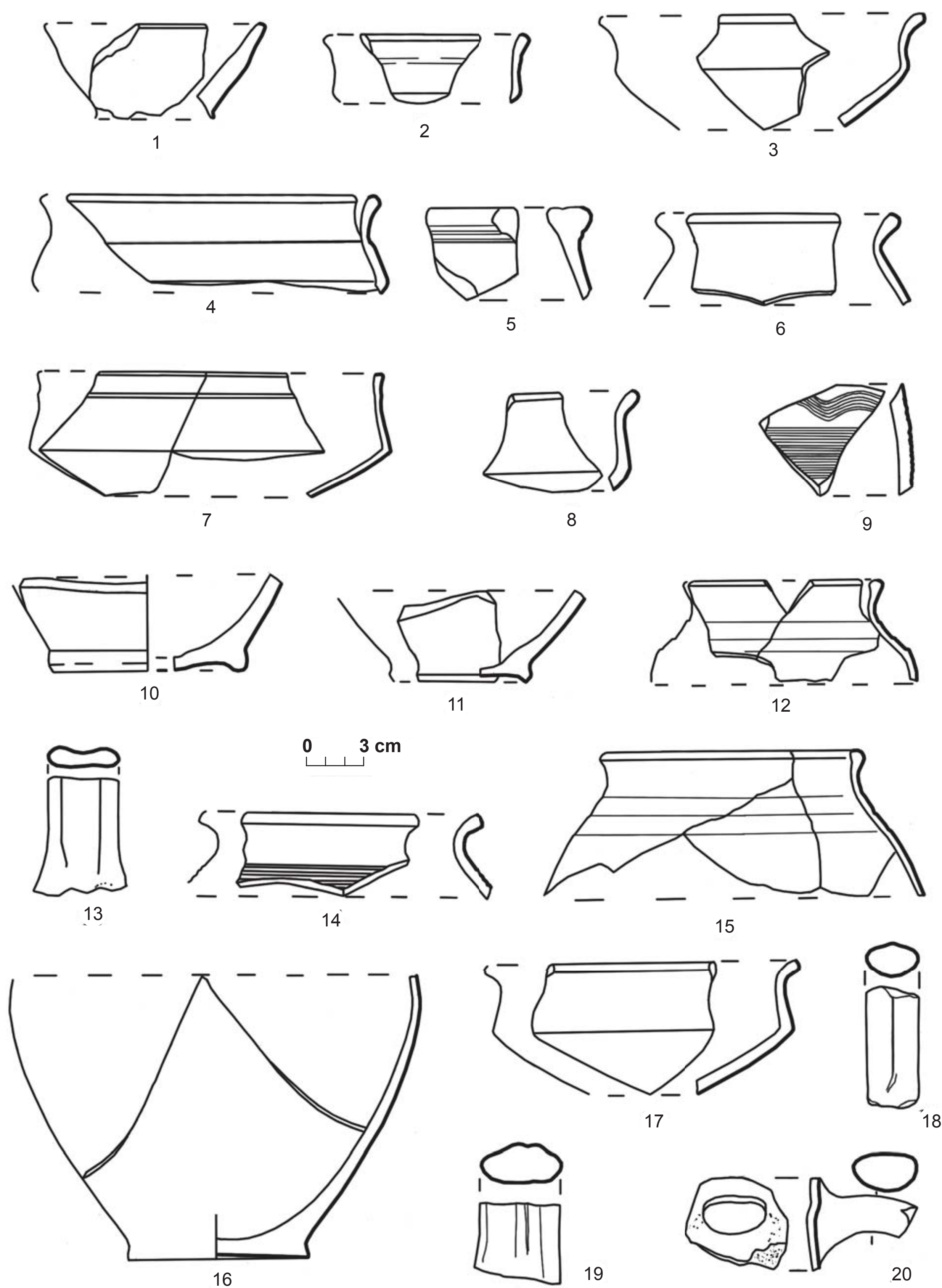

Fig. 13. Ceramică lucrată cu mâna (1), la roată din pastă fină (2-12) şi zgrunţuroasă (13-17) şi romană de import (18-20).

fie utilizat la arderea ceramicii, a fost transformat în depozit pentru deşeuri menajere. În aşezările şi necropolele Sântana de Mureş-Cerneahov din spaţiul pruto-nistrean pisica nu este cunoscută. M. Braicevschii menționează un caz de identificare a pisicii într-un sit de epocă romană târzie de pe teritoriul Poloniei (Tinț)[12], iar B. Magomedov constată descoperirile de oase de pisică drept rare, fără a indica anumite puncte arheologice[13].

* * *

Situl arheologic de la Sagaidacul Nou are potențial pentru cercetare, urmând să ofere şi alte informații importante despre cultura materială, modul de viață şi ocupațiile locuitorilor din zona de contact dintre silvostepă şi stepă a spațiului pruto-nistrean în antichitatea târzie.

[12] Брайчевский 1964, 63.
[13] Магомедов 2001, 93.

SUMMARY

PRELIMINARY DATA ABOUT LATE ROMAN POTERY KILNS FROM SAGAIDACUL NOU VILLAGE (PORUMBREI COMMUNE, CIMIŞLIA DISTRICT)

Archaeological site from Sagaidacul Nou village (Porumbrei com., Cimişilia District) belonging to the IV century AD was discovered in spring of 2013, when exploring the Sagaidacul Nou-Codreni road route. In spring of that year, there were conducted archaeological rescue and surveillance investigations, focusing on road construction line. Two sections were draw in the south of the site, in the section II being identified three pottery kilns with two levels and two holes of different sizes used for fuel supply of pottery burning facilities.

The quasi-tronconic-shaped kilns, with a maximum diameter of about 1,35 m, were dug into the ground, being composed of two overlapping rooms (vessels burning chamber and fire chamber), separated by a grill made of clay on a skeleton of sticks and provided with 25-40 hot air circulation holes. An oven (no. 2) had a potter's chamber located in the east and the other two installations represented a common access pit. It turned out that the kiln 1 partially overlapped the installation 2, which indicates that the complexes are not synchronous, the first furnace operating in an earlier phase of existence of the settlement. A special interest presents the fact that the perforated grill and the median wall of the furnace 3, after they had been working a certain period, were completely dismantled in antiquity, not only kept their tracks.

Discovered archaeological inventory consists of a token and a fragment of glass vessel, an iron piercer(?), three sharpening stones of hone, two clay spindle whorls, several pottery fragments and animal bones. In addition, there was a piece of magnifying glass to reduce iron ore. The pottery material includes several categories and types of vessels characteristic of the Sântana de Mureş-Cerneahov culture. Wheel made pottery of fine and lumpy gray paste is predominant, dishes modeled by hand and Roman imported ones constituting an insignificant percentage.

The archaeological site at Sagaidacul Nou is of real research potential interest and will offer other important information about the material culture, lifestyle and occupations of the inhabitants from contact zone between forest steppe and steppe of the investigated space in the IV century AD.

РЕЗЮМЕ

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ ДАННЫЕ О ГОНЧАРНЫХ ГОРНАХ ПОЗДНЕРИМСКОЙ ЭПОХИ У С. САГАЙДАКУЛ НОУ (КОМ. ПОРУМБРЕЙ, ЧИМИШЛИЙСКИЙ Р-Н)

Археологический памятник IV в. у с. Сагайдакул Ноу (ком. Порумбрей, Чимишлийский р-н) был открыт весной 2013 г., при обследовании зоны проселочной дороги Сагайдакул Ноу-Кодрень. Весной того же года были проведены спасательные археологические раскопки и надзорные работы у строящейся дороги. Были заложены два раскопа в южной части поселения, во втором раскопе обнаружены три двухъярусных гончарных горна с двумя предтопочными ямами разных размеров.

Гончарные горны имели форму усеченного конуса с наибольшим диаметром 1,35 м. Они были вкопаны в землю и состояли из двух камер (верхняя обжигательная и нижняя топочная), разделенные решеткой-перегородкой из плетня и глины, предусмотренные 25-40 сквозными отверстиями для циркуляции горячего воздуха. У одного из горнов (№ 2) предтопочная камера была расположена с восточной стороны, а остальные два горна имели общую предтопочную камеру. Выяснилось, что горн 1 частично перекрывал горн 2, то-есть эти комплексы разновременны: горн 1 использовался позднее чем горн 2. Особый интерес представляет и

вывод, что перегородка и опорная стенка горна 3, после определенного периода их функционирования, были совсем разрушены еще в древности, а до наших дней сохранились только их следы.

Обнаруженный археологический инвентарь состоит из стеклянного жетона, фрагмента стеклянного сосуда, фрагмента железной проколки(?), трех песчаниковых точильных камней, двух пряслиц и многочисленных фрагментов керамики и костей животных. Также был найден кусок железной крицы, что свидетельствует о железоделательном производстве.

Керамический материал включает несколько категорий и типов сосудов, характерных для культуры Сынтана де Муреш-Черняхов. Больше сероглиняной – гладкой и шероховатой – гончарной керамики, а лепной и импортной римской керамики намного меньше, составляя лишь незначительный процент.

Археологический памятник у с. Сагайдакул Ноу потенциально перспективен для новых научных исследований и может преподнести и другие важные информации о материальной культуре, образе жизни и занятиях жителей контактной зоны лесостепи и степи Пруто-Поднестровья в IV в. Р.Х.

BIBLIOGRAFIE

Alaiba 2007: R. Alaiba, *Atelierul de olărit descoperit în aşezarea Banca Gară – "Şapte Case", din secolul al IV-lea – începutul secolului al V-lea*. AMT, II, 2007, 18-36.

Alaiba 2008: R. Alaiba, *Meşteşugul olăriei în secolele II – V în spațiul dintre Carpați şi Prut* (Iaşi 2008).

Levinschi 1996: A. Levinschi, *Atelierele de ceramică de la Solonceni şi unele probleme privind olăritul la purtătorii culturii Sântana de Mureş-Cerneahov*. Tyragetia III, 1996, 61-78

Matveev, Vornic 2013: *Cuptoare de olărie din sec. IV p.Chr. de la Sagaidacul Nou*. In: Sesiunea ştiințifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei (ediția a XXIII-a), 3-4 octombrie 2013. Program. Rezumatele comunicărilor (Chişinău 2013), 32-34.

Vornic ş.a. 2007: V. Vornic, N. Telnov, V. Bubulici, L. Ciobanu, *Pruteni. Un centru de olărie dacic din epoca romană (cercetările din anii 2001 şi 2003)* (Chişinău 2007).

Бобринский 1991: А.А. Бобринский, *Гончарные мастерские и горны Восточной Европы* (Москва 1991).

Брайчевский 1964: М.Ю. Брайчевський, *Біля джерел слов'янської державності: Соціально-економічний розвиток черняхівських племен* (Київ 1964).

Магомедов 2001: Б. Магомедов, *Черняховская культура. Проблема этноса* (Люблин 2001).

Никулицэ, Рикман 1973: И.Т. Никулицэ, Э.А. Рикман, *Могильник Ханска-Лутэрия II первых столетий н.э.* КСИА, 133, 1973, 116-123.

Рафалович 1986: И.А. Рафалович, *Данчены. Могильник черняховской культуры III–IV вв. н.э.* (Кишинев 1986).

Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры* (Москва 1975).

20.03.2014

SONDAJUL ARHEOLOGIC ÎN SITUL CU VESTIGII DIN EPOCA ENEOLITCĂ ŞI ROMANĂ TÂRZIE DE LA ALEXANDRU CEL BUN (COM. VOLOVIȚA, R-NUL SOROCA)

Vasile IARMULSCHI

Cuvinte-cheie: aşezare, sondaj, eneolitic, cultura Cucuteni-Tripolie, epoca romană târzie, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov.

Key-words: settlements, archaelogical test survey, Eneolithic, Cucuteni-Tripolye culture, Late Roman time, Sântana de Mureş-Cerneahov culture.

Ключевые слова: поселения, шурф, энеолит, культура Кукутень-Триполье, позднее римское время, культура Сынтана де Муреш-Черняхов.

Aşa cum dovedesc cercetările arheologice efectuate până în prezent, siturile de epocă eneolitică (complexul cultural Cucuteni-Tripolie) şi romană târzie (cultura Sântana de Mureş-Cerneahov) au o densitate foarte mare în spațiul pruto-nistrean. Unul dintre monumentele arheologice cu vestigii datând din aceste epoci este şi cel de la Alexandru cel Bun, com. Volovița (r-nul Soroca), unde în primăvara anului 2013 a fost executat un sondaj arheologic[1]. De menționat că, deşi în raza acestei localități au fost semnalate urmele a trei aşezări cu materiale din epocile eneolitică şi romană târzie şi două movile funerare[2], până în primăvara anului trecut nu au fost realizate săpături arheologice în nici unul dintre ele.

În articolul de față ne propunem să prezentăm rezultatele cercetărilor de suprafață şi a unui sondaj documentar efectuate în situl de la Alexandru cel Bun, aflat în zona proiectului de reabilitare a drumului Sărăteni-Soroca. Obiectivul arheologic luat în discuție este situat în marginea de sud-vest a satului Alexandru cel Bun, pe versantul de pe malul stâng al văii unui pârâu fără nume, afluent de dreapta al râului Nistru **(Fig. 1; 2)**. Subliniem că aşezarea cuteniană ocupă doar partea de nord-vest a sitului şi are dimensiunile de cca 60x60 m, iar cea din epoca romană târzie se desfăşoară pe o lungime de la est la vest de cca 600 m şi o lățime maximă (sud-nord) de cca 90 m. Stațiunea de la Alexandru cel Bun a fost descoperită, după toate probabilitățile, în anul 1950 de expediția pruto-nistreană condusă de arheologul G.B. Fedorov, care menționa în monografia dedicată arheologiei mil. I d.Hr., editată în 1960, că o aşezare din perioada romană târzie de tip Cerneahov se afla la distanța de cca 1 km de satul Alexandru cel Bun, pe panta unui pârâu, având dimensiunile de cca 200x60-80 m.p. Ulterior stațiunea a fost semnalată în lucrarea lui E.A. Rikman din 1975, privitoare la siturile arheologice din sec. I-IV d.Hr[3]. Aceeaşi informație se regăseşte şi într-o publicație de specialitate cu tiraj li-

Fig. 1. Poziția topografică a sitului arheologic cu vestigii din epoca eneolitică şi romană târzie de la Alexandru cel Bun (com. Volovița, r-nul Soroca).

[1] În luna mai 2013, în corespundere cu prevederile contractului nr. M2-M72, încheiat între Agenția Națională Arheologică şi ÎCS STRABAG SRL, subsemnatul, împreună cu angajații Agenției Naționale Arheologice Sergiu Bodean şi Eugen Mistreanu, am efectuat investigații arheologice în zona de construcție a drumului de ocolire în satul Alexandru cel Bun. De remarcat faptul că în luna martie a aceluiaşi an, prospecțiuni de suprafață în situl respectiv au fost realizate de Sergiu Bodean, Eugen Mistreanu şi Ion Ceban. Cu prilejul acestor periegeze, a fost identificat pentru prima dată orizontul cultural-cronologic Cucuteni-Tripolie în zona acestui obiectiv arheologic.

[2] Федоров 1960, 270; Рикман 1975, 68; Borziac 1993, 50-51.

[3] Рикман 1975, 68.

Fig. 2. Situl arheologic de la Alexandru cel Bun. Vedere dinspre sud-vest.

Fig. 3. Sondajul I. Vedere dinspre sud.

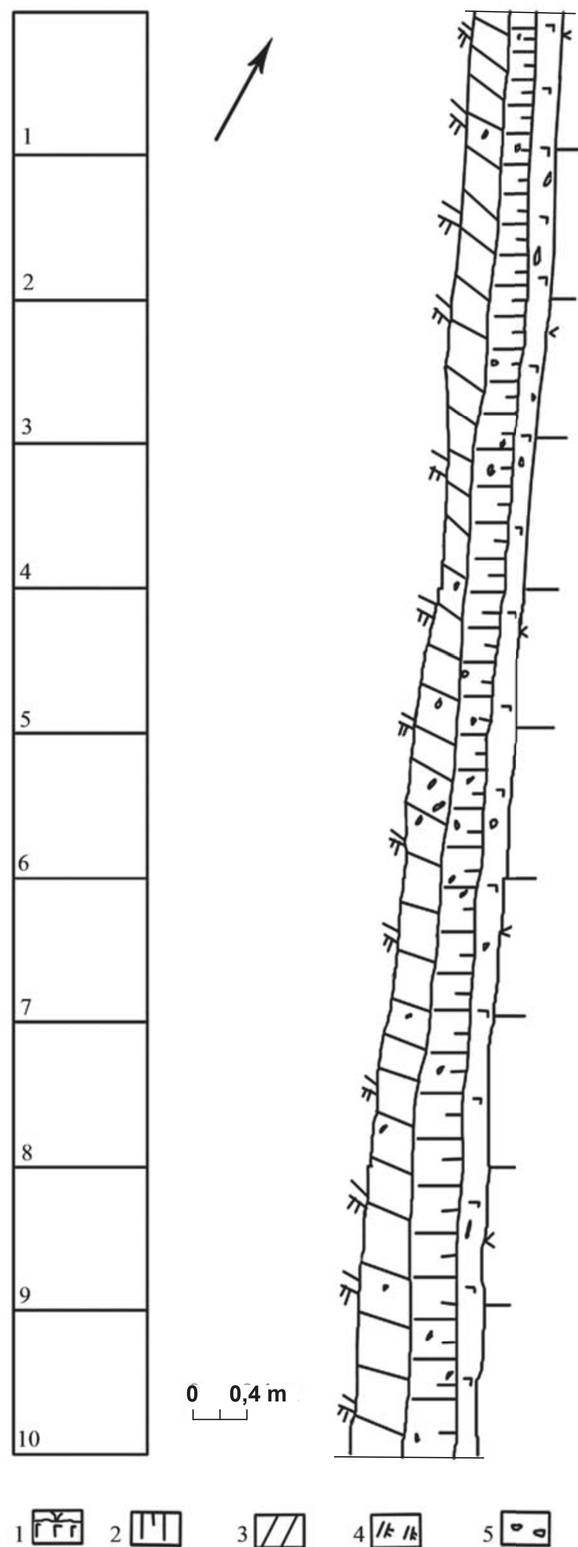

Fig. 4. Planul şi profilul estic al sondajului. 1, sol vegetal; 2, sol cenuşiu; 3, sol brun-gălbui; 4, lut viu; 5, ceramică.

mitat, apărută la Chişinău în anul 1987[4]. Nu este lipsit de interes să precizăm că în repertoriul arheologic al raionului Soroca, elaborat de Ilie Borziac şi păstrat în manuscris, acest punct arheologic este lipsă[5].

Înainte de executarea sondajului preconizat a fost realizată o prospectare arheologică de suprafaţă amănunţită în zona sitului. Drept rezultat, din diferite sectoare ale staţiunii, de la suprafaţa solului s-au recuperat diverse vestigii arheologice atribuite culturii Cucuteni-Tripolie **(Fig. 5; 6, 1)** şi Sântana de Mureş-Cerneahov.

---

[4] Свод 1987, 681.
[5] Borziac 1993, 50-51.

Sondajul a fost trasat pe un lot de pământ destinat lucrărilor agricole (acum în paragină), având la suprafață câteva fragmente de vase ceramice lucrate cu mâna sau la roată. Secțiunea, cu dimensiunile de 10x1m şi orientarea nord-nord-vest, a fost împărțită în carouri de 1x1 m, numerotarea fiind făcută pe axa nord-sud cu cifre arabe, de la 1 la 10 **(Fig. 3; 4)**. Pământul din săpătură s-a scos cu cazmaua în straturi succesive, cu grosimea de 0,20-0,25 m fiecare, ultimul strat, de control, fiind săpat în lut viu.

Stratul I (0-0,25 m) consta din sol vegetal în amestec cu rare fragmente ceramice şi bucăți de lut ars, sub care urma pământ de culoare brună-cenuşie închisă. În acest strat s-au găsit doar materiale caracteristice culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, fiind vorba de ceramică lucrată la roată din pastă fină şi zgrunțuroasă, precum şi câteva fragmente de oase de animale şi de lut ars.

Stratul II (-0,25-0,50 m) reprezenta sol de culoare brună-cenuşie. Din acest strat s-au recuperat fragmente ceramice lucrate la roată din pastă fină **(Fig. 7, 5)** şi zgrunțuroasă **(Fig. 7, 3-4)**, ceramică modelată cu mâna **(Fig. 7, 1-2)**, piese din silex şi oase de animale. După degajarea stratului II s-a efectuat răzuirea corespunzătoare, nefiind surprins însă nici un complex arheologic.

Stratul III (0,55-0,80 m), prezenta pământ de culoare brună-gălbuie fără resturi arheologice, sub care urma lutul galben steril.

Materialele arheologice descoperite în săpătură şi prin prospectarea de suprafață în aria sitului aparțin, după cum am menționat deja, la două epoci diferite: eneolitică şi perioada romană târzie.

Materialele atribuite culturii Cucuteni-Tripolie, cuprind câteva fragmente ceramice corodate, o râşniță din piatră de gresie, de formă alungită şi albiată pe suprafața activă **(Fig. 6, 1)** şi câteva piese de silex **(Fig. 5)**. Judecând după materialul descoperit până acum, reiese că locuirea din epoca eneolitică, ce aparține cu probabilitate fazei Cucuteni B a complexului Cucuteni-Tripolie, nu s-a întins spre zona vestică şi limita sudică a stațiunii.

Cât priveşte vestigiile de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, precizăm că în procesul cercetărilor noastre au fost recuperate o cute de gresie, mai multe fragmente de vase ceramice, oase de animale şi bucăți de lut ars din pereții unor locuințe, care atestă clar existența în acest loc a unei aşezări aparținând culturii respective.

Piatra de ascuțit din gresie este de formă neregulată, oarecum prismatică, cu baza patrulateră, având dimensiunile de 9,8x4,5 cm. Pe una din laturi unealta are un jgheab longitudinal, rezultat din ascuțirea acelor sau împungătoarelor din metal **(Fig. 6, 2)**. Asemenea piese, folosite pentru ascuțirea instrumentelor de fier şi bronz, sunt apariții destul de frecvente în mediul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, nelipsite din aproape toate aşezările investigate prin săpături[6].

Referitor la ceramica de tip Sântana de Mureş-Cerneahov, consemnăm că, după factură, pastă şi tehnica de lucru, ea se divide în patru grupe principale, aflate în proporții diferite: 1) ceramica lucrată cu mâna din pastă grosieră; 2) ceramica lucrată la roată din pastă fină; 3) ceramica lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă şi 4) ceramica romană de import.

Fig. 5. Piese din silex atribuite culturii Cucuteni-Tripolie.

Fig. 6. Piatră de râşniță (1) şi cute (2).

[6] Levițki ş.a. 2005, 323, fig. 7,2; Vornic 2006, 193, fig. 8,5; 15,10-14.

Fig. 7. Fragmente de vase lucrate cu mâna (1-2), la roată din pastă zgrunţuroasă (3-4) şi fină (5-7) şi amfore romane (8-10).

Ceramica modelată cu mâna a fost lucrată dintr-o pastă grosolană, cu şamotă şi alte impurităţi în textură. Arderea neuniformă, probabil, s-a efectuat pe vetre deschise sau în cuptoare simple. De menţionat că această categorie de ceramică este reprezentată prin câteva fragmente de pereţi, margini şi funduri, provenind de la nişte oale care au, de regulă, buza evazată **(Fig. 7, 1-2; 8, 1)**.

În comparaţie cu olăria modelată cu mâna, ceramica lucrată la roată din pastă fină descoperită în cuprinsul staţiunii de la Alexandru cel Bun-*Marginea de sud-vest a satului* este mai numeroasă. Din păcate, cele mai multe cioburi sunt mici şi nesemnificative, ceea ce îngreunează sau face chiar imposibilă identificarea tipurilor de vase de la care provin. Totuşi, examinarea atentă a fragmentelor caracteristice a permis evidenţierea în cadrul acestei specii ceramice a următoarelor forme: castroane, căni, vase de provizii şi amforete(?) **(Fig. 7, 5-7; 8, 2-4, 8)**.

Trebuie notat că, de regulă, castroanele au suprafaţa exterioară lustruită, iar unele exemplare sunt acoperite cu o angobă de culoare cenuşie sau neagră. Marea majoritate a vaselor din categoria celor lucrate la roată din pastă fină au baza inelară **(Fig. 8, 8)**.

Cât priveşte ceramica lucrată la roată din pastă zgrunţuroasă, menţionăm că, la fel ca şi în cazul vaselor din pastă fină, aceste recipiente au fost arse inoxidant în cuptoare speciale. Repertoriul lor cuprinde oale, castroane şi vase de provizii. Cea mai frecventă formă în cadrul acestei categorii de vase este aceea de oală. Deoarece recipientele n-au putut fi întregite, nu putem reconstitui tipurile diferenţiate ale acestei forme. Constatăm însă o varietate deosebită de profiluri de buze **(Fig. 7, 3-4; 8, 5-6)**. Vasele din pastă zgrunţuroasă au fundul, de regulă, plat **(Fig. 8, 9-10)**.

Ceramica romană este reprezentată prin fragmente (toate descoperite la suprafaţa solului) de pereţi şi toarte aparţinând unor amfore, tipul cărora este mai dificil ori chiar imposibil de precizat. Câteva fragmente provin de la amfore cu gâtul îngust, lucrate din pastă zgrunţuroasă de culoare roz-gălbuie, cu particule maronii şi negre în compoziţie. După toate probabilităţile, acestea reprezintă *tipul Inkerman* de amfore după tipologia lui D. Şelov, care sunt de origine pontică, având cea mai largă răspândire şi întrebuinţare în mediul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov[7]. O toartă aproximativ ovală în secţi-

[7] Vornic, Ciobanu 2005, 299; Vornic 2006, 231.

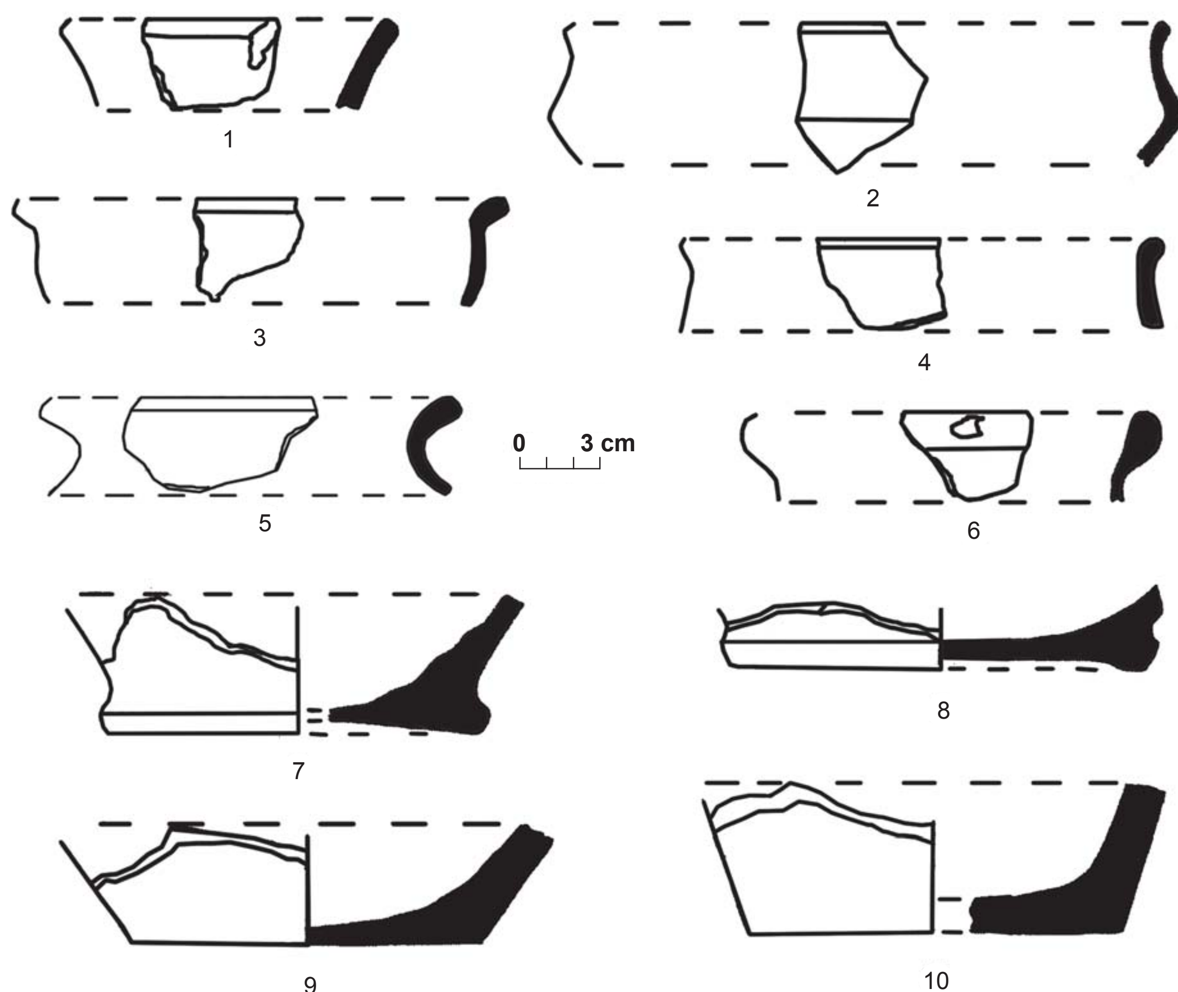

Fig. 8. Fragmente de vase lucrate cu mâna (1), la roată din pastă fină (2-4, 8) şi zgrunțuroasă (5-7, 9-10).

une, cu o nervură pe latura exterioară şi acoperită cu vopsea brună provine de la o amforă sau cană, a cărui tip nu poate fi precizat **(Fig. 7, 8)**. Celelalte cioburi reprezintă pereți de amfore lucrate din pastă roşiatică, decorate pe corp cu caneluri orizontale **(Fig. 7, 9-10)**.

***

În concluzie, precizăm că cercetările arheologice de la Alexandru cel Bun, efectuate în anul 2013, au permis obținerea unor noi date, care îmbogățesc cunoştințele noastre despre realitățile cultural-istorice din zona Nistrului Mijlociu în epocile eneolitică şi romană târzie.

După cum remarcam, investigațiile noastre au confirmat faptul că în marginea de sud-vest a localității se află urmele unei aşezări antice de tip Sântana de Mureş-Cerneahov. Mai mult ca atât, datorită străduinței colegilor de la Agenția Națională Arheologică, în anul 2013 pentru prima dată a fost semnalat orizontul cultural-cronologic Cucuteni-Tripolie în zona sitului. Aşa cum menționam supra, stațiunea din epoca eneolitică ocupă doar partea de nord-vest a sitului şi se pare că nu s-a întins spre zona vestică şi limita sudică a monumentului, iar materialul arheologic atribuit acestui nivel de locuire este slab reprezentat.

Cât priveşte aşezarea de epocă romană târzie, precizăm că aceasta era destul de întinsă, ocupând aproximativ 6 ha. Deşi în sondajul nostru nu au fost descoperite urmele nici unui complex arheologic, presupunem existența în stațiunea de tip Sântana de Mureş-Cerneahov de la Alexandru cel Bun a locuințelor de suprafață, pentru această supoziție pledând descoperirea pe suprafața solului a bucăților de lut ars cu amprente de nuiele.

Referitor la vestigiile atribuite acestui aspect cultural, menționăm că ele sunt practic aceleaşi ca şi în restul aşezărilor de epocă romană târzie din spațiul est-carpatic. Astfel, ceramica, cel mai des întâlnit element al culturii materiale, este reprezentată de recipiente lucrate cu mâna, vase modelate la roată (din

pastă fină şi zgrunţuroasă) şi recipiente de import, care la Alexandru cel Bun cuprinde câteva fragmente de amfore romane. Pe lângă ceramică, în situl respectiv s-a recuperat şi o cute de gresie, care a fost utilizată la pentru ascuţirea obiectelor din metal.

Cu regret, caracterul limitat al cercetărilor nu a permis acumularea mai multor materiale ce ar putea contribui la desluşirea multiplelor aspecte ce vizează comunităţile umane din zona respectivă în epocile eneolitică şi romană târzie. Considerăm însă că situl arheologic de la Alexandru cel Bun prezintă un interes ştiinţific sporit pentru cunoaşterea realităţilor arheologice şi istorice ale zonei de nord-est a Republicii Moldova. Cu siguranţă, cercetările arheologice ulterioare vor furniza informaţii mai consistente pentru reconstituirea trecutului antic al regiunii Nistrului Mijlociu.

SUMMARY

ARCHAEOLOGICAL TEST SURVEY ON AN ENEOLITHIC AND LATE ROMAN EPOCH MONUMENT NEAR ALEXANDRU CEL BUN VILLAGE (COM. VOLOVITA, SOROCA DISTRICT)

The article presents description of archaeological artifacts from pluristratigraphic settlement Alexandru Cel Bun discovered during the field excavation campaign in 2013. The most ancient cultural stratum is presented by atypical fragments of pottery of Cucuteni-Tripolye type. The second cultural stratum belongs to the Late Roman time (III-IV centuries AD), the culture Sântana de Mureş-Cerneahov, which is presented by fragments of pottery and modeled ceramics, as well as fragments of Roman amphorae.

РЕЗЮМЕ

РАЗВЕДОЧНЫЕ РАБОТЫ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКОМ ПАМЯТНИКЕ С МАТЕРИАЛАМИ ЭНЕОЛИТА И ПОЗДНЕРИМСКОГО ВРЕМЕНИ У СЕЛА АЛЕКСАНДРУ ЧЕЛ БУН, КОМ. ВОЛОВИЦА, СОРОКСКИЙ Р-Н

В работе представлены и рассмотрены археологические материалы из двухслойного поселения Александру чел Бун, обнаруженные в ходе раскопок 2013 г. Древнейший культурно-хронологический горизонт представлен невыразительными фрагментами керамики культуры Кукутень-Триполье. Второй горизонт относится к позднеримскому периоду (III-IV века), то есть, к культуре Сынтана де Муреш-Черняхов, который представлен фрагментами гончарной и лепной керамики, а также обломками римских амфор.

BIBLIOGRAFIE

Borziac 1993: I. Borziac, *Repertoriul arheologic al raionului Soroca* (în manuscris) (Chişinău 2006).

Leviţki ş.a. 2005: O. Leviţki, V. Haheu, V. Vornic, L. Ciobanu, *Aşezarea de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Giurgiuleşti „Stâna lui Ion” şi „Stâna lui Mocanu”*. RA, vol. I, nr. 2, 2005, 312-350.

Vornic 2006: V. Vornic, *Aşezarea şi necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Budeşti* (Chişinău 2006).

Vornic, Ciobanu 2005: V. Vornic, L. Ciobanu, *Ceramica romană de import din aşezarea şi necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Budeşti*. RA, vol. I, nr. 2, 2005, 295-311.

Рикман 1975: Э.А. Рикман, *Памятники сарматов и племен черняховской культуры*. АКМ, вып. 5 (Кишинев 1975).

Федоров 1960: Г.Б. Федоров, *Население Прутто-Днестровского междуречья в I тыс. н.э.* МИА, 89 (Москва 1960).

Свод 1987: *Свод памятников истории и культуры. Северная зона. Макет* (отв. ред. Н.А. Демченко, С.П. Апостол, И.М. Бобейко) (Кишинев 1987).

05.03.2014

DOUĂ CUPTOARE DE OLĂRIE DIN SEC. XIV DESCOPERITE LA VORNICENI, R-NUL STRĂŞENI

Vlad VORNIC, Sergiu TABUNCIC

Cuvinte cheie: Vorniceni-*Gura Văii*, Hoarda de Aur, aşezare medievală, cuptoare de olărie, ceramică.

Key words: Vorniceni-*Gura Văii*, Golden Horde, Medieval settlement, pottery kiln, pottery.

Ключевые слова: Ворничень-*Гура Вэий,* Золотая Орда, средневековое поселение, гончарный горн, керамика.

După cum arată cercetările arheologice de suprafaţă şi descoperirile întâmplătoare realizate până acum, bazinul râului Bucovăţ a fost intens locuit în perioada dominaţiei tătaro-mongole (sec. XIV). Astfel, doar pe o restrânsă porţiune a versantului drept al Bucovăţului, cuprinsă între localităţile Lozova şi Vorniceni, cu lungimea de cca 2 km şi lăţimea de cca 0,4 km, unde s-au făcut periegeze mai amănunţite, au fost identificate tocmai trei situri arheologice, cu urme de vieţuire din perioada premergătoare extinderii Ţării Moldovei la răsărit de Prut **(Fig. 1)**.

O primă aşezare, binecunoscută în literatura de specialitate, este situată în punctul *Oanţa* din marginea de est a com. Lozova şi ocupă ambele maluri ale unei văgăuni prin care curge un pârâu ce se varsă în râul Bucovăţ **(Fig. 1, 1)**. Descoperită întâmplător în anul 1958, această aşezare rurală a fost cercetată parţial prin săpături de salvare în anii următori de către I.A. Rafalovici şi V.S. Beilekci, scoţându-se la lumină câteva complexe şi materiale de valoare ştiinţifică deosebită: două cuptoare de olărie, o locuinţă adâncită, un tezaur cu monede de argint, o groapă de provizii cu resturi de cereale etc.[1].

Altă aşezare medievală datând din aceeaşi perioadă a stăpânirii Hoardei de Aur a fost semnalată pe teritoriul com. Lozova în anul 1969 de către L.L. Polevoi[2]. Înscris în literatura de specialitate cu numele de *Vorniceni I*, acest sit arheologic este situat la cca 0,9 km est de marginea localităţii Lozova şi cca 0,7 km vest de Vorniceni, la baza pantei unui deal din partea dreaptă a râului Bucovăţ **(Fig. 1, 2)**. În toamna anului 2006 obiectivul în discuţie, redenumit de noi Lozova-*La hotar cu Vornicenii*, a fost prospectat prin recunoaşteri de suprafaţă de Ion Ursu, iar în anii 2010-2011 – cercetat prin săpături sistematice de o echipă de arheologi de la Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM. Ca rezultat al acestor investigaţii au fost descoperite vestigii arheologice datând din evul mediu timpuriu şi dezvoltat, dintre care se evidenţiază un cimitir cu morminte creştine din a doua jumătate a sec. XIV – sec. XV[3].

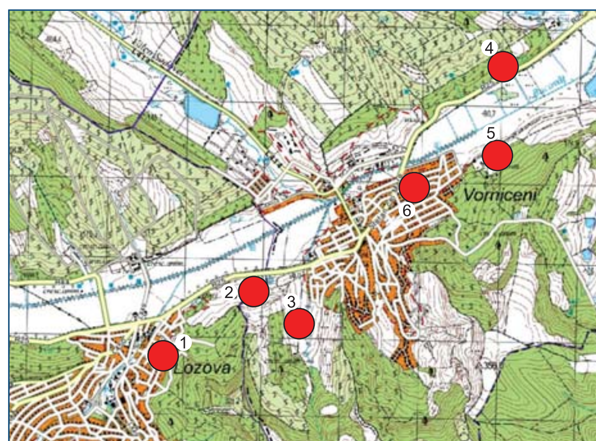

Fig. 1. Aşezări din sec. XIV identificate în raza localităţilor Lozova şi Vorniceni. 1, Lozova-*Oanţa*; 2, Lozova-*La hotar cu Vornicenii*; 3, Vorniceni-*La vest de sat*; 4, Vorniceni-*La nord-est de sat*; 5, Vorniceni-*Ferma de animale*; 6, Vorniceni-*Gura Văii*.

A treia aşezare din vremea dominaţiei tătaro-mongole se găseşte pe teritoriul com. Vorniceni, la cca 250 m vest de localitate, pe versantul vestic al unei văi prin care curge, de la sud la nord, un pârâu fără nume, afluent de dreapta al râului Bucovăţ **(Fig. 1, 3)**. Descoperită în 1984 de către I. Vlasenco[4] şi prospectată prin cercetări de suprafaţă în primăvara anului 2011[5], această selişte, la fel ca şi majoritatea aşezărilor rurale din sec. XIV, prezintă dimensiuni relativ reduse, de cca 50x60 m, fiind documentată deocamdată doar prin aşa-

[1] Рафалович, Полевой 1964, 241-247; Полевой, Бырня 1974, 33.

[2] Полевой, Бырня 1974, 33-34.

[3] Vornic ş.a. 2012, 222-226.

[4] Власенко 2012, 225-226, 229, рис. 1.

[5] Periegezele au fost efectuate de Ion Ursu, Vlad Vornic, Ludmila Bacumenco şi Vasile Iarmulschi.

numita ceramică roşietico-gălbuie, oase de animale şi bucăţi de lut ars provenind probabil de la construcţii de suprafaţă. Tot pe moşia com. Vorniceni, dar în partea ei de nord-est, la distanţa de cca 1 km şi, respectiv, 1,5 km de sat, se mai cunosc încă două obiective arheologice cu urme de locuire din perioada tătaro-mongolă **(Fig. 1, 4, 5)**, identificate prin recunoaşteri de suprafaţă în anul 1959 de L.L. Polevoi[6].

Un nou sit arheologic datând din perioada Hoardei de Aur, asupra căruia ne vom opri în rândurile ce urmează, a fost descoperit întâmplător în toamna anului trecut chiar în vatra satului Vorniceni **(Fig. 1, 6)**. Cu ocazia săpării unei gropi în grădina pensionarei Maria Diaconu (gospodărie situată în partea estică a localităţii, în mahalaua numită *Gura Văii,* pe adresa str. Gheorghe Asachi, nr. 9), au fost identificate o instalaţie de foc din lut ars şi numeroase fragmente ceramice. Realizând că este vorba de o descoperire arheologică, fiii proprietarei gospodăriei respective, Vasile şi Victor Diaconu, au oprit săparea gropii şi l-au anunţat pe primarul com. Vorniceni, Ion Luchian.

După ce informaţia despre această descoperire fortuită a parvenit la Agenţia Naţională Arheologică[7], am întreprins imediat o deplasare la faţa locului, constatând că în perimetrul gropii excavate, de formă cvasirectangulară, cu dimensiunile de cca 1,3x1,2 m, la o adâncime de 0,5 m de la suprafaţa actuală a solului, a fost surprins şi puţin afectat un cuptor de olărie cu reverberaţie. Pe baza ceramicii roşietico-gălbui găsite din abundenţă în cuprinsul şi în preajma cuptorului, s-a putut stabili că acest complex arheologic se atribuie perioadei de dominaţie tătaro-mongolă (sec. XIV).

Înţelegând însemnătatea ştiinţifică a descoperirii de la Vorniceni din 2013 pentru arheologia aşezărilor rurale medievale din zona centrală a Moldovei, am făcut de îndată demersurile necesare pentru executarea unui sondaj în scopul dezvelirii şi cercetării complexului de olărie semnalat[8].

Subliniem în context că explorarea, fie şi numai în mică parte, a obiectivului arheologic nou-descoperit de la Vorniceni se impunea cu atât mai mult cu cât, în ciuda faptului că deceniile premergătoare constituirii şi extinderii statului medieval moldovenesc la răsărit de Prut prezintă un interes aparte, realităţile istorico-arheologice, etnico-demografice şi culturale din regiunea şi perioada în discuţie sunt încă puţin studiate şi cunoscute.

Săpătura arheologică propriu-zisă a constat dintr-o mică secţiune de formă rectangulară, cu dimensiunile de 3x5 m şi orientarea nord-est – sud-vest **(Fig. 2, I)**, trasată în spatele casei Mariei Diaconu, paralel cu aceasta, la distanţa de cca 2,5 m de peretele ei estic, pe un teren în pantă, înclinat de la est spre vest.

La o depărtare de cca 6 m spre nord-est de sondaj, până acum câţiva ani de zile, curgea un pârâiaş fără nume, care în prezent este secat cu totul. Judecând însă după anumite date paleo-climatice şi circumstanţa că anume în acest sector al aşezării medievale au fost amenajate complexele de olărie, pentru funcţionarea cărora (la frământarea lutului, modelarea vaselor, stingerea unor eventuale incendii) apa era indispensabilă, presupunem că în epocile mai vechi debitul acestui pârău era mai mare decât acum câteva decenii.

Stratigrafia verticală din cuprinsul secţiunii **(Fig. 2, II)** se prezintă în felul următor:

- strat vegetal, gros de 0,20 m, cu rare cioburi ceramice medievale şi alte resturi dintr-o epocă mai recentă (pietre, fragmente de ţiglă etc.);

- sub pătura de vegetaţie urma stratul de cultură de culoare cenuşie-închisă până la nivelul de 0,55-0,65 m, care era, mai ales în partea central-vestică a săpăturii, puternic bulversat de intervenţii din epoca modernă;

- la adâncimea de 0,40-0,45 m în zona central-vestică, pe o lungime de circa 2,4 m şi o lăţime maximă de 1,1 m, s-a depistat o aglomeraţie de pietre de râu şi calcar, amestecate cu cioburi medievale, cărbuni, fragmente de ţigle şi alte resturi din epoca modernă **(Fig. 3)**;

- la nivelul de 0,55-0,65 m, în partea nord-estică a secţiunii a apărut lutul galben steril, iar în zonele nord-vestică, centrală şi sudică ale sondajului s-au aflat două complexe de olărie şi două gropi menajere sau cu altă destinaţie **(Fig. 3; 8; 9)**.

***

Cu toate că suprafaţa dezvelită a fost destul de mică (doar 15 m.p.), în limitele ei s-au putut identifica două cuptoare perfecţionate de ars oale şi două gropi de dimensiuni diferite, recoltându-se, totodată, o importantă cantitate de ceramică (peste opt mii de cioburi) şi un număr mai redus de oase de animale.

Referitor la instalaţiile de olărie, ca structură, tehnică de lucru, formă şi dimensiuni, ele sunt asemănătoare, dar există şi unele particularităţi sau diferenţe, care vor fi prezentate în continuare. În acelaşi timp, facem

[6] Полевой, Бырня 1974, 34.

[7] Descoperirea ne-a fost adusă la cunoştinţă în ziua de 10 octombrie 2013 de către arhitecul Eugen Bâzgu, care, la rândul său, a fost înştiinţat de primarul com. Vorniceni.

[8] Menţionăm că cercetarea arheologică a fost finanţată de Agenţia Naţională Arheologică, fiind susţinută de primăria com. Vorniceni şi familia Diaconu. La investigaţiile de teren au mai participat arheologii Sergiu Bodean, Sergiu Popovici, Veaceslav Bicbaev, Ion Ceban şi Serghei Agulnicov, şantierul arheologic fiind vizitat de consilierul raional Lilian Carp, cercetătorii Nicolai Telnov, Ion Ursu, Larisa Ciobanu, Vasile Iarmulschi şi Sergiu Heghea, precum şi de jurnalişti şi numeroşi localnici, pasionaţi de istoria satului natal. Printre vizitatori s-au numărat, de asemenea, zeci de elevi şi profesori ai Liceului Teoretic „Ion Inculeţ” din localitate.

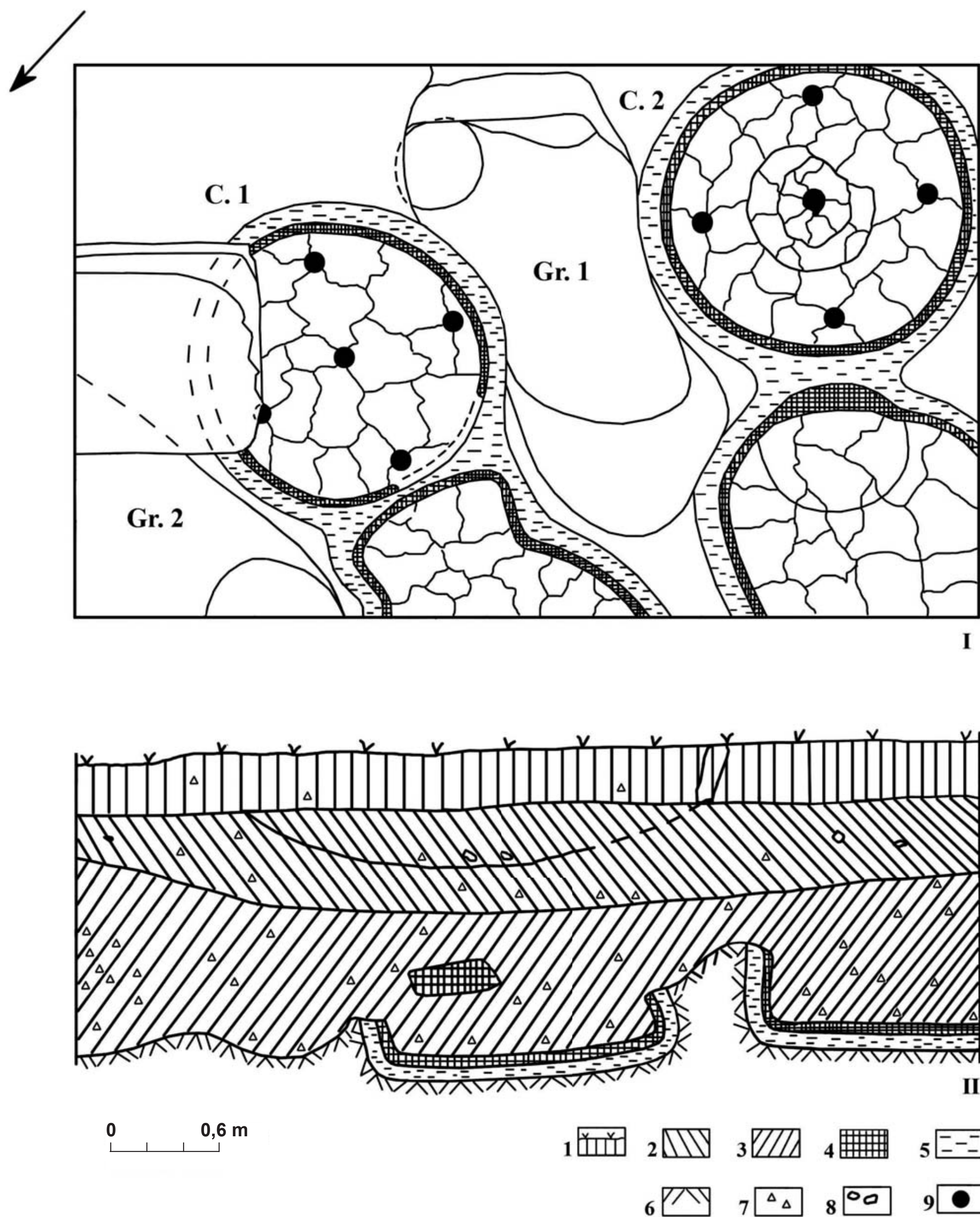

Fig. 2. Secțiunea I, plan (I) și profilul nord-vestic (II). 1, sol vegetal; 2, sol cenușiu-închis; 3, sol cenușiu-deschis cu resturi arheologice; 4, lut ars; 5, sol viu ars; 6, lut viu; 7, ceramică; 8, pietre; 9, perforații în grătar.

Fig. 3. Secțiunea I (adâncimea 0,60-0,70 m). Vedere dinspre nord-vest.

precizarea că, din cauza insuficienței resurselor băneşti, dar şi pentru că ne-am propus conservarea ulterioară *in situ* a acestor complexe, în toamna anului 2013 nu a putut fi dezvelit şi cercetat integral nici unul dintre cuptoarele identificate.

Cuptorul 1 a fost semnalat sub stratul de cernoziom, la 0,50-0,55 m adâncime de la suprafața actuală a solului, pe fondul lutului viu **(Fig. 3)**. Acest cuptor nu s-a păstrat întreg, un segment din jumătatea lui nordică fiind distrus cu prilejul săpării gropii în toamna anului 2013, iar o altă porțiune din partea vestică a camerei de ardere a vaselor – de o intervenție din epoca modernă **(Fig. 4; 9; 10)**. Totuşi, s-a putut constata că instalația are o formă cvasitronconică, fiind în cea mai mare parte săpată în solul viu. Pereții camerei de ardere a vaselor sunt puțin arcuiți şi păstrați în partea de sud-est pe o înălțime maximă de 0,50 m şi o lungime de cca 1 m, iar în partea de nord şi sud-vest – distruşi până la bază de intervenții ulterioare. Urme ale unui eventual capac sau acoperământ, folosit în procesul arderii vaselor, nu s-au semnalat. De asemenea, nu au fost surprinse nici resturi de schelet sau cofraj de nuiele. Din pereții inițiali, a căror grosime depăşea probabil 0,10 m, s-a păstrat doar un strat de lipitură de lut fin, gros de circa 0,05 m. Umplutura camerei de ardere consta din pământ cenuşiu-închis, amestecat cu bucăți şi pigmenți de lut ars, numeroase fragmente ceramice, cărbune de lemn şi câteva oase de animale.

La adâncimea de cca 1,15-1,17 m de la suprafața solului se află platforma de susținere a vaselor, ce avea formă aproape circulară, cu dimensiunile de 1,50x1,55 m şi grosimea de cca 0,3-0,4 m. Fiind puțin albiată în partea centrală şi uşor înclinată în direcția pantei, platforma este prevăzută cu cinci perforații cilindrice, dispuse în cruce, una în mijloc şi patru spre margini, cu diametrele variind între 0,07 şi 0,09 m. De asemenea, s-a putut constata că placa de reverberație este alcătuită din două straturi de lipitură din lut amestecat cu paie şi pleavă, cu grosimea de cca 0,13-0,16 m fiecare, susținută la început de un cofraj de vergi de lemn.

Camera de foc este săpată în lutul galben steril, baza ei aflându-se la 1,7-1,76 m adâncime față de nivelul solului actual. Are formă aproximativ tronconică, cu diametrul mare de cca 1,35-1,45 m, fiind puțin mai îngustă decât camera de ardere a vaselor. Vatra cuptorului şi pereții focarului sunt lipite cu un strat de lut, cu grosimea de 0,02-0,04 m, a cărui culoare, în urma arderii oxidante, a devenit roşie-cărămizie. În cuprinsul focarului s-au semnalat cenuşă, resturi ceramice şi bucăți de lut ars, desprinse din partea inferioară a grătarului.

Gura cuptorului, de formă ovală, se găseşte în partea de vest, la cca 0,2 m de focarul propriu-zis şi are înălțimea de 0,35 m şi lățimea de 0,9 m. Prin intermediul acestei guri, ai cărei pereți au fost unşi cu un strat de lut fin fără ingrediente, gros de circa 0,02 m, se asigura legătura cu groapa olarului. Umplutura galeriei de foc consta din pământ amestecat cu multă cenuşă, lut ars şi numeroase fragmente de vase ceramice.

Groapa de alimentare cu combustibil, adâncă de 1,73-1,76 m, se află în partea de vest a cuptorului, la o distanță de circa 0,3 m de acesta. Întrucât intra sub peretele nord-vestic al secțiunii, aşa-numita cameră a olarului, care era se pare de formă ovală,

Fig. 4. Ceramică *in situ* pe grătarul cuptorului 1. Vedere dinspre nord-vest.

Fig. 5. Ceramică din groapa de acces a cuptorului 1 *in situ*. Vedere dinspre sud-vest.

Fig. 6. Ceramică *in situ* pe grătarul cuptorului 2. Vedere dinspre nord-vest.

Fig. 7. Ceramică din gura cuptorului 2 *in situ*. Vedere dinspre nord-nord-vest.

Fig. 8. Secțiunea I după degajarea cuptoarelor de olărie. Vedere dinspre sud-vest.

Fig. 9. Secțiunea I după degajarea complexelor. Vedere de sus, dinspre nord-vest.

Fig. 10. Cuptorul 1. Vedere de sus, dinspre nord-vest.

a fost cercetată doar parțial, pe o lungime de 0,6-0,8 m şi o lățime de 1,35 m. Este interesant de notat că groapa de acces are podeaua şi pereții unse cu un strat de lut, gros de cca 0,4 m, care este ars puternic la roşu-cărămiziu, la fel ca şi vatra şi pereții focarului. Umplutura gropii consta din pământ negru-cenuşiu, amestecat cu cenuşă, cărbune, lut ars, oase de animale şi numeroase fragmente ceramice **(Fig. 5)**.

Cuptorul 2 a fost descoperit la cca 1 m distanță spre sud de cuptorul 1, fiind însă de dimensiuni ceva mai mari şi mai bine păstrat **(Fig. 8; 9; 11)**. Ca şi la instalația precedentă, conturul camerei de ardere a vaselor a fost surprins sub stratul de cernoziom, la adâncimea de 0,6 m, ca o pată circulară de culoare cărămizie. Şi acest cuptor are formă cvasitronconică, fiind construit din două camere suprapuse: camera de foc şi cea de ardere a vaselor, despărțite printr-un grătar cu găuri circulare în plan.

Camera de ardere a vaselor are pereții puțin arcuiți, micşorându-i-se astfel deschiderea în partea superioară. Se pare că nu a avut un schelet sau cofraj din vergi de lemn, întrucât urme de nuiele înfipte vertical nu s-au surprins. Păstrați pe o grosime maximă de 0,06 m, pereții camerei constau din câteva straturi subțiri de lipitură arsă la roşu-cărămiziu. Ei s-au conservat pe o înălțime de 0,44-0,55 m. În solul de umplutură a camerei de ardere a vaselor, de culoare cenuşiu-închisă, s-au depistat bucăți de lut ars, numeroase fragmente ceramice, cărbune de lemn şi câteva resturi faunistice **(Fig. 6)**.

Grătarul, surprins la adâncimea de 0,97-1,05 m de la suprafața actuală a solului, are formă cvasicirculară, cu diametrele de 1,55x1,60 m. El este puțin înclinat pe direcția pantei, de la sud-est spre nord-vest. La fel ca şi la cuptorul 1, placa de reverberație este prevăzută cu cinci orificii, dispuse una în mijloc şi patru pe margini, cu diametre oscilând între 9-11 cm. De jur-împrejurul găurii centrale are o lipitură de lut de formă cvasicirculară, cu diametrul de circa 0,62-0,64 m şi grosimea de 0,03-0,05 m **(Fig. 11)**, reprezentând, se pare, urmele unei reparații. Demn de relevat este şi faptul că unele orificii erau acoperite cu cioburi, ce provin în majoritate de la ulcioare cu gura trilobată. După toate probabilitățile, cuptorul, înainte de a fi abandonat, fusese pregătit pentru arderea unei noi şarje de vase. Focarul era săpat în argilă. În toamna anului trecut nu s-a reuşit însă degajarea şi cercetarea lui.

Gura cuptorului, îndreptată spre vest-nord-vest, este de formă ovală, cu lățimea de 0,85 m şi înălțimea de 0,40 m. Ca şi la cuptorul 1, gura de foc se deschidea ca o pâlnie spre groapa de alimentare cu combustibil. Împrejur, galeria de foc era unsă cu un strat subțire de lut fin, care în timpul arderii oxidante a căpătat la suprafață culoare roşie-cărămizie, afectând chiar şi lutul viu, până la o profunzime de 0,10-0,15 cm. Gura de alimentare cu combustibil a cuptorului 2 era umplută cu pământ negru, amestecat cu multă arsură, cenuşă, cărbuni şi numeroase cioburi **(Fig. 7)**.

Groapa de alimentare cu combustibil se află în fața gurii de foc, la o distanță de circa 0,35 m de cuptorul propriu-zis. Ea nu a putut fi cercetată complet, deoarece intra sub taluzul nord-vestic al secțiunii. Are probabil formă ovală, cu diametrul mic de cca 1,50 m, pereții uşor arcuiți şi fundul drept, aflat la adâncimea de cca 1,6 m de la nivelului actual de călcare al solului. În fața gurii se află o albiere plină cu cenuşă, cărbuni, arsură şi cioburi, ce are formă aproximativ ovală, cu dimensiunile de cca 0,50x0,80 m şi profunzimea de 0,10 m față de podeaua camerei olarului. La fel ca şi la cuptorul 1, atât fundul cât şi pereții gropii olarului au fost unse cu un strat de lut, gros de cca 0,04 m, care a ars puternic, la roşu-cărămiziu. Umplutura gropii consta din pământ cenuşiu, amestecat cu cenuşă, cărbune, lut ars, oase de animale şi numeroase fragmente ceramice.

Groapa 1 **(Fig. 2, I; 9)** a fost descoperită în zona dintre cuptoare, la adâncimea de cca 0,6 m de la nivelul actual al solului. Are formă neregulată, oarecum oval-alungită, cu dimensiunile de 2,6x0,86-1,1 m şi adâncimea de cca 2,0-2,1 m, fiind orientată cu

axul lung pe direcția vest-est. Pe latura estică prezintă două trepte neregulate, aflate la adâncimea de 1,3 şi, respectiv, 1,6 m, iar pe cea vestică un prag, situat la adâncimea de 1,8 m de la nivelul actual de călcare a solului. În colțul de vest al gropii s-a surprins o poliță cotlonită, cu lungimea de 0,48 m, înălțimea 0,17-0,20 m şi profunzimea de 0,14 m. În colțul de nord-vest al gropii a fost semnalată o scobitură de formă aproximativ ovală, cu diametrul de 0,50x0,55 m, baza rotunjită şi adâncimea de cca 0,20 m față de fundul gropii. Umplutura acestei gropi consta din pământ cenuşiu-deschis amestecat cu lut galben umblat, lut ars la roşu, numeroase cioburi ceramice şi câteva oase de animale.

Groapa 2 **(Fig. 2, I; 8)** a fost semnalată în colțul nordic al săpăturii, în imediată apropiere de cuptorul 1. Întrucât intra sub pereții de nord-est şi de nord-vest ai săpăturii, a fost cercetată doar parțial, mai exact un segment din ea, cu dimensiunile de 1,5x0,9 m şi adâncimea de 1,6 m de la suprafața actuală a solului. În partea de vest, groapa prezintă o albiere, săpată şi ea numai în parte, fiindcă intra sub taluzul secțiunii. Are formă ovală ori, mai probabil, circulară, cu diametrul de 0,75 m, fundul rotunjit şi profunzimea de 0,2 m de la nivelul identificării. Umplutura gropii consta din sol cenuşiu-deschis, amestecat cu pigmenți de lut galben, arsură şi foarte multe fragmente ceramice.

În ceea ce priveşte destinația, judecând după conținut şi amplasarea lor în raport cu instalațiile de ars ceramica, amândouă gropile au fost folosite, după toate aparențele, pentru depozitarea olăriei rebutate şi a resturilor menajere.

***

Din descrierea cuptoarelor de olărie şi a gropilor alăturate descoperite la Vorniceni-*Gura Văii*, reiese că ne aflăm în fața unor instalații de ars ceramică perfecționate, care alcătuiau, împreună cu atelierele de olărie propriu-zise încă neidentificate şi eventual alte complexe similare din vecinătate, un veritabil „cartier" meşteşugăresc specializat în producerea ceramicii. În privința structurii lor, ambele instalații de ars ceramică se compuneau din câte o groapă de acces şi două camere suprapuse ale cuptorului propriu-zis (camera de ardere a vaselor şi camera de foc), despărțite printr-un grătar perforat. La fel ca şi gropile de alimentare cu combustibil, cuptoarele erau în mare măsură adâncite în pământ, având înălțate la suprafața solului doar o parte din pereții camerelor de ardere a vaselor, care s-au distrus încă din vechime.

Analogiile cele mai apropiate, atât din punct de vedere geografic cât şi tipologic, pentru complexele de olărie de la Vorniceni se găsesc în aşezarea rurală medievală din perioada dominației tătaro-

Fig. 11. Cuptorul 2. Vedere dinspre nord-vest.

mongole de la Lozova-*Oanța*[9], situată la doar cca 3,5 km depărtare spre vest. Amintim că în rezultatul unor săpături de salvare, efectuate în anul 1959 în acest important sit arheologic, au fost scoase la lumină, printre altele, două cuptoare cu reverberație, aflate într-o stare de conservare foarte bună[10]. Dar, spre deosebire de instalațiile cercetate de noi, care aveau fiecare câte o groapă de acces, instalațiile de ars ceramică de la Lozova constituiau un complex unitar, ambele fiind alimentate cu combustibil din interiorul unei singure gropi a olarului, se pare de formă rectangulară, din care s-a putut cerceta numai o porțiune. De formă cvasitronconică, cu diametrul maxim de 1,7 m, cuptoarele propriu-zise erau săpate în cea mai mare parte în solul viu. Ele aveau pereții ambelor camere (focarul şi camera de ardere a vaselor) construiți din lut, cu grosimea de 10-15 cm, şi grătarele masive, prevăzute cu câte cinci găuri, făcute una în mijloc şi patru spre margine. Este interesant de remarcat că perforațiile din centru erau

9 Рафалович, Полевой 1964, 241-247.

10 Menționăm în context că unul dintre cuptoarele de olărie descoperite la Lozova a fost conservat şi expus un timp la Muzeul Național de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău (Полевой, Бырня 1974, 33, nota 1), dar, din păcate, nu s-a păstrat până în prezent.

cilindrice, cu diametrul de 0,10 m, iar cele dinspre margine aveau formă romboidală în plan, cu latura de 0,10 m. De asemenea, menționăm că în preajma cuptoarelor de olărie a fost semnalată o groapă pentru aruncarea ceramicii rebutate, care avea formă cvasicirculară în plan, cu diametrele de 1,60x1,75 m şi adâncimea de 0,9 m.

Din aşezarea rurală de la Lozova-*Oanța* provine şi un tezaur de monede de argint, din care s-au recuperat 30 de piese bătute în diferite centre ale Imperiului Mongol sub domnia lui Jani-Bäg, Berdi-Bäg (1357-1359) şi Abd Ullah (1362-1369)[11]. Foarte probabil, ascunderea acestui tezaur s-a produs în circumstanțele tulburi de la sfârşitul dominației tătaro-mongole în zonă, când îşi încheie existența şi aşezările de la Lozova şi Vorniceni.

***

Inventarul descoperit cu prilejul sondajului din toamna anului 2013 în situl arheologic de la Vorniceni-*Gura Văii* constă în principal din ceramică, la care se adaugă şi câteva zeci de oase de animale. Aşa cum deja am menționat, cantitatea de ceramică recuperată este considerabilă, fiind găsită din abundență atât în complexele de olărie, cât şi în gropile alăturate. Cu regret, ea se află, toată, în stare fragmentară, reconstituirea formelor întâmpinând anumite dificultăți. Precizăm însă că în articolul de față nu prezentăm decât foarte sumar materialul ceramic descoperit, cu atât mai mult că el necesită încă prelucrare, restaurare şi studiere detaliată.

Cu excepția câtorva cioburi de vase smălțuite, găsite în stratul de cultură şi care datează, se pare, dintr-o epocă mai recentă, toată olăria aparține categoriei cunoscute în literatura de specialitate cu denumirea „ceramică roşietico-gălbuie”, specifică pentru aşezările urbane şi rurale aflate sub stăpânirea Hoardei de Aur.

Ceramica respectivă se caracterizează printr-o pastă fină, cu nisip cernut şi rare concrețiuni calcaroase în compoziție. Vasele au fost lucrate fără excepție la roata cu turație medie şi apoi arse într-o atmosferă oxidantă, pereții dobândind o culoare roşietico-gălbuie, mai mult sau mai puțin uniformă **(Fig. 12-14)**. Forma cea mai frecvent întâlnită în cadrul ceramicii descoperite la Vorniceni este aceea de ulcior cu cioc de scurgere şi o toartă. Alte tipuri atestate, dar mult mai rar, sunt vasele amforoidale, castroanele şi oalele-borcan. Cele mai multe dintre recipiente au fost ornamentate cu diferite motive decorative, ce constau din caneluri, nervuri în relief, linii incizate orizontal, în val sau în zigzag, simple sau în benzi, ghirlande incizate, impresiuni dispuse oblic executate cu un

Fig. 12. Ceramică descoperită în cuptoarele 1 (1, 4, 7-9) şi 2 (6, 11), în gropile 1 (10) şi 2 (3, 5) şi în strat (2).

[11] Нудельман 1976, 91; Spinei 1994, 259.

instrument dințat **(Fig. 12, 3-6; 14, 1-8, 12)** ş.a.

Corespondențe apropiate pentru ceramica descoperită la Vorniceni se găsesc în aceeaşi aşezare sătească din vremea dominației tătaro-mongole de la Lozova-*Oanța*, dar şi în multe altele sincrone din Codrii Moldovei, încă necercetate prin săpături[12]. După aprecierea specialiştilor, principalele centre de producție a ceramicii roşietico-gălbui din Moldova au fost aşezările de la Costeşti şi Orheiul Vechi, devenite oraşe prospere în prima jumătate a sec. XIV[13]. Datorită particularităților sale de ordin tehnologic, olăria respectivă, care este de origine răsăriteană, a cunoscut în vremea dominației tătaro-mongole o largă răspândire şi întrebuințare, fiind lucrată, precum arată şi descoperirile de la Lozova ori Vorniceni, şi în atelierele din mediul rural.

În cadrul săpăturii de la Vorniceni-*Gura Văii* au fost descoperite şi 60 de resturi faunistice, recoltate din complexele de olărie şi din gropile menajere alăturate. Conform analizei arheozoologice efectuate de către Roman Croitor[14], toate fragmentele osoase au permis identificarea lor specifică, ele aparținând diferitor specii de mamifere domestice ori sălbatice. Astfel, s-a putut stabili că 52 de oase (părți de craniu, mandibulă, membre ş.a.) provin de la bovine, fiind atribuite la doi indivizi, dintre care unul de vârstă matură, iar altul imatur. Alte cinci resturi osoase, inclusiv un fragment de maxilar inferior, aparțin speciei *Ovis aries*, mai exact unei ovine de vârstă matură. Câinele, animal ce nu are importanță economică directă, este reprezentat prin două fragmente osoase râmase de la un individ matur. Singura specie de mamifer sălbatic, mistrețul, este documentat printr-un fragment de mandibulă cu un rest de dinte, aparținând unui individ de vârstă matură. În context, menționăm faptul că pentru materialul faunistic descoperit în zona cuptoarelor de olărie de la Lozova au fost identificate cinci specii de animale, şi anume zimbrul, lupul, boul, porcul şi oaia, primele două fiind mamifere sălbatice, iar celelalte domestice[15].

***

Deşi foarte restrâns şi departe de a furniza date suficiente pentru rezolvarea multiplelor probleme ridicate, sondajul arheologic de la Vorniceni-*Gura Văii* a dovedit convingător că această aşezare medievală prezintă o importanță deosebită pentru

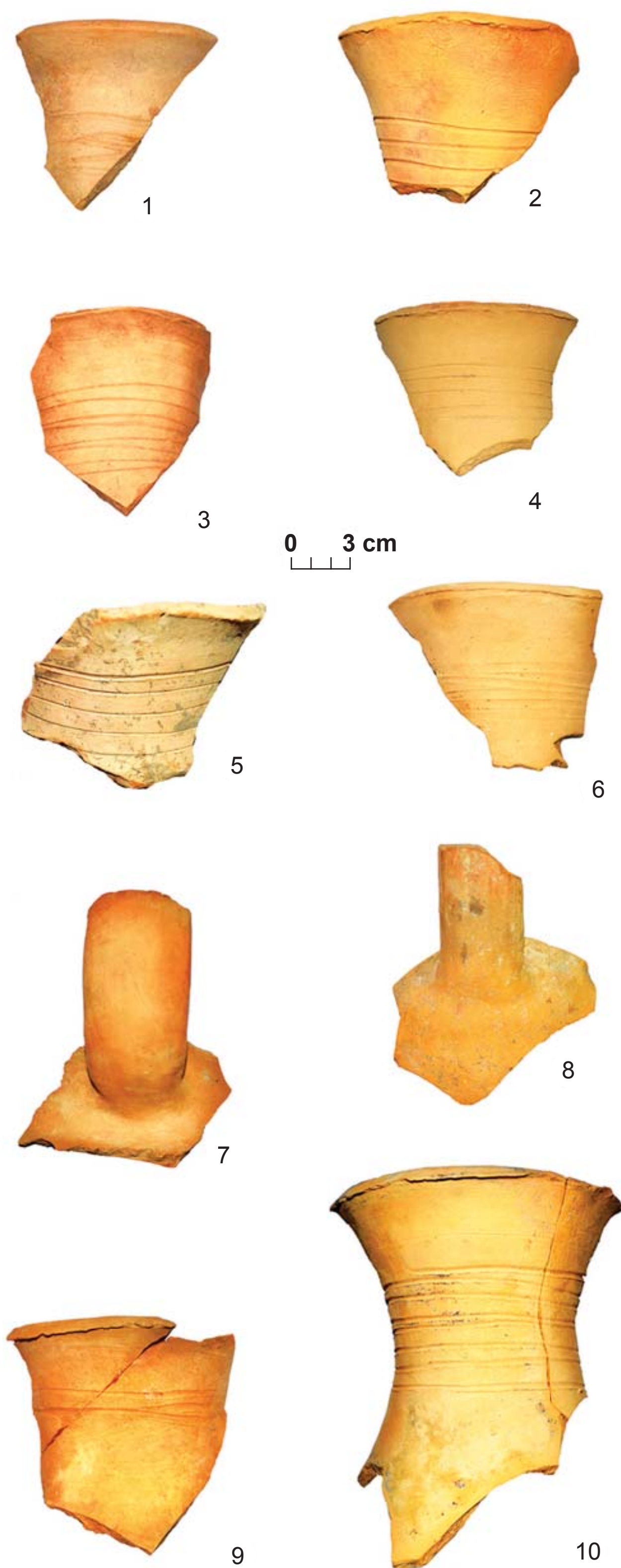

Fig. 13. Ceramică găsită în cuptorul 2, camera de ardere a vaselor (1-3, 7, 10) şi groapa de acces (4-6, 8, 9).

---

12 Рафалович, Полевой 1964, 241-247; Полевой 1964, 182-197; Полевой, Бырня 1974, 33.

13 Spinei 1994, 254-255; Batariuc 2010, 243-244.

14 Mulțumim şi cu acest prilej dlui dr. Roman Croitor pentru studiul arheozoologic realizat asupra resturilor de faună găsite în situl medieval de la Vorniceni-*Gura Văii*.

15 Рафалович, Полевой 1964, 242.

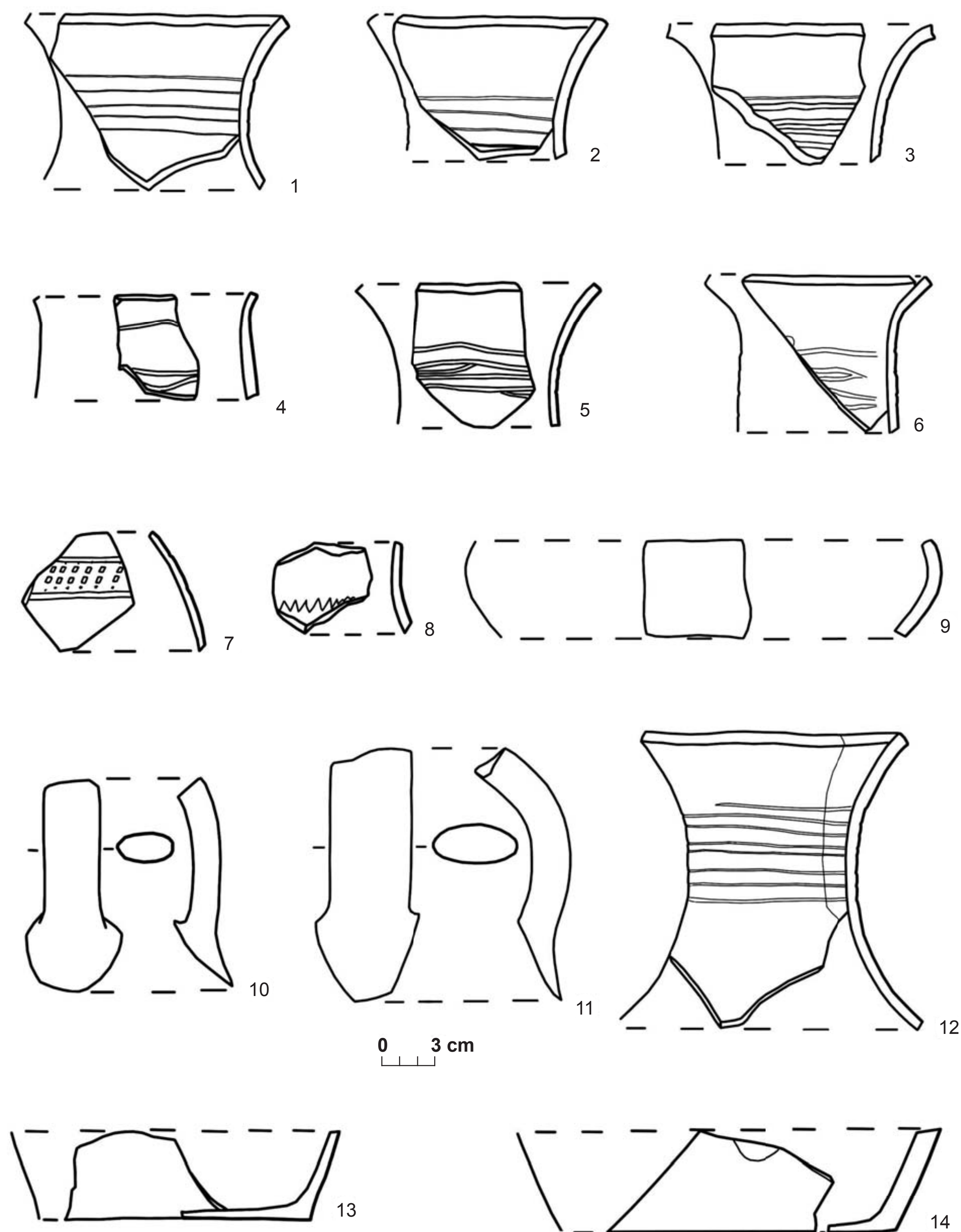

Fig. 14. Ceramică descoperită în cuptoarele 1 (1, 3, 5, 7-11, 13) şi 2 (2, 6, 12), gropile 1 (4) şi 2 (14).

cunoaşterea realităților istorice din Codrii Moldovei în perioada dominației tătaro-mongole. Semnificațiile științifice pe care le relevă vestigiile scoase la lumină în 2013 impun cercetarea cât mai complet posibilă a obiectivului arheologic de la Vorniceni-*Gura Văii*, cu atât mai mult că persistă pericolul distrugerii lui de diverse lucrări de construcție şi gospodăreşti. Fără îndoială, o cercetare sistematică ar permite determinarea limitelor şi structurii „cartierului meşteşugăresc" al olarilor, cunoaşterea diferitor aspecte ale olăritului practicat aici, stabilirea întinderii, densității şi a caracterului locuirii propriu-zise, încadrarea cronologică mai exactă a vestigiilor scoase la lumină, precum şi elucidarea altor aspecte de natură socio-economică şi culturală referitoare la această aşezare medievală de pe malul drept al Bucovățului. Totodată, explorarea arheologică cât mai completă a sitului de la Vorniceni-*Gura Văii* şi a microzonei învecinate ar contribui la clarificarea unor probleme fundamentale ale arheologiei secolului al XIV-lea, cum ar fi cele ce vizează continuitatea populației autohtone în acest spațiu, conviețuirea comunităților locale cu etniile alogene etc.

SUMMARY

TWO POTTERY KILNS FROM 14TH CENTURY DISCOVERED IN VILLAGE VORNICENI, STRAŞENI DISTRICT

The authors present the key data about a small archaeological excavation conducted in 2013 on a site dating from the period of the Tatar-Mongol domination and situated today on the territory of the village Vorniceni, in a place called *Gura Văii*.

The site was discovered during the digging of a utility hole. Although the archaeological excavation was carried out on just 15 square meters, the researchers found two pottery kilns and two holes of different dimensions used to store the broken pottery and household waste. A large quantity of pottery fragments (over eight thousand), as well as animal bones, were collected from the site.

Both pottery kilns consisted from an entrance fire pit and two chambers – a fire chamber and a burning chamber – divided by a perforated grill.

Like the access holes, the quasi-tronconic-shaped kilns with a diameter from 1,5 to 1,6 metres were built underground, with only a part of the burning chambers being on the surface. The closest analogies to the type of pottery kilns found in Vorniceni are located in Lozova-*Oanța*, the area of a rural medieval site from the 14th century.

The pottery discovered in Vorniceni belongs to the category known in the special literature as "red-yellow pottery" that was characteristic of the urban and rural settlements under the domination of the Golden Horde. Most of the potteries found in Vorniceni were jugs with a handle and a spout for liquid. Other types of pottery, found much more rarely, were amphora-type pots, bowls and pots-jar.

Pottery similar to the pottery discovered in Vorniceni was also found in Lozova-*Oanța*, as well as in Costeşti, Orheiul Vechi and so on.

РЕЗЮМЕ

ДВА ГОНЧАРНЫХ ГОРНА XIV-ГО ВЕКА, ИССЛЕДОВАННЫЕ В СЕЛЕ ВОРНИЧЕНЬ, СТРЭШЕНСКИЙ Р-Н

Авторы рассматривают основные результаты археологических исследований, произведенных в 2013 г. на поселении Ворничень-*Гура Вэий*, относящейся к периоду татаро-монгольского господства в регионе. Расположенный в самом центре села, в местности под названием *Гура Вэий*, археологический памятник был открыт в ходе выкапывания хозяйственной ямы, когда был обнаружен и частично разрушен гончарный горн. Хотя площадь раскопа была небольшой (15 кв.м.), были обнаружены два горна для обжига керамики и две ямы различных размеров, для бракованой глиняной посуды и бытовых отходов. Также, было собрано значительное количество фрагментов керамики (более восьми тысяч) и костей животных.

Что касается структуры гончарных горнов, оба комплекса состояли из предтопочной ямы и двух камер, топочной и обжигательной, разделенные перегородкой-решеткой. Имея куполообразную форму, диаметром 1,5-1,6 м, печи, как и предтопочные ямы, большей частью были углублены в землю и лишь верхняя часть стен обжигательных камер выходила на поверхности земли. Самые близкие аналогии для Ворниченских гончарных горнов известны на средневековом сельском поселении XIV-го века Лозова-*Оанца*.

Керамика, собранная в процессе раскопок Ворниченских горнов, относится к известной в литературе категории «красно-желтой керамики», характерной для городских и сельских поселений, находившихся под властью Золотой Орды. Из керамических форм, наиболее часто в Ворничень встречается тип одноручного кувшина с ойнохоевидной горловиной. Реже представлены амфоры, миски и горшки. Керамика, аналогичная керамике обнаруженной в Ворничень, известна на том же поселении Лозова-*Оанца*, а также в Костешть и Орхеюл Векь.

BIBLIOGRAFIE

Batariuc 2010: P.-V. Batariuc, *Din nou despre ceramica “Hoardei de Aur” din teritoriul dintre Carpați şi Prut*. AM, XXXIII, 2010, 243-253.

Spinei 1994: V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV* (Chişinău 1994).

Vornic ş.a. 2012: V. Vornic, I. Ursu, L. Bacumenco-Pîrnău, R. Pîrnău, L. Ciobanu*, Cercetările arheologice din situl medieval de la Lozova*-La hotar cu Vornicenii. *Rezultate preliminare*. RA, vol. VIII, nr. 1-2, 2012, 222-226.

Власенко 2012: И. Власенко, *Результаты разведывательных работ в центральных и северных районах Республики Молдова*. Tyragetia, vol. VI, nr. 1, 2012, 225-232.

Нудельман 1976: А.А. Нудельман, *Топография кладов и находок единичных монет*. АКМ, вып. 8 (Кишинев 1976), 91.

Полевой 1964: Л.Л. Полевой, *Об одной из групп керамики на поселениях в XIV в. в Пруто-Днестровском междуречье*. В сб.: Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР (Кишинев 1964), 182-197.

Полевой, Бырня 1974: Л.Л. Полевой, П.П. Бырня, *Средневековые памятники XIV-XVII вв*. АКМ, вып. 7 (Кишинев 1974), 33-34.

Рафалович, Полевой 1964: И.А. Рафалович, Л.Л. Полевой, *Раскопки гончарных горнов на поселении Лозово*. В сб.: Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР (Кишинев 1964), 241-247.

03.03.2014

SONDAJUL ARHEOLOGIC ÎN SITUL MEDIEVAL ȚIPOVA-*DEFILEUL IVĂNESEI*, R-NUL REZINA

Sergiu POPOVICI

Cuvinte-cheie: Ţipova, construcţie din piatră, evul mediu, sec. XV.
Keywords: Ţipova, stone construction, medieval centuary, the 15th century.
Ключевые слова: Ципова, каменное сооружение, средние века, XV в.

Situl arheologic medieval Ţipova-*Defileul Ivănesei* este amplasat în limitele Rezervaţiei Peisagistice Ţipova, rezervaţie situată pe malul drept al fluviului Nistru, între satele Horodişte şi Ţipova (r-nul Rezina). Aici relieful teraselor vechi, pliocene ale Nistrului sunt secţionate de valea râului Ţipova (numit şi Jidava) şi văile afluenţilor acestuia. Depresiunile înguste ale râului oferă un aspect pitoresc peisajului, la care se adaugă multiple cascade cu altitudinea de până la 5-11 m şi un sistem impresionant de forme de relief carstic. Frumuseţea zonei este amplificată şi de vegetaţia care acoperă versanţii calcaroşi ai văilor. Pe cursurile superioare ale acestora se găsesc pâlcuri de pădure seculară, unii arbori având vârsta de peste 150 de ani[1]. Prielnic locuirii umane, spaţiul respectiv a fost populat din cele mai vechi timpuri, dovadă fiind mai multe situri arheologice descoperite atât pe teritoriul rezervaţiei, cât şi în zona adiacentă.

Monumentul arheologic Ţipova-*Defileul Ivănesei* se află la 0,9 km nord-vest de Complexul rupestru „Adormirea Maicii Domnului" din s. Ţipova, la poalele a doi versanţi ai defileului Ivănesei **(Fig. 1)**. A fost descoperit în anii 1988-1989 de către membrii Asociaţiei Ecologice şi Culturale „Phoenix", care, între altele, intenţionau să creeze în zonă un muzeu în aer liber. Se preconiza ca obiectele de patrimoniu găsite în apropierea satelor Ţipova, Saharna, Horodişte şi Lalova să fie expuse în cadrul acelui muzeu **(Fig. 2)**. Tot atunci în defileul Ivănesei au fost depistate ruinele unei construcţii masive din piatră. După ce vestigiile au fost curăţate de vegetaţie, s-a observat forma dreptunghiulară a construcţiei. Alte investigaţii asupra acestui obiectiv nu

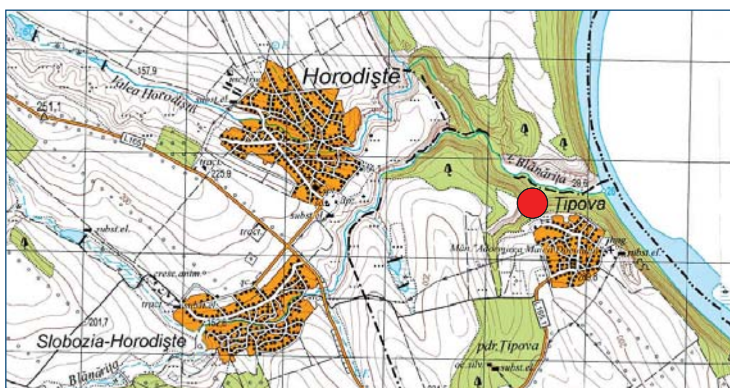

Fig. 1. Poziţia topografică a sitului medieval Ţipova-*Defileul Ivănesei*.

Fig. 2. Membrii Asociaţiei Ecologice şi Culturale „Phoenix".

---
[1] Boboc ş.a. 2007, 47.

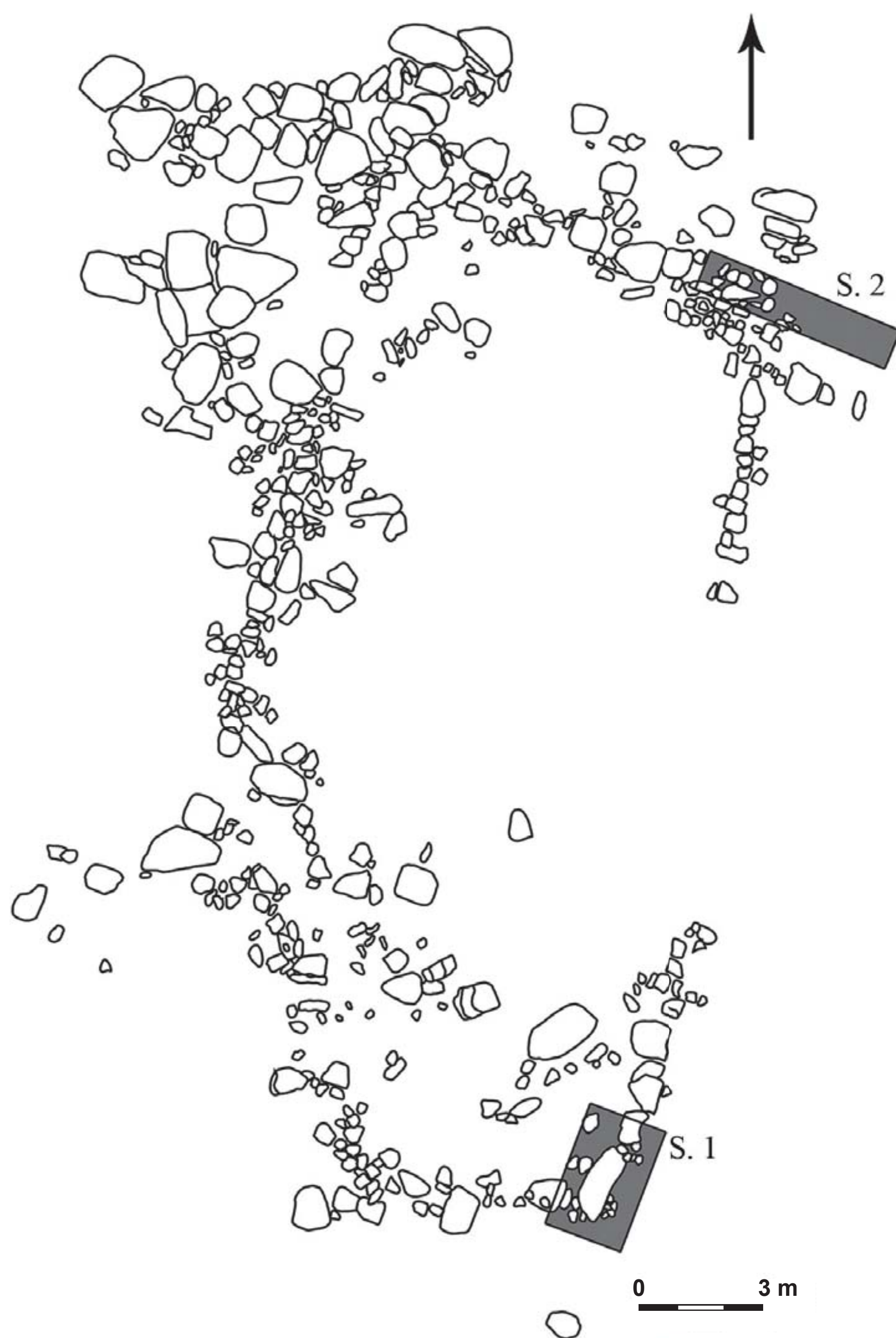

Fig. 3. Releveul grafic al construcției din piatră.

sunt cunoscute. Abia în anul 2012, grație unei colaborări dintre Agenția Națională Arheologică şi Muzeul Național de Etnografie şi Istorie Naturală[2], a fost posibilă cercetarea parțială a complexului respectiv.

În urma investigațiilor arheologice de suprafață a au fost stabilite forma şi dimensiunile mai exate ale ansamblului din piatră şi s-a realizat releveul grafic al complexului **(Fig. 3)**. Astfel, s-a remarcat că obiectivul are lungimea de cca 28 m şi lățimea maximă (în partea centrală) de cca 13 m.

Pentru determinarea succesiunii şi morfologiei straturilor arheologice şi depistarea materialului arheologic necesar pentru încadrarea culturală şi cronologică a sitului în cauză, în colțurile sud-estic şi nord-estic ale ruinelor construcției au fost trasate două sondaje **(Fig. 3; 4, 1; 5)**.

În urma săpăturilor, am constatat că fundația construcției din piatră a fost executată prin adâncirea în roca

[2] Aducem mulțumiri dlui arhitect Eugen Bâzgu pentru informațiile privind amplasarea obiectivului şi pentru contribuția adusă la cercetarea arheologică.

nativă a terasei calcaroase a râului Nistru. La zidărie a fost utilizat calcarul local, dimensiunile pietrelor variind de la cele mai mici de 5x10 cm până la blocuri mari de cca 0,5x1,0 m. Drept liant s-a folosit un amestec format din argilă şi nisip. În partea exterioară a construcției, în sondaj, au fost descoperite două blocuri de calcar fasonate de formă dreptunghiulară, care provin probabil dintr-un pereu menit să împiedice surparea zidului sau eroziunea pământului de apele pluviale.

Materialul arheologic descoperit în sondaje este reprezentat de ceramică şi fragmente de oase de animale. Ceramica este lucrată la roata rapidă, din pastă de lut în

Fig. 4. Sondajul 1, vedere dinspre sud-vest.

Fig. 5. Ceramică descoperită în sondajul 1.

amestec cu nisip, mică şi şamotă. Culoarea suprafeţei exterioare a majorităţii absolute a cioburilor, care provin de la vase borcan şi oale cu toarte, este cenuşie, ceramica roşietică fiind extrem de puţină. Cele mai multe recipiente erau, se pare, neornamentate. Fragmentele decorate prezintă linii incizate orizontale sau nervuri în relief **(Fig. 4, 2)**. Luând în consideraţie tehnologia de prelucrare, morfologia şi decorul vaselor, putem încadra ceramica descoperită în prima jumătate a sec. XV[3].

Ţinând cont de dimensiunile şi forma obiectivului cercetat, s-ar putea presupune că ruinele investigate aparţin unui edificiu zidit din piatră pentru oficierea cultului creştin. Fiind construit pe teritoriul moşiei s. Horodişte, ar fi interesant de menţionat faptul că cel mai vechi document privitor la această localitate datează din 24 ianuarie 1495. Este vorba despre un hrisov de la Ştefan cel Mare prin care se întărea nepoţilor lui Sima Rugină unele stăpâniri, printre care şi satul Horodişte pe Nistru, unde au fost Jaza vatamanul[4]. Merită amintit aici şi un document mai târziu, emis de cancelaria domnului Ieremia Movilă la 3 august 1595, care confirmă drepturile patrimoniale ale Mănăstirii Neamţ asupra unei părţi din moşia satului Horodişte. Legătura dintre situl medieval Ţipova-*Defileul Ivănesei* şi apariţia vieţii monahale în zonă s-ar putea demonstra doar după cercetări arheologice sistematice, alte afirmaţii în acest sens putând fi făcute doar cu titlul de ipoteză.

Fig. 6. Sondajul 2, vedere dinspre vest.

[3] Mulţumim dlui prof. dr.hab. Gheorghe Postică pentru sfaturile utile oferite în procesul cercetării sitului şi a examinării materialului ceramic.

[4] Ciocanu 2005, 25.

SUMMARY

PRELIMINARY RESULTS OF RESEARCH UNDERTAKEN IN MEDIEVAL SITE ŢIPOVA-*DEFILEUL IVĂNESEI*, REZINA DISTRICT

In this article we present the preliminary results of research undertaken in medieval site Ţipova-*Defileul Ivănesei*. Here were discovered traces foundation stone of a rectangular building with dimensions 28x13 m. Archaeological material discovered in surveys is ceramics, that finds analogies in medieval sites in the first half of the 15th century.

РЕЗЮМЕ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ ШУРФ НА СРЕДНЕВЕКОВОМ ПОСЕЛЕНИИ ЦИПОВА-*ДЕФИЛЕУЛ ИВЭНЕСЕЙ*, РЕЗИНСКИЙ Р-Н

Автор статьи вводит в научный оборот результаты небольших археологических раскопок на средневековом поселенииЦипова-*Дефилеул Ивэнесей*. Там были исследованы остатки наземной каменной конструкции прямоугольных очертаний, размерами 28x13 м. Обнаруженная в шурфах керамика находит аналогии на средневековых памятниках Молдавии первой половины XV в.

BIBLIOGRAFIE

Boboc ş.a. 2007: N. Boboc, T. Castraveţ, V. Cozma, V. Munteanu, A. Năstase, E. Tofan, *Rezervaţia Peisagistică Ţipova*. Mediul Ambiant, nr. 6 (36), 2007, 47-48.

Ciocanu 2005: S. Ciocanu, *Mănăstirea Horodişte de lângă s. Ţipova, consideraţiuni privind devenirea ei istorică*. BŞ REŞNM, vol. 3 (16), 2005, 24-53.

25.02.2014

INVESTIGAȚII ARHEOLOGICE PREVENTIVE ÎN COMUNA LĂPUŞNA. OBSERVAȚII PRELIMINARE

Ion URSU, Ion CEBAN, Sergiu HEGHEA

Cuvinte cheie: târg medieval, ceramică smălțuită, pivniță, necropolă, monede, cultură materială, biserică.

Keywords: medieval fair, glazed pottery, cellar, cemetery, coins, material culture, church.

Ключевые слова: средневековый торговый город, эмалированная керамика, погреб, кладбище, монеты, материальная культура, церковь.

În prezent pe teritoriul Republicii Moldova se află patru localități care în perioada medievală reprezentau importante centre urbane cu statut de reşedință de ținut. Dintre acestea numai Soroca şi Tighina au cunoscut o continuitate a existenței oraşului pe acelaşi teritoriu, de la fondare până în zilele noastre. Oraşul Orhei, inițial aşezat la coturile Răutului lângă satele de astăzi Trebujeni şi Butuceni în zona numită *Orheiul Vechi*, a fost strămutat pe locul actual mai târziu, prima atestare documentară cu noua localizare datând din anul 1554[1].

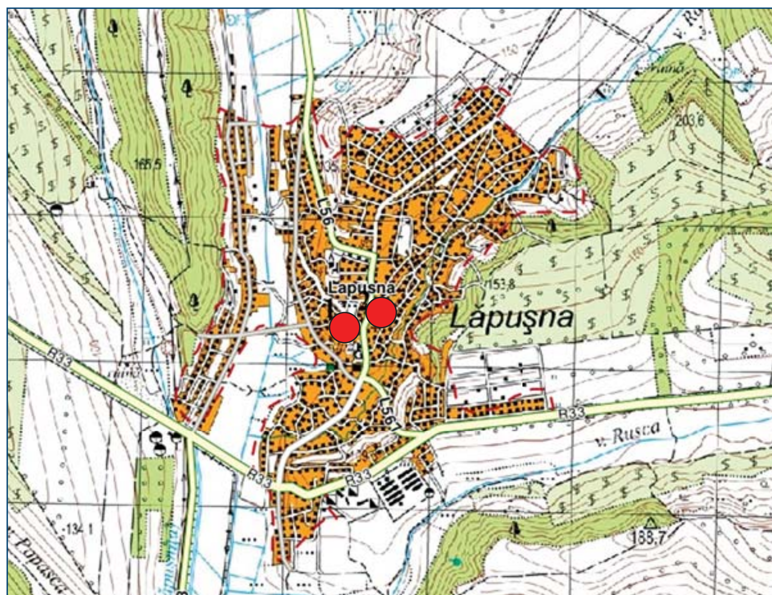

Fig. 1. Poziția topografică a punctelor cercetate: *Moara Veche* (1) şi *str. Alexandru Lăpuşneanu, nr. 2* (2).

O situație diferită, față de cele trei oraşe deja enumerate, cunoaştem în cazul Lăpuşnei. Primele atestări documentare ale localității datează din a doua jumătate a sec. XV şi reprezintă acte emise de cancelaria voievodală a Țării Moldovei cu referire la unele privilegii comerciale şi scutiri de vamă în această localitate. Cu toate că în actele respective nu se menționează statutul de târg, acest fapt fiind precizat într-un document de la 1489, ele sunt o dovadă evidentă că Lăpuşna era un punct economic important pe marele drum internațional care lega Polonia şi Transilvania de Crimeea şi Marea Neagră[2]. În sec. XVI târgul cunoaşte o evoluție majoră în domeniul economic şi administrativ. Pentru această perioadă sunt menționate documentar mai multe instituții şi funcții dregătoreşti specifice urbelor moldoveneşti, cum ar fi mari vătafi de ținut, pârcălabi şi hotnogi.

Schimbarea hotarelor de sud ale statului medieval moldovenesc, un şir de factori de ordin extern, dar şi intern, au dus la decăderea târgului, iar la 1694 el este dăruit, cu toate bunurile şi moşiile, de către domnul Constantin Duca mănăstirii Sfântul Ioan Gură de Aur din Iaşi[3]. În pofida faptului dat, oraşul nu dispare definitiv, documentele din primele decenii ale secolului următor demonstrând continuitatea existenței lui[4]. Ruralizarea definitivă a avut loc treptat până la începutul sec. XIX, când localitatea este menționată cu statutul de sat. Comuna actuală se află în cea mai mare parte pe teritoriul fostului târg. La Lăpuşna, până în zilele noastre, s-au păstrat unele toponime vechi ce amintesc de oraşul de altă dată. Astfel, aşezarea şi-a continuat neîntrerupt viața în aceeaşi vatră, fapt demonstrat şi de cercetările arheologice.

Primele investigații de teren au fost realizate în anul 1953 de către arheologul E.A. Rikman, în legă-

---

1 Sava 1944, 31-32.

2 Sava 1937, V-VI.

3 Sava 1937, X.

4 Sava 1937, 172-173, doc. Nr. 148.

Fig. 2. Secțiunea I. Vedere dinspre sud.

Fig. 3. Secțunea II. Vedere dinspre nord.

tură cu săparea gropii pentru construcția unui depozit subteran (beci). Pe parcursul intervențiilor de salvare au fost descoperite vestigii ale unor ziduri din piatră, în opinia arheologului ele fiind temeliile ce au aparținut câtorva construcții din cărămidă. La fel, au fost înregistrate trei morminte şi un bogat material ceramic. Autorul cercetărilor a considerat resturile de zidărie ca fiind urmele unor construcții importante din perioada de înflorire a târgului. De asemenea, E.A. Rikman a identificat şi perioada de decădere a oraşului şi distrugerea construcțiilor, pe acelaşi teritoriu fiind plasat un cimitir datat în sec. XVII-XVIII[5].

Următoarele cercetări arheologice la Lăpuşna au fost efectuate abia în anul 1999 de către o echipă de specialişti condusă de Vlad Ghimpu. S-au executat câteva sondaje în vatra veche a târgului, în preajma depozitului construit în anii 50 ai secolului trecut, în aceeaşi zonă unde a intervenit şi E.A. Rikman, precum şi la biserica din sat. De asemenea, au fost înregistrate câteva date sumare despre un cuptor de ars cărămizi şi trasată o secțiune deasupra beciului din piatră, la care ne vom referi mai amănunțit în expunerea rezultatelor cercetărilor noastre. Autorii încadrează vestigiile descoperite, cu excepția bisericii, în secolele XV-XVIII, atribuindu-le perioadei de existență a târgului Lăpuşna[6].

Cercetările arheologice de teren efectuate de noi în toamna anului 2013[7] au fost desfăşurate în două zone din vatra veche a târgului **(Fig. 1)**, fiind excavate cinci secțiuni, dintre care patru (I-IV) pe teritoriul *Morii Vechi*, în apropiere de depozitul subteran (în perimetrul unde au fost efectuate cercetări de către predecesorii noştri în anii 1953 şi 1999) şi una (V) lângă biserică. Primele patru secțiuni au fost trasate pe locul unde va fi construit un edificiu din cadrul proiectului „Reabilitarea Curții medievale Lăpuşna pentru vizite turistice (History tour)". Scopul propus a constat în eliberarea de sarcină arheologică a terenului ce urmează a fi supus deranjamentelor legate de săparea gropii fundației noului edificiu. Secțiunile I-III au avut dimensiunile de 2x14 m, fiind amplasate pe direcția nord-sud (secțiunile I-II) şi est-vest (secțiunea III). Secțiunea IV a fost trasată parțial deasupra beciului vechi, având formă

5 Рикман 1954, 91-97.

6 Ghimpu ş.a. 2000, 159-172.

7 Cercetările au fost posibile datorită suportului financiar acordat de primăria comunei Lăpuşna, pentru care fapt ținem să mulțumim şi pe această cale conducerii administrației publice locale.

pătrată, de 4x4 m. Adâncimea secțiunilor a variat între 40 şi 80 cm, astfel stratul cultural fiind de o grosime redusă, cu foarte puțin material arheologic.

Marea majoritate a artefactelor descoperite provin din gropi. În secțiunile I-III **(Fig. 2; 3)** au fost înregistrate şi cercetate trei complexe adâncite, dintre care două reprezentau gropi de provizii **(Fig. 4; 5)**. Amenajările pentru păstrarea cerealelor aveau formă de pară cu fundurile rotunjite. Groapa 1 din secțiunea I **(Fig. 4)**, în care s-au găsit şi semințe carbonizate de la câteva specii de cereale, avea pereții bine neteziți şi arşi. Ambele complexe pentru depozitare au fost reutilizate, după încetarea funcționalității lor, ca gropi menajere. Spațiul gol a fost umplut cu deşeuri din masă organică, oase de animale şi fragmente ceramice. Dintre cioburile ceramice au putut fi reconstituite mai multe tipuri de vase, reprezentând oale, ulcioare, căni ş.a. **(Fig. 12)**. Recipientele pot fi divizate în vase simple şi emailate (smalțul aplicat fiind de diferite culori), cu diverse forme de decor **(Fig. 13)**. Din categoria pieselor de ceramică mai fac parte şi fragmentele de cahle şi teracotă, atât cu smalț, cât şi fără.

În urma analizei materialului osteologic[8] din gropile în discuție s-a stabilit că toate oasele au aparținut unor animale domestice, cum ar fi bovine, ovicaprine şi porcine. Probabil în apropiere a existat un abator, fapt ce ar îndreptăți cantitatea impunătoare de resturi animaliere în complexele respective.

Secțiunea IV **(Fig. 6; 7)** a fost trasată pe beciul vechi cu scopul de a preciza lungimea lui, a-i urmări arhitectura şi a verifica existența sau lipsa altor zidării adiacente. Ridicarea beciului vechi s-a realizat prin săparea unei gropi dreptunghiulare adânci de peste 7 m cu pereții verticali, în care s-a clădit beciul cu tavanul boltit, iar după finisarea construcției din piatră, groapa a fost astupată cu sol până la nivelul de călcare. Noi am înregistrat conturul gropii şi am continuat cercetarea prin scoaterea solului utilizat la astuparea beciului, fără a afecta pereții gropii. La adâncimea de 4 m a fost surprinsă o latură a bolții beciului, solul fiind scos până la fundul gropii. La fel, am extins săpătura în afara gropii, pe suprafața de 1 m.p. în partea de nord, adică în spatele beciului, pentru a ne convinge că acesta nu continuă mai departe **(Fig. 7)**. Astfel, pe beci a fost săpată o suprafață de 4x4 m, până la adâncimea de 1,2 m, şi excavat solul din groapa beciului pe o porțiune de 3x1 m, până la adâncimea de 7 m. Rezultatele investigațiilor în acest perimetru ne-au permis fixarea stratigrafiei şi stabilirea formei şi dimensiunilor beciului. Astfel, pivnița păstrată foarte bine până astăzi, reprezintă o construcție din piatră, boltită, singulară şi unitară, anexe sau legături cu alte construcții lipsind.

Fig. 4. Groapa 1 din secțiunea I

Fig. 5. Groapa 1 descoperită în secțiunea II.

Conform datelor obținute, beciul poate fi datat la începutul sec. XVIII, reprezentând un depozit al negustorilor acelor vremuri, în care se păstrau în cea mai mare parte produse alimentare.

În nici una din secțiunile de la *Moara Veche* săpate de noi nu au fost înregistrate urme de zidărie sau eventuale gropi ale unor şanțuri de temelie, astfel că în zona respectivă, în perioada existenței târgului, nu s-au aflat alte construcții din piatră, cu excepția beciului păstrat până astăzi, care însă este construit mai târziu.

Secțiunea V a fost trasată la aproximativ 50 m nord de biserică, în curtea de pe fosta adresă *Ceapaev nr. 2,* actualmente strada Alexandru Lăpuşneanu. Acolo a fost identificat cimitirul târgului Lăpuşna **(Fig. 8, 9)**, datat preliminar de noi în veacurile XV-XVII. Cimitirul se află pe un spațiu ce include terenurile a mai mul-

[8] Aducem mulțumiri dlui dr. Roman Croitor pentru cercetarea realizată asupra materialului faunistic provenit din situl de la Lăpuşna.

Fig. 6. Secțiunea IV, după degajarea gropilor. Vedere dinspre est.

Fig. 7. Secțiunea IV. Groapa beciului cu bolta.

tor gospodării ale localnicilor, precum şi sub un drum. Această împrejurare a dus la distrugeri irecuperabile obiectivului arheologic de importanță deosebită, o parte dintre morminte fiind scoase la suprafață de apele pluviale chiar în mijlocul drumului, fapt ce ne-a impus să luăm măsuri urgente şi să intervenim prin săpături de salvare, chiar dacă acest lucru nu a fost planificat şi nu au fost prevăzute cheltuieli.

Pe o suprafață de 27 m.p. (secțiunea de 2x10 m cu trei casete) au fost cercetate integral sau parțial 30 de morminte. Toate scheletele aveau orientarea vest (capul) – est (picioarele), cu unele abateri de câteva grade, excepție făcând o singură înmormântare, în care defunctul era cu capul spre nord-nord-vest. Înmormântările sunt creştine, decedații fiind depuşi în decubit dorsal, cu brațele pe piept sau abdomen. Majoritatea gropilor funerare nu depăşeau adâncimea de 0,4 m, unele schelete fiind înregistrate chiar după decuparea primului strat de sol. Situația dată poate fi explicată atât prin tradiția de a săpa gropile la o adâncime mică, cât şi prin erodarea sau mişcarea solului din cauza condițiilor de mediu. O bună parte dintre schelete sunt suprapuse, identificându-se câteva modalități de amplasare a unor asemenea situații. În unele cazuri fundul gropilor de sus nu atingeau scheletul din groapa suprapusă, între aceste două schelete păstrându-se un strat de sol. În asemenea condiții ambele schelete sunt păstrate fără a fi înregistrate deranjamente. Cunoaştem însă şi situații când săparea gropii unui mormânt nou distrugea scheletul mai vechi, oasele deranjate fiind aşezate grămadă lângă picioarele defunctului înmormântat ulterior. Alteori suprapunerile erau triple sau cvadruple. Densitatea mare de morminte, dar şi numeroasele suprapuneri şi întretăieri, demonstrează existența îndelungată a necropolei, precum şi numărul mare al populației ce utiliza acest cimitir.

Doar la o mică parte dintre morminte s-au păstrat contururile gropilor. Acestea aveau forme trapezoidale sau rectangulare, cu colțurile rotunjite. La câteva dintre morminte au fost fixate urme de lemn. Reieşind din observațiile asupra resturilor lemnoase păstrate, defuncții erau aşezați pe un aşternut din crengi şi stuf, iar deasupra se punea un capac din scânduri în formă de segment de arc. Astfel, defunctul nu era înmormântat într-un sicriu propriu-zis, ci se aşeza pe un pat vegetal, după care se acoperea cu un capac din lemn prelucrat[9]. La două dintre morminte, în partea superioară a gropii, au fost identificate resturi de lemn (probabil de la crucile fixate la capul decedaților).

Conform rezultatelor analizei antropologice[10], dintre 23 schelete care au putut fi supuse cercetării, nouă au aparținut unor femei, opt unor bărbați, cinci erau de

[9] Obiceiul utilizării unor construcții funerare asemănătoare (aşternut vegetal şi capac din lemn) este păstrat până în prezent în memoria locuitorilor în etate din Lăpuşna.

[10] Analiza antropologică a scheletelor provenite din necropola de la Lăpuşna a fost realizată de dna dr. Angela Simalcsik, cercetător ştiințific grad III, Secția de Cercetări Antropologice, Academia Română – Filiala Iaşi, căreia îi aducem şi pe această cale mulțumirile noastre.

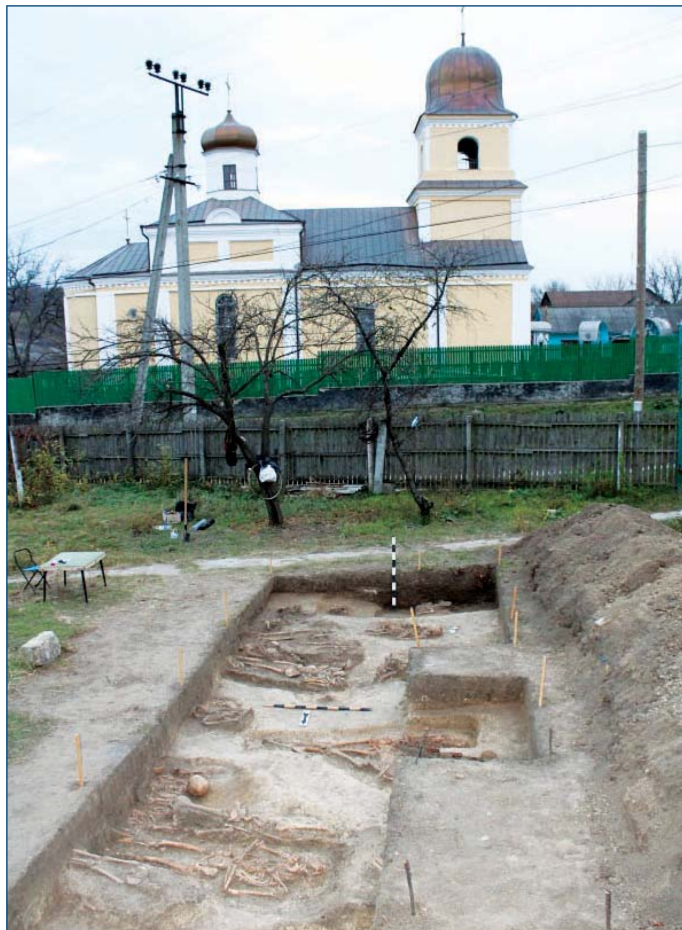

Fig. 8. Secțiunea V. Vedere dinspre nord.

Fig. 9. Secțiunea V. Vedere dinspre sud.

Fig. 10. Piese de os descoperite în secțiunea II.

Fig. 11. Monede (1-6) şi inel de bronz (7), verigă de bronz (8) şi piesă de os (9), descoperite în necropola medievală.

Fig. 12. Vase ceramice găsite în secțiunea II.

copii, iar unul nu a putut fi determinat. Cea mai înai tată vârstă de deces nu depășește 55 de ani și cei m tineri sunt copiii între 2 și 12 ani.

În cadrul necropolei au fost găsite șase monec medievale **(Fig. 11,1-6)**, patru dintre care se aflau regiunea pieptului celor decedați, fapt ce demonstrează practicarea unui obicei de punere a monedelor în mână, probabil legat de cutuma *obolului lui Charon.* Piesele monetare provin din diferite monetării din țările vecine, cum ar fi Polonia, Ungaria și Imperiul Otoman. Cea mai veche monedă este emisă în perioada domniei lui Matei Corvin (1458-1490), iar cea mai târzie în timpul domniei regelui polon Sigismund al III-lea (1578-1632). De asemenea, în cuprinsul unui mormânt s-au descoperit o verigă din bronz și un inel sigilar lucrat din același metal **(Fig. 11, 7-8)**.

Judecând după informația oferită de monedele descoperite în morminte, necropola de la Lăpușna

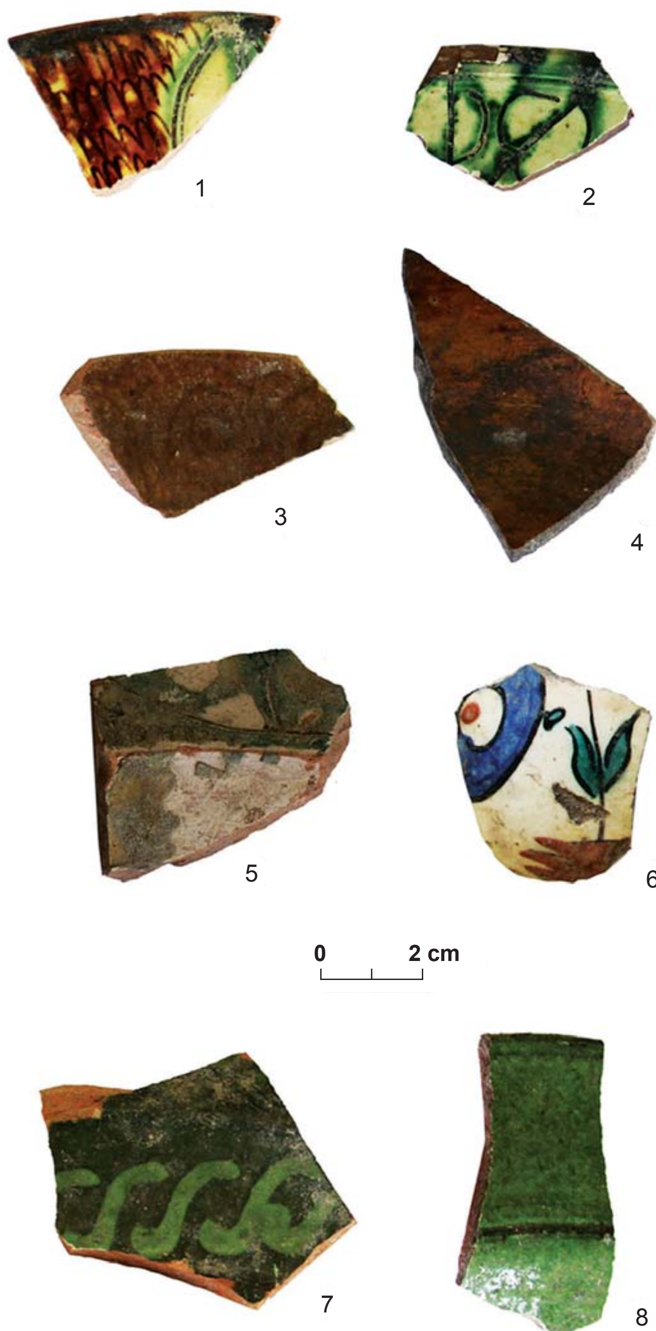

Fig. 13. Fragmente de vase ceramice smălțuite, găsite în secțiunile I și II.

poate fi datată preliminar în perioada sec. XV-XVII. Având în vedere numărul mare de schelete, densitatea lor şi numeroasele suprapuneri, considerăm că descoperirile făcute de noi în anul 2013 fac parte din cimitirul târgului.

Situl arheologic Lăpuşna reprezintă o mărturie valoroasă a trecutului medieval al spaţiului pruto-nistrean şi totodată a întregii regiuni est-carpatice, în care s-a constituit şi a evoluat Ţara Moldovei de odinioară. Spre regret, în prezent vestigiile vechiului oraş sunt în proces continuu de distrugere, de aceea este necesară cercetarea lor urgentă, iar acolo unde este posibil, şi conservarea lor *in situ*.

SUMMARY

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN LAPUŞNA COMMUNE. PRELIMINARY CONSIDERATIONS

This article presents preliminary results of rescue excavations carried out on the territory of Lăpuşna in 2013. Following archaeological investigations were drawn five sections of which one in the medieval necropolis. In sections I and II were found household pits and supplies, with a varied ceramic material and a large number of bones of domestic animals. In section IV was investigated stone basement partially recorded information about the size and architecture of this medieval monument. Another important result is the discovery and research an area of the old cemetery located near the present church fair. There were identified 30 Christian graves from XV-XVII century. In the funerary complexes were found several medieval coins and a ring seal.

Lăpuşna archaeological site is one of the most important monuments of the medieval history of the area investigated region. Today the remains of the old city are in continuous process of destruction that is strictly necessary research and conservation, where possible, local archaeological heritage.

РЕЗЮМЕ

ПРЕВЕНТИВНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В КОМ. ЛЭПУШНА. ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

В статье представлены предварительные результаты спасательных археологических раскопок, проведенных на территории коммуны Лэпушна в 2013 г. Было разбито пять раскопов, из которых один в периметре средневекового некрополя. В I и во II раскопах выявлены контуры хозяйственных ям, в которых находился богатый керамический материал и большое количество костей домашних животных. В раскопе IV был частично исследован построенный из камня подвал, зарегистрированы интересные данные о размерах и архитектуре этого средневекового памятника. Другой важный результат – это обнаружение и исследование части старого кладбища средневекового города, расположенного около нынешней церкви. Здесь были зарегистрированы 30 христианских погребений XV-XVII вв., в инвентаре которых найдено несколько средневековых монет и печатное кольцо.

Археологический памятник Лэпушна является одним из самых важных средневековых памятников Пруто-Днестровского междуречья. В настоящее время остатки старого города находятся в процессе постоянного разрушения, поэтому необходимо срочно исследовать и законсервировать, где это возможно, археологическое наследие данного населенного пункта.

BIBLIOGRAFIE

Ghimpu ş.a. 2000: V. Ghimpu, R. Blanovschi, N. Ghimpu, *Cercetări arheologice preliminare în târgul medieval din Lăpuşna*. Tyragetia, IX, 2000, 159-172.

Sava 1937: A. Sava, *Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşnei* (Bucureşti 1937).

Sava 1944: A. Sava, *Documente privitoare la târgul şi ţinutul Orheiului* (Bucureşti 1944).

Рикман 1954: Е.А. Рикман, *Разведывательные раскопки в селе Лапушна в 1953 г.* Изв. МФ АН СССР, № 6 (20), 1954, 91-98.

20.03.2014

CÂTEVA DATE ISTORICE ŞI ARHEOLOGICE PRIVIND ÎNCEPUTURILE SATULUI ŞI MĂNĂSTIRII RĂCIULA

Sergiu TABUNCIC, Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Răciula, hrisov domnesc, cercetare arheologică, cultură materială, groapă, ceramică.

Keywords: Raciula, princely letter, archaeological research, material culture, the hole, pottery.

Ключевые слова: Рэчула, господарская грамота, археологические исследования, материальная культура, яма, керамика.

Mănăstirea Răciula este aşezată în codrii Moldovei de răsărit, pe o veche vatră de locuire românească din valea râului Ichel. În prezent aşezământul monastic se întinde pe partea central-nord-estică a satului omonim – Răciula **(Fig. 1)**, sat ale cărui începuturi par a fi mai vechi decât data menţionării primilor călugări de aici în documentele vremii. Arealul circumscris locului unde se află satul şi mănăstirea, precum şi zona din proximitate, dinspre valea Bîcului Superior, au o profundă rezonanţă istorică.

Pe aceste plaiuri s-au descălecat mai multe sate încă din timpurile când voievozii Ţării Moldovei luau în stăpânire ţinuturile pruto-nistrene, unde Hoarda de Aur îşi perpetuase dominaţia. În hrisoavele domneşti localităţile date sunt consemnate începând din prima parte a veacului XV, întemeierea lor datând desigur din perioade mai timpurii. Una dintre aceste aşezări este seliştea lui Heghetiş, pomenită într-un uric de la Ilie Voievod, datat între ianuarie 1432 şi 4 februarie 1433, prin care Staia primeşte danie satele Tuzara şi unde este cneaz Onică[1]. Actul de donaţie precizează că Tuzara se situa la obârşia pârâului Jelcova, amintindu-se şi numele cneazului satului – Nicoară, iar despre celălalt sat, unde este cneaz Onică, se arată că se afla mai jos de seliştea lui Heghetiş. Satul Tuzara de pe Jelcova (un afluent al Bîcului) dăinuie şi în prezent, sub acelaşi nume purtat vreme de aproape şase secole, după cum şi satul megieş al cneazului Onică înscrie o existenţă neîntreruptă până astăzi, cu denumirea Nişcani[2]. În hrisovul menţionat, ambele localităţi sunt atestate cu hotarele lor vechi, folosite din veac, fără să mai fie indicate, întrucât erau cunoscute, cele ale satului unde este cneaz Onică mărginindu-se pe o parte cu seliştea lui Heghetiş. Se pare că aceasta între timp s-a pustiit, căci, după data cărţii domneşti de mai sus, dispare din documente. În opinia unor istorici, ea

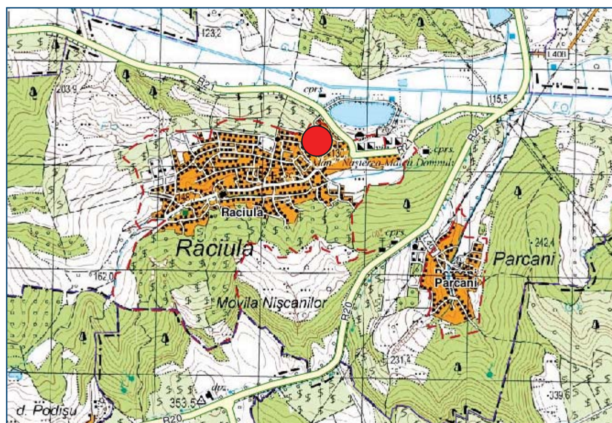

Fig. 1. Poziţia topografică a mănăstirii Răciula.

ar putea fi localizată pe teritoriul satului actual Răciula[3], care se potriveşte cel mai mult prin amplasamentul său cu zona unde seliştea respectivă apare semnalată. În lipsa datelor documentare exacte, identificarea sa mai precisă (ca şi a altor sate medievale dispărute) n-ar fi posibilă decât cu ajutorul cercetărilor arheologice.

Toponimul Răciula, ca atestare scrisă, îşi are originile probabil într-o perioadă anterioară sfârşitului sec. XVI, când pe moşia satului Neşcani[4] apare o poiană cu denumirea de Recila. Credem că numele satului Răciula porneşte anume de la această variantă – poiana Recila –, folosită într-un zapis de mărturie din anul 1599, iulie 25. Adeverit de fruntaşii târgului Orhei cu peceţi (câţiva vameşi şi preoţi, un căpitan, un vornic şi un vătaf de sâneţari, şoltuzul cu 12 pârgari, un negustor şi mulţi oameni bătrâni şi tineri orăşeni), zapisul s-a dat la mâna Căzacului, feciorul Hanţului de la Sferja[5], care cumpără o moşie în satul Neşcani, şi cu poiana Recila, drept 120 taleri bani buni. Vânzătorii acestor ocini drep-

[1] DRH, A, I, 159-160, 484, 505.

[2] Ambele sate fac parte din r-nul Călăraşi.

[3] DRH, A, I, 463.

[4] Este vorba de acelaşi sat Nişcani menţionat mai sus.

[5] Astăzi toponimul Sferja / Sverja desemnează o parte din pământurile situate între satele Răciula şi Nişcani.

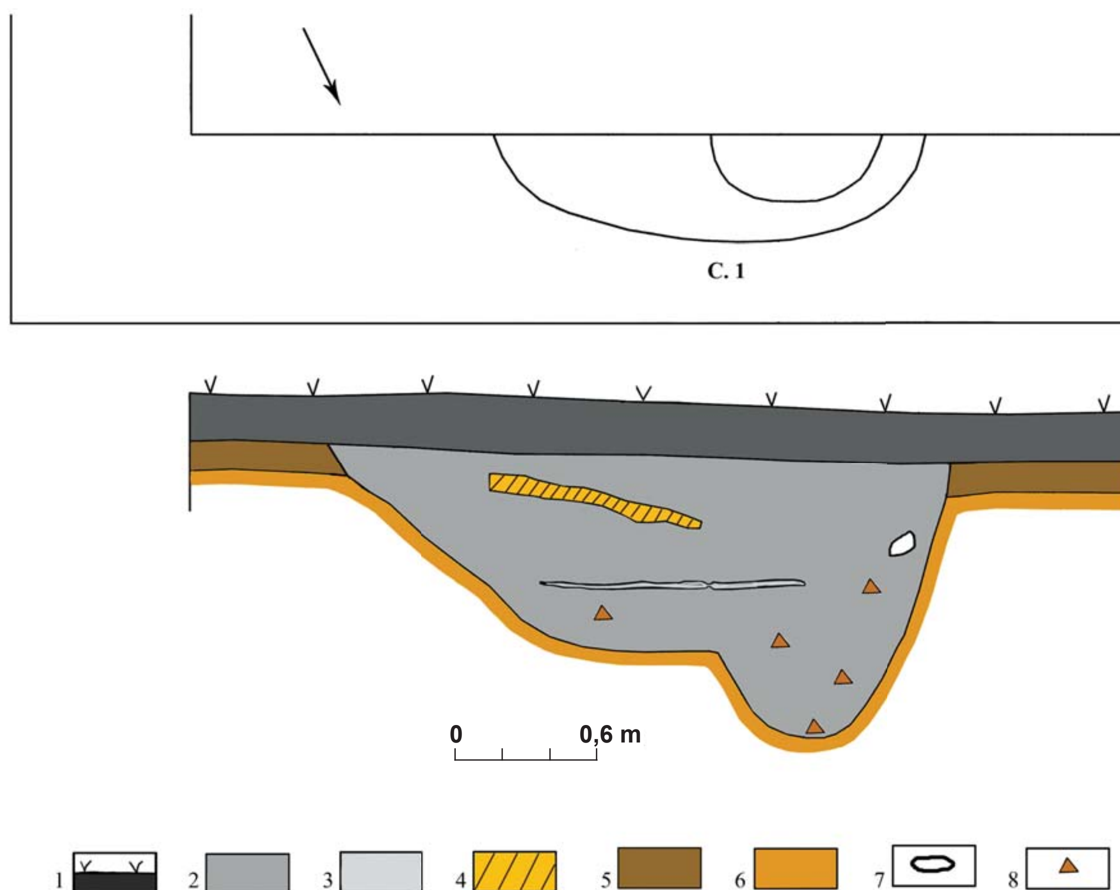

Fig. 2. Colţul nord-estic al şanţului pentru gard. Complexul adâncit, plan şi profil. 1, strat vegetal; 2, sol cenuşos; 3, cenuşă; 4, lut umblat; 5, sol cafeniu; 6, lut viu; 7, pietre; 8, ceramică.

te sunt şi ei cunoscuţi: Ghiorghiţă, feciorul Divicianului de la Ghetilova[6], şi Malence, sora Divicianului. Actul de cumpărătură urma a fi confirmat beneficiarului şi de către domnul ţării printr-un hrisov de întăritură[7].

Evident, poiana Recila nu putea să se afle decât într-o pădure a Nişcanilor, sat cu hotare pe vremuri mult mai întinse decât cele actuale, cuprinzând şi părţile satului Răciula de astăzi. Nu avem nici o îndoială că vatra acestei din urmă localităţi a fost iniţial o poiană în pădure – probabil tocmai acea poiană Recila –, care prin defrişări succesive avea să devină din ce în ce mai mare. La sfârşitul veacului XVIII, după vreo două sute de ani de existenţă, ea se afla în stăpânirea unor locuitori pioşi din Nişcani, care decid să o pună sub autoritatea unei mănăstiri ce avea să se înfiinţeze pe acea bucată de loc. Astfel s-a deschis o nouă pagină – de această dată ecleziastică – în istoria poienii Recila.

Actul întemeietor al mănăstirii Răciula – un mic schit la începuturi, cu hramul Naşterii Maicii Domnului – este pomenit într-o scrisoare a feţelor bisericeşti şi sătenilor din Nişcani din 15 iunie 1798. Iscălită de preoţii Ioan Harea şi Leonte Bârâiacul, apoi de răzeşii Andrei Roşca, Ioniţă Roşca, Simeon Stratan şi Constantin Stratan şi adeverită de mitropolitul ţării Iacov Stamati, scrisoarea ne spune că numiţii răzeşi au făcut cu a lor cheltuială şi osteneală un schitişor pe dreapta lor moşie de baştină, Nişcanii, în poiana ce se numeşte Răciula. Printr-o danie a ctitorilor, aşezământul a fost înzestrat cu pământuri arabile şi pădure, bunuri care ar fi trebuit să fie îndestulătoare pentru hrana şi chiverniseala părinţilor călugări ce aveau să poposească în schit. În scurt timp, la 1 decembrie 1799, dania pentru mănăstioara Răciula – parte din moşia satului Nişcani – a fost recunoscută şi întărită de către domnul Moldovei Constantin Alexandru Ipsilanti, prilej cu care s-a confirmat şi o hotărnicire a acelor stăpâniri, făcută la 31 mai 1798[8]. Primii călugări stabiliţi în poiana Răciulei n-au reuşit să pună pe picioare o viaţă monastică durabilă, părăsind chiliile de timpuriu – la 1811. Din acel an, aici începe să funcţioneze o nouă comunitate monahală, alcătuită din călugăriţe venite de la schitul Mana din apropierea mănăstirii Curchi, care între timp fusese desfiinţat. De atunci încoace, numeroase generaţii de slujitoare ale Domnului au trecut porţile sfântului lăcaş de la Răciula, fiecare din ele aducân-

[6] Azi satul Ghetlova, r-nul Orhei.
[7] MEF, I, 162-163.
[8] MEF, XI, 323-325.

1

2

Fig. 3. Complexul adâncit, vederi dinspre est (1) şi nord (2).

Fig. 4. Ceramică de uz comun (1, 3-5) şi smălţuită (2).

du-şi contribuţia la propăşirea spirituală şi materială a schitului şi mănăstirii[9].

Am ţinut să relevăm câteva momente mai importante din istoria incipientă a acestei vetre călugăreşti, aflată în strânsă legătură cu cea a satelor din împrejurimile sau cuprinsul poienii Recila de odinioară. Cercetarea arheologică întreprinsă în anul 2013 la mănăstirea Răciula aduce câteva noi date din trecutul său, lărgindu-ne orizontul de cunoştinţe despre această oază duhovnicească de pe malul drept al Ichelului Superior.

[9] Pentru o abordare mai recentă a unor aspecte din trecutul acestui centru monahal se poate vedea Brihuneţ 2013, 513-528.

Pe data de 24 iulie 2013 Agenţia Naţională Arheologică a fost înştiinţată de către dl arhitect Eugen Bâzgu despre faptul că în şanţul deschis la Mănăstirea Răciula cu ocazia construcţiei unui gard-zid de piatră împrejmuitor au ieşit la iveală nişte vestigii arheologice. Arhitectul menţionat este autorul proiectului acestei construcţii, iar vestea îi fusese adusă de maica Laurenţia Bortă, secretara mănăstirii. În aceeaşi zi ne-am deplasat la faţa locului pentru o informare mai detaliată asupra descoperirilor anunţate şi precizarea situaţiei arheologice din teren. În urma acestei documentări s-a realizat necesitatea unei intervenţii operative într-o zonă restrânsă cu potenţial arheologic evidenţiat întâmplător cu prilejul lucrărilor de excavare a şanţului pentru fundamentul gardului.

Cercetarea s-a desfăşurat în zilele următoare şi a avut drept scop prevenirea distrugerii unor vestigii aflate sub acest pericol, prin decopertarea prin săpături, înregistrarea şi recuperarea artefactelor scoase la lumină. Zona cu potenţial arheologic se află în proximitate de colţul nord-estic al gardului proiectat, din pământul excavat recoltându-se mai multe fragmente de vase ceramice atribuite perioadei timpurii de funcţionare a complexului monastic. Şanţul săpat pentru gard din marginea de nord-est a teritoriului mănăstirii avea lăţimea de 0,75-0,80 şi adâncimea de 0,60-0,80 m, fiind orientat pe direcţia vest-nord-vest (280°) – est-sud-est **(Fig. 2)**. Pentru studierea stratigrafiei şi depistarea unor eventuale complexe arheologice, s-a procedat la răzuirea pereţilor şi a fundului şanţului în zona de unde provenea materialul ceramic, pe o lungime de cca 8 m. Stratigrafia verticală din cuprinsul şanţului s-a dovedit a fi foarte simplă: strat vegetal de 0,20-0,25 m grosime ce conţinea fragmente ceramice şi alte resturi din perioada modernă şi mai recentă; urma un strat cafeniu, gros de cca 0,15-0,20 m, în care se găseau rare cioburi din epoca modernă; sub acest strat, la nivelul de 0,45-0,50 m, a apărut lutul galben steril.

După taluzare, la cca 1 m distanţă de colţul nord-estic interior al şanţului, în partea lui de sud, atât în profil cât şi în plan, a fost surprins un complex adâncit, probabil o groapă, de dimensiuni mari, cu destinaţia neprecizată **(Fig. 2; 3)**. Fiindcă intra sub peretele sudic al şanţului, iar mijloacele necesare pentru o săpătură de oarecare întindere ne lipseau, groapa respectivă a putut fi cercetată doar parţial. S-a constatat că ea porneşte de la baza solului vegetal, respectiv de la 0,25 m adâncime, având la acest nivel o lungime de cca 2,7 m. În plan, conturul gropii a fost evidenţiat după răzuirea fundului şanţului, la adâncimea de cca 0,75 m de la suprafaţa actuală a solului. Groapa avea formă circulară sau, mai degrabă, ovală, fiind surprinsă pe o lungime de 1,80 m şi o pe o lăţime maximă de 0,47 m. Un segment din partea superioară a complexului s-a distrus prin lucrările de construcţie a gardului. Groapa prezenta pereţii mai

Fig. 5. Ceramică de întrebuințare curentă.

mult sau mai puțin înclinați spre interior şi fundul albiat. În partea vestică, complexul avea o adâncitură de formă aproximativ ovală sau circulară în plan, cu diametrul de cca 0,60 m, pereții oblici şi fundul rotunjit. Umplutura gropii consta din sol cenuşos, pigmentat cu lut ars şi cărbune, conținând numeroase cioburi ceramice, două fragmente de la un cazan de fontă, patru pietre de calcar de mici dimensiuni, o bucată de cărămidă şi câteva oase de animale. Judecând după dimensiuni, formă şi conținut, groapa respectivă a fost folosită pentru aruncarea resturilor menajere, dar inițial este posibil să fi o avut o altă întrebuințare, încă nedeterminată.

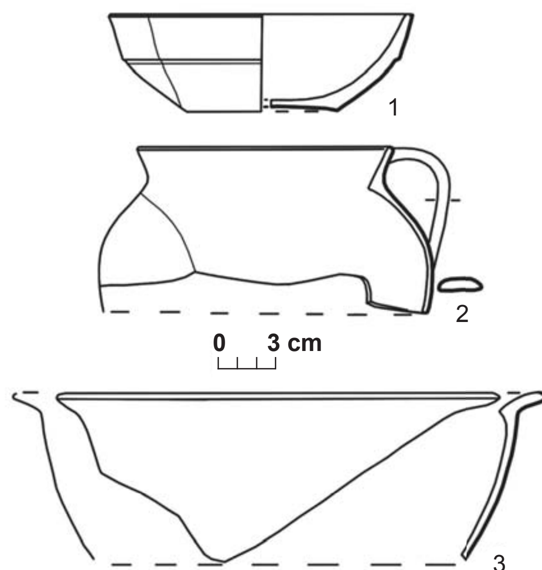

Fig. 6. Ceramică de uz comun.

Dintre resturile de cultură materială descoperite în cuprinsul complexului adâncit şi în strat, se remarcă ceramica, care este reprezentată prin peste 500 de fragmente, toate provenind de la vase lucrate la roata rapidă. În funcție de textura pastei, ornamentație şi funcționalitate, deosebim două categorii: vasele din pastă nisipoasă, de întrebuințare curentă, roşiatice sau negre-cenuşii, ce predomină covârşitor, şi vasele mai fine, roşiatice, dintr-o pastă compactă, epurată, deseori smălțuite. Repertoriul olăriei de uz comun este mai bogat, cuprinzând oale cu una sau două toarte, care sunt cele mai numeroase, borcane, castroane de diferite tipuri, căni şi capace **(Fig. 4, 1, 3-5; 5; 6)**. Majoritatea recipientelor uzuale erau decorate la exterior, sub margine şi pe partea superioară a corpului, cu benzi de linii orizontale drepte, vălurite sau/şi în zigzag de culoare alburie-gălbuie pictate cu caolin **(Fig. 4, 3-4; 5, 1-6, 8-9)**. Unele castroane prezentau asemenea decor pictat şi în interiorul vaselor **(Fig. 4, 1).** Sortimentul vaselor fine se reduce la castroane ori străchini, ce erau acoperite în interior cu smalț de diferite culori **(Fig. 4, 2)**, şi căni sau ulcioare, documentate prin câteva cioburi, între care şi o toartă rectangulară în secțiune, acoperită cu email verde.

Olăria de uz curent şi smălțuită prezentată pe scurt mai sus este caracteristică epocii medievale târzii şi moderne (sec. XVIII-XIX)[10]. În ce priveşte descoperirile de la mănăstirea Răciula scoase la lumină în vara anului trecut, ele se datează în limitele sec. XIX, mai curând în a doua jumătate a acestui veac. Este evident însă că pentru cunoaşterea mai aprofundată a diferitor aspecte ale culturii materiale a comunităților săteşti şi călugăreşti din perioada de început a localității şi mănăstirii Răciula, sunt necesare investigații arheologice de mai mare întindere în întreaga microzonă aferentă.

[10] Хынку 1969, 62-120.

SUMMARY

SOME HISTORIC AND ARCHEOLOGICAL DATA ABOUT RĂCIULA VILLAGE AND MONASTERY

The article focuses on documents about some settlements and historical places from the micro area of the village of Răciula, Călăraşi District, as well as the results of an archaeological research conducted at the local monastery in the summer of 2013.

The first written attestation about medieval housing from this area dates back to 1432-1433, when a document signed by Ilie Voievod mentioned a place called Selistea lui Heghetis. According to some researchers, Selistea lui Heghetis was situated somewhere on the current territory of the village of Răciula.

Later, a document dated July 25th 1599 mentioned the Recila glade situated on the estate of the village of Nişcani, which today is neighbouring Răciula. Two centuries later, in a document dated June 15th 1798, probably the same Recila glade is mentioned under the name of Răciula glade. It belonged to people from Nişcani, who donated it to monks who established there a hermitage. The hermitage took over the name of the glade and became Răciula hermitage and later Răciula monastery.

During the construction of a stone fence at Răciula monastery in 2013, a large old dump for domestic waste was discovered there containing over 500 pieces of pottery. All of them represent pots made with the help of a rapidly rotating pottery wheel. Depending on the raw material, design and use, were established two types of pots: reddish or black-grey pots made from sandy clay for daily use (most of them) and more delicate, reddish, sometimes enamelled pots.

This type of pottery is characteristic of the late medieval and early modern period (18th-19th centuries). The items discovered at Răciula monastery date back to the 19th century, most probably its second half.

РЕЗЮМЕ

НЕСКОЛЬКО ИСТОРИЧЕСКИХ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ДАННЫХ ОБ ОСНОВАНИИ СЕЛА И МОНАСТЫРЯ РЭЧУЛА

В статье представлены несколько данных из исторических источников относительно некоторых селищ и упомянутых в средневековых документах местностей микрозоны села Рэчула Кэлэрашского р-на, а также результаты спасательных археологических исследований, произведенных летом 2013 г. у одноименного монастыря.

Первые письменные упоминания о населении этого края в средневековье датируются 1432-1433 гг., когда в грамоте Ильи Воеводы отмечено селище Хегетиша. Оно располагалось, по мнению некоторых исследователей, где-то на территории нынешнего села Рэчула.

Впоследствии, в акте, составленном 25 июля 1599 г., говорится о поляне Речила на территории села Нишкань, которое сейчас находится по соседству с селом Рэчула. Два века спустя, в документе от 15 июля 1798 г., наверное та же поляна Речила упоминается как поляна Рэчула. Она принадлежала нескольким жителям из Нишкань, которые даруют ее монахам, основавшим на том месте небольшой скит. Обитель перенимет наименование поляны и будет называться Рэчула, как и монастырь, впоследствии.

Проведенные археологические исследования выявили часть хозяйственной ямы больших размеров. При сооружении каменного ограждения монастыря Рэчула, строители заметили появление большого количества керамики. В процессе раскопок было собрано более 500 фрагментов от сосудов, изготовленных на быстровращающемся гончарном круге. В зависимости от состава теста, орнаментации и функционального предназначения, керамика разделяется на две категории: сосуды из грубого теста, содержащего значительное количество песка, красноглиняные или черно-серого цвета (эта категория преобладает), и красноглиняные, изготовленные из хорошо отмученного теста, часто поливные. Эта керамика специфична позднему средневековью (XVIII в.) и раннему периоду новой истории (XIX в.). Археологический материал, обнаруженный у монастыря Рэчула датируется XIX в., скорее всего второй половиной этого столетия.

BIBLIOGRAFIE

Brihuneț 2013: M. Brihuneț, *Mănăstirea Răciula*. In: Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice. Coord. acad. Andrei Eşanu (Chişinău 2013), 513-528.

DRH, A, I: *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul I (1384-1448)*. Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi (Bucureşti 1975).

MEF, I: *Moldova în epoca feudalizmului. Volumul I. Documente slavo-moldoveneşti (Veacul XV – întâiul pătrar al veacului XVII)*. Alcătuitori: P.G. Dmitriev, D.M. Dragnev, E.M. Russev, P.V. Sovetov (Chişinău 1961).

MEF, XI: *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1787-1800). Cărți domneşti şi zapise.* Colecția Moldova în epoca feudalismului, vol. XI. Volum realizat de L. Svetlicinîi, D. Dragnev, E. Bociarov (Chişinău 2008).

Хынку 1969: И.Г. Хынку, *Молдавская народная керамика* (Кишинев 1969).

18.03.2014

REZULTATELE CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE PREVENTIVE LA COMPLEXUL ARHITECTURAL *CONACUL MANUC BEY*

Oleg LEVIȚKI, Ion CEBAN, Larisa CIOBANU

Cuvinte cheie: investigații arheologice, Complexul istorico-arhitectural Manuc Bey, Hîncești.

Key words: archaeological researches, historico-architectural complex Manuc Bey, Hîncești.

Ключевые слова: археологические исследования, историко-архитектурный комплекс Манук-Бей, Хынчешть.

În primăvara-vara anului 2013 Agenția Națională Arheologică (ANA) şi Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural (CA IPC) al Academiei de Ştiințe a Moldovei au organizat şi efectuat, cu sprijinul financiar al Consiliului raional Hînceşti, investigații arheologice preventive la monumentul istorico-arhitectural de categorie națională *Conacul Manuc Bey* din oraşul Hînceşti[1]. Organele publice locale de acolo au reuşit, acum câțiva ani, nu numai să mobilizeze agenții economici şi localnicii în cadrul unui maraton de colectare a fondurilor, ci şi să elaboreze un interesant proiect de reconstrucție şi reabilitare a acestui ansamblu arhitectural amplasat în sectorul sud-vestic al urbei **(Fig. 1)**.

Potrivit legislației şi practicii internaționale şi naționale în domeniul protejării patrimoniului cultural, cercetarea arheologică preventivă este obligatorie în cazul proiectării şi efectuării lucrărilor de restaurare a monumentelor de istorie. Ca aspect şi amplasare, *Conacul Manuc Bey* este un monument unic în felul său, chiar dacă este construit în epoca modernă (sec. XIX). Explorarea arheologică a acestui important complex istorico-arhitectural a fost stringent necesară, cu atât mai mult că nu s-au păstrat planurile şi schițele edificiilor ridicate acum cca 150 de ani. Remarcăm de asemenea faptul că echipa arheologilor de la CA IPC şi ANA[2] a avut o colaborare eficientă pe parcursul investigațiilor atât cu specialişti în arhitectură, cât şi cu reprezentanți ai organelor publice locale şi ai Muzeului de Istorie şi Etnografie din oraşul Hînceşti[3].

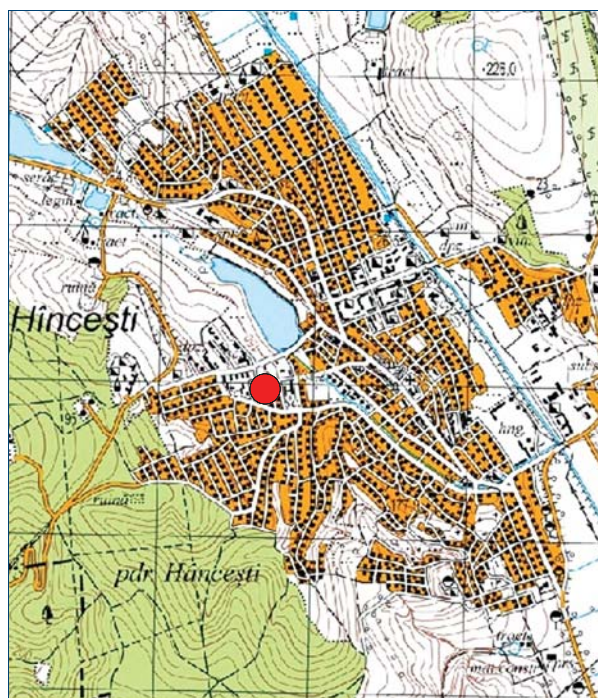

Fig. 1. Poziția topografică a complexului istorico-arhitectural *Conacul Manuc Bey.*

Istoria apariției ansamblului istorico-arhitectural *Conacul Manuc Bey* în această localitate din zona de codri ai Moldovei – la Hînceşti – este foarte interesantă şi captivantă. Manuc-Emanuel Mirzaian, născut în familia unui negustor armean la Ruşciuk (Bulgaria) în

[1] Monitorul Oficial 2010, 19.

[2] Din echipa specialiştilor-arheologi au mai făcut parte, în afară de autorii acestui articol, colegii Elena Arcuş-Jantovan (ANA), Serghei Kurceatov şi Sergiu Heghea (CA IPC). Coordonarea mai multor aspecte organizatorice în cadrul şantierului arheologic de la Hînceşti a fost realizată de dl dr. Vlad Vornic, director general ANA, căruia ii adresăm sincere mulțumiri. Pe parcursul cercetărilor am beneficiat de consultațiile de specialitate ale dlui arhitect Eugen Bâzgu (SA „S.B.i.”), care ne-a oferit unele informații utile – îi mulțumim şi pe această cale.

[3] Adresăm recunoştința noastră pentru sprijinul acordat dlui Grigore Cobzac, preşedintele raionului Hînceşti; dlui Ion Tulbu, şeful Direcției Cultură; dlui Nicolae Orheianu, şeful Direcției Construcții, Gospodărie comunală şi Drumuri; dlui Tudor Plăcintă, şeful Secției Turism şi Instituții Muzeale; dnei Vera Screaghin, directoarea Muzeului de Istorie şi Etnografie din oraşul Hînceşti.

1769, la 12 ani este trimis să studieze limbile la Iaşi[4]. Cunoştea franceză şi rusă, în afară de armeană şi română, se mai susține că vorbea în total 12 limbi, iar cu timpul a devenit om de încredere al Porții Otomane. După izbucnirea războiului ruso-turc în noiembrie 1806, s-a ocupat de aprovizionarea cetăților şi armatelor turceşti dislocate în Principatele române. Sultanul Mustafa IV, printr-un firman împărătesc promulgat la 24 octombrie 1807, l-a proclamat pe Manuc dragoman al Porții, conferindu-i şi titlul de *bey*, ceea ce implica toate privilegiile legate de acest rang princiar. Sultanul Mahmud II, succesorul lui Mustafa IV, l-a numit pe Manuc Bey chiar domn al Moldovei în septembrie 1808[5]. Poziția sa atât de înaltă, pe de altă parte, a fost remarcată şi de ruşi, care reuşesc să-l atragă de partea lor. Se cunoaşte că încheierea tratatului de pace de la Bucureşti a avut loc în renumitul Han al lui Manuc din capitala Munteniei, una dintre cele cca 20 de proprietăți pe care el le-a avut pe teritoriul actual al României[6]. După rolul nefast ce a ales să-l joace pentru destinul istoric al Principatelor dunărene Moldova şi Valahia în cursul războiului ruso-turc din 1806-1812[7], Manuc Mirzaian, urmărit de turci, se stabileşte la Hînceşti. Din documente de arhivă se ştie că a procurat de la Ioniță Iamandi în aprilie 1816 o moşie cu suprafața de cca 10 ha contra sumei de 300 mii de lei[8]. Consilierul titular Ioniță Iamandi deținuse timp de numai trei ani moşia Hînceşti din ținutul Lăpuşna-Orhei (cumpărată, la rândul său, de la hatmanul Alexandru Mavrocordat în septembrie 1813 prin sultan mezat) şi fusese nevoit să o vândă[9].

Deoarece noul stăpân al moşiei moare subit în vara anului 1817, la vârsta de numai 48 de ani, cel mai probabil, el nu reuşeşte să construiască nici un edificiu, toate clădirile din perimetrul actual al Complexului (cu excepția Casei Iamandi, numită şi „Casa contesei Dolgoruki”, care se crede că ar fi fost edificată în anul 1816) fiind ridicate de urmaşii săi. Până în zilele noastre s-a păstrat clădirea impunătoare a Palatului Princiar, Casa Iamandi, Turnul de Pază, Casa Vechilului, Bucătăria, Grajdurile şi Castelul de Vânătoare.

Palatul, în stil clasicist, a fost construit de fiul mai mare al lui Manuc Mirzaian, Ioan-Murad, în perioada anilor 1858-1861. Se consideră că proiectul acestui edificiu (dar şi al Bisericii Armeneşti din vecinătatea lui, şi al Castelului de Vânătoare) ar fi fost elaborat de cunoscutul arhitect Alexandru Bernardazzi. Încăperile din Palat au fost mobilate în stil european, turcesc, armenesc şi moldovenesc. Pentru bibliotecă s-a rezervat, probabil, un spațiu generos (unele dintre cărțile familiei Manuc Bey păstrându-se până acum). În incinta Palatului era prevăzută şi o sală-galerie de tablouri. Istoricul Gh. Bezviconi menționa că Palatul de la Hînceşti era unicul palat cu blazon princiar din regiune[10]. Chiar şi acum, în stare avansată de degradare, această clădire cu două niveluri şi un parter solid impresionează vizitatorii.

Castelul de Vânătoare (alt superb edificiu al conacului, construit în anul 1881 în stilul clasicismului francez), Casa Vechilului şi Turnul de Pază la fel au fost construite în câte două niveluri. Castelul a fost edificat din cărămidă roşie, fiind prevăzut cu scări spiralate, turnuri de pază şi platforme de veghere, pe pereții exteriori fiind inserate basoreliefuri cu tematica vânătorii şi câteva cărămizi cu imaginea imprimată a blazonului familial Manuc Bey (coroana cu cruce), literele chirilice МБ şi anul 1881. La doar câțiva metri nord-est de această clădire s-au păstrat două superbe turnuri construite din cărămidă – tot ce a mai rămas din poarta monumentală a Castelului de Vânătoare.

Edificiile ansamblului istorico-arhitectural Conacul Manuc Bey au suportat consecințele unui drastic bombardament aerian în august 1944, în cadrul operației Iaşi-Chişinău. Palatul a fost supus unei reparații capitale în anul 1954 şi a servit drept sediu pentru Colegiul de Construcții din Hînceşti până la mijlocul deceniului opt al sec. XX. Castelul de Vânătoare, care în prezent găzduieşte Muzeul de Istorie şi Etnografie din localitate, este reconstruit la sfârşitul anilor 1970 şi a rămas unicul funcțional până în prezent, restul clădirilor fiind în ruină.

Pentru construirea majorității clădirilor complexului architectural de la Hînceşti, dar chiar şi a havuzurilor şi amenajărilor subterane descoperite prin investigațiile arheologice din anul 2013, drept material de construcție de bază a servit cărămida roşie, ceea ce ar sugera existența atelierelor de cărămidărie undeva în preajma Conacului. Ipoteza pare şi mai verosimilă după găsirea în fundamentul balconului-terasă a Castelului de Vânătoare a unor cărămizi pe care, înainte de ardere, a fost imprimată abia vizibil sau chiar mai pronunțat, cifra 1881, altele având şi amprenta «МБ», ca să nu ne mai referim la cărămizile de calitate superioară cu imaginea blazonului lui Manuc Bey, inserate în exteriorul pereților castelului.

***

Obiectivul de bază al investigațiilor arheologice preventive din anul 2013 la monumentul de categorie națională *Conacul Manuc Bey* a fost descărcarea de sarcină arheologică a unor porțiuni de teren din perimetrul complexului, obținându-se astfel anumite date

4 Arapu 2012, 71.
5 Moraru 2010.
6 Arapu 2012, 72.
7 Moraru 2010.
8 Arapu 2012, 73.
9 Andrieş-Tabac 2002, 273-278.
10 Arapu 2012, 73, nota 40.

Fig. 2. Planul general al amplasării secțiunilor.
1 – Palatul Princiar; 2 – Casa Vechilului; 3 – Casa Iamandi; 4 – Castelul de Vânătoare; 5 – Grajdurile.

Fig. 3. Secțiunea I. Vedere dinspre sud-sud-vest după dezvelirea părții estice a temeliei balconului Castelului de Vânătoare.

Fig. 4. Secțiunea I, caseta I. Vedere dinspre vest: partea nordică a temeliei balconului şi pavaj.

Fig. 5. Cărămidă cu semnul crucii şi inscripția «МБ 1881» din fundația balconului-terasă a Castelului de Vânătoare.

tehnice necesare pentru lucrările de reconstrucție şi restaurare preconizate. S-a urmărit identificarea şi dezvelirea structurilor arhitecturale dispărute, reconstituirea planimetriei acestora pe baza vestigiilor recuperate în procesul săpăturilor.

Cercetările arheologice propriu-zise au constat din opt secțiuni de dimensiuni diferite, care au fost trasate în preajma Castelului de Vânătoare (secțiunea I), Palatului (secțiunile II, IV şi V), Casei Iamandi (secțiunea III), Casei Vechilului (secțiunile VI şi VII) şi a Grajdurilor (secțiunea VIII) **(Fig. 2)**. Cele mai importante descoperiri au apărut în limitele secțiunilor I şi V, însă prezintă un interes deosebit şi rezultatele obținute prin cercetările din secțiunile II, IV şi VI.

Secțiunea I a fost trasată în partea de est a Castelului de Vânătoare, adică în zona unde se cunoştea că inițial clădirea a avut un balcon. Şi într-adevăr, la o adâncime de cca 0,5 m, sub un strat intermediar de moloz constând din fragmente de cărămidă roşie, bucăți de tencuială de ciment de culoare cenuşie, pietre şi nisip, a apărut stratul compact de cărămizi întregi, legate printr-un mortar galben nisipos **(Fig. 3)**. Amenajarea reprezenta fundamentul balconului-terasă a Castelului. De formă aproximativ semihexagonală, această temelie avea lățimea de peste 1 m (fiind alcătuită din 5-7 rânduri de cărămidă aranjate pe plan orizontal) şi grosimea medie de cca 0,5 m (4-8 straturi de cărămidă pe verticală). Ulterior secțiunea I a fost completată cu trei casete trasate lateral, spre nord-est (caseta I) **(Fig. 4)** şi sud-est (casetele II şi IIa), care au demonstrat continuarea fundației de cărămidă în ambele direcții. Remarcăm prezența în perimetrul casetei IIa a unei conducte pentru evacuarea apei, alcătuită din mai multe țevi ceramice de formă cilindrică, precum şi a câtorva cărămizi cu inscripții **(Fig. 5)**. Astfel, prin această primă descoperire importantă, a fost demonstrată eficiența şi necesitatea cercetărilor arheologice în proiectele de reconstrucție şi restaurare a edificiilor arhitecturale din perioade istorice mai recente.

Secțiunea II **(Fig. 6, 7)** a intersectat mijlocul havuzului 1, amplasat în spatele Palatului şi, respectiv, în fața Casei Iamandi. Principalele descoperiri din perimetrul acestei secțiuni sunt două gropi de stins var **(Fig. 8)**, în care după încetarea funcționării lor a fost aruncată o mare cantitate de resturi provenite din reconstrucții, precum şi o amenajare de cărămidă, surprinsă la nord

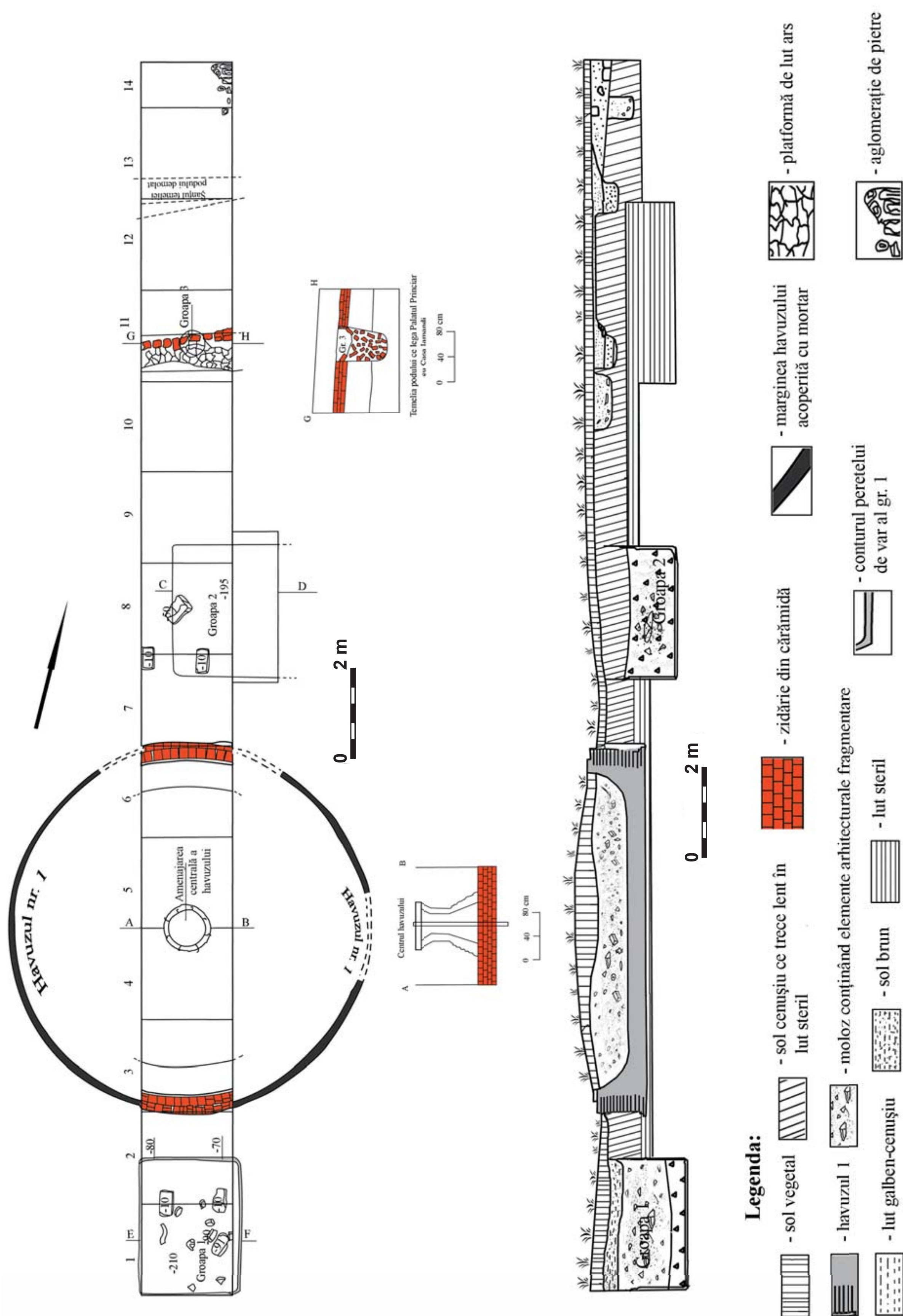

Fig. 6. Secțiunea II. Planul, profilul estic şi secțiunile complexelor descoperite.

Fig. 7. Secțiunea II. Vedere dinspre nord-nord-vest: în centru – havuzul 1.

Fig. 8. Secțiunea II. Vedere dinspre sud: groapa 1 şi peretele de sud al havuzului 1.

Fig. 9. Secțiunea II. Vedere dinspre nord: temelia podului şi groapa 3.

Fig. 10. Secțiunea II. Colonete de balustradă, descoperite în groapa 2.

de havuz. În afară de sute de fragmente de cărămidă, tencuială şi pietre, zeci de cioburi de sticlă şi bucăți de piese de fier corodate, din aceste gropi s-au recuperat numeroase fragmente ale unor elemente de arhitectură interioară executate din ghips, cahle, cărămizi ornamentale **(Fig. 17, 9-11)**, colonete-baluştri de ciment având diverse forme şi dimensiuni **(Fig. 10)**. În jumătatea de nord a secțiunii II au fost semnalate urmele unei amenajări de cărămidă, ce pot reprezenta temelia podului de legătură de la Casa Iamandi spre Palatul Princiar **(Fig. 9)**.

Secțiunea III **(Fig. 11)**, proiectată la nord-vest de secțiunea II, a reprezentat mai degrabă un sondaj în scopul surprinderii unui tunel, care se presupune că lega Casa Iamandi cu Biserica Armenească. La o adâncime de ceva mai puțin de 1 m de la suprafața actuală a solului a fost surprinsă bolta tunelului şi pereții clădiți din cărămidă roşie, legată cu mortar gălbui nisipos.

Secțiunea IV a fost trasată în partea din față (dinspre est) a Palatului Princiar în scopul identificării fundației scării centrale de acces. La adâncimea de peste 1 m a apărut o platformă de cărămidă spartă şi o aglomerație de pietre de dimensiuni relativ mari **(Fig. 12)**. În groapa din extremitatea sudică a secțiunii s-au găsit multe fragmente de plăci ceramice de diverse forme, de culoare bej, cu inscripția MARYWIL pe partea interioară[11], fragmente de cahle şi cărămizi

[11] Marywil este un oraş din Polonia, situat la cca 100 km sud-vest de Varşovia şi cca 40 km de or. Lodz, cu tradiții în fabricarea plăcilor ş.a. produse ceramice industriale.

Fig. 11. Secțiunea III. Vedere dinspre vest, după surprinderea tunelului.

Fig. 12. Secțiunea IV. Vedere dinspre nord-nord-vest, la adâncimea de cca 1 m: platforma de cărămidă spartă şi aglomerația de pietre.

Fig. 13. Scară de şa, descoperită în secțiunea IV.

ornamentale **(Fig. 17, 1-3, 5, 8)**, fragmente de sticlă de geam, balamale de fier. Iar o scară de şa din fier, puternic corodată **(Fig. 13)**, descoperită aici, în fața Palatului, ne-a făcut să ne amintim de accidentul nefast pentru Manuc Bey cu calul arăbesc nărăvaş din vara anului 1817, după care la scurt timp nobilul armean s-a stins din viață.

Secțiunea V **(Fig. 14)** inițial a fost trasată perpendicular pe secțiunea IV, orientată est-vest, în spațiul dintre Palat şi scări. Când a apărut construcția de cărămidă a havuzului 2, s-a realizat lărgirea ei semnificativă atât spre nord, cât şi spre sud. Primele semne ale amenajării au apărut la adâncimea de cca 0,5 m, sub un strat consistent de moloz cu multă cenuşă, fragmente de cărămidă spartă, pietre, sticlă, cuie de fier corodate. Un masiv element arhitectural executat din ciment, scos de aici, s-a dovedit a fi chiar blazonul familial al principelui Manuc Bey **(Fig. 18)**. Menționăm că impresionantă este atât forma treflată originală a havuzului 2, cât şi dimensiunile lui, de cca 8x8 m **(Fig. 15)**. În dependență de microrelief, construcția constă din câte 3-4 până la 14-15 straturi de cărămidă prinse cu mortar de lut nisipos gălbui **(Fig. 16)**. Dintre piesele de inventar descoperite în limitele secțiunii, se remarcă o cheie de fier specifică ca formă pentru perioada sec. XIX, câteva fragmente de elemente decorative, executate din ciment **(Fig. 17, 4, 6, 7)**, plăcile ceramice cu inscripția MARYWIL pe partea dorsală, cuie şi balamale de fier, fragmentele de recipiente de ceramică, sticlă şi porțelan, un fragment de pandantiv(?) circular de bronz cu decor vegetal ajurat etc.

În preajma Casei Vechilului, unde au fost găsite vreo 20 de fragmente de țiglă de acoperiş cu inscripții în limba franceză, s-a trasat secțiunea VI **(Fig. 19)**. Pe lângă numeroasele fragmente de cărămidă, tencuială, resturi de grilaje metalice, cioburi ceramice, surpriza acestui sondaj a constat în descoperirea unei porțiuni de temelie a unei construcții. Complexul a fost surprins în partea de sud-est a secțiunii, la adâncimea de cca 0,5 m şi prezintă un colț rectangular de fundament de cărămidă roşie, cu dimensiunile de 0,73x2,64 m. Lățimea pereților fundației este de cca 0,5 m. Țigla, de culoare roz-cărămizie, este de o foarte bună calitate şi are imprimate inscripții plasate în trei registre: I. GRANDE ECAILLE POUR TOITUR; II. BREVETES S. GDG St HENRI – MARSEILLE. III. ROUX – FRERE[12].

[12] La început am crezut că sunt țigle importate din sudul Franței, după cum sugera nominalizarea or. Marseille pe ele, însă ulterior dl dr. Sergiu Tabuncic ne-a comunicat că în Basarabia existau ateliere care dețineau patente şi produceau țigle după tehnologia unei celebre în epocă mărci franceze, păstrând şi inscripțiile originale. Mulțumim şi pe această cale dlui S.Tabuncic pentru informația furnizată.

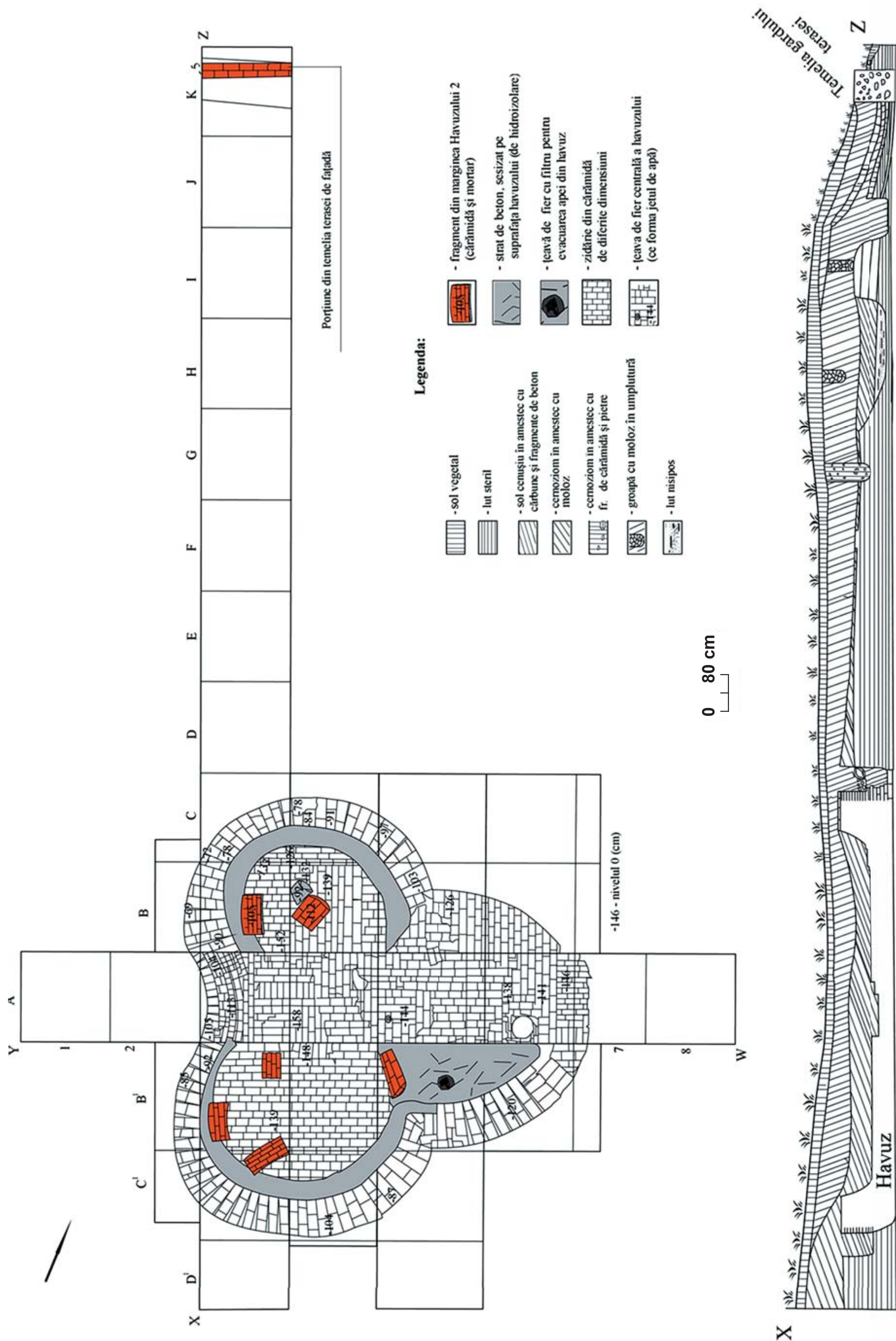

Fig. 14. Secţiunea V. Planul şi profilul estic.

Fig. 15. Secțiunea V. Vedere dinspre est asupra havuzului 2.

Fig. 16. Secțiunea V. Vedere dinspre vest asupra havuzului 2.

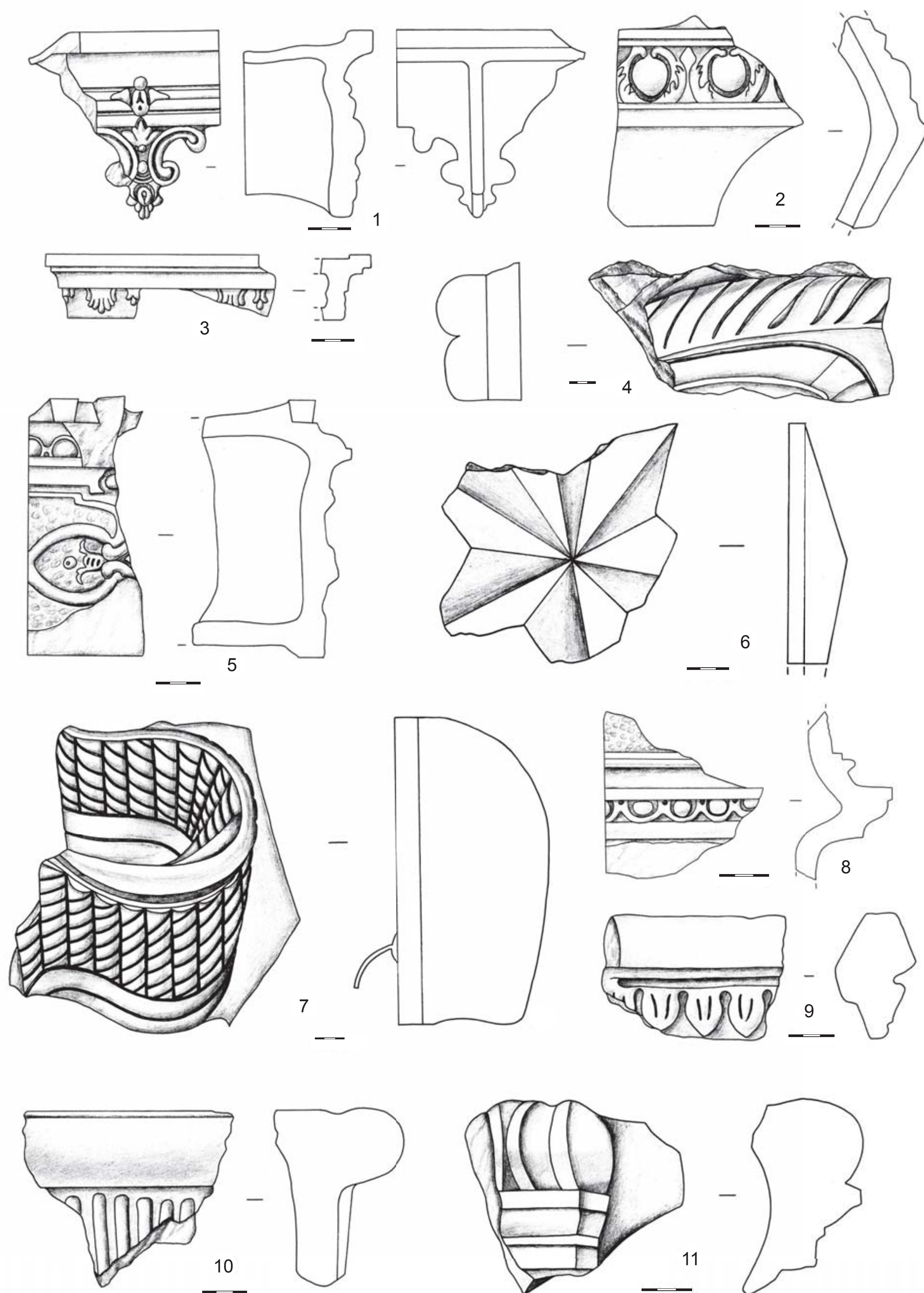

Fig. 17. Elemente arhitectural-ornamentale provenind din secțiunile II (9-11), IV (1-3, 5, 8) şi V (4, 6, 7).

Fig. 18. Fragmentul de blazon princiar de pe frontispiciul Palatului Princiar, descoperit în secțiunea V.

Fig. 19. Secțiunea VI. Vedere dinspre nord-nord-vest după dezvelirea temeliei de cărămidă.

Rezultatele obținute prin cercetarea secțiunii VII se rezumă la depistarea unei aglomerații de pietre de calcar, a cărei menire nu este clară la stadiul actual al cercetărilor.

De asemenea, şi semnalarea gurii canalului subteran din secțiunea VIII necesită o informare-documentare mai largă, deocamdată rămânând încă multe neclarități şi semne de întrebare nu numai pentru arheologi.

Dintre piesele de inventar descoperite în decursul investigațiilor arheologice se remarcă o cheie şi o scară de şa, ambele de fier, puternic corodate, cărămizile din fundamentul balconului Castelului de Vânătoare având incizată cifra 1881 şi inițialele numelui nobiliar, blazonul, plăcile ceramice cu ştampila MARYWIL pe partea dorsală, fragmentele de țiglă de acoperiş cu inscripții în limba franceză, altele cu inscripții în limba română ş.a.

În încheiere, subliniem din nou necesitatea participării la asemenea proiecte cum este acesta, de restaurare a Complexului istorico-arhitectural Manuc Bey, a specialiştilor în arheologie. Eficiența investigațiilor arheologice din oraşul Hînceşti în cazul de față concret, a fost dovedită atât prin confirmarea ipotezelor arhitecților (temelia balconului Castelului de Vânătoare, havuzul 2 din fața Palatului şi tunelul de la Casa Iamandi spre Biserica Armenească), cât şi prin descoperirea unor aspecte noi, cum a fost găsirea replicii în beton armat a blazonului familial Manuc Bey şi identificarea porțiunii de temelie a unui edificiu din preajma Casei Vechilului. De asemenea, sperăm că s-au mai liniştit spiritele în privința fabuloaselor „comori ale lui Manuc Bey”, despre care circulau atâtea legende printre localnici şi nu numai[13].

Mersul investigațiilor arheologice din anul 2013 de la Hînceşti a fost reflectat pe larg în mass-media locală şi centrală, rezultatele preliminare fiind prezentate la sesiunea Muzeului Național de Istorie a Moldovei[14]. Recent, şi în revista Akademos a fost publicat un articol succint cu caracter de popularizare a ştiinței despre aceste cercetări[15].

[13] Arcuş-Jantovan 2013, 27-28; 31-32.
[14] Levițki ş.a. 2013a, 37-38.
[15] Levițki ş.a. 2013b, 142-145.

SUMMARY

THE REZULTATS OF THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE *MANUC BEY MANSION*

In the process of the rescue archaeological research in 2013 on the Manuc Bey Complex from the city of Hînceşti eight sections with a total area of about 250 square metres were conducted. One of the most significant results is the discovery of a red brick foundation of a balcony – terrace in the eastern part of the Hunting Castle and of a fountain, also brick-built and situated in front of the Palace, at the end of the park stairs. According to architects, another very important finding is the one of a decorative architectural element made of cement, being the plinth for the family crest

of the Manuc Bey Prince. Another portion of the foundation of an older building was noted near the Bailiff's House. Among the isolated findings there is a key and a stirrup, both made of iron and strongly corroded, foundation bricks of the balcony of the Hunting Castle having incised number 1881, ceramic tiles with the MARYWIL stamp on the back, roof tile fragments with inscriptions in the French language etc.

РЕЗЮМЕ

РЕЗУЛЬТАТЫ ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В АРХИТЕКТУРНОМ КОМПЛЕКСЕ *УСАДЬБА МАНУК БЕЯ*

В ходе предварительных археологических раскопок 2013 г. на территории усадьбы Манук Бея в г. Хынчешть было проложено восемь раскопов общей площадью около 250 кв.м. Из числа наиболее значимых результатов проведенных исследований отметим, во-первых, обнаружение фундамента балкона Охотничьего Замка (расположенного вокруг восточной стены этого здания), во-вторых – остатки большого фонтана в форме трилистника (диаметром 8 м), находящегося перед парадным входом Княжеского Дворца. В качестве основного строительного материала использовался красный кирпич. Важной находкой является и изготовленный из бетона родовой княжеский герб семейства Манук Бея. У Дома Управляющего обнаружена часть фундамента другого, может быть, более старого здания. Из индивидуальных находок отметим железный ключ и стремя, оба плохой сохранности; кирпичи из фундамента балкона Охотничьего Замка с нанесенной до обжига датой 1881 (год строительства замка по проекту архитектора А. Бернардацци); керамические плитки с надписью MARYWIL на оборотной стороне; фрагменты черепицы с надписью на французском языке; цементные фигурные столбики от перил и др.

BIBLIOGRAFIE

Andrieş-Tabac 2002: S. Andrieş-Tabac, *Noile simboluri heraldice ale municipiului Hînceşti*. In: Simpozion de numismatică, organizat în memoria martirilor căzuţi la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001). Chişinău, 13-15 mai 2001. Comunicări şi note (Bucureşti 2002), 269-278.

Arapu 2012: V. Arapu, *Aspecte istoriografice controversate privind activitatea diplomatică a lui Manuc Bei*. In: Tratatul de pace de la Bucureşti din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul rus. Materialele Conferinţei Internaţionale. Chişinău, 26-28 aprilie 2012 (Chişinău 2012), 71-82.

Arcuş-Jantovan 2013: E. Arcuş-Jantovan, *„Aurul lui Manuc Bey" la Hînceşti, între legendă şi realitate*. In: Conspecte numismatice III (Chişinău 2013), 27-32.

Bezviconi 1943: Gh. Bezviconi, *Morminte armeneşti dintre Prut şi Nistru*. In: Profiluri de ieri şi de azi: culegere de articole (Bucureşti 1943), inserată în volumul Fapte trecute şi basarabeni uitaţi (alcătuire M. Adauge) (Chişinău 1992).

Leviţki ş.a. 2013a: O. Leviţki, I. Ceban, L. Ciobanu, *Cercetările arheologice preventive de la Complexul Manuc Bey*. In: Sesiunea ştiinţifică a Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei (ediţia a XXIII-a), 3-4 octombrie 2013. Program. Rezumatele comunicărilor (Chişinău 2013), 37-38.

Leviţki ş.a. 2013b: O. Leviţki, I. Ceban, L. Ciobanu, *Investigaţii arheologice preventive de la Complexul Manuc Bey din Hînceşti*. Akademos 4 (31), 2013, 142-145.

Monitorul Oficial 2010: Complexul de clădiri ale conacului familiei Mirzaian (Manuc Bey). In: Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.15-17, anul XVII, 2 februarie 2010, 2010, 19.

Moraru 2010: Al. Moraru, Manuc-Bei: *Diplomat Trădător.* In: http://www.tribuna-basarabiei.ro/2010/06/manuc-bei-diplomat-tradator.html

14.03.2014

UN COLECTOR DE APE REZIDUALE DESCOPERIT ÎN CENTRUL ISTORIC AL CHIŞINĂULUI

Sergiu TABUNCIC

Cuvinte cheie: Centrul Istoric al Chişinăului, casa din str. Căpriana, nr. 54, colector subteran de ape reziduale.

Key words: Chisinau's historic center, house on 54 Capriana Street, underground sewage.

Ключевые слова: Исторический центр Кишинева, дом № 54 на улице Кэприяна, подземный коллектор сточных вод.

Bibliografia istorico-arheologică a oraşului Chişinău, cuprinzând un însemnat număr de studii, articole, rapoarte de săpături, repertorii şi alte publicaţii, semnalează în raza localităţii zeci de situri, dintre care unele pluristratificate: aşezări deschise şi fortificate, necropole plane şi tumulare, precum şi tezaure monetare, depozite de diverse obiecte şi alte descoperiri izolate. Monumentele arheologice de pe teritoriul capitalei datează din cele mai vechi timpuri şi până în perioada modernă, ilustrând principalele etape ale habitatului uman din spaţiul acestui centru urban. Cu excepţia ultimilor ani, descoperirile arheologice efectuate de-a lungul deceniilor postbelice în Chişinău provin în cea mai mare parte din prospectări periegetice, cercetările prin săpături fiind doar ocazionale. Desigur, dintre acestea din urmă se remarcă investigaţiile întreprinse în anii '50 ai secolului trecut de către arheologul moscovit A.I. Meliukova în aşezarea cu urme de locuire din prima epocă a fierului de la periferia nord-vestică a oraşului, devenită eponimă pentru cultura arheologică Chişinău-Corlăteni, răspândită la est de Carpaţi în sec. XII-X î.Hr. şi atribuită de cei mai mulţi specialişti tracilor timpurii[1].

De-abia în anii 2009-2013 s-au executat săpături arheologice de salvare în zona lacului din parcul „Valea Morilor"[2], la Biserica Măzărache[3] şi în vecinătatea Bisericii Armeneşti[4], care au sporit în mod considerabil informaţiile cu privire la unele epoci mai vechi şi cele referitoare la formarea şi evoluţia târgului medieval şi apoi a oraşului Chişinău în sec. XIX.

Contribuţia de faţă vine să completeze bibliografia referitoare la amplasamentele arheologice din Chişinău. Concret, ea valorifică intervenţia specialiştilor Agenţiei Naţionale Arheologice (în continuare ANA) pentru salvarea şi cercetarea vestigiilor unui colector subteran de ape uzate din ultima parte a sec. XIX, identificat în Centrul Istoric al oraşului, în curtea imobilului din str. Căpriana, nr. 54[5]. Amenajările de acest fel constituie un punct de reper pentru condiţia citadină a zonei unde s-a produs descoperirea şi pentru cunoaşterea unor structuri ale patrimoniului urbanistic al localităţii. Evident, construcţia unor asemenea complexe de captare a fluidelor menajere marchează o fază distinctă în dezvoltarea oraşului vechi Chişinău, asigurându-i-se o componentă importantă în ansamblul sistemelor de utilităţi caracteristice lumii urbane de la acea vreme.

Cercetarea arheologică a colectorului de ape reziduale

La sfârşitul lunii octombrie 2012 ANA a fost informată despre faptul construcţiei unui edificiu privat[6] pe adresa indicată mai sus, specialiştii acesteia deplasându-se imediat la faţa locului pentru a realiza o inspecţie arheologică de teren. În cadrul controlului s-a constatat excavarea integrală a stratului de cultură arheologică din perimetrul construcţiei planificate şi distrugerea parţială a unui complex subteran din cărămidă roşie şi blocuri din piatră de calcar – cotileţ din a doua jumătate a sec. XIX. La momentul inspecţiei s-a stabilit că din complexul menţionat s-a păstrat o parte din pereţi şi boltă. ANA a semnalat încălcarea regimului de protejare a patrimoniului arheologic de către investitor şi a solicitat stoparea imediată a lucră-

---

1 Pentru bibliografia arheologică a Chişinăului vezi Tentiuc, Vasilache 2011, 333-352.

2 Обадэ и др. 2011, 96-107.

3 Tentiuc, Bubulici 2011, 301-309; Tentiuc ş.a. 2012b, 281-328.

4 Tentiuc 2012, 31-32.

5 Echipa de cercetare a fost compusă din specialiştii ANA Sergiu Tabuncic (responsabil), Sergiu Popovici şi Eugen Mistreanu. Inspecţia arheologică a şantierului de construcţie a fost condusă de către Sergiu Bodean, director adjunct ANA. Directorul general ANA, dr. Vlad Vornic a coordonat întreaga activitate de inspecţie pe teren şi de investigare ulterioară a complexului în cauză.

6 Proprietar Ion Leonid Lipcean.

rilor de excavare şi de construcţie pentru a se efectua cercetarea arheologică de salvare şi de supraveghere corespunzătoare.

La scurt timp, ANA a întreprins o nouă inspecţie pe teren a şantierului de construcţie, în urma căreia s-a remarcat starea precară a părţii păstrate a complexului din cărămidă şi piatră documentat cu ocazia prospectării anterioare. Verificarea efectuată a constatat distrugerea continuă a obiectivului dat, din cauza lucrărilor de construcţie executate şi în acest interval.

La mijlocul lunii noiembrie, datorită demersurilor adresate de către ANA diferitor instituţii (Ministerului Culturii, Primăriei mun. Chişinău, Inspecţiei de Stat în Construcţii şi Procuraturii mun. Chişinău) prin care anunţa nerespectarea legislaţiei privind protejarea patrimoniului arheologic în cazul lucrărilor de construcţie a obiectivului din str. Căpriana, nr. 54, s-au întrunit condiţiile necesare pentru demararea cercetărilor de salvare a vestigiilor arheologice descoperite cu acest prilej.

Complexul investigat este situat la 0,3 m distanţă de latura estică a clădirii proiectate şi la 5,6 m spre nord de peretele nordic al casei-monument de arhitectură de pe str. Căpriana, nr. 54 **(Fig. 1)**. El reprezintă un colector de acumulare a apelor reziduale – o construcţie subterană de tipul unei haznale, alcătuită dintr-un rezervor. Colectorul a fost depistat la adâncimea de 0,3 m de la suprafaţa actuală a solului (curte pavată cu dale) **(Fig. 2-4)**. Cercetările au început prin degajarea umpluturii din interiorul complexului, pentru a determina conţinutul ei, precum şi pentru a obţine informaţii despre elementele de construcţie şi datare ale acestui obiectiv arhitectural.

Din capul locului trebuie remarcat faptul că materialele de umplutură descoperite nu ne oferă date stratigrafice, deoarece aproape toate aceste resturi datează din perioada contemporană, şi doar vestigiile ceramice găsite pe fundul complexului sunt mai vechi, din ultima parte a sec. XIX.

Umplutura complexului până aproape de bază, pe o adâncime de până la 3,75 m de la suprafaţa actuală a solului, consta din sol negru, amestecat cu diverse materiale de construcţie şi cu diferite alte rămăşiţe din trecutul ceva mai recent: moloz, constând din cărămidă spartă cu şi fără urme de mortar, pietre de diferite dimensiuni, fragmente de foi de ardezie, granule de var, bucăţi de metal, fragmente de faianţă albă, resturi de sticlă de culoare verde şi incoloră provenind de la mai multe recipiente. În umplutură s-au mai găsit, de asemenea, fragmente şi plăci întregi de teracotă folosită la construcţia sobelor, cărămizi întregi de diferite dimensiuni, unele cu resturi de mortar, un capac circular metalic rupt în două bucăţi şi două fragmente de la rama sa de suport, un cuţit mare cu mâner de plastic, un fragment de olan în formă de semicilindru, fragmente de tuburi cilindrice de argilă galbenă arsă şi câteva resturi de ţevi din ceramică, glazurate, de culoare cafenie.

Solul de umplutură de la baza construcţiei, de la 3,75 până la 3,95-4,0 m adâncime măsurată de la nivelul actual de călcare, era de culoare brună închisă, incluzând câteva fărâme de cărbune ars, o bucăţică de scoică şi două fragmente ceramice mari ce provin de la două vase diferite.

Primul ciob, găsit la adâncimea de cca 3,8 m, prezintă partea superioară a unui ulcior(?) cu gâtul cilin-

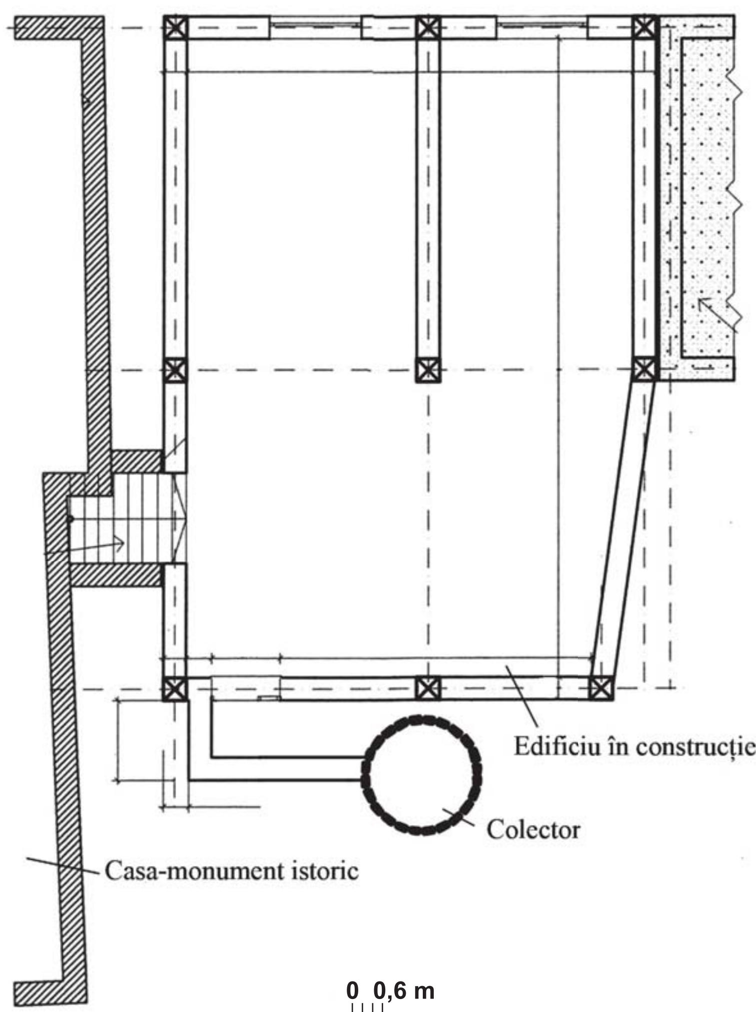

Fig. 1. Amplasamentul colectorului de ape reziduale de pe adresa str. Căpriana, nr. 54.

dric şi buza evazată, având o şănțuire pe latura interioară. Este lucrat la roată din pastă fină alburie, acoperit cu smalț de culoare roz-gălbuie la interior şi exterior (diametrul gurii - 10,6 cm) **(Fig. 5, 1; 6, 1)**.

Al doilea fragment ceramic a fost descoperit chiar pe fundul gropii, la adâncimea de 3,95 m de la suprafața actuală a solului. Ciobul provine de la o strachină lucrată la roată din pastă nisipoasă, de culoare roşiatică, cu suprafața interioară acoperită cu glazură de culoare brună-verzuie-închisă, prost conservată. Avea formă aproximativ tronconică, cu pereții arcuiți, fundul plat şi buza îndoită la orizontală, cu decor constând din alveole pe latura exterioară (diametrul gurii cca 19 cm; diametrul fundului cca 8 cm; înălțimea 6 cm) **(Fig. 5, 2; 6, 2)**.

Solul steril, apărut la adâncimea de 3,95-4,0 m de la nivelul actual de călcare, este nisipos, de culoare galbenă de diferite nuanțe.

Sondajul de control **(Fig. 7)**. La sud-vest de bazin s-a executat un sondaj de control cu dimensiunile de 0,7x1,0 m. Sondajul a fost săpat începând cu adâncimea de 2,1 m de la suprafața solului actual până la solul viu, aflat la adâncimea de 3,1 m. Colțul nord-vestic al sondajului a atins edificiul în construcție. La adâncimea de cca 2,85 m, în colțul de sud-vest, s-a depistat o piatră de calcar, cu dimensiunile de 15x17x8,0 cm. Pe o adâncime de până la 2,95 m se găsea o umplutură din pământ cenuşiu-maroniu, amestecat cu resturi de pietre şi cărămizi. La adâncimea cuprinsă între 2,95-3,10 m a fost sesizat un strat de pământ ars amestecat cu lut ars de culoare cărămizie şi particule de cărbune de lemn. Mai jos, începând cu adâncimea de 3,10 m, se găseşte solul steril, alcătuit dintr-un nisip vinețiu-gălbui. S-a constatat că zidăria de cotileț, spre deosebire de situația din interiorul bazinului, are suprafața neregulată.

Reieşind din observațiile descrise mai sus, pot fi distinse două etape de formare a umpluturii rezervorului. Într-o primă fază, care ar putea fi datată la sfârşitul epocii moderne, s-au produs acumulările din stratul de pe fundul complexului, cu grosimea de 0,20-0,25 m. Celelalte depuneri aparțin perioadei ulterioare, contemporane, cele mai recente deşeuri din groapa bazinului fiind probabil stocate acum câteva decenii, chiar aproape de vârful bolții. Credem că aceste resturi provin din cele două-trei gospodării adiacente curții unde se află rezervorul (acesta îşi pierduse între timp utilitatea avută inițial).

Fig. 2. Rezervorul de ape reziduale după degajarea parțială a umpluturii. Vedere dinspre nord-vest.

Observații asupra elementelor arhitecturale ale construcției. Jumătatea inferioară a colectorului are formă cilindrică şi este realizată din blocuri de cotileț, iar cea superioară reprezintă o boltă semisferică şi este făcută din cărămidă. Diametrul colectorului la bază este de 2,05 m. Înălțimea structurii de cotileț, numărând nouă rânduri de astfel de blocuri, este de 1,87 m. Dimensiunile cotileților variază între 24-26 cm lungime, 15-20 cm înălțime şi 17-20 cm grosime **(Fig. 8)**.

Cupola bazinului este executată din 18 rânduri de cărămizi aşezate în poziție orizontală, având înălțimea de 1,07 m. Dimensiunile cărămizilor sunt de 27x13x7 cm.

În vârful bolții se află o cavitate circulară formată dintr-un rând de cărămizi zidite în poziție verticală (la bază), peste care se suprapun alte cinci rânduri de cărămizi aşezate în poziție orizontală. Rândul de sus conține şi cărămizi pe alocuri măcinate puternic. Diametrul acestei guri de deschidere este de 0,52 m, iar înălțimea de 0,69 m. Ea se închidea, probabil, cu un capac de lemn sau, mai curând, de metal. Un capac de fontă cu cerc de susținere provine, de altfel, din umplutura rezervorului. Nu putem însă să

Fig. 3. Partea superioară a colectorului de ape reziduale după înlăturarea umpluturii. Vedere dinspre vest.

Fig. 4. Rezervorul de ape reziduale după degajarea umpluturii. Vedere dinspre vest.

ştim cu siguranță dacă piesa respectivă a fost sau nu folosită pentru acoperirea bazinului sau dacă pe bolta rezervorului a existat o altă acoperitoare.

Cupola complexului, incluzând şi deschizătura sa, are o înălțime de 1,75 m. Înălțimea totală a colectorului este de 3,62-3,65 m. Cotilețul este zidit fără mortar, spre deosebire de cărămizi.

Destinația şi datarea construcției. Remarcăm că în temelia (latura de nord) casei situate chiar în preajmă, ce reprezintă un edificiu istoric de la sfârşitul sec. XIX, la doar câțiva metri distanță de rezervorul investigat, pot fi observate în două locuri urme de tuburi ceramice de scurgere a apei, asemănătoare cu cele găsite în umplutura complexului cercetat. Dacă e să ne sprijinim pe această constatare şi avându-se în vedere şi nivelul de înălțime al vestigiilor din fundament în raport cu amplasamentul rezervorului, casa şi bazinul ar putea fi percepute ca fiind componente ale unui singur ansamblu arhitectural. Astfel, ni se relevă şi funcționalitatea rezervorului, care nu poate fi alta decât cea de captare a apei reziduale, acumulate în urma activităților casnice şi gospodăreşti. Aceste fluide ajungeau în bazin prin tuburile de argilă, ale căror fragmente şi urme au fost descoperite în umplutura rezervorului şi în temelia casei alăturate. Deoarece locul de montare a țevii în colector n-a fost identificat în timpul lucrărilor de înlăturare a umpluturii, reiese că el s-a aflat undeva în zona distrusă a complexului. Presupunem că intrarea conductei în rezervor era prevăzută în partea superioară a cupolei. Ca dovadă indirectă, în această privință, poate fi invocat cazul unui colector asemănător de stocare a apelor uzate, semnalat în curtea Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chişinău în anul 2005. În partea superioară, arcuită în formă de semicerc, a acestei construcții sunt prevăzute două intrări de captare a fluidelor, curgând prin tuburi de argilă, aşa cum se poate observa în imaginile ce ne-au fost puse la dispoziție de dl arhitect Eugen Bâzgu. O altă amenajare, cu aceeaşi utilitate, în Chişinău s-a depistat în anul 1979 în spatele clădirii cinematografului Odeon (str. Mihai Eminescu, nr. 55)[7].

Fig. 5. Ceramică descoperită la baza colectorului.

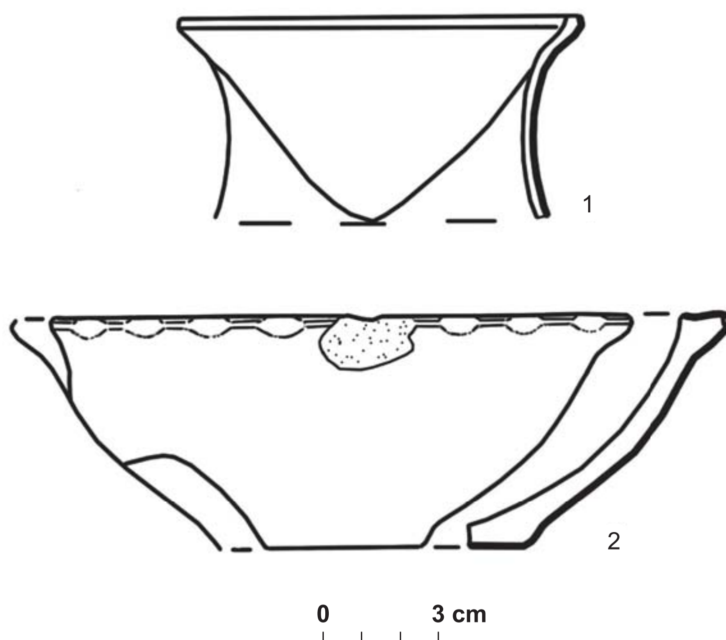

Fig. 6. Fragmente de vase ceramice găsite pe fundul colectorului.

Revenind la colectorul nostru, o observație se impune în legătură cu lipsa mortarului în zidăria cotilețului. Evident, absența sa făcea ca apele adunate în bazin să penetreze zidul protector, evacuându-se nu doar pe fundul rezervorului, ci şi în solul nisipos dindărătul blocurilor de cotileț, care asigura şi el o absorbție a fluidelor.

[7] Informația ne-a fost oferită tot de dl Eugen Bâzgu, pe 22 noiembrie 2012, în timpul vizitării obiectivului de pe str. Căpriana, nr. 54.

Fig. 7. Sondajul de control. Vedere de sus, dinspre sud-vest.

Scurte note istorice despre aprovizionarea organizată cu apă a oraşului Chişinău

Descoperirea rezervorului din strada Căpriana, nr. 54, ne prilejuieşte şi o incursiune sumară în istoria dezvoltării serviciului centralizat de alimentare cu apă din oraşul Chişinău, sectorul respectiv, de rând cu sistemul de canalizare, prezentând doi factori esenţiali şi complementari ai civilizaţiei urbane.

Precum se ştie, sursa principală de apă potabilă pentru locuitorii Chişinăului, începând încă din timpurile medievale, a constituit-o izvorul artezian de sub dâmbul Măzărache, de pe malul drept al râului Bâc – aşa-numitul *fontan*. În sec. XIX i se mai spunea şi izvorul Nedobievsk, denumire căpătată de la numele proprietarului locului de unde ţâşneau apele sale puternice – Fiodor I. Nedoba. În cazurile când se produceau revărsări ale apelor Bâcului sau în urma ploilor abundente care aduceau din partea de sus a oraşului şuvoaie de noroi, izvorul era inundat, iar apele sale – infectate. Pentru a eficientiza activitatea de asigurare cu apă potabilă a oraşului, s-au întreprins măsuri pentru facilitarea accesului încărcăturilor cu sacale către dealul Măzărache, în anul 1818 pietruindu-se cu bolovani de granit străzile din jurul acestuia. Astfel, sacagiii mai des îşi făceau simţită prezenţa la cişmea şi tot mai des îşi debitau marfa în oraş. În anul 1819 autorităţile locale au iniţiat lucrări de reabilitare a fontanului, cea mai importantă realizare fiind aducerea apelor sale printr-o galerie de jgheaburi spre poalele colinei, într-un loc neinundabil. Tot aici, zece ani mai târziu, s-a început construcţia unui bazin adâncit din piatră şi cărămidă, pentru captarea apei din izvor. Lucrările de amenajare a acestui rezervor s-au finalizat peste alţi cinci ani, aşa încât se consideră că începutul asigurării organizate a populaţiei Chişinăului cu apă potabilă s-a pus în anul 1834. Ulterior, atât cişmelei, cât şi instalaţiei de captare li s-au adus diferite îmbunătăţiri. Totuşi, rezervorul de apă s-a aflat aproape necontenit într-o stare deplorabilă, din cauză că orăşenii îşi adăpau aici vitele, se îmbăiau sau îşi spălau rufăria murdară[8].

Pentru locuitorii din zonele mai îndepărtate ale urbei, apa era livrată de către sacagii, în butoaie de lemn cărate cu căruţele. De multe ori aceştia exagerau preţul apei transportate, trezind nemulţumirea orăşenilor, care le şi reclamau abuzurile, iar autorităţile interveneau, de regulă, prin aplicarea unor sancţiuni. Una dintre măsurile de anihilare a efectului negativ al presiunii financiare dictate de sacagii, precum şi de diversificare a accesului orăşenilor la surse de apă potabilă, a fost construirea fântânilor în diferite cartiere ale Chişinăului, atât de către autorităţile locale, cât şi de persoane particulare. Numărul lor, către anul 1837, se cifra la peste 215, iar în 1861 – la nu mai puţin de 2150[9].

Diverse proiecte de modernizare a sistemului de aprovizionare cu apă a capitalei Basarabiei sau de construcţie a unui apeduct s-au elaborat pe parcursul deceniilor şase-opt ale sec. XIX, fie de comisiile

[8] Cecan 2012, 32-52.
[9] Cecan 2012, 38.

instituite de Duma orăşenească, fie de antreprenori privați. Unele dintre ele prevedeau construcția rețelei de alimentare cu apă pe baza izvorului artezian existent, prin trasarea conductelor din fontă, edificarea unui castel de apă, folosirea maşinilor cu aburi, cazanilor şi pompelor. Altele urmăreau identificarea unor noi surse de apă prin forarea fântânilor arteziene sau chiar captarea şi aducerea apei din fluviul Nistru.

Deşi nu s-au pus în aplicare la acea etapă, aceste proiecte, datorită soluțiilor tehnice şi calculelor economice pe care le conțineau, au contribuit la fundamentarea proiectului final al sistemului centralizat de alimentare cu apă a oraşului Chişinău. Acesta a fost adoptat de către Duma orăşenească în cursul anilor 1887-1888 şi tot atunci s-au alocat mijloacele financiare pentru lucrările de construcție şi procurarea utilajului necesar. Elaborarea planului de asigurare cu apă potabilă a Chişinăului se datorează Secției Societății Tehnice Imperiale Ruseşti din Odesa, iar Comitetul Tehnic de Construcții al Ministerului Afacerilor Interne l-a avizat. Responsabilul principal pentru întreaga activitate de şantier fusese desemnat inginerul-tehnolog care mai devreme condusese lucrările la apeductul din Țarskoe Selo, iar supravegherea tehnică a obiectelor în construcție era pusă în sarcina consilierului de stat Dmitrii Deatcov, specialist în domeniul căilor de comunicații. Astfel, pe teritoriul izvorului artezian şi în împrejurimile colinei Măzărache a fost edificat un ansamblu de construcții şi instalații pentru transportarea apei: un bazin, o stație de pompe cu cazangerie, o clădire pentru maşini, colectoare, rețele de țevi şi două castele de apă. Ultimele reprezentau nişte obiective inginereşti alcătuite dintr-un rezervor de apă susținut la înălțime de către un turn. Ele au avut rolul de a înmagazina apa, ridicarea acesteia în rezervor realizându-se prin pompare. In cazul umplerii rezervoarelor, se putea opri pomparea de la Uzina de apă, efectuându-se acumularea în bazinul propriu.

Cele două castele de apă ale Chişinăului erau amplasate – unul, la intersecția actualelor străzi Vasile Alecsandri şi Veronica Micle (ruinat în anii 1941-1944), iar celălalt în capătul de sus al străzii Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni (păstrat în elevație până în zilele noastre)[10]. Aceste instalații tehnice reprezentau o componentă importantă a infrastructurii apeductului din Chişinău, servind la alimentarea gravitațională cu apă a rețelelor de distribuție.

Prima tranşă a apeductului din Chişinău s-a dat în exploatare în ziua de 12 decembrie 1892, prilej cu care s-a înființat şi o întreprindere de deservire a acestuia – Uzina de apă. Rețelele de conducte, cu o lungime totală de până la 35 km, acopereau zona centrală a localității, asigurându-i centralizat alimentarea cu apă[11]. Este demn de consemnat faptul că unele vestigii ale vechiului apeduct s-au descoperit nu demult în vecinătatea Bisericii Măzărache, unde săpăturile arheologice au scos la iveală mai multe galerii de acumulare a apei, construite din cărămizi[12]. De asemenea, şi în alte puncte din oraş, cum ar fi zona Băncii Naționale

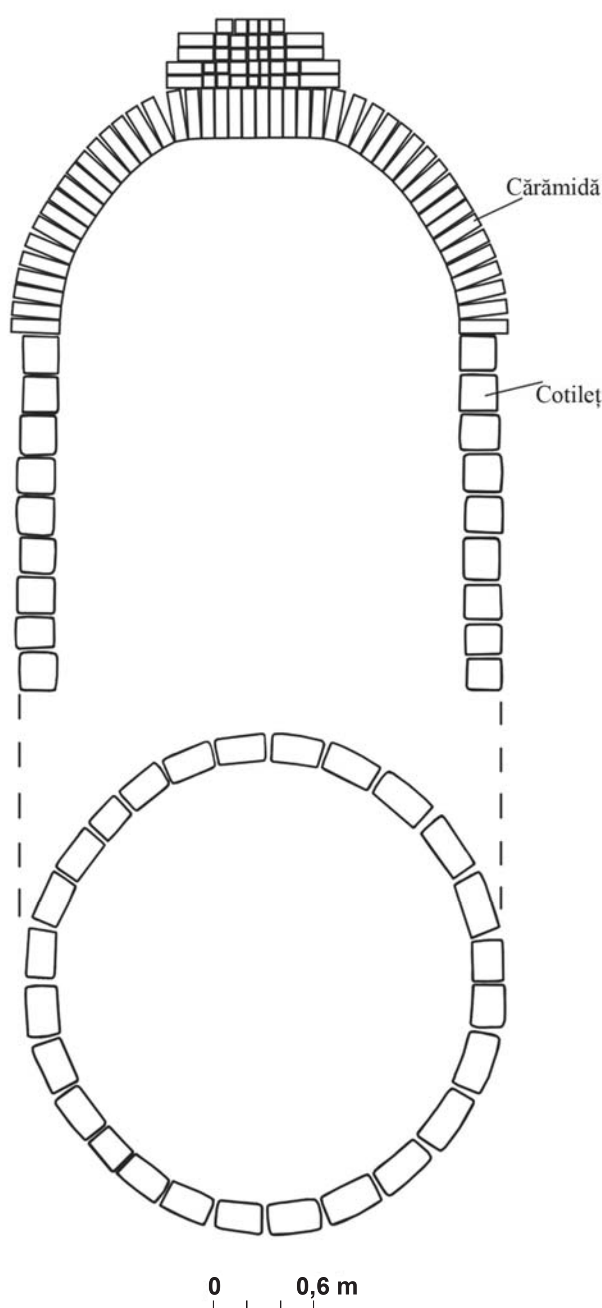

Fig. 8. Colectorul de ape reziduale. Plan şi secțiune.

[10] Starostenco 1997, 117.

[11] Cecan 2012, 55-56.

[12] Tentiuc ş.a. 2012a, 27-28, 34.

Fig. 9. Căminul de cărămidă de la intersecția bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt cu str. Armenească.

Fig. 10. Căminul de cărămidă de la intersecția bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt cu str. Bulgară.

de pe bulevardul Grigore Vieru, s-au depistat rămăşite ale unor galerii subterane asemănătoare cu cele de pe dealul Măzărache[13]. De curând, la intersecția bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt cu str. Armenească **(Fig. 9)**, precum şi pe str. Bulgară **(Fig. 10)**, au fost identificate fragmente din construcții subterane sau chiar cămine întregi, tot din cărămidă, aparținând primului apeduct din Chişinău. De remarcat că la scurt timp după descoperirea acestor vestigii de patrimoniu, s-au inițiat discuții la nivelul Ministerului Culturii despre oportunitatea conservării şi introducerii lor în circuitul cultural şi turistic al oraşului Chişinău[14].

Atribut al istoriei şi civilizației noastre urbane, primul apeduct din Chişinău apare ca o fațetă a vastei opere edilitare de modernizare a capitalei Basarabiei inițiate şi implementate pe timpul primarului Carol Schmidt (1877-1903).

[13] Cecan 2012, 53.
[14] http://adevarul.ro/moldova/actualitate/primul-sistem-deapeduct-1_530f1282c7b855ff56b5c6b7/index.html; http://mc.gov.md/ro/content/intrunire-de-ucru-privind-descoperirile-subterane-recente-din-strada-stefan-cel- mare-si; http:// www.mc.gov.md/ro/content/pozitia-ministerului-culturii-referitor-la-descoperirea-recent-chisinau-unei-constructii (accesate martie 2014).

Încheiere

Demersul nostru integrează în bibliografia istorico-arheologică a Chişinăului rezultatele cercetării unui obiectiv gospodăresc din ultima parte a sec. XIX, aducându-se pentru prima dată în circuitul ştiințific informații cu privire la un colector subteran de ape reziduale. Materialele publicate deschid o pagină inedită de istorie a dezvoltării sistemelor de canalizare ale oraşului Chişinău în perioada modernă, despre care anterior nu existau date scrise mai detaliate şi mai concrete. Mărturiile prezentate vor fi cu siguranță folositoare cercetătorilor şi vor stimula investigațiile unor construcții similare în eventualitatea descoperirii lor în viitor. Avându-se în vedere valoarea patrimonială a complexului în cauză şi însemnătatea sa pentru studierea şi cunoaşterea civilizației urbane a oraşului Chişinău, îndeosebi a rețelelor de utilități din zona aferentă nucleului său istoric şi, totodată, ținându-se cont de faptul că asemenea complexe încă n-au fost documentate şi cercetate, ANA a recomandat conservarea primară a obiectivului din str. Căpriana, nr. 54, prin umplerea spațiului său interior cu nisip. Acest lucru ar permite menținerea pentru o perioadă anumită a integrității parțiale a colectorului, păstrarea detaliilor şi particularităților sale constructive.

SUMMARY

SEWAGE RESERVOIR DISCOVERED IN CHIŞINĂU'S HISTORIC CENTER

The article focuses on rescue archaeological researches involving an old sewage reservoir discovered in Chişinău's historic center, on 54 Căpriană Street. The construction is an underground reservoir used to collect waste water from one or two houses. It was partially destroyed during the construction of a private house.

The inferior half of the reservoir has a cylindrical form and has been made from limestone. The superior half represents a hemispherical vault made from bricks. On the top of the vault there is a circular cavity that was discovered at a depth of 0,3 meters below the current surface.

The inside diameter of the reservoir is 2,05 meters at the basis. The limestone construction has 1.84 meters in height, while the vault 1,75 meters. The height of the reservoir is 3,62-3,65 meters. Unlike the limestone blocks, the bricks were bound with mortar.

Pottery fragments dating back to the second part of the 19th century and found on the bottom of the reservoir are of special interest. They are the oldest of all the items found on this site and point to the period of construction of this architectural asset.

The reservoir on 54 Căpriană Street is the first sewage construction in the historical center of Chişinău that could have been studied. Two similar constructions have been reported in this zone of the city, without being studied, however. The published articles have shed light on the development of the sewage system in Chişinău in the 19th century.

РЕЗЮМЕ

КОЛЛЕКТОР СТОЧНЫХ ВОД, ОБНАРУЖЕННЫЙ В ИСТОРИЧЕСКОМ ЦЕНТРЕ КИШИНЕВА

В статье излагаются итоги спасательных археологических исследований старого коллектора сточных вод, обнаруженного в историческом центре Кишинева, во дворе дома № 54 на улице Кэприяна. Данное сооружение представляет собой подземный резервуар для сбора хозяйственно-бытовой загрязненной воды одного или нескольких домов. Он был частично разрушен в ходе строительства частного дома.

Нижняя половина коллектора имеет цилиндрическую форму и возведена из камня-ракушечника (котельцовые блоки), а верхняя построена в виде полусферического купола из кирпича. В верхней его части круглое отверстие. Коллектор обнаружен на глубине 0,3 м от современной поверхности почвы.

Внутренний диаметр резервуара у основания достигает 2,05 м. Высота каменной структуры составляет 1,87 м. Высота купола 1,75 м. Общая высота резервуара 3,62-3,65 м. Кирпичная кладка, в отличие от котельцовой, выполнена на растворе.

Особое место среди материалов, обнаруженных в заполнении бассейна, занимают фрагменты керамики, датируемой второй половиной XIX века. Они располагались в нижнем слое и на дне комплекса, будучи наиболее древними из находок, что указывает на период строительства данного архитектурного объекта.

Обнаруженный коллектор – первое сооружение для стока использованной воды, найденное в историческом центре Кишинева, которое могло быть исследовано. Имеются устные сообщения, что и ранее в этом районе города были идентифицированы подобные сооружения, однако они остались неизученными специалистами. Опубликованные материалы открывают неизвестную страницу истории развития канализационных систем Кишинева в XIX веке.

BIBLIOGRAFIE

Cecan 2012: R. Cecan, *Uzina de apă Chişinău. Фабрика воды Кишинэу (1892-2012)* (Chişinău 2012).

Starostenco 1997: P. Starostenco, *Castelul de apă.* In: Chişinău. Enciclopedie, ed. Iu. Colesnic (Chişinău 1997), 117.

Tentiuc 2012: I. Tentiuc, *Cercetări arheologice de salvare în zona Pieței Vechi din Chişinău.* In: Conferința ştiințifică cu participare internațională „Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei şi studiului artelor”, Chişinău, 31 mai – 1 iunie 2012. Rezumatele comunicărilor (Chişinău 2012), 31-32.

Tentiuc, Bubulici 2011: I. Tentiuc, V. Bubulici, *Descoperiri monetare în cimitirul medieval al Bisericii Măzărache din Chişinău (săpăturile din anul 2010)*. Tyragetia, vol. V [XX], nr. 1, 2011, 301-309.

Tentiuc ş.a. 2012a: I. Tentiuc, V. Bubulici, M. Vasilache, L. Sîrbu, *Despre investigațiile arheologice de la Biserica Măzărache din Chişinău în anul 2010.* In: Identitățile Chişinăului. Materialele conferinței, 12-13 septembrie 2011, Chişinău, ed. S. Musteață, Al. Corduneanu (Chişinău 2012), 18-34.

Tentiuc ş.a. 2012b: I. Tentiuc, V. Bubulici, M. Vasilache, L. Sîrbu, *Rezultatele investigațiilor arheologice de la Biserica Măzărache din Chişinău în anul 2010.* Tyragetia, vol. VI [XXI], nr. 1, 2012, 281-328.

Tentiuc, Vasilache 2011: I. Tentiuc, M. Vasilache, *Contribuții la istoria arheologică a Chişinăului (catalogul monumentelor arheologice).* Tyragetia, vol. V [XX], nr. 1, 2011, p. 333-352.

Обадэ и др. 2011: Т. Обадэ, С. Коваленко, В. Бурлаку, Й. ван дер Плихт, *Стоянка верхнего палеолита* Валя Морилор *в центральной части Молдовы.* RA, vol. VII, nr. 1-2, 2011, 96-107.

05.02.2014

INVESTIGAȚII ARHEOLOGICE PREVENTIVE LA CONACUL POMMER (COM. ȚAUL, R-NUL DONDUŞENI)

Ion CEBAN, Ion URSU

Cuvinte cheie: Țaul, Conacul Pommer, ansamblu arhitectural, tunel, fundament.
Keywords: Țaul, Pommer Manor, architectural ensemble, tunnel, foundations.
Ключевые слова: Цаул, Усадьба Поммер, архитектурный ансамбль, тоннель, фундамент.

În anul 1901 Andrei Pommer, bancher la Sankt-Petersburg, începe construcția pe teritoriul satului Țaul din nordul Basarabiei a unui vast ansamblu arhitectural compus din mai multe edificii şi a parcului dendrologic, care ajunge să cuprindă o suprafață de 46,2 ha.

Lucrările de edificare a complexului au durat până în 1912, an în care Pommer a decedat. Până la această dată, cu mici excepții, au fost finalizate toate proiectele de construcție şi amenajare a landşaftului, astfel fiind întemeiat cel mai mare parc din Basarabia la acea perioadă[1].

Teritoriul ansamblului include o depresiune şi pantele ei abrupte, ce descresc spre sud, şi un teren cu relief domol, pe care sunt dispuse clădirile locative şi anexele gospodăreşti, înscrise organic în compoziția peisagistică **(Fig. 1)**. Nucleul compozițional şi punctul central de contemplare a ansamblului este conacul, deschis vederii nu numai din limitele parcului, ci şi dinspre cele ale satului, datorită poziției dominante ce o ocupă în anturajul locului. Conacul este situat pe axa accesului pietonal, şi în timpul deplasării se formează un rând consecutiv de efecte vizuale în creştere, care includ conacul, peisajul din stânga, landşaftul parcului de jos şi depărtările. În partea stângă de la palat, în jurul poienei pitoreşti cu peluză şi florărie, au fost amplasate căsuța de vilegiatură, blocul destinat găzduirii musafirilor, bucătăria şi grupul de clădiri cu destinație auxiliară[2].

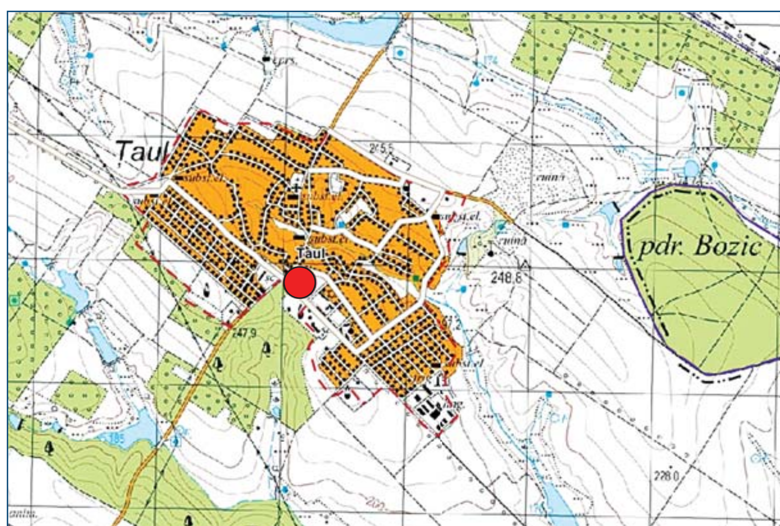

Fig. 1. Poziția topografică a Conacului cu parc dendrologic A.I. Pommer.

După reocuparea Basarabiei, administrația sovietică a naționalizat clădirile cu parcul aferent. Începând cu anul 1960, pe teritoriul complexului istorico-arhitectural au fost ridicate blocurile de studii şi alte edificii ale Tehnicumului Agricol din Țaul (în prezent Colegiul Agricol). În consecință, au avut de suferit atât parcul cât şi clădirile conacului. Ultimele au fost supuse reamenajării, fiindu-le modificată structura planimetrică. De asemenea, au fost supuse intervențiilor mai multe anexe gospodăreşti şi locuințe pentru personalul auxiliar. Cel mai mult a avut de suferit palatul, fiindu-i distruse încăperile din părțile laterale. Acest edificiu cu parter şi etaj, zidit din piatră şi cărămidă, de cele mai riguroase forme, a fost ultima construcție ridicată în jurul anului 1912[3]. În parcul aferent conacului intervențiile degradante au constat în defrişarea arborilor în diferite zone, astfel eliberându-se teren pentru construcția edificiilor postbelice. Cu toate aceste distrugeri, obiectivul de la Țaul reprezintă un monument istoric şi natural unic pentru spațiul prutonistrean, fiind înscris în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, cu denumirea *Conacul cu parc dendrologic al lui A.I. Pommer*[4].

În vara anului 2013 a fost lansat proiectul „Reabilitarea monumentului istorico-arhitectural Conacul

[1] Burciu 1997, 13.
[2] Дормидонтова 1992, 42.
[3] Apostol 2002, 48.
[4] Monitorul Oficial 2010, 60, nr. 158.

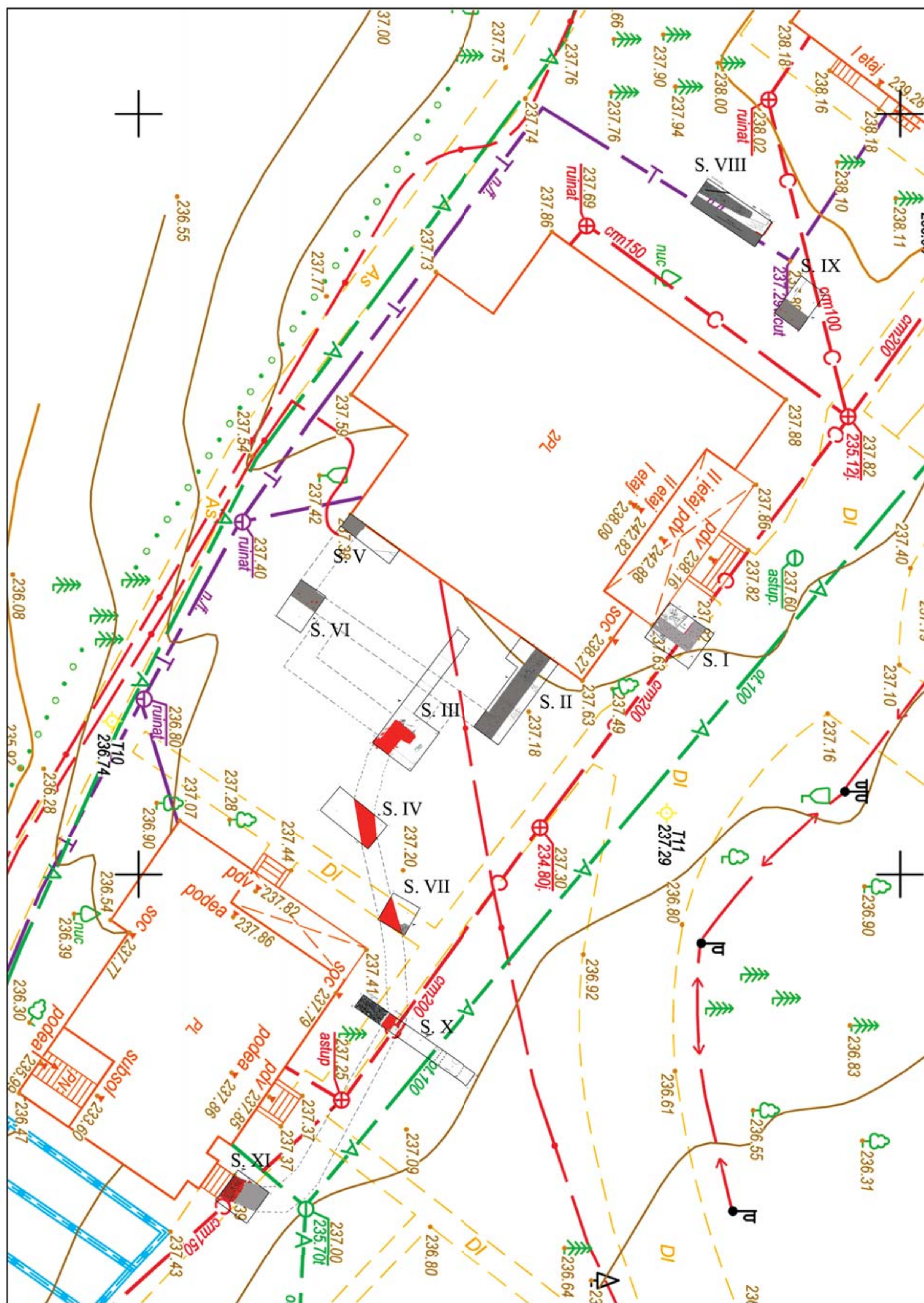

Fig. 2. Planul general al săpăturilor.

Pommer şi a drumului de acces la parcul dendrologic din satul Țaul, raionul Donduşeni", finanțat de Fondul Național pentru Dezvoltare Regională. Deoarece, în conformitate cu legislația în vigoare privind protejarea patrimoniului cultural, în cazul proiectării şi restaurării monumentelor de istorie, cercetarea arheologică preventivă este strict necesară, în septembrie 2013 au fost trasate primele secțiuni.

Investigațiile arheologice preventive s-au derulat în toamna anului trecut cu anumite intermitențe, fiind concentrate în preajma palatului[5] **(Fig. 2)**. Locul efectuării cercetărilor a fost coordonat cu arhitecții, autori ai proiectului de restaurare a monumentului istorico-arhitectural.

În fața clădirii a fost deschisă o secțiune în vederea identificării urmelor şi formei treptelor inițiale, şi câteva secțiuni lângă peretele de est al construcției actuale **(Fig. 2; 3)**. În această zonă, conform documentelor de arhivă, ar fi existat mai multe edificii, după proiectul inițial al palatului. Scopul urmărit de noi a fost de a depista urmele de ziduri pentru a stabili dimensiunile şi formele construcțiilor distruse.

<u>Secțiunea I</u> (2,2x2 m) a fost trasată lângă peretele fațadei, în stânga intrării centrale, în scopul depistării fundamentului scărilor de acces. Drept rezultat s-a identificat conturul gropii şi urme ale zidului de fundație, reprezentate prin pietre mici şi moloz. Temelia dată avea lățimea de 0,60 m şi pornea de la peretele clădirii din regiunea pilonului 1 al coloanelor fațadei. La distanța de 2 m de la peretele conacului, zidul de fundație al scărilor formează un unghi de 90° şi continuă spre vest paralel cu fațada. Baza zidului a fost descoperită la adâncimea de 0,80 m de la nivelul actual al solului. Înălțimea păstrată a zidului era de 0,05-0,60 m. În zona sud-vestică a secțiunii a fost descoperită o groapă rectangulară, care continua sub fundația clădirii. Dimensiunile suprafeței cercetate a complexului dat erau de 0,80x1,70 m, el fiind suprapus şi de zidul descoperit de noi. În groapă au fost depistate pietre şi cărămizi, fundul ei fiind acoperit cu un strat subțire de moloz. După toate probabilitățile, este vorba despre o groapă mai veche, anterioară edificării conacului **(Fig. 3)**.

<u>Secțiunea II</u> (6,5x2 m) **(Fig. 4)** a fost executată perpendicular pe latura de est a conacului, în apropiere de colțul de nord-est al clădirii. Scopul acestei intervenții a fost de a depista urmele părților distruse ale palatului.

După excavarea metodică a solului, la adâncimea de 0,70-0,80 m a fost înregistrat conturul temeliei părților distruse. Acesta reprezintă urmele unui şanț cu puține resturi de zidărie pe fund. Temelia descoperită este dispusă perpendicular față de zidul palatul, având lățimea de 1,20 m. La distanța de 5,20 m de la zidul conacului, şanțul sub un unghi de 90° este direcționat spre sud. Astfel, în extremitatea estică a secțiunii a fost descoperită şi latura de est a construcției distruse. Forma şi lățimea laturii de est nu diferă de cea nordică. Şanțul fundației a fost săpat în lutul galben. Umplutura era compusă din pietre de dimensiuni mici şi medii, moloz şi nisip de la mortar. Pietre mari nu au fost depistate, acest fapt se datorează scoaterii pietrelor de fundație din sol după demolarea edificiilor.

<u>Secțiunea III</u> (10x1 m) **(Fig. 5; 6)** a fost trasată perpendicular pe peretele de est a palatului, la distanța de 10 m de colțul de sud-vest al edificiului. La distanța de 9,70 m de peretele estic al palatului, la adâncimea de 1 m, au fost înregistrate urmele unei construcții din cărămidă roşie **(Fig. 5;7)**.

Fig. 3. Secțiunea I. Vedere dinspre sud-est asupra porțiunii dezvelite a temeliei scărilor

Fig. 4. Secțiunea II. Vedere dinspre sud-est asupra unei porțiuni a temeliei.

[5] Cercetările arheologice au fost realizate cu suportul financiar al Primăriei Țaul. Pe parcursul investigațiilor am beneficiat de sprijinul plenar al primarului, dl Mitrică Andronii, căruia îi mulțumim şi pe această cale.

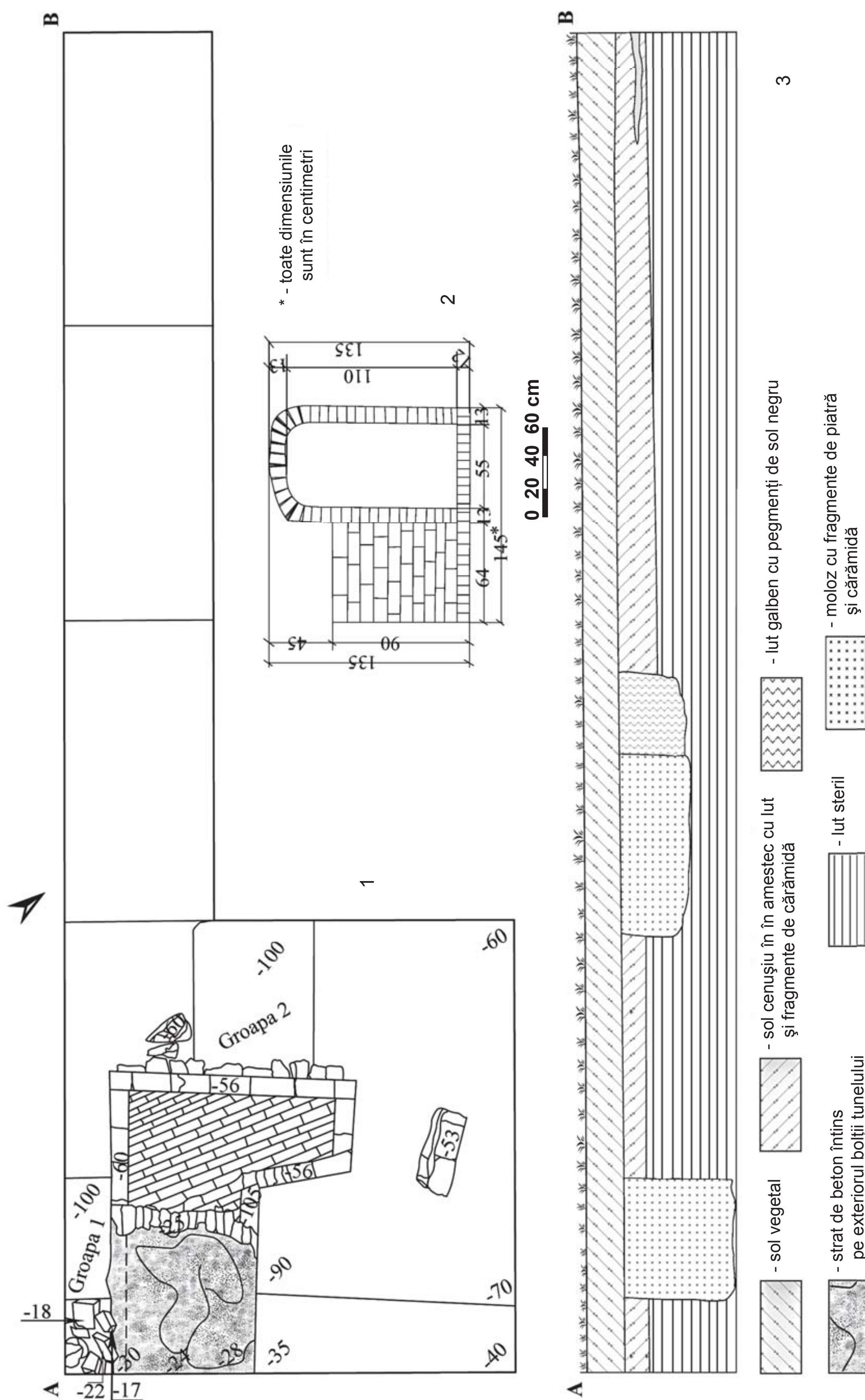

Fig. 5. Secțiunea III. Planul, profilul sudic şi secțiunile complexelor descoperite.

Fig. 6. Secțiunea III. Vedere dinspre nord-vest.

Fig. 7. Țaul. Secțiunea III. Vedere din partea vestică asupra intrării în construcția subterană.

Fig. 8. Secțiunea IV. Vedere dinspre sud-vest asupra șanțului construcției subterane demolate.

Fig. 9. Secțiunea V. Vedere dinspre nord-est asupra unei porțiuni a temeliei construcției-anexă a palatului.

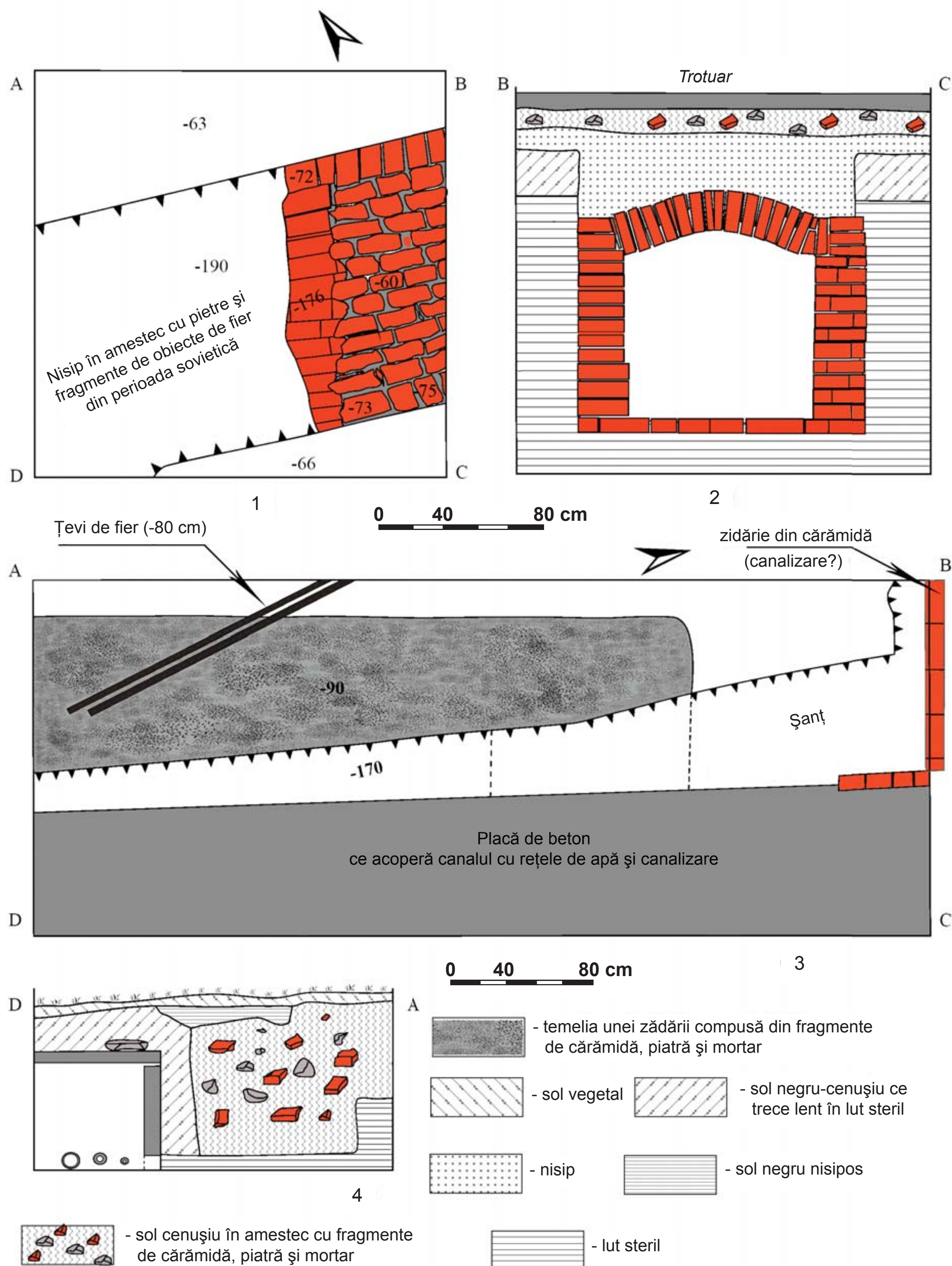

Fig. 10. Secțiunea VIII (3,4) şi XI (1,2).

Porțiunea dezvelită a complexului reprezintă gura sau spațiul de acces într-un canal ridicat din cărămizi prinse cu mortar pe bază de ciment. Canalul are pereții verticali, bolta arcuită şi podeaua orizontală, toate laturile fiind căptuşite cu cărămidă. Construcția are următoarele dimensiuni: înălțimea – 1,10 m; lățimea – 0,55 m. Grosimea pereților, care sunt clădiți dintr-un strat de cărămidă, este de cca 0,13 m, grosimea podelei de 0,13 m. Lungimea trecerii subterane păstrate este de 3,90 m, restul construcției fiind demolată. În fața gurii tunelului a fost construit din cărămidă un spațiu de acces ce descrie în plan un patrulater cu laturile şi unghiurile neregulate, latura vestică având lungimea de 0,90 m, iar latura nordică – 1,60 m. Extradosul tunelului, ce se află la adâncimea de 0,25 m de la nivelul actual de călcare, este acoperit cu un strat de mortar pe bază de ciment **(Fig. 5)**.

Pentru cercetarea şi altor porțiuni ale canalului au fost trasate încă patru secțiuni – IV, VII, X şi XI **(Fig. 8, 10, 12)**. În urma cercetărilor a fost stabilit traseul tunelului. Acesta lega palatul cu beciul casei de vilegiatură, amplasată la aproximativ 20 m est de palat. Deocamdată nu putem să ne pronunțăm asupra utilității acestei construcții, însă putem spune cu certitudine că făcea parte din ansamblul arhitectural inițial, fiind amenajată concomitent cu celelalte edificii.

Fig. 13. Fragment de carămidă cu inscripție.

Fig. 11. Secțiunea VIII. Vedere dinspre sud.

Fig. 14. Fragment de țiglă cu inscripție.

Fig. 12. Secțiunea XI. Vedere dinspre nord-est asupra unei porțiuni a constrtucției subterane din fața casei de vilegiatură.

<u>Secțiunile VIII</u> **(Fig. 10, 3-4)** şi <u>IX</u> **(Fig. 2)** au fost trasate în partea de vest a conacului, în apropiere de perete, pentru a verifica şi în această zonă existența sau lipsa unor eventuale construcții. Un impediment care a făcut dificilă cercetarea acestui sector este rețeaua deasă de cabluri şi țevi contemporane. Cu toate acestea, s-a reuşit identificarea, pe porțiuni mici, a unor resturi de zidărie.

Dintre obiectele descoperite în cursul cercetărilor arheologice se remarcă un fragment de cărămidă,

pe suprafața căreia a fost imprimată până la ardere o inscripție – "...ON" **(Fig. 13)** şi un fragment de țiglă de culoare roz-cărămizie cu inscripția parțial lizibilă: "GRANDE ECAILLE...; BREVETES S...; St HENRY-MARS..." **(Fig. 14)**. Fragmente de țiglă cu inscripție similare au fost descoperite şi în timpul săpăturilor arheologice din vara anului 2013 de la Conacul Manuc Bey din oraşul Hînceşti[6].

Drept rezultat al cercetărilor arheologice preventive de la Conacul Pommer din com. Țaul, au fost obținute un şir de precizări importante privind arhitectura şi substructura edificiilor existente, dar şi descoperite complexe inedite de o deosebită însemnătate pentru cunoaşterea, reconstrucția şi punerea în valoare corespunzătoare a acestui interesant obiectiv cultural-turistic din nordul țării.

[6] Levițki ş.a. 2013, 145

SUMMARY

PREVENTIVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES AT POMMER MANOR (ȚAUL VILLAGE, DONDUŞENI DISTRICT)

In 2013, as a result of rehabilitation works of Țaul National Park, which included the restoration of the buildings of the former manor, the National Archaeological Agency has conducted preventive archaeological researches. Archaeological investigations were coordinated with architects and aimed to identify the construction details of Pommer Manor. In the research process were discovered traces of foundations of the two wings of the central palace which have not been preserved until now. Partially, a tunnel built of red brick which united the central palace with the cellar of the rest house / resort has been examined.

РЕЗЮМЕ

ПРЕВЕНТИВНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ УСАДЬБЫ ПОММЕР (КОМ. ЦАУЛ, ДОНДУШЕНСКИЙ Р-Н)

В 2013 году, в связи с реабилитацией Национального парка Цаул, предусматривающей и работы по восстановлению зданий бывшей усадьбы, Национальное Археологическое Агентство проводило согласованные с архитекторами превентивные археологические исследования. Целью их было выяснение конструктивных деталей Усадьбы Поммер. В процессе раскопок были обнаружены остатки фундамента несохранившихся до наших дней двух крыльев усадьбы. Также был частично исследован тоннель, сложенный из красного кирпича и связывавший здание усадьбы с прилегающим к дому для отдыха каменным погребом.

BIBLIOGRAFIE

Apostol 2002: E. Apostol, *Arhitectura conacelor-parcuri din Basarabia.* Atelier: Arte plastice, arhitectură, design, nr. 1-2, 2002, 47-49.

Burciu 1997: G. Burciu, *Grădina de la Țaul (jud. Edineț).* Natura, 12, 1997, 13.

Дормидонтова 1992: В. Дормидонтова, *Гармония искусства и природы: об усадебных парках Молдовы* (Кишинёв 1992).

Levițki ş.a. 2013: O. Levițki, I. Ceban, L. Ciobanu, *Investigațiile arheologice preventive de la Complexul Manuc Bey din Hânceşti.* Akademos 4 (31), 2013, 142-145.

Monitorul Oficial 2010: Conacul cu parc dendrologic al lui A.I. Pommer. In: Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 15-17, anul XVII, 2010, 60.

20.04.2014

MONOXILA DE LA MĂCĂREŞTI (R-NUL UNGHENI). CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Sergiu BODEAN, Vasile IUCAL

Cuvinte cheie: monoxilă, Măcăreşti, Prut.
Keywords: boat, Măcăreşti, Prut.
Ключевые слова: лодка-однодеревка, Мэкерешть, Прут.

Pe 8 noiembrie 2012 la Agenția Națională Arheologică a parvenit informația referitoare la găsirea unei vechi ambarcațiuni de lemn în râul Prut, în apropierea satului Măcăreşti din raionul Ungheni[1]. În aceste condiții, în ziua următoare specialiştii instituției s-au deplasat la fața locului, în vederea cercetării şi recuperării noii descoperiri[2].

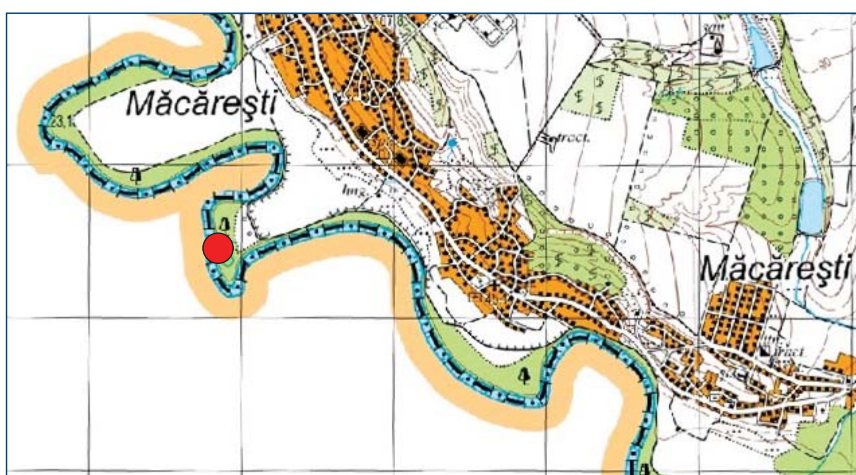

Fig. 1. Locul descoperirii monoxilei.

Ambarcațiunea se afla în albia parțial secată a Prutului, la 1,8 km nord-vest de biserica localității **(Fig. 1; 2)**. Conform informației oferite de către localnici, barca a ieşit la iveală ca urmare a secetei accentuate şi implicit a scăderii nivelului apei din râul Prut. În toamna aceluiaşi an, câțiva localnici au întreprins acțiuni de scoatere a ambarcațiunii din râu. În aceste împrejurări monoxila a fost parțial deteriorată la un capăt şi pe una dintre laturi. Fiind extrasă din apa râului şi din cauza expunerii îndelungate la factorii atmosferici, piesa a căpătat pe toată lungimea crăpături longitudinale.

În aceeaşi zi monoxila a fost transportată la Muzeul de Istorie şi Etnografie din or. Ungheni[3], actualmente ea fiind inclusă în expoziția permanentă a instituției.

Monoxila este confecționată dintr-un trunchi de copac, în interiorul ei observându-se urmele lăsate de uneltele folosite **(Fig. 3; 4)**. Ea are următoarele dimensiuni: lungimea – 5 m, lățimea maximă la mijloc – 0,7 m, înălțimea păstrată în partea centrală a laturii drepte – 0,47 m, grosimea pereților în partea superioară a aceleiaşi laturi – 2-4 cm. Interiorul monoxilei este prevăzut cu trei banchete, cruțate în trunchiul cioplit, păstrate fragmentar **(Fig. 4)**. Două dintre ele se află în zona pupei, la distanța de 0,34 m una față de alta şi au lățimea la bază de 6-12 cm. Cea de-a treia banchetă este amplasată la proră, la 2,3 m de celelalte două şi are lățimea la bază de 18 cm, iar în partea superioară de 5 cm. Pe lângă destinația primară, după toate probabilitățile, banchetele aveau şi funcția de a întări bordurile, detaliu întâlnit şi la alte monoxile descoperite[4]. Ambarcațiunile de acest tip şi dimensiuni erau utilizate pentru pescuit sau pentru trecerea oamenilor peste cursurile de apă[5].

Deocamdată, încadrarea cronologică precisă a monoxilei de la Măcăreşti, în lipsa unor analogii directe şi a unei eventuale datări radiocarbon, nu este încă posibilă. O astfel de situație este valabilă şi pentru alte

---

1 Aducem şi cu această ocazie mulțumirile noastre dlui Mihai Drumea, inspector al Serviciului Piscicol din subordinea Ministerului Mediului, şi angajaților Poliției de Frontieră din cadrul Direcției Regionale „VEST” pentru informația despre descoperire şi asigurarea pazei ambarcațiunii.

2 Deplasarea a fost efectuată de Sergiu Bodean şi Eugen Mistreanu.

3 Recuperarea şi transportarea piesei a fost posibilă datorită susținerii acordate de către Primăria or. Ungheni.

4 Мельник 2008, 77-78.

5 Lichiardopol 2007-2008, 144.

Fig. 2. Monoxila în albia r. Prut. Vedere dinspre sud.

Fig. 2. Monoxila în albia r. Prut. Vedere dinspre nord.

Fig. 2. Monoxila în albia r. Prut.

descoperiri din Europa, majoritatea monoxilelor fiind recuperate din albiile râurilor fără contexte arheologice „clasice”. Deoarece tehnica de execuție nu prezintă o evoluție liniară, este dificilă realizarea unei tipo-cronologii pentru piesele respective[6].

Din punct de vedere geografic, cea mai apropiată descoperire de monoxilă a fost făcută în anul 1992 pe malul Nistrului, în zona plajei or. Tighina. Piesa a ieşit la iveală în urma ridicării nivelului apei în râul Nistru, ea fiind acoperită cu mâl. În procesul de extragere din albia râului monoxila s-a rupt în două părți aproape egale ca lungime. Una dintre jumătăți a fost transportată la Muzeul de Istorie şi Studiere a Ținutului Natal din or. Tighina. Conform măsurărilor primare, partea recuperată avea lungimea de 4,5 m şi lățimea de 1,15 m. Grosimea pereților era de până la 7 cm, iar grosimea fundului de până la 20 cm[7]. Parametrii generali ai monoxilei de la Tighina, estimați în anul 2008, erau următorii: lungimea – 9 m, lățimea – 1,15 m, înălțimea – 0,85 m. Conform datării radiocarbon efectuată în anul 2002, copacul din care a fost lucrată ambarcațiunea a fost tăiat în perioada 1420 ± 30[8].

Monoxila de la Măcăreşti este prima descoperire de acest gen documentată cert în bazinul r. Prut din Republica Moldova. Astfel de descoperiri ne pot furniza informații importante privind navigația pe cursurile de apă şi tipurile de ambarcațiuni folosite. Ținând cont de gradul de păstrare şi de importanța piesei, sunt necesare lucrări de conservare şi restaurare a monoxilei.

---

6 Rusu, Toda 2011, 86.

7 Днестровский чёлн http://www.vokrugsveta.com/S4/po_moram/d_cheln.htm 18.05.2014.

8 Шинкаренко 2008, 63.

SUMMARY

THE BOAT FROM MĂCĂREŞTI (UNGHENI DISTRICT). PRELIMINARY CONSIDERATIONS

In the autumn of 2012, from the Prut River, near Măcăreşti Village (Măcăreşti Commune, Ungheni District), a wooden boat was recovered. The boat has a length of 5 m, a width of 0,7 m and a height of 0,47 m. Inside of the boat three banquets are spared in the carved trunk. Now, the precise chronology of the boat, in the absence of analogies and radiocarbon dates, is not possible yet. The boat of Măcăreşti is the first discovery of this kind certainly documented in the Prut Basin. This discovery can provide us very important informations about the navigation of rivers and about the types of boats used.

РЕЗЮМЕ

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ ДАННЫЕ О ЛОДКЕ-ОДНОДЕРЕВКЕ ИЗ КОМ. МЭКЭРЕШТЬ (УНГЕНСКИЙ Р-Н)

Осенью 2012 года в русле р. Прут близ с. Мэкэрешть Унгенского р-на была найдена лодка-однодеревка. Она имеет длину 5 м, ширину 0,7 м и высоту 0,47 м. Внутри, в носовой и кормовой части, в процессе изготовления были оставлены три перегородки, видимо и для придания челну прочности. Это открытие является первой находкой лодки-однодеревки, документированной в бассейне р. Прут на территории Республики Молдова. В настоящее время она экспонируется в Музее Истории и Этнографии г. Унгень. Из-за отсутствия прямых аналогий, датировка лодки может быть выяснена лишь в результате радиокарбонного анализа.

BIBILOGRAFIE

Lichiardopol 2007-2008: D. Lichiardopol, *Monoxila de la Palanca-Râfov, jud. Prahova*. AMIAP, S.N., III-IV (11-12), 2007-2008, 141-146.
Rusu, Toda 2011: A. A. Rusu, O. Toda, *Amprenta de barcă.* In: Mănăstirea Bizere, I (Cluj-Napoca 2011), 79-94.
Мельник 2008: И.К. Мельник, *Путешествие в прошлое. «Персей» и «Одиссей»* (Одесса 2008).
Шинкаренко 2008: З.С. Шинкаренко, *Страницы древности седой.* ИВП, № 2, 2008, 61-63.

11.04.2014

LISTA ABREVIERILOR

Akademos	Akademos. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, Academia de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău
AM	Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie, Iaşi
AMIAP	Anuarul Muzeului de Istorie şi Arheologie Prahova, Ploieşti
AMT	Acta Musei Tutovensis, Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad
BŞ REŞNM	Buletin Ştiinţific. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie, Muzeul Naţional de Etnografie şi Ştiinţe Naturale a Moldovei, Chişinău
CA	Cercetări Arheologice, Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti
CAANT	Cercetări Arheologice în Aria Nord Tracă, Bucureşti
MA	Memoria Antiqvitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamţ
MCA	Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti
Natura	Natura. Publicaţie de ecologie, turism şi cultură, Chişinău
RA	Revista Arheologică, Institutul Patrimoniului Cultural, Chişinău
Stratum plus	Stratum plus, Şcoala Antropologică Superioară, St.-Peterburg-Chişinău-Odesa-Bucureşti
Tyragetia	Tyragetia, Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei, Chişinău
АИМ	Археологические исследования в Молдавии, Кишинев
АКМ	Археологическая карта Молдавии, Кишинев
ИВП	Исторический вестник Приднестровья, Тирасполь
Изв. МФ АН СССР	Известия Молдавского филиала АН СССР, Кишинев
КСИА	Краткие сообщения Института Археологии АН СССР, Москва
МАСП	Материалы по археологии Северо-Западного Причерноморья, Одесса
МИА	Материалы и исследования по археологии СССР, Москва-Ленинград

DATE DESPRE AUTORI

Agulnicov Serghei, cercetător ştiinţific la Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei; autor şi coautor a cca 120 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei preistorice, inclusiv trei monografii; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: agulnikov-budjak@mail.ru

Bicbaiev Veaceslav, cercetător ştiinţific la Sectorul de Arheologie şi Istorie Veche, Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei; autor şi coautor a cca 30 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei preistorice; Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei, str. 31 august 1989, 121 A, MD 2012; e-mail: vbicbaev@yahoo.com

Bodean Sergiu, director general adjunct al Agenţiei Naţionale Arheologice; autor şi coautor cca 30 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii eneoliticului, inclusiv a unei monografii; Agenţia Naţională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: arheo25@mail.ru

Bubulici Valeriu, cercetător ştiinţific la Sectorul de Arheologie şi Istorie Veche, Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei; autor şi coautor a cca 50 lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei, inclusiv două monografii şi un catalog; Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei, str. 31 august 1989, 121 A, MD 2012; e-mail: vbubulici@mail.ru

Ceban Ivan, magistru în arheologie, cercetător ştiinţific la Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, autor şi coautor a cca 7 lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei antice şi medievale; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: ciuhal@yahoo.com

Ciobanu Larisa, arheolog, cercetător ştiinţific, Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, autor şi coautor a cca 40 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii romane, inclusiv două monografii; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: ciobanu.lora@yahoo.com

Heghea Sergiu, cercetător ştiinţific stagiar la Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei; preocupat de domeniul arheologiei preistorice – cultura Cucuteni-Tripolie, etapa mijlocie; bd. Ştefan cel Mare 1, MD 2001, Chişinău, Republica Moldova, e-mail:sheghea@gmail.com.

Iarmulschi Vasile, cercetător ştiinţific la Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Arheologie; autor şi coautor a cca 20 de articole ştiinţifice; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: vasile.iarmulschi@gmail.com

Iucal Vasile, istoric; director al Muzeului de Istorie şi Etnografie Ungheni; autor a mai multor studii privind istoria localităţilor din r-nul Ungheni; Muzeului de Istorie şi Etnografie Ungheni, or. Ungheni, str. N. Bălcescu, 9, e-mail: pyretus@yandex.ru

Leviţki Oleg, doctor habilitat în ştiinţe istorice, director interimar al Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM, autor şi coautor a cca130 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii bronzului şi a primei epoci a fierului, inclusiv şase monografii şi o broşură; Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1, MD 2001; e-mail: levitkioleg_ipc@yahoo.com

Matveev Sergiu, doctor în istorie, conferenţiar universitar la Departamentul Istoria Românilor, Universală şi Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova; autor şi coautor a cca 60 de lucrări ştiinţifice în domeniul arheologiei epocii fierului şi romane, inclusiv o monografie; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie şi Filosofie, str. Alexe Mateevici, 60, MD 2009; e-mail: sssmatveev@yahoo.com

Mistreanu Eugen, şeful serviciului Documentarea şi Evidența Patrimoniului în cadrul Agenției Naționale Arheologice; Agenția Națională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: mistreanu_ev@yahoo.com

Munteanu Octavian, doctor în istorie, conferențiar universitar, şef Catedra Istorie Universală a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă". Spectrul de cercetări se axează pe problemele legate de cea de a doua epocă a fierului în estul şi sud-estul Europei, în special fiind pus accentul pe prezența populațiilor germanice în silvostepa est-carpatică şi relațiile lor cu geto-dacii; Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", str. I. Creangă 1, MD 2069; e-mail: ocmunteanu@gmail.com

Popovici Sergiu, doctorand, şeful serviciului Arheologie Preventivă în cadrul Agenției Naționale Arheologice, autor şi coautor la 36 lucrări ştiințifice în domeniul arheologiei epocii eneoliticului şi a epocii bronzului; Agenția Națională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: sergiupopovici1986@yahoo.com

Tabuncic Sergiu, doctor în istorie, cercetător ştiințific superior al Institutului de Istorie, Academia de Ştiințe a Moldovei; autor şi coautor a cca 60 de lucrări ştiințifice în domeniul istoriei şi arheologiei medievale, inclusiv o monografie şi o planşă cu harta aşezărilor Țării Moldovei din secolul XV; Institutul de Istorie, str. 31 August 1989, 82, MD 2012; e-mail: tabuncic2005@yahoo.com

Ursu Ion, doctor în istorie, cercetător ştiințific superior la Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM; autor şi coautor a cca 20 de lucrări ştiințifice în domeniul arheologiei epocii medievale. Academia de ştiințe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul de Arheologie, str. Bănulescu-Bodoni, 35; e-mail: ion_ursu11@yahoo.com

Vornic Vlad, doctor în istorie, conferențiar cercetător, director general al Agenției Naționale Arheologice; autor şi coautor a cca 70 de lucrări ştiințifice în domeniul arheologiei epocii romane şi medievale, inclusiv două monografii şi două cataloage; Agenția Națională Arheologică, str. Mihai Eminescu, 50, MD 2065; e-mail: vornic.vlad@yahoo.com